

**II. ULUSLARARASI
KÜRESEL SORUNLARA
İSLAMİ YAKLAŞIMLAR:
KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER VE İSLAM'IN
ADALET ANLAYIŞI SEMPOZYUMU**

II. ULUSLARARASI KÜRESEL SORUNLARA İSLAMİ YAKLAŞIMLAR: KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER VE İSLAM'IN ADALET ANLAYIŞI SEMPOZYUMU

II. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON ISLAMIC APPROACHES TO GLOBAL ISSUES:
GLOBAL INEQUALITIES AND ISLAM'S UNDERSTANDING OF JUSTICE

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI ABSTRACT BOOK

5-6 Kasım 2025 / 5-6 November 2025
SİNOP

SİNOP ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın
Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

SİNOP ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

**II. ULUSLARARASI KÜRESEL SORUNLARA İSLÂMÎ YAKLAŞIMLAR: KÜRESEL
EŞİTSİZLİKLER VE İSLÂM'IN ADALET ANLAYIŞI SEMPOZYUMU**

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

**II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and
Islam's Understanding of Justice**

Abstract Book

5-6 KASIM 2025/ 5-6 NOVEMBER 2025
SİNOP / TÜRKİYE

Sinop Üniversitesi'nin 72. Bilimsel Yayınıdır.
E-ISBN: 978-625-96460-2-2

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

II. ULUSLARARASI KÜRESEL SORUNLARA İSLÂMÎ YAKLAŞIMLAR: KÜRESEL
EŞİTSİZLİKLER VE İSLÂM'IN ADALET ANLAYIŞI SEMPOZYUMU

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's
Understanding of Justice

Abstract Book

5-6 KASIM 2025/ 5-6 NOVEMBER 2025

SINOP / TÜRKİYE

Sinop Üniversitesi'nin 72. Bilimsel Yayınıdır.

Yayımlanma Tarihi: 03/12/2025

E-ISBN: 978-625-96460-2-2

Sinop Üniversitesi Adına Sahibi | Owner on behalf of Sinop University

Prof. Dr. Şakir TAŞDEMİR

Rektör | Rector

Editörler | Editors

Doç. Dr. Cüneyd AYDIN

Doç. Dr. Ayşe İNAN KILIÇ

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslâmî Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslâm'ın Adalet Anlayışı Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı Sinop Üniversitesi'nin bilimsel bir yayınıdır. Kitapta yayımlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarların kendilerine aittir. Yazılar, yayıncı kuruluşun izni olmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayımlanamaz.

The Book of Abstracts of the 2nd International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and the Islam's Understanding of Justice is a scientific publication of Sinop University. All responsibility for the content published in the book belongs to the authors. The texts cannot be published elsewhere, partially or completely, without the permission of the publisher.

İletişim | Communication

Korucuk Mahallesi Selanik Caddesi No: 21-57000 Sinop / TÜRKİYE

Tel: +90 (368) 2715757 | Faks: +90 (368) 2715763

web: <https://globalissuesandİslâm.sinop.edu.tr>

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANI | HONORARY PRESIDENT OF THE SYMPOSIUM

Prof. Dr. Şakir TAŞDEMİR

Sinop Üniversitesi Rektörü

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI | PRESIDENT OF ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. İbrahim TÜFEKÇİ

Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

SEMPOZYUM KURULLARI | SYMPOSIUM COMMITTEE

DÜZENLEME KURULU | ORGANIZING COMMITTEE

Doç. Dr. Ayşe İNAN KILIÇ	Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Cüneyd AYDIN	Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan ŞAHİN	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ERKAN	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet KARAAĞAÇ	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şafak ÇATAL	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya KURTULUŞ	Sinop Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Cafer ZEYREKLİ	Sinop Üniversitesi
Öğr. Gör. İsmail IŞIK	Sinop Üniversitesi

BİLİM KURULU | SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Abdelmalek AOUICH	Agadir Üniversitesi, Fas
Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK	Hitit Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU	İnönü Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ahmed MELIEBARY	Nottingham Üniversitesi, İngiltere
Prof. Dr. Ali Abdul-Mohsen ELHUDAYBİ	Asyut Üniversitesi, Mısır
Prof. Dr. Ali İhsan YİTİK	Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Al-sayed SALEM	Sultan Zeynel Abidin Üniversitesi, Malezya
Prof. Dr. Arto KALLİONİEMİ	Helsinki Üniversitesi, Finlandiya
Prof. Dr. Atef İsmail MUHAİSEN	Jumeira Üniversitesi, Dubai
Prof. Dr. Bayramali NAZIROĞLU	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM	Ankara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Faruk ÖZDEMİR	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Feyza Betül KÖSE	Kahraman Maraş Sütçü İmam Üni., Türkiye

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and
Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

Prof. Dr. Hasan et-TAYYÂN	Arap Açık Üniversitesi, Kuveyt
Prof. Dr. Hasan MEYDAN	Sakarya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Hasan Muhammed NUR	Süveyş Kanalı Üniversitesi, Mısır
Prof. Dr. Hidayat Tag Elasma Hassan ELBASRE	Sudan Açık Üniversitesi, Sudan
Prof. Dr. Hüsam Abdülaziz ABDULCELİL	Helvan Üniversitesi, Mısır
Prof. Dr. Hüseyin AKYÜZ	Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin DOĞAN	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ismael Ababakr Ali BAMARNİ	Atatürk Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İhsan AL-DEEK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üni., Türkiye
Prof. Dr. Karavan Muhamad AHMED	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kemal GÖZ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Medkour MALİKA	Hassiba Benbouali Üniversitesi, Cezayir
Prof. Dr. Mehmet ATALAN	Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet ATALAY	İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Metin YILMAZ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mohammed AL-QUDAH	Ürdün Üniversitesi, Ürdün
Prof. Dr. Mustafa KARA	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa Muhammad AMİN	Duhok Üniversitesi, Irak
Prof. Dr. Nuri KAVAK	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Osman MUTLUEL	Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ömer YILMAZ	Ankara Yıldırım Beyazıt Üni., Türkiye
Prof. Dr. Raed Mustafa ABDELRAHEEM	en-Necâh Ulusal Üniversitesi, Filistin
Prof. Dr. Salah Mohammad JARRAR	Ürdün Üniversitesi, Ürdün
Prof. Dr. Selçuk Beşir DEMİR	Fırat Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Shawkat Arif MOHAMMED	Zaho Üniversitesi, Irak
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR	Amasya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yakup CİVELEK	Ankara Hacı Bayram Veli Üni., Türkiye
Doç. Dr. Abdülcevad HAMAM	Trablus Üniversitesi, Lübnan
Doç. Dr. Abdülhalim SÜLEYMAN	Kasım Üniversitesi, Suudi Arabistan
Doç. Dr. Ayşe İNAN KILIÇ	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ceyda GÜRMAN	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Coşkun BABA	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Cüneyd AYDIN	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Doğan FIRINCI	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Hasan BARLAK	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Hasan ŞAHİN	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mahmud KADDUM	Bartın Üniversitesi, Türkiye

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın
Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

Doç. Dr. Muhammad Akram HAKIM	Jawzjan Üniversitesi, Afganistan
Doç. Dr. Mustafa KELEBEK	Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC
Doç. Dr. Rabia MERT	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yasemin BARLAK	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yaşar AKASLAN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GÜLMEZ	Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Eassa ABRAHEM	Fırat Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ali YILMAZ	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Hatice AKSOY KARAKAYA	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Haydar GÜNGÖR	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TOPRAK	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ERKAN	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KURT	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mohamed Abdelhalim Uthman AHMED	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet KARAAĞAÇ	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Musab HAMOD	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Şeref AYDIN	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ÖZLİ	Fırat Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Rabia TURAL	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sema DAĞCI	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Recep ÇIBIKLI	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Şafak ÇATAL	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Şengül ÖZDEMİR	Sinop Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Volkan NURÇİN	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT	Karabük Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya KURTULUŞ	Sinop Üniversitesi, Türkiye

SEKRETARYA | SECRETARIAT

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ERKAN	Sinop Üniversitesi
Öğr. Gör. Enes ZENGİN	Sinop Üniversitesi
Öğr. Gör. Kadir ZEYREK	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Gülsüm Rüveyda GÜL	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Ayşe Kübra BİÇİCİ	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Furkan YILDIRIM	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Gülbeyaz ÇİÇEK	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Merve TOPAL	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Metin BAYRAM	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Şafak ERKUT	Sinop Üniversitesi

KATILIMCI LİSTESİ | PARTICIPANTS

Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM	Ankara Yıldırım Beyzait Üniversitesi
Prof. Dr. Ali KUZUDİŞLİ	Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖĞÜK	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin DOĞAN	Sinop Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim TÜFEKÇİ	Sinop Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YILMAZ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan TOKER	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Metin YILMAZ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Murat SÜLÜN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri KAVAK	Sinop Üniversitesi
Prof. Dr. Şahban YILDIRIMER	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah DAĞCI	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe İNAN KILIÇ	Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Cüneyd AYDIN	Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Emine Enise YAKAR	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doç. Dr. Faruk GÜN	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Halil TEMİZTÜRK	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice ACAR ÇINAR	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim YILDIZ	Muş Alparslan Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Akif ALTUNIŞIK	Amasya Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet UYAR	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Melikşah AYDIN	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Rabia MERT	Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Sümeyra YAKAR	Samsun Üniversitesi
Doç. Dr. Sümeyye SEVİNÇ	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Taha YILMAZ	Ardahan Üniversitesi
Doç. Dr. Teceli KARASU	Muş Alparslan Üniversitesi
Doç. Dr. Yasemin BARLAK	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah CENGİZ	Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TURHAN	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdulvahap ZEYDAN	Karabük Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adel ŞATLA	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan BİLMEZ	Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Burcu DİLEK	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın
Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GÜLMEZ	Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elif SOBİ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emrah MARAL	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇETİN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fehmi ÇİÇEK	Karabük Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun TUNÇ	Amasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan ŞAHİN	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice AVCI	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Haydar GÜNGÖR	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TOPRAK	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsa EREN	Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ERKAN	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KURT	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Merve AR	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet KARAAĞAÇ	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Musab HAMOD	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SOYCAN	Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Şeref AYDIN	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Kemal BUHARİ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Reyhan ERDOĞDU BAŞARAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sema AKTAŞ	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Recep ÇIBIKLI	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şafak ÇATAL	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tarig Mohamed Nour ALI	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba YILDIRIM	Yozgat Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuncay CEYLAN	Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz CANKALOĞLU	Oriental Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AYDIN	Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya KURTULUŞ	Sinop Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Cafer ZEYREKLİ	Sinop Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Hüseyin Emin SERT	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Melek COŞGUN SOLAK	Yozgat Bozok Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Tuna KUZUCAN	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Abdullah Recep KOYUNCU	İğdır Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Gülsüm Rüveyda GÜL	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Muhammed Yakup KEPENEK	Trakya Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Zehra Betül DİNDAROĞLU	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and
Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

Dr. Abdullah SALMAN	Sinop İl Müftülüğü
Dr. Bilal BEKALP	Araştırmacı
Dr. Hakan YAPICI	Konya Büyükşehir Belediyesi
Dr. Mesut ZAVALSIZ	Ordu Büyükşehir Belediyesi
Öğr. Gör. Celal ESEN	İnönü Üniversitesi
Öğr. Gör. Enes ZENGİN	Sinop Üniversitesi
Öğr. Gör. İsmail IŞIK	Sinop Üniversitesi
Öğr. Gör. Kadir ZEYREK	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Ahmet Faruk DİKİCİ	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Arş. Gör. Makbule ÖZTÜRK	Kastamonu Üniversitesi
Arş. Gör. Merve TOPAL	Sinop Üniversitesi
Arş. Gör. Şafak ERKUT	Sinop Üniversitesi
Bahar ÖZKAN (Dr. Öğrencisi)	Marmara Üniversitesi
Cemalettin GÜMÜŞ (Dr. Öğrencisi)	Ordu Üniversitesi
Handan FİLİNTE (Dr. Öğrencisi)	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Hatice DÜLGEROĞLU (Dr. Öğrencisi)	Marmara Üniversitesi
Nida Nur BAYRAM (Dr. Öğrencisi)	Marmara Üniversitesi
Sultan TURUNÇ (Dr. Öğrencisi)	Ankara Üniversitesi
Abdullah BOZ (YL. Öğrencisi)	Sinop Üniversitesi
Ahmet Furkan AY (YL. Öğrencisi)	Artvin Çoruh Üniversitesi
Kübra TORUN (YL. Öğrencisi)	Kastamonu Üniversitesi
Osman AYKUT (YL. Öğrencisi)	Selçuk Üniversitesi
Zahide ÇAKAR (YL. Öğrencisi)	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Beste KUZUCAN (Grafiker)	Sinop Üniversitesi
Duygu UÇAR (Uzman Öğretmen)	Millî Eğitim Bakanlığı
Neslihan KUTLU KARAMAN (Öğretmen)	Millî Eğitim Bakanlığı

İÇİNDEKİLER | CONTENT

SEMPOZYUM KURULLARI SYMPOSIUM COMMITTEE.....	iii
KATILIMCI LİSTESİ PARTICIPANTS.....	vi
SUNUŞ PREFACE.....	xvi
İMAM HATİP LİSESİNDE GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN PİKTES KAPSAMINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: NİCEL BİR ARAŞTIRMA Dr. Öğr. Üyesi Elif SOBİ.....	1
RAMAZÂN EL-BŪTÎ'NİN GENÇLİĞİN PROBLEMLERİ BAĞLAMINDA GENÇLİK VE DİL Arş. Gör. Ahmet Faruk DİKİCİ.....	3
MÂTURÎDÎ DÜŞÜNCEDE ADÂLET MERKEZLİ BİLGİ ÜRETİMİ Neslihan KUTLU KARAMAN.....	5
İSLÂM TOPLUMLARINDA ZİMMÎLERİN ADALETE ERİŞİMİ Dr. Öğr. Üyesi Muhammet KARAAĞAÇ.....	8
MEDİNE'NİN FARKLI TOPLULUKLARI ARASINDA ADALETİ TESİSİNİN TARİHSEL BİR MODELİ OLARAK MEDİNE ANAYASASI Dr. Öğr. Üyesi Tarig Mohamed Nour ALI.....	10
MEMLÜKLER DÖNEMİ SOSYAL ADALET ANLAYIŞININ UYGULAMALI BİR ÖRNEĞİ: YETİMLER Arş. Gör. Dr. Muhammed Yakup KEPENEK.....	12
İSLÂM'IN ADALET ANLAYIŞI ÜZERİNE KAVRAMSAL VE MUKÂYESELİ BİR DEĞERLENDİRME Doç. Dr. Hasan ŞAHİN.....	15
NEBEVÎ REHBERLİKTE ADALET VE EŞİTLİK: HADİSLER İŞİĞİNDE MAKÂSİDÎ BİR OKUMA Dr. Öğr. Üyesi Haydar GÜNGÖR – Dr. Öğr. Üyesi Musab HAMOD.....	17
KİRAAT VE ADÂLET İLİŞKİSİ: en-NİSÂ 94. ÂYET BAĞLAMINDA Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya KURTULUŞ.....	20
BATİ'NİN KÜLTÜREL ÜSTÜNLÜK KURGUSUNDA İSLÂM'IN ADALET ANLAYIŞININ KONUMLANDIRILMASI Dr. Öğr. Üyesi Merve AR.....	23
MODERN DÖNEMDE KÜRESEL EŞİTSİZ YAKLAŞIMLAR VE İSLÂM ADALET İLKESİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ Prof. Dr. Emine ÖĞÜK.....	26

KÜRESEL BİR SORUN OLARAK ÇOCUK SUÇLULUĞU VE İSLÂMÎ YAKLAŞIM

Doç. Dr. Teceli KARASU – Doç. Dr. İbrahim YILDIZ.....29

ÖTEKİ KİMDİR? İSLÂM'IN ADALET ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE ÖTEKİLEŞTİRME,
FARKLILIK VE ONTOLOJİK EŞİTLİK

Dr. Bilal BEKALP.....32

SOSYAL MEDYADA DİNİ TEMSİLLER, EŞİTSİZLİK SÖYLEMLERİ VE İSLÂM'IN HAK
TEMELLİ ADALET VİZYONU

Öğr. Gör. Dr. Melek COŞGUN SOLAK.....35

NECİP MAHFUZ'UN MİRAMAR ROMANINDA TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK VE İSLÂM'IN
ADALET ANLAYIŞI

Öğr. Gör. Kadir ZEYREK.....38

İSLÂM HUKUKUNDA ETİK DEĞER OLARAK ADALET

Prof. Dr. Şahban YILDIRIMER.....39

KADİMDEN MODERNE ADALETİN MAHİYETİ TARTIŞMALARI VE KUR'AN'IN YAKLAŞIMI

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TURHAN.....41

DİN, MODERNİTE VE EŞİTSİZLİK MATRİSLERİ: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN
KURUMSAL HARİTASI

Dr. Öğr. Üyesi Harun TUNÇ.....44

DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA FIRSAT EŞİTLİĞİ VE SOSYAL ADALET

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AYDIN.....47

TASAVVUF PENCERESİNDEN YARDIMLAŞMA VE ADALET

Osman AYKUT.....50

ADALETSİZLİK ALGISININ SEBEP OLDUĞU RUHSAL SORUNLARLA MÜCADELE ETMEDE
DİNİ BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİNİN ROLÜ

Doç. Dr. Cüneyd AYDIN.....53

TANRI'YI HAYATA ÇAĞIRMA ÇABASI OLARAK ADALET YA DA TANRI'YI HAYATTAN
KOVMA TEŞEBBÜSÜ OLARAK ADALETSİZLİK

Doç. Dr. Mehmet Akif ALTUNIŞIK.....56

ALGILANAN HAKSIZLIK VE DİNİ ANLAMLANDIRMA: VİNYET TEKNİĞİYLE NİTEL BİR
İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GÜLMEZ- Arş. Gör. Makbule ÖZTÜRK.....59

DİN EĞİTİMİNDE EŞİTSİZLİKLERE ULUSLARARASI BAKIŞ: KARŞILAŞTIRMALI VE
ELEŞTİREL BİR ANALİZ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KURT.....62

POST-SEKÜLERLİK KURAMININ ASİMETRİK VE ÇELİŞKİLİ DOĞASI: HABERMAS ÖRNEĞİ

Prof. Dr. İhsan TOKER.....65

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın
Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

AVRUPA'DA EŞİTLİKSİZ AYDINLANMA

Doç. Dr. Yasemin BARLAK.....68

HOLOKOST ENDÜSTRİSİ'NİN YAPAY ZEKA ÜZERİNDEN DÖNÜŞÜMÜ: CHATGPT ÖZELİNDE
ÜRETİLEN BİLGİNİN ARKA PLANI

Doç. Dr. Halil TEMİZTÜRK.....71

İSLAM CEZA HUKUKU BAĞLAMINDA “YAPAY ZEKÂNIN” CEZAİ SORUMLULUĞUNUN
BELİRLENMESİ

Dr. Abdullah SALMAN.....74

KÜRTAJ VE ADALET: İSLÂM HUKUKU İLE BATI ADALET ANLAYIŞININ KARŞILAŞTIRMALI
BİR ANALİZİ

Doç. Dr. Taha YILMAZ.....76

OSMANLI İDARESİ BAKIMINDAN III. SELİM'İN ADALET ANLAYIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Emrah MARAL.....78

CAHİLİYEDEN GÜNÜMÜZE ARAP ŞİİRİNDE ADALET VURGUSU

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Recep ÇIBIKLI.....81

GENEL İFADELERİN ÂYETLERİN GÜNCEL OLAYLARLA İLİŞKİLENDİRİLMESİNDEKİ ROLÜ:
BAKARA SÜRESİNİN (2) 114. ÂYETİ BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Prof. Dr. Murat SÜLÜN – Arş. Gör. Şafak ERKUT.....84

MU'TEZİLE AHLÂK SİSTEMİNDE ADALET İLKESİ VE KÜRESEL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE
KATKI SUNMA İMKÂNİ ÜZERİNE TEOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ.....87

SAVAŞ VE İNSAN HAKLARI PARADOKSU ARASINDA KELÂM PERSPEKTİFİNDEN ADALET

Doç. Dr. Faruk GÜN.....90

ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN -HAK DİNİ KUR'AN DİLİ ADLI ESERİ
ÇERÇEVESİNDE- ADALETE DAİR GÖRÜŞLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SOYCAN.....93

GÜNÜMÜZ ÖZBEK AİLE YAPISINDA TEMEL AHLAK EĞİTİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz CANKALOĞLU.....95

SEKÜLER AYRIMCILIK KARŞISINDA DİNİN ANLAMLI DÜZEN (NOMOS) SAĞLAYICI ROLÜ
ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ

Nida Nur BAYRAM.....98

SÜNNETİN REHBERLİĞİNDE İSLÂM DÜNYASINDAKİ İÇ ÇATIŞMALARIN AŞILMASI

Dr. Öğr. Üyesi İsa EREN.....101

HADİSLERDE KÜRESEL GELİR UÇURUMUNUN ÖNLENMESİ BAĞLAMINDA İNFAKA
VERİLEN ÖNEM

Arş. Gör. Dr. Abdullah Recep KOYUNCU.....104

TEKÂSÜR SÜRESİ BAĞLAMINDA YARDIMLAŞMA DEĞERİNE BİR BAKIŞ Duygu UÇAR.....	106
KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİSİ OLARAK TÜRKİYE'DE KADINLARIN SPİRİTÜEL ARAYIŞLARA YÖNELİMİ Hatice DÜLGEROĞLU.....	109
KÜRESEL TÜKETİM KÜLTÜRÜNE İSLAM EKONOMİ MODELİNİN GETİRDİĞİ CEVAP Ahmet Furkan AY.....	112
ALGI-OLGU AYRIMINDA KUR'ÂN'A GÖRE "ÖTEKİNİ" ANLAMININ İMKÂNI ÜZERİNE Prof. Dr. Hüseyin DOĞAN.....	115
SOSYO-POLİTİK BASKI ALTINDA SURİYELİ ALİMLERİN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ Doç. Dr. Sümeyra YAKAR.....	118
YEREL VE ULUSLARARASI ÇATIŞMALARIN ARKA PLANI VE BEŞ TEMEL ÇÖZÜM ÖNERİSİ Dr. Öğr. Üyesi Fehmi ÇİÇEK.....	121
KUR'ÂN'DA EŞİTLİĞİN İNANÇ VE AMELLERE GÖRE DEĞİŞİMİ: LAFİZ TEMELLİ BİR İNCELEME Dr. Öğr. Üyesi Burcu DİLEK.....	123
TOPLUMSAL ADALETSİZLİĞİN BİREYİN AHLAK GELİŞİMİNE OLUMSUZ ETKİLERİ Prof. Dr. Ali KUZUDİŞLİ.....	126
KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERİN GÖLGESİNDE KUZEY AFRİKA: İRAN'IN MEZHEPSEL POLİTİKALARI, EL-HAREKETU'L-İSLÂMİYYE VE İSLÂMİ ADALET ARAYIŞI Dr. Öğr. Üyesi Reyhan ERDOĞDU BAŞARAN.....	128
HAFIZLIK EĞİTİMİNDE TEKNOLOJİNİN OLUMLU / OLUMSUZ ETKİLERİ Öğr. Gör. İsmail IŞIK.....	131
KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER BAĞLAMINDA FARKLILAŞAN EBEVEYNLİK DENEYİMLERİ Arş. Gör. Merve TOPAL.....	134
KUR'ÂN'DA 'ADL VE KIST KAVRAMLARININ MAXQDA İLE TEMATİK ANALİZİ Doç. Dr. Sümeyye SEVİNÇ.....	137
KUR'ÂN'IN ADALET ANLAYIŞI VE TOPLUMSAL REFAHI İNŞA İLKELERİ Dr. Öğr. Üyesi Tuğba YILDIRIM.....	139
العدل في الإسلام: دراسة تحليلية في ضوء الكتاب والسنة Dr. Öğr. Üyesi Abdulvahap ZEYDAN.....	141
KIRAAT İLMİ VE KUR'AN ÖĞRETİMİNİN ADALET İLKESİ İLE İLİŞKİSİ Öğr. Gör. Enes ZENGİN.....	143

AHLÂKÎ KÖTÜLÜK, İLAHÎ ADALET VE AHİRET İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TOPRAK.....146

GÜVENİLİRLİĞİ YİTİRMİŞ BİR DELİL OLARAK ŞAHİTLİK VE İSLÂM HUKUKUNDAN BİR
ÇÖZÜM ÖNERİSİ

Doç. Dr. Melikşah AYDIN.....148

KUR'AN'IN İSRAF KONUSUNDA MÜMİNLERİ EĞİTİCİ ROLÜ: AHLAKİ, SOSYAL VE
EKOLOJİK PERSPEKTİFLER

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇETİN.....151

İNANÇ VE SORUMLULUK-KUR'ÂN TECVİDİ ÖĞRETİMİNDE EBEVEYNİN ROLÜ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah CENGİZ.....153

TEVEKKÜL İNANCI VE MENTAL SAĞLIK İLİŞKİSİ: GENÇLERE YÖNELİK İSLÂMİ BİR
DEĞERLENDİRME

Zahide ÇAKAR – Doç. Dr. Abdullah DAĞCI.....156

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ORTAÖĞRETİM DKAB ÖĞRETİM PROGRAMINDA DİNİ
ÇOĞULCULUK

Dr. Öğr. Üyesi Tuncay CEYLAN.....159

SINIF ETKİNLİKLERİNDE ADALET

Dr. Öğr. Üyesi Ayhan BİLMEZ.....162

MÜNAFİK LARIN SAVAŞ LARDAKİ TUTUMLARININ MÜSLÜMAN LARIN RUH HALLERİ
ÜZERİNDE ETKİSİ

Öğr. Gör. Celal ESEN.....165

KÜRESEL DÜNYADA PSİKOLOJİK ACI ÜZERİNDE DAYANIŞMA KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ VE
ROLÜ İLE DİNİ BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

Handan FİLİNTE- Doç. Dr. Hatice ACAR ÇINAR.....167

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER VE SEKÜLER KUTSALLIK: ATEİST BİREYLER ÜZERİNE NİTEL
BİR ARAŞTIRMA

Bahar ÖZKAN.....169

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERE VE EKONOMİK KRİZLERİN ÇÖZÜMÜNE SADE/YALIN HAYAT
ÇARE OLABİLİR Mİ?

Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM.....172

SÖMÜRGESELLİK OLGUSUNUN ZULÜM KAVRAMI IŞIĞINDA YORUMU

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Kemal BUHARİ.....174

OSMANLI TOPLUMUNDA AZATLI KÖLELER BAĞLAMINDA VELÂ HAKKI: MİRAS VE HAK
SAHİPLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Sema AKTAŞ.....177

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and
Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

KANAATTEN GÖSTERİŞE: KÖYLÜ TÜKETİMİNİN İSRAFA EVRİLEN GÜNDELİK FORMLARI Dr. Hakan YAPICI.....	180
جدلية العدل والمساواة ومقاربات توصيفهما في القرآن الكريم والفكر الفلسفي دراسة لحقوق ذوي الهمم في التعليم عادل شنتلة / Dr. Öğr. Üyesi Adel ŞATLA.....	183
ÜÇÜNCÜ BİN YILIN KÜRESEL SORUNLARINA KUR'ÂNÎ PERSPEKTİFTEN İNSANÎ VE SOSYAL GELİŞİM YAKLAŞIMI Öğr. Gör. Dr. Hüseyin Emin SERT.....	185
HANEFÎ FÜRÜ' FIKIH KAYNAKLARIMIZIN SUYA YAKLAŞIMI: HUKUKİ VE AHLÂKİ BİR ANALİZ Arş. Gör. Dr. Zehra Betül DİNDAROĞLU.....	188
TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNE GÖRE ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA ADALET DEĞERİ ÖĞRETİMİ Doç. Dr. Ayşe İNAN KILIÇ.....	191
ADALET BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİNDE BÖLGESEL FARKLILIKLAR: FIRSAT EŞİTSİZLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ERKAN.....	194
İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖRNEĞİNDE ÜNİVERSİTELERDE ÂDÂB-I MUÂŞERET DERSİ Dr. Öğr. Üyesi Hatice AVCI.....	197
ZULÜM ÇAĞINDA İLİM NURU: İBN KESİR TEFSİRİNDE KIRAAT FARKLILIKLARININ TARİHSEL PERSPEKTİFİ Öğr. Gör. Dr. Cafer ZEYREKLİ.....	200
TOPLUMSAL ÇÖZÜLME KARŞISINDA İSLAM'IN DAYANIŞMA MERKEZLİ TOPLUM TASAVVURU Prof. Dr. İbrahim TÜFEKÇİ.....	203
SÜFİLERİN ZÜHD ANLAYIŞI GÜNÜMÜZ TÜKETİM AHLÂKİ İÇİN BİR MODEL OLABİLİR Mİ? Doç. Dr. Mehmet UYAR.....	206
KÜRESEL BİR DEĞER OLARAK İSLÂM'DA DAYANIŞMA VE İNSANLIĞA KATKILARI Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Şeref AYDIN.....	209
FÜTÜVVET AHLAKİ BAĞLAMINDA ÖTEKİ İLE İLİŞKİ: TASAVVUFİ BİR YAKLAŞIM Arş. Gör. Dr. Gülsüm Rüveyda GÜL.....	212
İSLÂM HUKUKUNDA KANUNLAŞTIRMA BAĞLAMINDA TELFİK VE TEHAYYÜR Doç. Dr. Emine Enise YAKAR.....	215
KUR'AN'DA SAVAŞ HAKKINDA AHLAKİ ÖLÇÜTLER: SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME Dr. Mesut ZAVALSIZ.....	218

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın
Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

KUR'ÂN'DA SAVAŞ HUKUKUNUN ANA İLKELERİ

Cemalettin GÜMÜŞ.....221

DİNDARLIK, ZENOFOBİ VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Abdullah DAĞCI.....224

KUR'ÂN'DA ETNİK FARKLILIKLARIN HİKMETİ VE IRKÇILIK ELEŞTİRİSİ: HUCURÂT
SÛRESİ BAĞLAMINDA TEFSİRSEL BİR YAKLAŞIM

Dr. Öğr. Üyesi Şafak ÇATAL.....227

MANEVİ İYİ OLUŞ VE AHLAKİ CESARET ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ
ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Kübra TORUN – Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GÜLMEZ.....229

MÜSLÜMAN KADININ ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ: FRANSA ÖRNEĞİNDE BATI MERKEZLİ
SÖYLEMLERE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Sultan TURUNÇ.....232

SOSYAL EŞİTSİZLİK BAĞLAMINDA DİNLERİN FAİZE BAKIŞI

Doç. Dr. Rabia MERT.....235

KÜLTÜREL EMPERYALİZME KARŞI SİNEMASAL DİRENİŞ: TRT ORTAK YAPIMLARI VE
İSLÂMİ ADALET PERSPEKTİFİNDEN KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER

Öğr. Gör. Dr. Tuna KUZUCAN.....238

PARADİSE NOW (2005) VE KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERE SİNEMATİK DİRENİŞ: İSLÂMİ
PERSPEKTİFTEN BİR İNCELEME

Öğr. Gör. Dr. Tuna KUZUCAN- Beste KUZUCAN.....241

İSLÂM HUKUKUNDA SAVAŞ HUKUKU: ADALET, SINIRLILIK VE GÜNCEL KRİZLERE
YAKLAŞIMLAR

Abdullah BOZ.....244

SUNUŞ

Günümüzde küresel ölçekte derinleşen sosyal, ekonomik ve kültürel eşitsizlikler, toplumda dayanışma kültürünün yok olmaya yüz tutması, tüm ülkelerin çözüm arayışlarını zorunlu hâle getirmiştir. Bu bağlamda, adalet ilkesini merkeze alan İslâm düşüncesinin sunduğu perspektiflerin akademik düzeyde ele alınması hem güncel sorunların anlaşılmasına hem de çözümüne yönelik yeni açılımlar geliştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen “**II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslâmi Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslâm’ın Adalet Anlayışı Sempozyumu**”, bu amaç doğrultusunda planlanmış olup konunun farklı disiplinlerce çok yönlü bir şekilde değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Yurt içi ve yurt dışından toplam 101 katılımcının sunduğu 94 bildiri ile iki gün boyunca gerçekleştirilen oturumlarda, küresel eşitsizliklerin tarihî, toplumsal, dinî ve etik boyutları kapsamlı biçimde incelenmiş; İslâm’ın adalet anlayışı ve toplumsal dayanışma olgusu çerçevesinde geliştirilen teorik ve uygulamalı yaklaşımlar bilimsel zeminde tartışılmıştır.

Elinizdeki bu eser, sempozyum boyunca sunulan bildirilerin temel içeriklerini bir araya getirerek ilgili alanda çalışma yürüten araştırmacılara, akademisyenlere ve öğrencilere başvuru niteliğinde bir kaynak sunma amacı taşımaktadır. Sempozyumun gerçekleşmesine bizlere destek verip teşvik ederek katkı sağlayan başta Sinop Üniversite Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Şakir TAŞDEMİR’e, yurt içi ve yurt dışından çeşitli zahmetlere katlanarak şehrimize teşrif eden ve bildirileriyle sürece değer katan katılımcılara, sempozyum düzenleme kurulu ve sekretaryasında görev alan öğretim üyelerimize, öğretim görevlilerimize, araştırma görevlilerimize, öğrencilerimize, idari personelimize, kurumlarımıza ve desteklerini esirgemeyen tüm paydaşlarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

Bu bilimsel etkinliğin, küresel sorunların çözümüne yönelik akademik çabaları güçlendirmesini ve adalet merkezli yaklaşımların gelişmesine katkı sağlamasını Yüce Allah’tan niyaz ederim.

Prof. Dr. İbrahim TÜFEKÇİ

Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Bu sempozyum Sinop Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’nce desteklenmiştir. Proje Numarası: İLF-1901-25-002, 2025.

Sinop Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne teşekkür ederiz.

PREFACE

Today, deepening social, economic, and cultural inequalities on a global scale and the disappearance of a culture of solidarity in society have made it imperative for all countries to seek solutions. In this context, the academic examination of perspectives offered by Islamic thought, which centers on the principle of justice, contributes significantly to both understanding current issues and developing new approaches to solving them.

The “**II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam’s Understanding of Justice**” organized by the Faculty of Theology at Sinop University, was planned with this aim in mind and allows for a multifaceted evaluation of the subject by different disciplines. During the two-day sessions, with 94 papers presented by a total of 101 participants from Türkiye and abroad, the historical, social, religious, and ethical dimensions of global inequalities were comprehensively examined; theoretical and practical approaches developed within the framework of Islam’s understanding of justice and the phenomenon of social solidarity were discussed on a scientific basis.

This publication aims to provide researchers, academics, and students working in the relevant field with a reference source by compiling the main contents of the papers presented during the symposium. We would like to express our gratitude to our Rector, Prof. Dr. Şakir TAŞDEMİR, for his support and encouragement in making this symposium possible, to the participants from Türkiye and abroad who endured various hardships to honor our city with their presence and added value to the process with their papers, to our faculty members, instructors, research assistants, students, administrative staff, institutions, and all stakeholders who did not withhold their support and served on the symposium organizing committee and secretariat.

I wish that this scientific event will strengthen academic efforts aimed at solving global problems and contribute to the development of justice-centered approaches.

Prof. Dr. İbrahim TÜFEKÇİ

Dean of Faculty of Theology- Sinop University

This symposium was supported by Sinop University Scientific Research Coordination Unit.

Project Number: İLF-1901-25-002, 2025.

We would like to thank the Scientific Research Projects Coordination Unit at Sinop University.

İMAM HATİP LİSESİNDE GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN PIKTES KAPSAMINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Elif SOBİ*

Öz

Eğitimde fırsat eşitliği; bireylerin cinsiyet, etnik köken, dil, din, sosyoekonomik durum gibi faktörlerden bağımsız olarak eğitime erişim, devam, başarı ve mezuniyet açısından eşit olanaklara sahip olmalarını ifade eder. Ancak mülteci veya göçmen statüsündeki öğrenciler için bu eşitlik, sadece yasal değil uygulamada da desteklenmesi gereken bir hedeftir. Bu bağlamda 2011 sonrası ülkemize göç eden savaş mağduru ve çoğunluğu Suriye kökenli göçmen çocukların eğitimde fırsat eşitliği ilkesiyle eğitim görmesi için atılmış bir adım olarak PIKTES (Promoting Integration of Syrian Kids into the Turkish Education System) projesi görülebilir. Bu proje ilk olarak 3 Ekim 2016 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu arasında imzalanan FRIT (Refugees in Türkiye) finansman anlaşması kapsamında yürürlüğe giren ve göçmen nüfusun yoğunlukta yaşadığı 23 ilde başlamıştır. Üçüncü ve son fazı olan PIKTES+ “Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi” adıyla halen 29 ilde devam etmektedir. Projenin amacı ülkemizde yaşayan yabancı uyruklu öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonunu sağlamak iken proje kapsamında amaca yönelik olarak dil bariyerini aşmak için Türkçe öğretiminin sunulması, öğrencilerin devamlılıklarını artırmaya yönelik teşviklerin yapılması, velilerin bilinçlendirilmesi, öğretmenlere ve okullara destek sağlanması (ek personel, donatım, materyal vb.) gibi hizmetler sunulmaktadır. Bu çalışmanın amacı da yabancı uyruklu öğrenciler tarafından sıklıkla tercih edilen lise türü olarak imam hatip liselerinde görev yapan öğretmenlerin PIKTES kapsamında eğitim gören öğrencilerle ilgili görüşlerini nicel verilerle ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, öğretmenlerin proje kapsamındaki öğrencilere yönelik algıları, tutumları ve karşılaştıkları zorlukların belirlenmesi bu öğrencilerin eğitim imkanlarının iyileştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2024-2025 eğitim öğretim yılında İstanbul, Şanlıurfa, Yalova, Kayseri, Samsun, Mersin ve Gaziantep illerinde bulunan imam hatip liselerinde görev yapan 200 öğretmen oluşturmaktadır. Nicel araştırma yönteminin tercih edileceği bu çalışmada veriler, uzman görüşleri doğrultusunda araştırmacı tarafından geliştirilen “PIKTES Öğrencilerine Yönelik Öğretmen Görüşleri Anketi” aracılığıyla toplanmıştır. Yaş, cinsiyet, mesleki kıdem, görev yapılan yer, branş gibi değişkenler çerçevesinde 24 maddelik ölçeğe verilen cevaplar değerlendirilmiş ve SPSS 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmaya katılımcı olarak katkı sağlayan öğretmenlerin çok kültürlü sınıf ortamlarında çalıştığı ve sadece akademik değil, zaman zaman psikososyal destek de sunmak durumunda olduğu kabulüyle öncelikle öğretmenlerin kültürel duyarlılıkları, sabır ve iletişim becerilerine ilişkin öz değerlendirmelerine yönelik sorular sorulmuştur. Buna ek olarak öğretmenlerin PIKTES kapsamında gelen öğrenciler konusunda zorlandıkları hususların

* Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, elif.sobi@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6731-1124.

neler olduğu, öğretmenlerin öğrencilerde gözlemlediğı olumlu ve olumsuz değışimler, dil bariyerini aşma sorunları, sosyal uyum konusunda öğrencilerde gözlemledikleri durumlar, disiplin sorunları, veli iletişimi gibi farklı alanlarda görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: PIKTES, Eğitimde Fırsat Eşitliği, İmam Hatip Lisesi, Göçmen.

An Analysis of the Opinions of Teachers Working at Imam Hatip High Schools Regarding Students Receiving Education Under the Piktes Program: A Quantitative Research

Abstract

The main aim of the project is to facilitate the integration of foreign students living in Türkiye into the Turkish education system. For this purpose, services such as providing Turkish language education to overcome language barriers, incentives to increase student attendance, awareness-raising activities for parents, and support to teachers and schools (additional staff, equipment, materials, etc.) are offered within the scope of the project. The purpose of this study is to present, through quantitative data, the opinions of teachers working in imam-hatip high schools, which are frequently preferred by foreign students, regarding the students who receive education within the scope of PIKTES. In this regard, identifying teachers' perceptions, attitudes, and challenges concerning these students is of critical importance in terms of improving their educational opportunities. The study group consists of 200 teachers working in imam-hatip high schools in the provinces of Istanbul, Şanlıurfa, Yalova, Kayseri, Samsun, Mersin, and Gaziantep during the 2024–2025 academic year. The study adopts a quantitative research method, and the data were collected through the “Teachers' Opinions on PIKTES Students Questionnaire,” which was developed by the researcher based on expert opinions. The responses to the 24-item scale were analyzed using the SPSS 21.0 program according to variables such as age, gender, years of experience, place of duty, and subject area. Given that the participating teachers work in multicultural classroom environments and are sometimes expected to provide psychosocial support in addition to academic instruction, the questionnaire first included self-assessment questions on teachers' cultural sensitivity, patience, and communication skills. In addition, the study aimed to determine the difficulties teachers face regarding PIKTES students, the positive and negative changes observed in these students, problems in overcoming language barriers, situations observed in terms of social adaptation, discipline issues, and parent–teacher communication.

Keywords: PIKTES, Equal Opportunity in Education, Imam Hatip High School, Immigrant.

RAMAZÂN EL-BŪTÎ'NİN GENÇLİĞİN PROBLEMLERİ BAĞLAMINDA GENÇLİK VE DİL

Ahmet Faruk DİKİCİ*

Öz**

Toplum önderleri kabul edilen alimlerin görüşleri, insanların olaylara yaklaşımında, problemlerin çözülmesinde ve sosyal durumların değerlendirilmesinde yol gösterici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Suriye’de iç savaş başlamadan önce şehit edilen alim Muhammed Sa’îd Ramazân el-Bûţî’nin, küreselleşmenin etkilerinin yoğun olarak fark edildiği gençlik hakkındaki görüşleri ve onlara tavsiyeleri yazdığı eserlerinde aktarılmaktadır. Bûţî’nin *Gençliğin Problemleri* (مشكلات الشباب) adlı eseri özellikle günümüz gençliğinin içinde bulunduğu küreselleşme sebebiyle karşılaştığı çeşitli problemleri ele almaktadır. Bûţî’nin bu konuyu kaleme aldığı eserinde kullandığı üslup hem klasik Arapça geleneğini koruyan bir akıcılık hem de genç okur kitlesine hitap eden didaktik bir sadelik arasında ustaca dengelenmiştir. Eserde kullanılan birçok metafor ve imgede gençliğin iç dünyası güçlü görsel ifadelerle betimlenmektedir. Bu sayede dil, salt aktarım aracı olmaktan ziyade okuyucunun zihninde canlı bir sahne kurma işlevi görmektedir. Bûţî, küreselleşmeyle birlikte yabancı edebi akımların Arapçada yarattığı kültürel uyumsuzluğu vurgularken “اللغة العربية... فقدت اليوم معظم كنزها هذا” ifadesiyle dilin taşıdığı tarihi ve estetik değerlerin yok oluşuna ve bunun da toplumun geleceği olan gençleri etkilediğine dikkat çekmektedir. Bu açıdan Bûţî’nin eserlerinde dil ile gençlik arasında kurduğu bağın öne çıkarılması önem arz etmektedir. Bûţî eserlerinin metodolojik bölümlerinde, kullandığı terimlerin seçimine özel önem vermektedir. Mesela, *Gençliğin Problemleri* isimli eserinde “العوامل التربوية المقصودة” ve “العوامل غير المقصودة” gibi kavramlarla gençliğin eğitim sürecinin dolaylı ve dolaysız boyutlarına değinmektedir. Diğer bir özellik olarak Bûţî’nin zikredilen eserinde okura doğrudan seslendiği noktalarda en dikkat çekici dilsel özelliklerden biri soru-cevap üslubuyla kurduğu diyalog şeklindeki yazım tarzıdır. Örneğin “فمن أين تنبع مشكلات الشباب؟” ifadesi genç okuyucuyu pasif bir dinleyici konumundan çıkarıp eleştirel yaklaşan bir araştırmacı konumuna davet etmektedir. Bu ifade kullanılan dilin hem düşünceyi yönlendiren bir araç hem de okurun zihnini belirli bir “okuma ve anlama” pratiğine sevk eden bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir. Bûţî’nin eserlerindeki dilsel rehberlik yalnızca teorik açıklamalarla sınırlı kalmamakta ayrıca gençlerin okuma sanatını kavramaları için pratik öneriler sunmaktadır. Eserinde karşılaşılan “فن اختيار الكتاب”, “فن اختيار”, “طريقة القراءة ومتابعة البحث” sıralamasıyla okuma sürecinin adım adım nasıl yapılması gerektiğine dair net bir yöntem sunmaktadır. Bûţî’nin *Gençliğin Problemleri* adlı eseri, Arapçanın edebi ve terminolojik zenginliğini genç kuşaklara ulaştırmak için hem geleneksel klasik üslubu hem de modern eğitim dilini harmanlayan bir başvuru kaynağıdır. Bûţî eserlerinde küreselleşme ve adalet bağlamında gençlerin günümüz şartlarında karşılaştıkları problemlerin çözümü için önemli tavsiyeler vermektedir. Bu çalışmada yazarın başta *Gençliğin Problemleri* başlıklı eseri olmak üzere temel yazıları hem içerik hem

* Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, ahmetfaruk.dikici@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5855-9734.

** Bu çalışma, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi tarafından desteklenen “Müslüman Alimlerden Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, Muhammed Said Ramazan el-Buti ve Hayrettin Karaman’ın Fıkıh Görüşlerinin Karşılaştırılması ve Batı Literatürüne Kazandırılması” başlıklı SBA-2024-1547 kodlu Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir.

dilsel olarak analiz edilerek tanıtılacaktır. Bunu yaparken gençlikle alakalı konulara değinilerek Būṭī'nin gençliğin problemlerine dair serdettiği çözümler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Būṭī, Gençlik, Küreselleşme.

Youth and Language in the Light of Ramaẓān Al-Būṭī's Work Problems of Youth

Abstract

The views of scholars regarded as community leaders play a guiding role in shaping people's approaches to events, in solving problems and in evaluating social realities. Within this framework, the reflections of Muḥammad Sa'īd Ramaẓān al-Būṭī -martyred in Syria shortly before the outbreak of the civil war- on youth, particularly in the context of globalization where its influence is acutely felt, occupy a significant place in his writings. His work *Problems of Youth* (مشكلات الشباب) focuses on the challenges confronting young people as they navigate the cultural and intellectual transformations brought about by globalization. The style he adopts in this book demonstrates a deliberate balance between the fluency of the classical Arabic tradition and a didactic simplicity aimed at younger readers. Through metaphors and vivid imagery, the inner world of youth is portrayed in a way that enables language to function not merely as a medium of transmission but as a means of constructing dynamic mental scenes for the reader. al-Būṭī also underscores the cultural dissonance created in Arabic by foreign literary currents, drawing attention to the erosion of the language's historical and aesthetic richness, as expressed in his statement “اللغة العربية... فقدت اليوم معظم كنزها هذا” and he emphasizes the negative implications of this loss for future generations. In the methodological parts of his writings, he demonstrates particular care in his choice of terminology; in *Problems of Youth* he distinguishes between “العوامل التربوية المقصودة” and “العوامل غير المقصودة” thereby addressing both direct and indirect dimensions of youth education. A distinctive feature of this work is his dialogical style, especially his use of a question-answer framework when addressing the reader directly. Expressions such as “فمن أين تنبع مشكلات الشباب؟” shift young readers from the role of passive listeners to that of critically engaged participants, showing that language here operates simultaneously as an instrument for guiding thought and as a motivational force encouraging particular practices of reading and comprehension. Moreover, al-Būṭī's linguistic guidance extends beyond theoretical analysis, offering practical advice for mastering the art of reading, as illustrated in his sequential instructions “طريقة القراءة ومتابعة البحث”, “فن اختيار الكتاب”, “فن اختيار الموضوع”. Thus, *Problems of Youth* functions as a valuable resource that conveys to younger generations the literary and terminological richness of Arabic by blending a traditional classical style with the language of modern pedagogy. More broadly, al-Būṭī's works provide essential recommendations for addressing the dilemmas faced by youth under contemporary conditions, especially within the framework of globalization and the pursuit of justice. This study therefore analyzes his writings -most notably *Problems of Youth*- in terms of both their content and linguistic and highlights the solutions he proposes to the problems of modern youth.

Keywords: Arabic Language and Eloquence, al-Būṭī, Youth, Globalization.

MÂTURÎDÎ DÜŞÜNCEDE ADÂLET MERKEZLİ BİLGİ ÜRETİMİ

Neslihan KUTLU KARAMAN*

Öz

Bu çalışma, Mâturîdî kelâm geleneği içerisinde şekillenen insan anlayışını merkeze alarak, İslâmî bilgi üretiminin ahlâkî ve teolojik temellerini sosyal adâlet perspektifi çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. İnsanlığın, küresel ölçekte eşitsizlikleri giderek derinleştirmesi, onu sadece ekonomik alanda değil; bununla birlikte ahlâkî ve epistemolojik olarak da bir buhranın içine sürüklemektedir. Bu bağlamda, Mâturîdî'nin insan tasavvuru, İslâm düşüncesinde bilgi üretimini yalnızca bir teorik faaliyet değil; aynı zamanda sorumluluk yüklü, adâlet odaklı bir süreç olarak inşa etmenin imkânlarını sunar. Ayrıca insan zihninde şekillenen, anlam bulan kavramları da hayata yansıyan, ete kemiğe bürünen ve somut çözümler üreten bir bilgi sistemi hâlinde vazeder. İnsan, Mâturîdî düşünceye göre; akıl ve irade sahibi bir özne olarak salt bilgi nesnesi değil, aynı zamanda bilginin taşıyıcısı ve dönüştürücüsüdür. Bu anlayış, İslâmî bilgi üretimini, bireyin ahlâkî duruşu ile doğrudan ilişkilendirir ve buradan hareketle de problemlerin çözümüne katkı sağlar. Zira insan İslâmî bakış açısı ile sadece biyolojik bir mahluk olmanın ötesinde; akıl, irâde ve sorumluluk gibi fizikötesi donanımlarla mânâya kavuşan bir varlıktır. Özellikle Mâturîdî kelâm geleneği, insanı hem Yaratıcı'nın muhatabı hem de adâletin taşıyıcısı olarak konumlandırır. Çalışmada buradan hareketle; Mâturîdî'nin teklif-sorumluluk-adâlet üçgeninde sosyal adâletin metafizik zemini ortaya konacaktır. Mâturîdî'nin akıl ve kesb merkezli insan görüşü, modern dönemde yaşanan eşitsizliklere karşı teolojik bir duyarlılığı şekillendirmeye olanak sağlamaktadır. “Mutedil Mâturîdî akılcılığı” İslâmî camianın kurtuluşu için bir çıkış yolu olabilir. Mâturîdî gelenekteki anlayış, insanı ontolojik bir merkez olarak konumlandırır. Akıl, insanın bilgi edinme ve doğruyu seçme melekesidir. Aklın müstakil bilgi kaynağı olduğunu savunan Mâturîdî düşünceye göre irâde de kişilerin tercihlerinde bağımsız olmasıyla ilişkilidir. Kesb teorisi çerçevesinde insan ise yaratılmış bir kudretle fiil üretir ve yükümlülük taşır. Mâturîdî, teklifin ancak gücü yeten bireye yöneltilebileceğinin üzerinde durur, bu da ilâhî adâletin kaynağıdır. Mâturîdîlikte teklif, insanın gücüyle orantılıdır, bu yüzden de “Teklîf-i mâ lâ yutâk” câiz değildir. Bu prensip, ilâhî adâletin ve bireysel sorumluluğun sınırlarını çizer. Bu sınır, insanın irâde özgürlüğünün, Allah'ın mutlak iradesiyle çatışmayacağıdır. Mâturîdîliğin temel bakış açısı modern hukûkî ilkelerle de örtüşen bir denge kurar çünkü yükümlülüklerin akıl ve kudretle ilişkisini sonuna kadar savunmaktadır. Bu görüş kaderci/yazgıcı edilgenliğe karşı aktif sorumluluğu önceleyen bir yaklaşımı kapsar. Modern dünyada ise sosyal adâletsizliklerin çoğaldığı bir çağda, Mâturîdî'nin teklif ve sorumluluk anlayışı önemli bir referans sunar. Bu anlayışa göre, kişinin içsel disipliniyle işleyen bir sorumluluk mekanizması, otokontrolü güçlendirmekte ve bireylerin ıslahı yoluyla toplumların da ıslahını mümkün kılmaktadır. Modern zamanda materyalist düşüncenin zihinleri işgâli ile kişinin inanç temelli ahlâkî duruşu zedelenmiş, bu durum toplumsal çözülmenin temel nedenlerinden biri hâline gelmiştir. Araştırmada hem klasik Mâturîdî metinlerinden hem de çağdaş literatürden yararlanılarak, tarihsel bir

* Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, neslihankutlukaraman@gmail.com.

düşünce sisteminin günümüz sosyal meselelerine nasıl ışık tutabileceği örneklerle gösterilecektir. Toplumsal adâlet, gelir dağılımı, fırsat eşitliği gibi güncel sorunlara İslâm düşüncesi penceresinden bakılacak; böylece hem değer merkezli bir bakış korunacak hem de adâlet eksenli çözüm önerileri geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mâturîdî, İrâde, Kesb, Adâlet, Sorumluluk

Justice-Centred Knowledge Production in Mâturîdî Thought

Abstract

By centring on the understanding of the human being shaped within the Maturidi *kalam* tradition, this study aims to examine the moral and theological foundations of Islamic knowledge production within the framework of a social justice perspective. Ever-deepening inequalities on a global scale are dragging humanity into a crisis not only in the economic sphere but also morally and epistemologically. In this context, Maturidi's conception of the human offers the means to establish knowledge production in Islamic thought not merely as a theoretical activity but also as a responsibility-laden, justice-oriented process. Additionally, it posits that concepts shaped and given meaning in the human mind are presented as a system of knowledge that is reflected in life, embodied, and produces concrete solutions. According to Maturidi thought, the human being, as a subject endowed with reason and free will, is not merely an object of knowledge but also the bearer and transformer of knowledge. This understanding directly links Islamic knowledge production with an individual's moral stance and thereby contributes to the resolution of problems. For, from an Islamic perspective, the human being is more than just a biological creature; it is a being that attains meaning through such metaphysical endowments as reason, free will, and responsibility. In particular, the Maturidi *kalam* tradition positions the human as both the addressee of the Creator and the bearer of justice. From this starting point, the study will present the metaphysical ground of social justice within Maturidi's triad of obligation, responsibility, and justice. Maturidi's view of the human, centred on reason and *kasb*, makes it possible to shape a theological sensitivity towards the inequalities of the modern era. "Moderate Maturidi rationalism" could be a path to salvation for the Islamic community. The understanding in the Maturidi tradition positions the human being as an ontological centre. Reason is the faculty by which a person acquires knowledge and chooses what is right. According to Maturidi thought—which holds that reason is an independent source of knowledge—free will is likewise associated with the autonomy of individuals in making choices. Within the framework of the *kasb* doctrine, the human being produces actions through a created power and bears responsibility for them. Maturidi emphasises that an obligation can only be directed at an individual who is capable of it, and this is the source of divine justice. In Maturidi theology, obligation is commensurate with human capacity; therefore, "Taklîf-i mâ lâ yutâk" (imposing what cannot be borne) is not permissible. This principle delineates the boundaries of divine justice and individual responsibility. This boundary is that human free will does not conflict with God's absolute will. Maturidi's fundamental perspective

establishes a balance that aligns with modern legal principles as well, because it staunchly upholds the connection between obligations and human reason and capacity. This view encompasses an approach that prioritises active responsibility over fatalistic passivity. In the modern world, in an age of growing social injustices, Maturidi's understanding of obligation and responsibility serves as an important reference point. According to this understanding, a responsibility mechanism operating through an individual's inner discipline strengthens self-control and makes possible the reform of societies through the reform of individuals. In modern times, the invasion of minds by materialist thought has undermined the individual's faith-based moral stance, and this has become one of the fundamental causes of social disintegration. In this research, by utilising both classical Maturidi texts and contemporary literature, it will be demonstrated with examples how a historical system of thought can shed light on today's social issues. Contemporary issues such as social justice, income distribution, and equality of opportunity will be viewed from the perspective of Islamic thought; thus, both a value-centred outlook will be maintained and justice-centred solutions will be developed.

Keywords: Mātūrīdī, Will, Kasb, Justice, Responsibility.

İSLÂM TOPLUMLARINDA ZİMMÎLERİN ADALETE ERİŞİMİ

Muhammet KARAAĞAÇ*

Öz

Bu çalışma İslâm devletlerinde gayrimüslim tebaanın adalet uygulamalarına erişimini hususunu ele almaktadır. Araştırma, zimmî tebaanın vergi mükellefi olarak sistemine dahil edilmekle birlikte hukuki haklardan da istifade ederek toplumda mağdur edilmeden yaşamalarını konu edinmektedir. Bu bağlamda Bağdat, Basra, Kâhire, Kurtuba gibi farklı coğrafyalardaki Müslüman şehirlerdeki mahkeme kayıtları, şer'îyye sicilleri, fikhî metinler ve tarih belgeleri incelenerek gayrimüslim halkın mahkemelerde yaşadıkları adalet deneyimleri ele alınarak Müslüman toplumun yabancılara bakışı ele alınacaktır. Çalışmanın temel amacı, kaynaklarda teorik anlamda hakları teslim edilmiş olan gayrimüslimlere pratikte nasıl bir muamele sergilendiğini ortaya koyarak farklı din ve ırklara mensup kesimlerin bir adalet sistemine entegre olup bütüncül bir toplumsal yapı oluşturmalarını göstermektir. Yine hukuki uygulamalarda zimmîlere has hüküm ve uygulamaların tatbik edilme tarzına dikkat çekilerek İslâm adalet sisteminin dinî ve toplumsal farklılıklardan nasıl bir toplumsal huzur ortamı tesis ettiği hususunda bir değerlendirme yapılmaktadır. Araştırma, normatif ve tarihi kaynaklarda yer alan verilerin mukayeseli analizine dayanmaktadır. Çalışma için bir taraftan Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Harâc* ve Şâfiî'nin *el-Umm* gibi İslâm hukukunun klasik kaynakları incelenerek zimmî hukuku ele alınırken diğer taraftan da Taberî, Mes'ûdî, İbn Miskeveyh gibi müelliflerin eserlerinden pratik uygulamalara yer verilerek hukuki kuram ve tarihi gerçeklikler arasında karşılaştırma yapılacaktır. Araştırmanın önemi, Müslüman toplumların geçmişinde hukuki ve sosyal yapısında gayrimüslim halkın rolünü görünür kılmaktır. Abbâsîler, Fâtımîler ve Endülüs Emevî Devleti gibi çeşitli siyasi aktörlerin hüküm sürdüğü onuncu asır, zimmîler için farklı uygulamaların tatbik edildiği bir dönemdir. Bu dönemdeki farklı uygulamaların tespiti, İslâm hukukunun birden fazla dine mensup kesimin bir arada yaşadığı ortamlardaki yerini ve Ortaçağ'da dinî çoğulculuk esasına dayanan idareleri anlama konusunda fayda sağlayacaktır. Bu çalışmayı muadillerinden ayıran temel husus ise İslâm toplumlarında zimmîler hakkında kaynaklarda yer alan hükümleri teorik tartışma düzleminden çıkarıp somut veriler üzerinden ele alınmasıdır. Bu konuda yapılan araştırmalar, genellikle zimmîleri ekonomik bağlamda/cizye verme konusunda ele alırken bu çalışma ise daha ziyade mahkeme kayıtları merkeze alınarak onların mülkiyet hakları, ticaret uygulamaları, miras hukuku ve dinî yaşam hürriyetleri gibi alanlarda gördükleri muamelelere yoğunlaşacaktır. Yahudi, Hristiyan ya da Süryanî bir vatandaşın Müslümanlarla yaşadıkları davalarda haklarının teslim edilmesi gibi teorik hükümlerin pratiğe dökülmesi konusundaki hususlara dair somut misaller, İslâm hukukunun nesnelliğini göstermektedir. Çalışma sonucunda gayrimüslim halkın toplumda pasif bir kitle değil gerektiğinde hukuk önünde hakkını arayabilen aktif bir kesim olduğu hukuk ve tarih literatürü taranarak ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zimmî, Adalet, Eşitsizlik.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, mkaraagac@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7119-6627.

Access to Justice for Zimmîs in Islamic Societies

Abstract

This study examines the access of non-Muslim subjects to justice in Islamic states. The research focuses on how non-Muslim subjects, while being included in the system as taxpayers, were able to enjoy legal rights and live without being victimized in society. In this context, court records, sharia registers, fiqh texts, and historical documents from Muslim cities in different geographical areas, such as Baghdad, Basra, Cairo, and Cordoba, will be examined to reveal the experiences of non-Muslims in courts and to analyze the Muslim society's view of foreigners. The main objective of the study is to reveal how non-Muslims, whose rights were theoretically recognized in the sources, were treated in practice, and to show how people of different religions and races were integrated into a justice system and formed a holistic social structure. Additionally, by highlighting the manner in which provisions and practices specific to dhimmis were applied in legal contexts, the study evaluates how the Islamic justice system established a socially harmonious environment despite religious and social differences. The research is based on a comparative analysis of data from normative and historical sources. For this study, classical sources of Islamic law such as Kitâbü'l-Harâc by Abu Yusuf and el -Umm, while on the other hand, practical applications from the works of authors such as Taberî, Mes'ûdî, and Ibn Miskeveyh will be included to compare legal theory and historical realities. The importance of this research lies in revealing the role of non-Muslim populations in the legal and social structure of Muslim societies in the past. The tenth century, during which various political actors such as the Abbasids, Fatimids, and the Umayyad Caliphate of Al-Andalus ruled, was a period in which different practices were applied to dhimmis. Identifying the different practices of this period will be beneficial in understanding the place of Islamic law in environments where people of different religions lived together and the administration based on religious pluralism in the Middle Ages. The main feature that distinguishes this study from its counterparts is that it takes the provisions regarding dhimmis in Islamic societies from the theoretical discussion level and examines them based on concrete data. While previous research on this topic has generally focused on dhimmis in an economic context, particularly in relation to the payment of jizya, this study will concentrate on court records to examine the treatment of dhimmis in areas such as property rights, trade practices, inheritance law, and religious freedom. Concrete examples of the practical application of theoretical provisions, such as the enforcement of the rights of Jewish, Christian, or Syriac citizens in cases involving Muslims, demonstrate the objectivity of Islamic law. The study will reveal that non-Muslims are not a passive group in society but an active segment that can seek justice before the law when necessary, based on a review of legal and historical literature.

Keywords: Zimmî, Justice, Inequality.

MEDİNE'NİN FARKLI TOPLULUKLARI ARASINDA ADALETİ TESİSİNİN TARİHSEL BİR MODELİ OLARAK MEDİNE ANAYASASI

Tarig Mohamed Nour ALI*

Öz

Bu çalışma, Medine Sözleşmesi'nin (M .622) analizini sunmayı amaçlamaktadır. Sözleşme, Medine'deki Müslümanlar, Yahudiler ve diğer toplumlar arasında adalet ve eşitliği tesis etme bakımından kurucu bir model olarak ele alınmaktadır. Araştırmanın odağı, barışçıl bir arada yaşamı ve ortak vatandaşlık anlayışını mümkün kılan yasal ve toplumsal normlardır. Çalışma, tarih-belgesel bir yöntem benimsiyor; Sözleşme'nin orijinal Arapça metni ve çevirileri analiz ediliyor, ilave olarak hem erken dönem hem modern ikincil kaynaklar inceleniyor. Araştırma, birincil kaynakları topluyor: Sözleşme'nin orijinal metni ve at-Tabarî ile İbn Hişâm gibi erken dönem tarihçilerin anlatımları. Ayrıca, dinsel ve siyasi birlikte yaşama üzerine yapılmış akademik çalışmalardan da yararlanılıyor. Bu yaklaşım sayesinde çalışmada Sözleşme'de yer alan temel ilkeler tanımlanıyor: yasal eşitlik, ortak sorumluluklar, din özgürlüğü ve tekil bir yargı sistemi. Özellikle, bu belge, bireysel kimlikleri silmeden çoklu topluluklardan oluşan "Ummah"ın nasıl birleştirildiğini ortaya koyuyor. Müslümanlar, Yahudiler ve Medine'de yaşayan diğer toplumlar arasındaki ilişkileri resmî olarak düzenleyerek onların dinsel ve sosyal haklarını tanıyor. Ortak savunma, kolektif adalet gibi paylaşılan yükümlülükler toplumsal dayanışmayı ve karşılıklı anlayışı güçlendiriyor. Bu normların incelenmesi sayesinde çalışma, her topluluğun üstlendiği sorumlulukları ortaya koyuyor. Müteallik her bir imza sahibi topluluk, ortak savunmaya katkı sağlama, iç düzeni koruma, kişilerarası haklara saygı gösterme ve ortak yasal süreçlere katılma gibi görevleri benimsiyor. Bu hükümle, barış içinde bir arada yaşanan ve karşılıklı saygıya dayanan dirayetli bir toplum inşa ediliyor. Araştırmanın bulgularından hareketle, modern yönetim çerçeveleri için pratik öneriler geliştiriliyor. Bunlar; azınlık haklarının korunması, dinsel çeşitlilik ve katılımcı vatandaşlık yapılarının kurumsallaştırılması gibi mekanizmaları içeriyor. Medine Sözleşmesi, toplumlar arası uyum için erken döneme ait kanonik bir örnek olup, çağdaş toplumların adalet ve eşitlik temelinde kapsayıcı yapılar inşa etmelerine dair önemli dersler sunuyor. Sonuç olarak, bu çalışma Medine Sözleşmesi'ni salt tarihi bir belge olarak değil; kimlikleri koruyan, toplumsal hakları güvence altına alan ve birleşik hukuki düzen içinde ortak adalet sağlayan çoğulcu siyasi toplumların inşası için yaşayan bir paradigma olarak konumlandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medine Anayasası, Toplumlar Arası Adalet, Sivil Birlikte Yaşama, İslâmî Vatandaşlık.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, taignour95@gmail.com / tarig.ali@bilecik.edu.tr, ORCID: 0009-0001-2064-0705.

The Constitution of Medina as a Historical Model for Establishing Justice Among the Different Communities of Medina

Abstract

This study aims to analyze the Constitution of Medina (622 AD.) as a foundational model for establishing justice and equality among the various communal groups of Medina - namely Muslims, Jews, and others. It centers on the legal and social norms that facilitated peaceful coexistence and a shared sense of citizenship. Adopting a historical-documentary methodology, the research examines the original Arabic formulation of the Constitution and its translations, alongside reviews of both early and modern secondary sources. The research collects primary sources, including the Constitution's original text and the narrations of early historians such as al-Tabarī and Ibn Hishām. It also draws on academic studies addressing religious and political coexistence. Through this approach, the study identifies foundational principles embedded in the Constitution: legal equality, shared responsibilities, religious freedom, and a unified system of judicial adjudication. In particular, the Constitution articulates how a unified "Ummah" was constructed from multiple communal groups without erasing individual identities. It formalized relationships among Muslims, Jews, and other residents of Medina by explicitly recognizing their religious and social rights. Shared obligations - especially cooperative defense and collective justice - served to reinforce social cohesion and mutual understanding. By examining these norms, the study illustrates how the Constitution established clear responsibilities for every communal group. Each signatory community undertook obligations, such as contributing to collective defense, maintaining internal order, respecting interpersonal rights, and participating in common legal procedures. These provisions fostered a resilient community marked by peaceful coexistence and mutual respect. From the findings, the research derives practical recommendations for modern governance frameworks. These include mechanisms to safeguard minority rights, promote religious plurality, and institutionalize participatory citizenship. The Constitution of Medina thus provides an early canonical example of inter-communal harmony, offering lessons on how contemporary societies might foster inclusive structures that uphold justice and equality among diverse groups. Overall, the study positions the Constitution of Medina not merely as a historical artifact, but as a living paradigm: a blueprint for constructing pluralistic political communities that respect identity, secure communal rights, and deliver shared justice under a unified legal order.

Keywords: Constitution of Medina, Communal Justice, Civil Coexistence, Islamic Citizenship.

MEMLÜKLER DÖNEMİ SOSYAL ADALET ANLAYIŞININ UYGULAMALI BİR ÖRNEĞİ: YETİMLER

Muhammed Yakup KEPENEK*

Öz

Toplumun değişik kesimlerinde hayat standardı, gelir düzeyi vb. birtakım ölçülerin fırsat eşitliği çerçevesinde dikkate alınmasıyla sosyal alanda sağlanan denge durumu olarak tanımlanan sosyal adalet ilkesinin İslam tarihinin çeşitli dönemlerinde birçok somut örneği mevcuttur. Bu bağlamda özellikle Memlûkler devrinde birçok han, hankâh, aşevi, medrese ve dârülhadis gibi eğitim ve sosyal hizmet sunulan sayısız yapı inşa edilmiştir. Bu kurumlardan fakir, kimsesiz, yolcu, göçmen ve yetimler başta olmak üzere birçok ihtiyaç sahibi faydalanmış hatta vakfiyelerde muhtaç kimselere yapılması gereken yardımlar hususi olarak belirtilmiştir. Vakfiyelerde yetimlere sağlanan imkanlar ise dikkat çekici düzeydedir. Özellikle Kahire ve Şam gibi büyük şehirlerdeki birçok medrese ve hankahın vakfiyesinde yetimlere barınma ve geçim ihtiyaçları için ayrılan bütçe, aynı yardımlar ve eğitim hizmetleri göze çarpmaktadır. Nitekim sosyal devlet anlayışının önemli bir tezahürü olan bu olanaklar sayesinde önemli ilmî ve bürokratik görev elde etmiş birçok yetim alim vardır. İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401), Tefehnî (ö. 835/1432), İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), Şümunî (ö. 872/1468), İbn Kutluboğa (ö. 872/1468), İbn Tağrıberdî (ö. 874/1470), Süyûtî (ö. 911/1505) ve Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520) gibi birçok alim küçük yaşta yetim kalmış olmalarına rağmen dönemin çeşitli hankah ve medreselerinin yetimlere sağladıkları imkanlardan faydalanmışlardır. Bu tebliğde ilk olarak yetimlere ikram etme, onlara kol kanat germe ve mallarını koruma gibi yükümlülüklere dair Kur'an-ı Kerim ayetleri, hadis-i şerifler ve sahabe uygulamalarından örnekler yer verilecektir. Ardından Mısır, Suriye ve Hicaz'da hüküm süren (1250-1517) Müslüman Türk devleti Memlûkler'in yetimlere yönelik hizmetlerine odaklanılacaktır. Özellikle Sargatmışıyye Medresesi, Eski Zâhiriyye Medresesi ve Şeyhûniyye Hankâhı başta olmak üzere Memlûkler dönemine ait çeşitli kurumların yetimlere sağladıkları imkânlar ele alınacaktır. İlgili kurumların sunduğu olanakların tespiti için ilgili medreselerin vakfiyelerinden ve Memlûkler dönemi yapılarını ele alan Makrîzî'nin (ö. 845/1442) *el-Hitat* adlı eserinden istifade edilecektir. Özellikle dönemin iki önemli şahidi olan İbn Hacer (ö. 852/1449) ve Sehâvî'nin (ö. 902/1497) *ed-Dürerü'l-kâmine* ile *ed-Dav'ü'l-lâmi* adlı tarih kitapları "yetim" kavramı ile taranarak konuyu aydınlatacak anekdotlar örnek verilecektir. Ayrıca tespit edilen olanaklar tablolarla gösterilecek ve bu hizmetlerden faydalanarak önemli konumlara gelen alimlere yer verilecektir. Memlûkler'in yetimlere yönelik uygulamaları Orta Çağ İslam toplumlarında sosyal adaletin nasıl tesis edildiğine dair önemli örnekler barındırmaktadır. Zira bu dönemde savaş, göç, istila ve bulaşıcı hastalıklar gibi birçok kimsenin ölümüne sebep olan olaylar toplumdaki yetim sayısını artırmıştır. Bu dönemde yetimliğin yaşattığı kimsesizlik ve yoksunluk durumunu ortadan kaldırmayı amaçlayan bu uygulamalardan birçok yetim çocuk istifade ederek dönemin

* Ar. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, myakupkepenek@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0786-1132.

önde gelen simaları haline gelmişlerdir. Memlükler'in yetimlere sunduğu bu hizmetler günümüzde uluslararası raporlara göre yüz kırk milyonu aşan yetim ve öksüz çocuklar için yapılacak faaliyetlerde örnek olabilir.

Anahtar Kelimeler: Yetim, Memlükler, Sosyal Adalet, Vakfiyeler, Kahire.

A Practical Example of the Social Justice Conception of the Mamluk Period: Orphans

Abstract

The principle of social justice, defined as the state of balance achieved in the social sphere by considering various criteria such as living standards, income levels, and so on within the framework of equal opportunity across different segments of society, has numerous concrete examples throughout Islamic history. In this context, particularly during the Mamluk period, numerous structures providing educational and social services were constructed, such as inns, hankahs, soup kitchens, madrasas, and dar al-hadiths. Many people in need, especially the poor, orphans, travelers, immigrants, and orphans, benefited from these institutions. Furthermore, endowments specifically stipulated the need for assistance to those in need. The resources provided to orphans in these endowments were also noteworthy. The endowments of many madrasas and hankahs, particularly in major cities like Cairo and Damascus, are notable for their budgets, in-kind assistance, and educational services allocated to orphans for shelter and livelihood needs. Indeed, thanks to these resources, which are a significant manifestation of the social state approach, many orphan scholars have achieved significant scholarly and bureaucratic positions. Many scholars such as Ibn al-Mulakqin (died 804/1401), Tafahni (d. 835/1432), Ibn al-Humam (d. 861/1457), Shumunni (d. 872/1468), Ibn Qutlubogha (d. 872/1468), Ibn Taghriberdi (d. 874/1470), Suyuti (d. 911/1505) and Zakariya al-Ansari (d. 926/1520) benefited from the opportunities provided to orphans by various hankahs and madrasahs of the period, even though they were orphaned at a young age. This paper will first present examples from Quranic verses, hadiths, and the practices of the Companions of the Prophet (PBUH) regarding such obligations as providing hospitality to orphans, supporting them, and protecting their property. It will then focus on the services provided to orphans by the Mamluks, the Muslim Turkish state that ruled Egypt, Syria, and the Hijaz (1250-1517). The resources provided to orphans by various institutions from the Mamluk period, particularly the Sargatmışıyya Madrasa, the Eski Zâhirîyya Madrasa, and the Şeyhûniyya Hankâh, will be discussed. To identify the resources offered by these institutions, the endowments of the relevant madrasas and al-Khitat by Maqrizi (d. 845/1442), which examines Mamluk-era structures, will be utilized. In particular, the history books *ad-Dur al-kâmine* and *ad-Daw al-lâmi* by Ibn Hajar (d. 852/1449) and Sehâwî (d. 902/1497), two prominent witnesses of the period, will be scanned for the concept of “orphan” and anecdotal examples will be presented to illuminate the subject. Furthermore, the identified opportunities will be illustrated with tables, and scholars who achieved prominent positions by benefiting from these services will be included. The Mamluks' practices towards orphans provide important examples of how social justice was established in medieval Islamic

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

societies. During this period, events such as war, migration, invasion, and infectious diseases, which caused numerous deaths, increased the number of orphans in society. Many orphans benefited from these practices, which aimed to eliminate the deprivation and deprivation caused by orphanhood, and became prominent figures of the period. These services provided by the Mamluks to orphans can serve as a model for future activities for orphans, which, according to international reports, exceed one hundred and forty million.

Keywords: Orphan, Mamluks, Social Justice, Endowments, Cairo.

İSLÂM'IN ADALET ANLAYIŞI ÜZERİNE KAVRAMSAL VE MUKÂYESELİ BİR DEĞERLENDİRME

Hasan ŞAHİN*

Öz

Bu bildiride İslâm düşüncesine göre adaletin tanımı, mahiyeti ve işlevi üzerinde durularak İslâm hukuku ve modern hukuk anlayışı çerçevesinde değerlendirmeler yapılmıştır. Adalet, insan davranışlarında denge ve hakkaniyetin sağlanması, zulmün ve haksızlığın ortadan kaldırılması, birey ve toplum arasında uyumun tesis edilmesi anlamına gelir. Adalet, İslâm'da Allah'ın bir ismi olarak da (el-adl) zikredilir ve bu tüm toplumsal düzenin temel bir ilkesidir. İslâm hukukunda en öz ve genel tanımı ile adalet, ilahi vahye dayalı bir hukuk düzeni içinde toplumsal refah, barış ve düzenin korunmasına hizmet eder. Hâkimlerin kararlarında, sosyal düzenlemelerde, ticari faaliyetler ve bireyler arası ilişkilerde adaletin tesisi temel bir yükümlülük olarak öne çıkar. Bu anlayışta adalet, yalnızca hukuki bir kavram değil; ahlaki, sosyal ve ekonomik boyutları da içeren bütüncül bir ilke olarak hayata yansır. Modern hukuk sistemlerinde ise adalet kavramı; insan hakları, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve temel özgürlüklerin korunması bağlamında ele alınmakta, bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması yönünde şekillenmektedir. Adaletin, tarafsız ve bağımsız bir yargı organı eliyle sağlanması; eşitlik ilkesine aykırı uygulamalara izin verilmemesi gibi ilkeler, modern hukuk anlayışının temel unsurlarındandır. Bu çalışmanın temel amacı, adaletin yalnızca hukuki bir kavramdan ibaret olmayıp aynı zamanda ahlaki, sosyal ve dini bir ilke olarak İslâm toplumunu şekillendirdiğini ortaya koymak ve adaletin sadece mahkeme salonlarında değil gündelik hayatın her alanında uygulanması gerektiğine dikkat çekmektir. Adaletin İslâm'da nasıl tanımlandığının yanında ilahi vahyin bu konuda sunduğu temel ilkeler bağlamında bireyin fitratındaki yeri değerlendirilmiştir. Ayrıca, adaletin tesisi noktasında ahlak ve inanç gibi temellerin önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmada nitel bir yöntem benimsenmiş, Kur'an ve hadis başta olmak üzere İslâm'ın temel kaynakları esas alınmış; klasik ve modern literatürden faydalanılarak teorik bir kurgu oluşturulmuştur. Küresel bir sorun olan adaletsizliğin önündeki engeller özelden genele sıralandığında; kişisel husumet, kişisel menfaatler, yersiz merhamet, körü körüne akrabalık ve dini inanç ortaklığı, ırk ve soy bağlılığı, sosyo-ekonomik statü ayrımcılığı, vatandaşlık ve ülke ayrımı gibi hususlar sayılabilir. Bu bağlamda, adaletin sekteye uğramasının hem bireysel hem de toplumsal hatta kurumsal birtakım nedenlere dayandığını söylemek mümkündür. Bu bildiride, İslâm hukukundaki adalet anlayışı ile modern hukuk sistemindeki adalet anlayışı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. İslâm hukukunda adaletin toplumsal düzenin korunması ve ilahi buyrukların uygulanması amacıyla öne çıkarıldığı; modern hukukta ise birey merkezli, seküler, hak ve özgürlükler bağlamında adaletin tanımlandığı söylenebilir. Sonuç olarak, adaletin her iki sistemde de toplumsal barış ve düzenin temel taşı olduğu, ancak kaynakları, uygulama biçimleri ve toplumsal hedefleri açısından farklılıklar içerdiği de görülmektedir. İslâm düşüncesine göre adalet, sadece hukuki değil; ahlaki, vicdani

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, hsahin@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7585-994X.

ve dini bir zorunluluktur. Bu yönüyle adaletin gerçekleşmesi hem bireyin içsel terbiyesine hem de toplumsal yapının adil normlarla güçlendirilmesine bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Adalet, Eşitlik, Kavramsal, Mukayese.

A Conceptual and Comparative Analysis of the Islamic Understanding of Justice

Abstract

This paper explores the definition, nature, and function of justice in Islamic thought, with comparisons between Islamic law and modern legal systems. In Islam, justice means ensuring balance and fairness in human behavior, eliminating oppression and injustice, and establishing harmony between individuals and society. Justice is also one of the names of God in Islam and is a foundational principle for the entire social order. In Islamic law, justice—based on divine revelation—serves to protect social welfare, peace, and order. Ensuring justice is a fundamental duty in judicial decisions, social regulations, commercial activities, and personal relationships. In this understanding, justice is not just a legal term but a comprehensive principle that includes moral, social, and economic dimensions. In contrast, modern legal systems approach justice in terms of human rights, equality, rule of law, and the protection of fundamental freedoms. Principles such as impartial and independent judiciary and non-discrimination are central to modern legal thought. The main aim of this paper is to show that justice is not only a legal concept but also a moral, social, and religious principle that shapes Islamic society. It emphasizes that justice should be applied not just in courts but in every aspect of daily life. Along with how Islam defines justice, the paper also considers the role of divine revelation and the concept of human nature (fitrah). It highlights the importance of ethics and faith in achieving justice. A qualitative method is used in the study, based on Islamic sources like the Qur'an and Hadith, and supported by classical and modern literature to build a theoretical framework. Barriers to justice -both personal and societal- are identified, such as personal hostility, selfish interests, misplaced compassion, blind loyalty to family, shared religious identity, race and ancestry, socio-economic discrimination, and national or citizenship differences. In this context, it is clear that the failure of justice can stem from individual, social, and institutional factors. The paper compares the concept of justice in Islamic and modern legal systems, showing both similarities and differences. While Islamic law focuses on justice as a means to maintain social order and fulfill divine commands, modern law defines justice in a secular, individual-centered way, based on rights and freedoms. In conclusion, justice is the cornerstone of social peace and order in both systems, but they differ in terms of sources, methods, and goals. According to Islamic thought, justice is not only legal but also a moral, spiritual, and religious obligation. Therefore, achieving justice depends both on the moral development of individuals and the reinforcement of society with fair norms.

Keywords: Islamic Law, Justice, Equality, Terminological, Comparison.

NEBEVÎ REHBERLİKTE ADALET VE EŞİTLİK: HADİSLER IŞIĞINDA MAKÂSİDÎ BİR OKUMA

Haydar GÜNGÖR*

Musab HAMOD**

Öz

Bu araştırma, çağdaş dünyada sıkça birbirine karıştırılan “adalet” ve “eşitlik” kavramları arasındaki ilişkiyi, nebevî rehberlik ışığında çözümlemeye yönelik ilmî bir girişimdir. Günümüzde hak ve sorumluluklar, insanî ya da şer’î farklılıklar gibi konular ele alınırken bu iki kavram sıklıkla özdeş görülmektedir. Oysa Sünnet-i Nebeviyye, bu kavramlar arasında açık ve sağlam bir metodolojik ayırım ortaya koymaktadır. Bu bağlamda adalet, mutlak bir değer olarak yer almakta; eşitlik ise ancak belirli şartlar dâhilinde geçerli olabilecek bir araç olarak sunulmaktadır. Araştırmanın temel proplemi şudur: Acaba Sünnet, insanlar arasında tam bir eşitlik sağlayarak adaleti mi tesis etmeye çalıştı, yoksa bu iki kavram arasında daha derin bir makâsîdî (amaçlara yönelik) ayırım mı ortaya koydu? Sünnet’te yer alan bireyler arası farklılıklar, eşitliğe aykırılık mı arz etmektedir yoksa gerçek adaletin bir tezahürü müdür? Bu sorular, özellikle de miras ve şahitlik konusunda kadın ve erkekler arasında eşitliği savunan modern anlayışların ortaya attığı şekilci eşitlik düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Oysa Sünnet, görünüşteki eşitliğin bazı durumlarda gerçek bir zulme yol açabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu farkı somutlaştırmak için şu hadisi örnek verebiliriz: “Hepiniz sorumlusunuz. İdareci idare ettiklerinden sorumludur. Erkek ailesinden sorumludur. Kadın da evinden ve çocuklarından sorumludur.” Bu sahih hadis, kadın ve erkeği sorumlulukta eşitlemekte, yani yükümlülük açısından adaleti gözetmektedir. Fakat bu sorumluluğun içeriğinde farklılıklar bulunmaktadır. Erkek, geçim temini ve aileyi korumakla yükümlüyken; kadın, evin iç düzeni, çocukların bakımı gibi konularla mükelleftir. Bu farklılıklar, fitrî yetiler ve sosyal denge gözetilerek belirlenmiştir. Bir başka örnek de şu hadistir: “Sizden öncekiler helak oldu. Çünkü onlar aralarında soylu biri hırsızlık yaptığında onu serbest bırakırlar, zayıf biri çaldığında ise cezalandırırlardı. Allah’a yemin ederim, Muhammed’in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı, elini keserdim.” Burada adalet, zayıf ya da soylu demeden herkesin aynı hükme tabi tutulmasıyla sağlanmaktadır. Ancak her eşitlik adalet anlamına gelmez. Mesela bir kimse açlık sebebiyle çaldıysa onun durumu, lüks içinde yaşayan ve tamahkârlıkla hırsızlık yapan birinden farklıdır. Nitekim Hz. Ömer, kıtlık yılında bu gerekçeyle hırsızlık cezasını uygulamamıştır; bu da nebevî maksadın farkındalığına işarettir. Araştırma, Sünnet’in mutlak eşitlik değil, makâsîdî temelli adalet anlayışı üzerine bina edildiği varsayımıyla yola çıkmaktadır. Bu anlayış, insan fıtratı ve toplumsal denge ile uyum içindedir. Araştırma yöntemi olarak hadislerin mukayeseli ve maksat merkezli analizi tercih edilmekte; böylece iki kavramın uygulamadaki ayrımları ortaya konmaktadır. Beklenen sonuçlardan biri şudur: Nebevî adalet anlayışı, kişisel yetenek ve meşrû maslahatlara dayalı farklılıkları dikkate alır; eşitlik ise ancak bu farklılıklar yoksa devreye girer.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, hgungor@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9561-0535.

** Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, musabhamod@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7681-2537.

Böylece adalet her zaman mutlak eşitlikte değil, bazen meşru ayırım yapabilme kudretinde tezahür eder. Sonuç olarak, bu iki kavramı ayırt etmek fikhî, ahlâkî ve metodolojik açıdan zorunludur. Bu ayırım sayesinde İslâmî hükümler daha dengeli bir şekilde anlaşılır ve İnsan onuru korunarak gerçek adaletin tesisi sağlanır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, Adalet, Eşitlik, Mekâsîd.

Justice and Equality in Prophetic Guidance: A Maqâşid-Based Reading in the Light of Hadiths

Abstract

This study is a scholarly endeavor aimed at analyzing the relationship between the frequently conflated concepts of “justice” and “equality” in the modern world, in the light of Prophetic guidance. Nowadays, when topics such as rights and responsibilities or human and religious (Shar’i) differences are discussed, these two concepts are often regarded as identical. However, the Prophetic Sunnah establishes a clear and robust methodological distinction between these concepts. In this context, justice is presented as an absolute value, whereas equality is offered only as a means that is valid under certain conditions. Did the Sunnah seek to establish justice by ensuring complete equality among people, or did it present a deeper maqâşid-oriented (purpose-driven) distinction between these two concepts? Do the differences between individuals found in the Sunnah represent a violation of equality, or are they a manifestation of true justice? These questions arise from the formalist idea of equality put forward by modern approaches that advocate equality between men and women, especially in inheritance. These questions arise particularly from the notion of formal equality proposed by modern perspectives that advocate equality between men and women, especially in matters of inheritance and testimony. However, the Sunnah clearly demonstrates that apparent equality can, in some cases, lead to actual injustice. To make this difference concrete, we can give the following hadith as an example: “You are all responsible. The ruler is responsible for those he rules. The man is responsible for his family. The woman is responsible for her home and children.” This authentic hadith makes men and women equal in terms of responsibility, that is, it observes justice in terms of obligation. However, there are differences in the content of this responsibility. While men are responsible for providing for their livelihood and protecting their family, women are responsible for matters such as maintaining the home and caring for children. These differences were determined by taking into consideration natural abilities and social balance. Another example is the following hadith: “Those before you were destroyed because if a noble person stole among them, they would let him go, and if a weak person stole, they would punish him. By Allah, if Fatima, the daughter of Muhammad, had stolen, I would have cut off her hand.” Here, justice is achieved by subjecting everyone, regardless of their gender, to the same judgment. However, not all equality means justice. For example, if someone steals out of hunger, their situation is different from someone who lives in luxury and steals out of greed. In fact, Hz. Omar did not apply the punishment for theft in the year of famine for

this reason; this indicates his awareness of the prophetic purpose. The research starts with the assumption that the Sunnah is built on a maqasid-based understanding of justice, not absolute equality. This understanding is in harmony with human nature and social balance. Comparative and purpose-centered analysis of hadiths is preferred as a research method; thus, the differences between the two concepts in practice are revealed. The Prophetic understanding of justice takes into account differences based on personal abilities and legitimate interests; equality comes into play only if these differences do not exist. Thus, justice does not always manifest itself in absolute equality, but sometimes in the power to make legitimate distinctions. Consequently, distinguishing these two concepts is necessary from a jurisprudential, ethical and methodological perspective. Thanks to this distinction, Islamic provisions are understood in a more balanced way and true justice is established while protecting human dignity.

Keywords: Hadith, Sunnah, Justice, Equality, Maqasid.

KIRAAT VE ADÂLET İLİŞKİSİ: en-NİSÂ 94. ÂYET BAĞLAMINDA

Yusuf Ziya KURTULUŞ*

Öz**

Bu çalışma, en-Nisâ sûresi 94. âyeti bağlamında kırâat farklılıklarının anlam alanına ve İslâm'ın barış, selâmet ve adalet ilkelerine etkisini incelemektedir. İslâm hem bireysel davranışlarda hem de toplumsal ilişkilerde barışı ve selâmeti merkeze alan bir dindir. Bu bağlamda Kur'an, insanın iç dünyasında ve toplumsal yapıda huzur ve güvenin tesisini hedeflemekte; farklı durumlarda indirilen âyetlerle hem inanç hem de hukuk alanında rehberlik etmektedir. en-Nisâ sûresinin 94. âyeti, savaş ortamında Müslümanların muhataplarına karşı takınması gereken tutum ve davranışları düzenleyen, aynı zamanda barış, araştırma, adalet ve insaf ilkelerini vurgulayan önemli bir metindir. Bu âyette yer alan kırâat farklılıkları -özellikle “فَتَنَّبَتُوا / فَتَنَّبَتُوا”, “السَّلَامُ / السَّلَامُ” ve “مُؤْمِنًا / مُؤْمِنًا” kelimelerinde görülen kırâat farklılıkları- sadece fonetik değil, aynı zamanda teolojik, fikhî ve ahlâkî derinliği artıran birer anlam zenginliği oluşturmaktadır. Bu çalışmada, et-Taberî'nin *Câmi'u'l-beyân*, el-Cessâs'ın *Ahkâmü'l-Kur'ân*, er-Râzî'nin *Mefâtihu'l-ğayb*, İbnü'l-Arabî'nin *Ahkâmu'l-Kur'ân*, el-Kurtubî'nin *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân* adlı tefsirleri merkeze alınmış; müfessirlerin söz konusu âyeti yorumlarken kırâat farklarını nasıl değerlendirdikleri mukayeseli olarak incelenmiştir. Müfessirler âyetin lafzî yapısındaki çeşitliliği, İslâm toplumunun savaş ve barış hukuku açısından geniş bir yoruma imkân tanıyan bir hikmet olarak görmektedir. el-Cessâs, kırâat farklılıklarının zahirî deliller üzerine bina edilen hükümler açısından ihtiyatlı davranmayı öğrettiğini, dolayısıyla insanın kalbinde gizli olana hükmetmenin caiz olmadığını vurgulamaktadır. el-Kurtubî ise benzer şekilde zahire göre hüküm vermenin gerekliliğini savunmakla birlikte, “zındık” meselesinde farklı bir yaklaşım sergileyerek, İmam Mâlik'in görüşü doğrultusunda zındığın tövbesi olmaksızın öldürülmesi gerektiğini belirtmektedir. Kırâat farklılıklarının anlam derinliğine katkısı sadece fikhî hükümle sınırlı değil; aynı zamanda insan ilişkilerinde yanlış yargıya varmamayı, aceleci davranmamayı ve adaletli bir yaklaşımı emretmektedir. “فَتَنَّبَتُوا” kırâati araştırma, inceleme ve doğruluk arayışını öne çıkarırken; “فَتَنَّبَتُوا” kırâati ise düşünsel sebat ve dikkatli değerlendirme gereğini ifade etmektedir. Benzer şekilde “السَّلَامُ” kırâati selâmı bir iman göstergesi olarak ele alırken, “السَّلَامُ” kırâati teslimiyet ve itaat boyutunu vurgulamaktadır. Bu anlam çeşitliliği bağlamında âyetin hem zahirî hem de batınî yorum alanını genişlettiği açıkça görülmektedir. Çalışmada, klasik kırâat kaynakları olan İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'a fi'l-Kırâât*, Dâni'nin *et-Teyisr fi'l-Kırâât's-Seb'a*, İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr fi'l-Kırâât'i'l-Aşr* ve Mekki b. Ebî Tâlib'in *el-Keşf* adlı eserleri temel başvuru kaynakları olarak kullanılmıştır. Bu eserler aracılığıyla hem rivayet zincirleri hem de dilsel gerekçeler sistematik biçimde değerlendirilmiştir. en-Nisâ sûresi 94. âyeti etrafında şekillenen kırâat farklılıkları, İslâm'ın barış ve adalet

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, yzkurtulus@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2384-3820.

** Bu bildiri, Yusuf Ziya KURTULUŞ tarafından, Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU danışmanlığında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanmış olan “*Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları el-Cessâs'ın Ahkâmü'l-Kur'ân ve el-Kurtubî'nin el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân Örnekleri*” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

merkezli dünya görüşünü destekleyen önemli bir anlam zenginliği sunmaktadır. Bu farklılıklar hem tefsir hem fıkıh hem de ahlâk alanlarında Kur'an'ın çok zengin yapısını gözler önüne sermekte; inananlara zahiri delillere dayanarak hüküm vermeyi, kalplerdekine değil görünen davranışlara göre hareket etmeyi öğretmektedir. Bu yönüyle âyet, İslâm hukukunun temel ilkelerinden biri olan “teyakkuz, adalet ve teenni” prensiplerinin dilsel ve anlam boyutunda temellendirilmiş hâlidir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Tefsir, en-Nisâ, Adâlet.

The Relationship between Qirā'āt and Justice: In the Context of Sūrat al-Nisā' 4:94

Abstract*

This study examines how the variations in Qur'anic recitations (qirā'āt) of verse 94 from Sūrat al-Nisā' influence its semantic domain and contribute to Islam's principles of peace, security, and justice. Islam is a religion that centers peace and safety in both individual conduct and social relations. Accordingly, the Qur'an aims to establish tranquility and trust within the individual and society, revealing verses that provide guidance in matters of faith and law under various circumstances. Verse 94 of Sūrat al-Nisā' regulates the behavior Muslims should adopt toward others in times of war, while emphasizing the principles of peace, inquiry, justice, and fairness. The recitational variants in this verse — particularly in the words “فَتَبَيَّنُوا” (fatabayyanū / fatathabbatū), “السَّلَامُ / السَّلَام” (al-salām / al-salam), and “مُؤْمِنًا” (mu'minan / mu'manan) — are not merely phonetic differences but also carry profound theological, legal, and ethical implications. This study takes as its main references the Qur'anic exegeses of al-Ṭabarī (Jāmi' al-bayān), al-Jaṣṣāṣ (Aḥkām al-Qur'ān), al-Rāzī (Mafātīḥ al-ghayb), Ibn al-'Arabī (Aḥkām al-Qur'ān), and al-Qurṭubī (al-Jāmi' li-Aḥkām al-Qur'ān), offering a comparative analysis of how these exegetes interpret the recitational differences. The exegetes view the textual diversity of the verse as a divine wisdom that allows for broader interpretive flexibility concerning war and peace in Islamic law. Al-Jaṣṣāṣ emphasizes that these variations teach caution when deriving rulings from outward evidence, warning that one must not judge based on what lies hidden in people's hearts. Similarly, al-Qurṭubī upholds the necessity of judging according to outward signs, yet diverges in his discussion of the zindīq (heretic), siding with Imām Mālik in holding that a heretic should be executed without being offered repentance. The contribution of recitational differences to semantic depth extends beyond jurisprudence; they also encourage restraint in judgment, avoidance of haste, and an emphasis on fairness in human relations. The reading “فَتَبَيَّنُوا” (fatabayyanū) highlights the necessity of research, verification, and the pursuit of truth, while “فَتَثَبَّتُوا” (fatathabbatū) stresses intellectual steadfastness and careful evaluation. Likewise, “السَّلَامُ” (al-salām) presents the act of giving peace as a sign of faith, whereas “السَّلَامُ” (al-salam) conveys submission and obedience. This diversity of meanings expands both the outward (ẓāhirī) and

* This paper is derived from the doctoral dissertation titled “*Qirā'āt Variations in the Legal Exegeses: A Comparative Study of al-Jaṣṣāṣ's Aḥkām al-Qur'ān and al-Qurṭubī's al-Jāmi' li-Aḥkām al-Qur'ān*” prepared by Yusuf Ziya KURTULUŞ under the supervision of Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOLU at İnönü University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences.

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

inward (bāṭinī) interpretive scope of the verse. The study also draws upon classical works on qirā'āt, including Ibn Mujāhid's *Kitāb al-Sab'a fī al-Qirā'āt*, al-Dānī's *al-Taysīr fī al-Qirā'āt al-Sab'*, Ibn al-Jazarī's *al-Nashr fī al-Qirā'āt al-'Ashr*, and Makkī b. Abī Ṭālib's *al-Kashf*, to analyze both the chains of transmission and linguistic justifications of these variants. The qirā'āt surrounding Sūrat al-Nisā' 94 thus offer a rich semantic tapestry that reinforces Islam's worldview rooted in peace and justice. These variations reveal the Qur'an's multifaceted nature across exegesis, law, and ethics, guiding believers to judge based on external evidence rather than hidden intentions. In this sense, the verse linguistically and semantically grounds core principles of Islamic jurisprudence — alertness (tayaqquz), justice ('adāla), and deliberation (ta'annī).

Keywords: Qirā'āt, Tafsīr, Sūrat al-Nisā', Justice.

BATI'NIN KÜLTÜREL ÜSTÜNLÜK KURGUSUNDA İSLÂM'IN ADALET ANLAYIŞININ KONUMLANDIRILMASI

Merve AR*

Öz

Bilinen ön kabulde Batı düşünce geleneği Doğu toplumlarını genellikle durağan, irrasyonel, geleneksel ve geri kalmış olarak kodlarken; Batı'yı rasyonel, ilerlemeci, modern ve üstün bir medeniyetin temsilcisi olarak konumlandırmıştır. Bu çerçevede Batı, bilimsel, teknolojik, ekonomik ve siyasal gelişmelerin odağında yer alan bir uygarlık olarak kurgulanırken; Doğu ise modernleşmeden uzak, geleneksel yapılara sıkı sıkıya bağlı, değişim karşıtı bir yapı olarak sunulmuştur. Bu söylemsel yapı, Batı'nın kendi kimliğini Doğu'nun ötekiliği üzerinden inşa etmesine hizmet etmiş; Doğu'nun kültürel ve entelektüel değerleri sıklıkla Batı'ya karşı bir antitez olarak konumlandırılmıştır. Böylece Batı hem medeniyetin taşıyıcısı hem de evrensel normların belirleyicisi konumuna yükseltilmiştir. Bu kültürel üstünlük kurgusu, yalnızca “Doğu”ya ilişkin temsillerin (oryantalizm) biçimlenmesini değil, aynı zamanda Batı'nın kendi hakikat anlayışını evrensel ve tartışılmaz bir referans noktası hâline getirmesini mümkün kılmıştır. Oryantalist literatürde Doğu Batı dikotomisi, sıklıkla Doğu'nun tarihsel olarak durağan ve dönüşüme kapalı olduğu varsayımı üzerine inşa edilmekte; bu sözde statikliğin temel nedeni olarak ise çoğu zaman İslâm'ın değişmezliği ve evrensel sabiteleri öne sürülmektedir. Böyle bir çerçevede Batı'nın İslâm'a dair inşa ettiği algı, yalnızca teolojik bir farklılıktan ibaret değil; aksine kültürel, siyasi ve düşünsel anlamda bir üstünlük kurma arzusunun devamı niteliğindedir. Bu temsillerde özellikle “adalet” kavramı dikkat çekici bir yer tutar. Batı, kendi değer sistemini evrensel ve meşru kabul ederken, İslâm'ın adalet anlayışı, hukuk düzeni, ahlaki ilkeleri ve genel dünya görüşü çoğunlukla çağın gerisinde, evrensellikten uzak ya da irrasyonel olarak sunulmuştur. Bu tür temsiller, İslâm'ı yalnızca ötekileştirmekle kalmamış; aynı zamanda Batı'nın modernlik ve medeniyet iddialarını güçlendiren bir zemin olarak işlev görmüştür. Bu tebliğde, Batı'nın kendi medeniyet iddiası etrafında kurduğu üstünlük söyleminde İslâm'ın adalet anlayışını tarihsel olarak nasıl konumlandığı sorgulanmaktadır. Bu bağlamda çalışma Orta çağ Haçlı metinlerinde “barbar” ve “kılıçla yayılan din” olarak sunulan İslâm'ın, sonraki yüzyıllarda misyonerlik faaliyetlerinin ve oryantalizmin yükselişiyle birlikte, “adaletsiz”, “kadın düşmanı”, “köleliği meşrulaştıran” bir sistem olarak etiketlenme serüvenini ve bu süreçte İslâmi hukukun, özellikle şeriâtın, Batılı anlatılarda seküler hukukun karşıtı ve insan haklarına aykırı bir yapı olarak nasıl çarpıtıldığını, hatta şiddet meşrulaştırıcı bir sistem olarak sunulduğunu ele almaktadır. Bu tebliğ, Batı'daki tarihsel ve söylemsel metinlerde İslâm'ın adalet anlayışının nasıl sistematik olarak değersizleştirildiğini, Haçlı Seferleri, misyonerlik faaliyetleri, oryantalist gelenek ve medeniyet söylemleri bağlamında analiz etmektedir. Tüm bu analizler, nitel bir araştırma yaklaşımı benimsenerek söylem çözümlemesi yöntemi doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında yapılan söylem çözümlemeleri, Batı kaynaklı

* Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, mervear@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8542-4624.

tarihsel ve modern metinlerde İslâm'ın adalet anlayışının sistematik biçimde çarpıtıldığını ve indirgemeci temsillerle sunulduğu bulgularını ortaya koymuştur. Ayrıca İslâm'ın adalet anlayışı, kendi iç dinamikleri ve tarihsel bağlamı içinde değerlendirilmeksizin, Batılı normlara göre eksik ve problemlili olarak sunulmuştur. Bu durum yalnızca dinî söylemlerin algılanış biçimini değil, aynı zamanda küresel düzeyde süregelen eşitsizliklerin zihinsel ve ideolojik altyapısını da beslemektedir. Adalet kavramı üzerindeki Batı merkezli tanım tekelinin etkisiyle, İslâm'ın adaletle dair özgün bakış açısı çoğu zaman dışlanmakta; bu da farklı kültür ve inançların geliştirdiği alternatif hukuk ve ahlâk anlayışlarının görünmez hâle gelmesine yol açmaktadır. Bu eğilim, uluslararası alanda adaletin evrensel ölçütlerine dair anlayışın tek taraflı biçimde şekillenmesine neden olmaktadır. Bu çalışmanın katkısı, hem oryantalist bilgi üretiminin yaygın kabullere etkisini ortaya koymak hem de küresel eşitsizliklere karşı İslâm'ın adalet anlayışını kendi bağlamında yeniden düşünmeye çağırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Batı-Merkezcilik, Adalet, İslâm Algısı, Oryantalizm, Hristiyanlık.

Positioning Islam's Understanding of Justice within the West's Cultural Superiority Construction

Abstract

According to a common premise, Western thought generally codes Eastern societies as static, irrational, traditional, and backward, while positioning the West as the representative of a rational, progressive, modern, and superior civilization. Within this framework, the West is constructed as a civilization at the center of scientific, technological, economic, and political developments, while the East is presented as a structure far removed from modernization, firmly anchored in traditional structures, and opposed to change. This discursive structure has served to construct the West's identity through the East's otherness; the East's cultural and intellectual values have frequently been positioned as an antithesis to the West. Thus, the West has been elevated to the position of both the bearer of civilization and the determiner of universal norms. This construct of cultural superiority has enabled not only the formation of representations of the "East" (orientalism) but also the West to make its own understanding of truth a universal and indisputable reference point. In Orientalist literature, the East-West dichotomy is frequently constructed on the assumption that the East is historically static and impervious to transformation; the immutability and universal constants of Islam are often cited as the root cause of this supposed static nature. Within such a framework, the West's perception of Islam is not merely a theological difference; on the contrary, it is a continuation of its desire to establish cultural, political, and intellectual superiority. The concept of "justice" holds a particularly prominent place in these representations. While the West considers its own value system universal and legitimate, Islam's understanding of justice, legal order, moral principles, and general worldview are often presented as outdated, far from universal, or irrational. Such representations have not only marginalized Islam but also served as a basis for reinforcing the West's claims of modernity and civilization. This paper examines how the West has historically positioned

Islam's understanding of justice within the discourse of superiority it constructs around its own civilizational claim. In this context, this study examines how Islam, presented as "barbarian" and "a religion spread by the sword" in medieval Crusader texts, came to be labeled "unjust," "misogynist," and a system that "legitimized slavery" with the rise of missionary activities and Orientalism in the following centuries. It also examines how Islamic law, particularly sharia, was distorted in Western narratives as the antithesis of secular law and a violation of human rights, even being presented as a system that legitimizes violence. This paper analyzes how Islam's understanding of justice has been systematically devalued in Western historical and discursive texts within the context of the Crusades, missionary activities, and Orientalist discourses of tradition and civilization. All these analyses were conducted using a qualitative research approach and discourse analysis. The discourse analyses conducted within this study revealed that Islam's understanding of justice has been systematically distorted and presented through reductionist representations in Western historical and modern texts. Furthermore, Islam's understanding of justice has been presented as incomplete and problematic according to Western norms, without being evaluated within its own internal dynamics and historical context. This situation not only affects the perception of religious discourses but also fuels the mental and ideological foundations of persistent inequalities at the global level. Due to the influence of the Western-centric definition of justice, Islam's unique perspective on justice is often excluded, leading to the invisibility of alternative legal and moral understandings developed by different cultures and beliefs. This tendency leads to a one-sided shaping of the understanding of universal criteria of justice in the international arena. This study contributes both to revealing the influence of orientalist knowledge production on widely accepted assumptions and to calling for a rethinking of Islam's understanding of justice within its own context in the face of global inequalities.

Keywords: Western-Centrism, Justice, Perception of Islam, Orientalism, Christianity.

MODERN DÖNEMDE KÜRESEL EŞİTSİZ YAKLAŞIMLAR VE İSLÂM ADALET İLKESİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Emine ÖĞÜK*

Öz

18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin de etkisiyle bilim ve teknik alanda birçok gelişme yaşanmış, teknolojik ilerlemenin ön koşulu kabul edilen sanayileşme ile varlık gösteren Batı, kendisini gelişimin tek adresi olarak kabul etmiştir. Batı merkezli olarak ortaya çıkan ve siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alan başta olmak üzere pek çok alana nüfuz eden modernite anlayışının empoze ettiği çeşitli kabul ve esaslar vardır. Dünyayı küresel bir köy haline dönüştürmeyi hedefleyen bu kabuller arasında, diğer ülkelerin medenîleşmesinin ancak Batı'ya öykünme sayesinde mümkün olduğu varsayımı da mevcuttur. Küresel köy fikri bütün medeniyetleri ortak bir havuzda toplama ve sahip oldukları kültürel değerleriyle yaşamalarına imkân sunma fikriymiş gibi yansıtılsa da aslında bütün medeniyetleri Batı düşünce ve medeniyeti etrafında bir araya toplama projesi gibi görünmektedir. Batı'nın sahip olduğu hâkim ideolojilerden birisi, yaşamın tüm alanlarında insanın arzu ve isteklerini merkeze alan ve aklın hükümleri çerçevesinde gelişen bir yaşam stiline benimsenmesini gerekli telakki eden insan-merkezci fikirlerdir. Bu fikirler özgürlük kılıfı içinde sunulmakta ve özgürleşen insanların çok daha kendinden emin ve toplumda söz sahibi etkin bireyler haline gelecekleri propagandası yapılmaktadır. Söylem düzeyinde özgürlük düşüncesi öne çıkarılsa da günümüz toplumlarında gerçekte insanın özgürlüğü ve eşitliğini esas alan bir düzenin mevcudiyeti tartışmalıdır. Zira herkesi kucaklayan özgürlük fikri reddedilip birey odaklı bir özgürlük modeli esas alındığında bunun muhteva ve sınırlarını tayin etmek oldukça zorlaşmaktadır. Modern dönemde herhangi bir verinin doğru olabilmesini, üzerinde empirik olarak doğrulama ve yanlışlama yapılabilesine bağlı kabul etmek suretiyle, bilime karşı olduğu gerekçesiyle dinî ibadet ve her türlü göstergelerin kamusal alanda aşikâr olmasına karşı çıkan ve hatta bunların hayatın tüm alanlarından dışlanması gerektiğini savunan görüşler de öne çıkmaktadır. Bu dışlayıcı tavırlar sonucunda dinin etkisinden kurtularak kendileriyle baş başa kalan insanlarda ben merkezci kişilikler oluşmakta, bunun toplum düzeyine taşınması sonucunda başkalarına müsamaha gösterme tavrı yok olmakta, bunun yerine dışlayıcılık, yok sayma türünden pek çok ötekileştirme süreçleri devreye girmektedir. Diğer taraftan postmodernizm, toplumda kimsenin kimseyle kıyaslanmaması gerektiği fikrini evrensel bir prensip olarak savunmakta, bireylerin kendilerine ait sınırları içinde özgürce yaşamalarını desteklemektedir. Bu yaklaşım birbirinden habersiz, kendi aralarında iletişimi bulunmayan kişilerin oluşmasına veya gücü ele geçirenlerin diğerleri üzerinde baskı kurmasına sebep olma potansiyeline sahiptir. Postmodern kapital sistem günümüzde zamanı, özel alanı, duygu, düşünce, davranış ve inancı metalaştırıp piyasa malzemesi haline getirmiş ve ideolojik saldırılarla baskı altına almıştır. Bilgi çağında yaşadığımızın her fırsatta dile getirildiği bu dönemde, gerçek bilgi buharlaşarak yerine sahte bilgiler

---

* Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, emine.oguk@gop.ed.tr, ORCID: 0000-0001-6306-1730.

geçmiştir. Doğanın ve içinde yaşayanların nesne haline getirilerek sömürülmesine, ait olduğu bağlarından koparılan insanın doğayı pervasızca kontrol altına almasına imkân sunan ve küresel akımların banileri tarafından benimsenen bu yaklaşımların İslâm dininin insan ve tabiat anlayışıyla ne ölçüde uyumlu olduğu sorusu kilit sorulardandır. Müslümanların entegre edilmek istendiği ve genel karakterlerini kısaca özetlediğimiz küresel anlayışın, bu entegreye uyum sağlamadığı gerekçesiyle İslâm dini ve Müslümanlar üzerinde uyguladığı çok yönlü baskılar ve bunlar karşısında İslâm dünyasının pozisyonunun ne olduğu sorusu tebliğde gündeme taşınacak olan konular arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Adalet, Modernizm, Eşitsizlik

Approaches to Global Inequality in the Modern Era and Their Evaluation in the Context of the Islamic Principle of Justice

Abstract

Since the 18th century, significant advancements have been made in science and technology in Europe, particularly under the influence of the Industrial Revolution. With industrialization, regarded as a prerequisite for technological progress, the West has positioned itself as the sole source of development. Emerging from a Western-centric perspective, modernity has infiltrated many domains -especially political, economic, and socio-cultural- and imposed various assumptions and ideologies. Among the ideals of this so-called “global village” is the notion that other nations can only become civilized by imitating the West. Although the idea of a global village is presented as an opportunity for all civilizations to coexist with their cultural values, in reality, it appears to be a project aimed at uniting all civilizations under Western thought and civilization. One of the dominant ideologies of the West is anthropocentrism, which prioritizes human desires and adopts a lifestyle shaped solely by reason. These ideas are promoted under the guise of freedom, with the claim that liberated individuals will become more confident and influential members of society. However, while freedom is emphasized in rhetoric, the actual existence of a system based on human freedom and equality is questionable in today's societies. When an all-encompassing notion of freedom is replaced with an individual-centered model, defining the content and boundaries of this freedom becomes increasingly difficult. In the modern era, the belief that a piece of information can only be deemed true if it is empirically verifiable has led to the marginalization or- even exclusion- of religious practices and expressions from the public sphere, on the grounds that they contradict scientific reasoning. These exclusionary attitudes, which remove religion from all aspects of life, have led individuals to develop egocentric personalities. When such traits spread at the societal level, tolerance toward others diminishes and processes of marginalization -such as exclusion and denial- begin to dominate. Meanwhile, postmodernism promotes the universal principle that no one should be subject to comparison, encouraging individuals to live freely within their personal boundaries. However, this approach harbors the potential to create individuals who are disconnected from one another and paves the way for the powerful to dominate others. Today's postmodern capitalist system commodifies time, private

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

life, emotions, thoughts, behaviors and beliefs, turning them into market products and suppressing them through ideological assaults. Although it is often claimed that we live in an “age of information,” real knowledge has evaporated and been replaced by falsehoods. The global trends promoted by the architects of this system, which objectify nature and its inhabitants, and which allow humans, detached from their natural and moral roots, to recklessly dominate the environment, raise an important question: To what extent are these global ideologies compatible with the Islamic understanding of humanity and nature? This paper also seeks to address the question of the Islamic world's position in the face of the multifaceted pressures exerted on Muslims, who are being forced to integrate into this global structure that, as summarized, is fundamentally incompatible with the core principles of Islamic thought.

Keywords: Islam, Justice, Modernizm, Inequality.

KÜRESEL BİR SORUN OLARAK ÇOCUK SUÇLULUĞU VE İSLÂMÎ YAKLAŞIM

Teceli KARASU*

İbrahim YILDIZ**

Öz

Çocuk suçluluğu, tarih boyunca toplumların karşılaştığı önemli sosyal sorunlardan biri olmuştur. Ancak modern dönemde şehirleşme, küreselleşme ve dijitalleşme gibi dinamiklerle birlikte bu olgu yeni boyutlar kazanmış; özellikle dijital mecralar, çocuk suçlarının işlendiği başlıca zeminlerden biri hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, suçun mahiyetini değiştirmiş ve çocuk suçluluğunu açıklamaya yönelik yeni teorik yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede geliştirilen biyolojik, psikolojik ve sosyolojik kuramlar çocuk suçluluğuna farklı açılardan yaklaşmakta; aile, çevre, okul ve akran etkileri gibi dışsal faktörlerin yanı sıra haz alma arzusu, adalet beklentisi ve değer görme isteği gibi içsel motivasyonları çocuğun suça yönelmesinde belirleyici etkenler olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte, çocuk suçluluğunu yalnızca bireysel ya da çevresel etkenlerle açıklamak yetersiz kalmaktadır. Çocuğun içinde yetiştiği maddi ve manevi kültür ile değerler sistemi de suça yönelim üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, çocuk suçluluğunun önlenmesi, ortaya çıkmasının engellenmesi ve suça bulaşan çocukların rehabilitasyonu için bütüncül bir yaklaşım gereklidir. Modern hukuk sistemlerinde çocuklara özel yasalar geliştirilmiş olsa da ne yazık ki çocuk suçluluğu giderek artmakta; mevcut yasal düzenlemeler bu olgunun önüne geçmekte yetersiz kalmaktadır. Oysa İslam çocuğun sorumluluk düzeyini belirlemede temel ilkeler sunarken çocuğun yüksek menfaati gözetilerek hüküm verilmesini esas almaktadır. Bu kapsamda yalnızca ebeveynler değil, toplumun tüm kesimleri çocukların suça yönelmesinin önlenmesinde sorumluluk sahibidir. Alan yazına dayalı hazırlanan bu çalışma İslam'ın çocuk suçluluğunu önleme boyutuna yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda İslam'ın çocuk suçluluğunu önleyici fonksiyona sahip olduğunu gösteren boyutlar şu şekilde sıralanabilir: 1) İslam, hukuki ilkeler vazetmiştir. Bu ilkeler, toplumda düzenin, adaletin ve güvenin tesisini amaçlar. Bu ilkeler, suçun hem bireysel hem de toplumsal nedenlerini ortadan kaldırmayı hedefler. 2) İslam, bireyin düşünce, duygu ve davranışlarını şekillendiren ahlaki rehberlik sunar. Kur'an-ı Kerim ve Sünnet, doğru ile yanlış ayırt etmeyi öğretir; bireyi kötülüklerden uzaklaştırarak erdemli davranışlara yönlendirir. 3) İslam, zekât, sadaka, fitre ve infak gibi ibadetlerle toplumda yardımlaşma ve dayanışma kültürünü yaygınlaştırır; böylece yoksunluk ve dışlanmışlıktan kaynaklanan suç eğilimlerinin önüne geçilmesini sağlar. 4) İslam, Allah'a iman, ahiret ve hesap verme inancı, meleklerin insanın tüm fiillerini kaydettiği bilinci gibi inanç esasları aracılığıyla birey üzerinde güçlü bir içsel denetim (vicdani kontrol) mekanizması oluşturur. 5) İslam, eğitimi yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda insanı ahlaken olgunlaştırma aracı olarak görür. Bu çerçevede din eğitimi, bireye doğru değerleri kazandırarak suç davranışına yönelme ihtimalini azaltır. 6) İslam, aileyi toplumun

* Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, t.karasu@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4218-2802.

** Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, i.yildiz@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3139-2169.

temeli olarak kabul eder. Ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını açıkça belirler; sevgi, merhamet ve adalet temelli bir aile yapısı öngörür. Bu yapı, çocuğun suça yönelmesini engelleyen en temel koruyucu çevreyi oluşturur.

Anahtar Kelimler: Çocuk, Suç, Çocuk Suçluğu, İslâm Hukuku, Sorumluluk ve Ehliyet.

Juvenile Crime as a Global Problem and the Islamic Approach

Abstract

Juvenile delinquency has been one of the major social problems societies have faced throughout history. However, in the modern era, dynamics such as urbanization, globalization, and digitalization have given this phenomenon new dimensions; digital platforms have become one of the primary environments in which juvenile offenses are committed. This transformation has altered the nature of crime and made it necessary to develop new theoretical approaches to explain juvenile delinquency. Within this framework, biological, psychological, and sociological theories approach juvenile delinquency from different perspectives. These theories consider external factors, such as family, environment, school, and peer influence, as well as internal motivations, including the desire for pleasure, the expectation of justice, and the need for recognition, as determining elements in a child's inclination toward crime. However, explaining juvenile delinquency solely in terms of individual or environmental factors remains insufficient. The material and spiritual culture in which the child grows up, along with the value system that shapes the child's worldview, also has a significant impact on the tendency to commit a crime. In this context, preventing juvenile delinquency, stopping its emergence, and rehabilitating children who encounter crime require a holistic approach. Although modern legal systems have developed laws specifically for children, juvenile delinquency unfortunately continues to rise, and existing legal regulations remain inadequate in preventing this phenomenon. By contrast, Islam provides fundamental principles for determining a child's level of responsibility and bases legal judgments on the best interests of the child. In this framework, not only parents but all segments of society share responsibility for preventing children from engaging in criminal behavior. Based on the existing literature, this study focuses on Islam's role in preventing juvenile delinquency. In this context, the dimensions demonstrating that Islam possesses a preventive function with respect to juvenile delinquency can be listed as follows: 1) Islam establishes legal principles that aim to ensure order, justice, and security in society. These principles seek to eliminate both individual and social causes of crime. 2) Islam provides moral guidance that shapes an individual's thoughts, emotions, and behaviors. The Qur'an and the Sunnah teach how to distinguish between right and wrong, directing individuals away from wrongdoing and toward virtuous conduct. 3) Islam promotes a culture of solidarity and mutual assistance through acts of worship such as zakāt, şadaqah, fitrah, and charity, thereby preventing criminal tendencies arising from deprivation and social exclusion. 4) Islam establishes a strong internal control mechanism through core beliefs such as faith in God, belief in the Hereafter and accountability, and the awareness that angels record all human

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

actions. 5) Islam views education not merely as the transmission of knowledge but as a means of moral refinement. Religious education, in this context, instills proper values and reduces the likelihood of turning to criminal behavior. 6) Islam considers the family as the foundation of society. It clearly defines the responsibilities of parents toward their children and envisions a family structure based on love, compassion, and justice. This structure forms the primary protective environment that prevents children from engaging in crime.

Keywords: Child, Crime, Juvenile Crime, Islamic Law, Responsibility, and Capacity.

ÖTEKİ KİMDİR? İSLÂM'IN ADALET ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE ÖTEKİLEŞTİRME, FARKLILIK VE ONTOLOJİK EŞİTLİK

Bilal BEKALP*

Öz

Bu bildiri, Batı felsefesinin özcü ve ikilikçi yapısının inşa ettiği “öteki” figürünü felsefi ve teolojik düzlemde sorgulamakta ve İslâm’ın adalet anlayışı bağlamında farklılık, eşitlik ve müştereklik fikrini yeniden düşünmeyi amaçlamaktadır. Batı düşüncesinde Platon’dan Descartes’a, Hegel’den Heidegger’e kadar süregelen metafizik miras, varlığı daima kutupsal karşıtlıklar (akıl/duygu, erkek/kadın, zihin/beden, özne/nesne) üzerinden temellendirmiştir. Bu ikilikler yalnızca kavramsal bir tasnif değil, aynı zamanda hiyerarşik bir değer sistemine yaslanır. Özne hep merkezdedir; öteki ise dışlanan, temellük edilen ya da temsil edilmesi gereken bir bakiyedir. Söz konusu metafizik teamül, farklı olanı ya yok saymış ya da kendine irca ederek anlamlandırmıştır. Ötekilik, bu yapıda bir eksiklik, bir sapma yahut icbar edilmesi gereken bir tehdit olarak kurgulanmıştır. Levinas’ın ifadesiyle, Batı düşüncesi ötekiyle karşılaşmayı bir etik mesuliyet değil, bir ontolojik egemenlik meselesi olarak ele almıştır. Derrida’nın misafirperverlik düşüncesi, bu çarpıklığın etik sonuçlarına işaret ederken, farklı olanla sahici bir karşılaşma imkanını gündeme taşır. Ancak Batı’da bu çağrılar bile çoğunlukla modern bireycilik içinden düşünülmüş, müştereklik fikri yeterince inkişaf ettirilememiştir. İslâm düşüncesi ise varlığın birliğini esas alan tevhid ilkesi çerçevesinde, ötekiliği bastırılması gereken bir sapma olarak değil, yaratılışa mündemiç bir zenginlik olarak kavrar. Kur’ân’da geçen “Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve kavimlere, kabilelere ayırdık ki tanışasınız” (Hucurât 49:13) ayeti, farklılığı tahakküm değil tanışma zeminine çeker. Adalet, bu bağlamda yalnızca bir hak dağıtımı değil, varoluşsal denge ve ölçü anlamına gelir. “Ey iman edenler! Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sevk etmesin” (Mâide 5:8) ayeti, etik yargının sadece dostlara karşı değil düşmana karşı da muhkem kalması gerektiğini belirtir. Bu, adaletin yalnızca toplumsal değil, aynı zamanda ontolojik bir taalluk taşıdığını gösterir. Bildiri, ötekileştirme biçimlerini üç düzlemde analiz etmektedir: epistemik (bilgi üretiminde dışlama), etik (ahlaki mesuliyetin inkârı) ve ontolojik (varlıkta yadsınma). Batı’da Müslümanların karşılaştığı İslâmofobik temsiller ile İslâm toplumlarındaki mezhepsel, etnik ve cinsiyet temelli dışlamalar, bu bağlamda çift yönlü olarak mütalaa edilmektedir. Her iki düzlemde de öteki ya temsile hapsedilmiş ya da sessizliğe mahkûm edilmiştir. İslâm’ın adalet anlayışı, bu dışlayıcı temayülü kırmakta; insanı yalnızca hak sahibi değil aynı zamanda emanet taşıyıcısı olarak kavramsallaştırmaktadır. Hz. Ali’nin “İnsanlar ya dinde kardeşin ya da hilatte eşindir” sözü, yalnızca ahlaki bir çağrı değil aynı zamanda ontolojik bir bakışı ifade eder. Farklılık, temellük edilmesi gereken değil, birlikte varoluşa davet eden bir verilmişliktir. Sonuç olarak, bu bildiri, Batı metafiziğinin ötekileştirici yapısına karşı, İslâm’ın tevhide dayalı adalet anlayışının sunduğu müştereklik, sorumluluk

* Dr., blbklp@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8733-959X.

ve merhamet temelinde bir karşı öneri ortaya koymakta; farklılıkla çatışmanın değil birlikte vukufun mümkün olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Öteki, Tevhid, Ahlak, Ontoloji

Who is the Other? Othering, Difference, and Ontological Equality within the Framework of Islamic Understanding of Justice

Abstract

This paper questions the figure of the “other” constructed by the essentialist and dualist structure of Western philosophy on a philosophical and theological level and aims to rethink the idea of difference, equality and commonality in the context of Islam’s understanding of justice. The metaphysical legacy of Western thought, from Plato to Descartes, Hegel to Heidegger, has always grounded existence in polar oppositions (reason/emotion, man/woman, mind/body, subject/object). These dichotomies are not only a conceptual classification but also a hierarchical value system. The subject is always at the center; the other is excluded, appropriated, or a remainder to be represented. The metaphysical convention in question has either ignored the different or made sense of it by reducing it to itself. In this structure, otherness is constructed as a deficiency, a deviation, or a threat that needs to be dealt with. As Levinas puts it, Western thought has treated the encounter with the other not as an ethical responsibility but as a matter of ontological sovereignty. Derrida’s idea of hospitality, while pointing to the ethical consequences of this distortion, calls for a genuine encounter with the different. However, in the West, even these calls were mostly thought from within modern individualism, and the idea of commonality was not sufficiently developed. Islamic thought, on the other hand, within the framework of the principle of tawhid, which is based on the unity of being, comprehends otherness not as a deviation that must be suppressed, but as a richness inherent in creation. The Qur’anic verse “We created you from a male and a female, and divided you into tribes so that you may know each other” (Hujurat 49:13) draws difference to the ground of acquaintance, not domination. Justice, in this context, means not only the distribution of rights, but also existential balance and measure. The verse “O you who believe, let not your hatred of a community lead you to injustice” (al-Ma’idah 5:8) states that ethical judgment must remain firm not only against friends but also against enemies. This shows that justice is not only social but also ontological. The paper analyzes forms of marginalization on three levels: epistemic (exclusion in knowledge production), ethical (denial of moral responsibility) and ontological (denial in being). In this context, Islamophobic representations of Muslims in the West and sectarian, ethnic and gender-based exclusion in Islamic societies are considered as bidirectional. At both levels, the other is either imprisoned in representation or condemned to silence. Islam’s understanding of justice breaks this exclusionary tendency and conceptualizes the human being not only as a holder of rights but also as a bearer of trust. Hz. Ali’s statement, “People are either your brothers in religion or your equals in hylqat”, is not only a moral call but also an ontological perspective. Difference is not something to be appropriated but a givenness that invites coexistence.

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

As a result, this paper puts forward a counter-proposal against the othering structure of Western metaphysics on the basis of the commonality, responsibility and compassion offered by Islam's understanding of justice based on tawheed, and argues that it is possible not to clash with difference, but to be in tune with it.

Keywords: Justice, Other, Tawhid, Morality, Ontology.

SOSYAL MEDYADA DİNİ TEMSİLLER, EŞİTSİZLİK SÖYLEMLERİ VE İSLÂM'IN HAK TEMELLİ ADALET VİZYONU

Melek COŞGUN SOLAK*

Öz

Dijitalleşmenin toplumsal yaşamın tüm alanlarına sirayet ettiği günümüzde, sosyal medya platformları dinî inanç, pratik ve sembollerin sunumu açısından merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu mecralar yalnızca bireysel dindarlığın görünürlüğünü artırmakla kalmayıp, aynı zamanda küresel ölçekte kültürel ve sınıfsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği alanlar hâline gelmiştir. Medya sosyolojisi ve kültür kuramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, dinî temsillerin popüler kültürle iç içe geçen yapısı, temsiliyet sorununu yalnızca inanç bağlamında değil, aynı zamanda adalet, hak ve eşitlik gibi daha geniş etik sorunsallar üzerinden tartışmayı gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, İslâm'ın adalet anlayışıyla dijital mecralarda sunulan dinî temsiller arasındaki mesafe dikkate değerdir. Bu çalışma, dijital kültürün en etkili mecra hâline gelen sosyal medyada dinî temsil biçimlerinin, küresel düzeyde toplumsal ve kültürel eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini ve bu temsil biçimlerinin İslâm'ın adalet anlayışıyla ne ölçüde uyumlu olduğunu sosyolojik bir çerçevede analiz etmeyi amaçlamaktadır. Günümüzde sosyal medya, dinî içerik üretiminin ve tüketiminin başlıca alanlarından biri hâline gelmiştir. Ancak bu dijital temsiller, sadece bireysel dindarlığın görünürlüğünü artırmakla kalmamakta; aynı zamanda sınıfsal, kültürel ve cinsiyete dayalı eşitsizlikleri yeniden üretme potansiyeli taşımaktadır. Popüler dinî içerikler çoğu zaman estetikleştirilmiş, ticarileştirilmiş ve algoritmik görünürlüğe odaklı bir yapı sergilemekte; böylece İslâm'ın hak temelli adalet vizyonu ikincil hâle gelmektedir. Bu bağlamda çalışmada, temsillerin medya teorileri bağlamında nasıl yapılandığı açıklanacak; dijital dindarlık pratiklerinin, kapitalist üretim mantığı içinde nasıl şekillendiği sorgulanacaktır. Araştırma, nitel yöntemle ve söylem analizi tekniğiyle yürütülmüştür. Örneklem olarak Türkiye'de Instagram ve YouTube gibi platformlarda aktif olan dinî içerik üreticilerinin paylaşımları seçilmiş; bu içeriklerdeki söylemler eşitsizlik, görünürlük, otantiklik ve adalet kavramları etrafında çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular, sosyal medyada dinî temsillerin sadece inançsal değil, aynı zamanda sosyoekonomik bir konumlanmanın da parçası olduğunu göstermektedir. İslâm'ın adalet anlayışı, yalnızca yoksulun korunması değil, güç ilişkilerinin dönüştürülmesi esasına dayanırken; sosyal medya temsilleri bu adalet vizyonunu çoğu zaman bireysel başarı, tüketim kültürü ve popüler beğeniyle ikame etmektedir. Bu durum, dinî temsillerin özsel içeriğiyle değil, dijital çağın hegemonik değerleriyle uyumlu bir forma büründüğünü ortaya koymaktadır. Çalışmanın teorik zemini, Stuart Hall'un temsiliyet kuramı, Pierre Bourdieu'nün kültürel sermaye yaklaşımı ve Nancy Fraser'ın adalet kuramı gibi medya ve toplum kuramlarına dayandırılmıştır. Söylem analizi kapsamında incelenen içerikler, MAXQDA gibi nitel veri analiz araçlarıyla tematik olarak kodlanmıştır. Dinî temsillerin “başarı hikâyesi”, “motivasyon”, “kişisel gelişim” gibi seküler temalarla harmanlandığı; adalet, paylaşım ve

* Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, melek.cosgun@bozok.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6249-5043.

kolektif sorumluluk gibi değerlerin geri planda kaldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca kadın temsilleri büyük ölçüde geleneksel rollere indirgenmiş, erkek figürler ise otoriter ve rehber konumunda betimlenmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, dijital medyada üretilen dinî temsillerin küresel eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini göstermeyi ve İslâm'ın hak temelli adalet anlayışını bu temsillere eleştirel bir perspektiften uygulayarak görünür kılmayı hedeflemektedir. Dijital dindarlık, modern teknolojilerin sağladığı yayılma kapasitesiyle geniş kitlelere ulaşmakta; ancak eleştirel farkındalık eksikliğinde, neoliberal değerlerle örtüşen yüzeysel bir inanç temsiline dönüşmektedir. Çalışma, sosyal medyada etik sorumluluk, dijital adalet ve alternatif temsil biçimlerine yönelik tartışmalar için zemin sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Sosyal Medya, Küresel Eşitsizlik, Adalet, Dijital Dindarlık.

Religious Representations on Social Media, Discourses of İnequality, and Islam's Justice Vision Based on Rights

Abstract

In today's world, where digitalization permeates all areas of social life, social media platforms play a central role in the presentation of religious beliefs, practices, and symbols. These platforms not only increase the visibility of individual religiosity but have also become arenas where cultural and class-based inequalities are reproduced on a global scale. Within the frameworks of media sociology and cultural theory, the entanglement of religious representations with popular culture necessitates a discussion of representation not merely in terms of belief but also in relation to broader ethical concerns such as justice, rights, and equality. In this context, the gap between Islam's understanding of justice and the religious representations disseminated on digital platforms is particularly noteworthy. This study aims to sociologically analyze how forms of religious representation on social media—arguably the most influential medium of digital culture—contribute to the reproduction of global social and cultural inequalities, and to what extent these forms align with the Islamic vision of justice. Today, social media has become one of the primary spaces for the production and consumption of religious content. However, these digital representations not only amplify the visibility of personal piety but also possess the potential to reinforce class, cultural, and gender-based inequalities. Popular religious content is often aestheticized, commercialized, and shaped by algorithmic visibility, thereby marginalizing Islam's justice vision based on rights. In this context, the study examines how these representations are structured through the lens of media theories and questions how digital religiosity practices are shaped within the logic of capitalist production. The research employs a qualitative methodology using discourse analysis. The sample consists of content shared by religious content creators active on platforms such as Instagram and YouTube in Türkiye. These discourses are analyzed around the concepts of inequality, visibility, authenticity, and justice. The findings reveal that religious representation on social media is not solely a matter of faith but also reflects socioeconomic positioning. While Islam's conception of justice is rooted not only in protecting the poor but also in transforming power relations, social media representations often

substitute this vision with individual success, consumer culture, and popular approval. This suggests that religious representations conform not to their essential ethical content but to the hegemonic values of the digital age. The theoretical framework of this study is grounded in media and social theory, particularly Stuart Hall's theory of representation, Pierre Bourdieu's concept of cultural capital, and Nancy Fraser's theory of justice. The content analyzed through discourse analysis was thematically coded using qualitative data analysis tools such as MAXQDA. The study observes that religious representations are frequently intertwined with secular themes such as "success stories", "motivation", and "personal development", while values like justice, sharing, and collective responsibility are relegated to the background. Furthermore, female representations are predominantly reduced to traditional roles, whereas male figures are depicted as authoritative and guiding. In conclusion, this study seeks to demonstrate how religious representations produced in digital media reproduce global inequalities and to make visible Islam's rights-based understanding of justice through a critical application to these representations. Digital religiosity reaches large audiences through the expansive capacity of modern technologies; however, in the absence of critical awareness, it often transforms into a superficial representation of faith aligned with neoliberal values. The study provides a foundation for discussions on ethical responsibility, digital justice, and alternative forms of representation in social media.

Keywords: Sociology of Religion, Social Media, Global Inequality, Justice, Digital Religiosity.

NECİP MAHFUZ'UN MİRAMAR ROMANINDA TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK VE İSLÂM'IN ADALET ANLAYIŞI

Kadir ZEYREK*

Öz

Bu bildiride, Necip Mahfuz'un Miramar romanı bağlamında toplumsal eşitliklilik sorunu, adalet arayışı ve İslâm'ın adalet anlayışı ele alınacaktır. Roman, birbiriyle farklılaşan sosyal ve kültürel geçmişlere sahip karakterlerin İskenderiye'deki Miramar pansiyonunda bir araya gelişle, Mısır toplumunun geçirdiği sosyolojik dönüşümü, sınıf çatışmalarını ve toplumsal değişimi çok yönlü olarak anlatır. Mahfuz, karakterler arasındaki güç mücadelesini, menfaat ve çıkar çatışmaları ve adaletli yaşam talebi arzusu üzerinden hem bireysel hem de toplumsal düzeyde eşitsizlik meselelerini ele alır. Romanın başkahramanı Zehra'nın özgürlük ve hak arayışı, kadınların toplumsal konumu ve adaletle erişimi açısından da dikkat çekicidir. Çalışmada, Miramar'daki karakterlerin adalet, hakkaniyet ve merhamet gibi İslâmî değerlerle ilişkisi, romanın dil ve üslubu ile birlikte analiz edilecektir. Sonuç olarak, Mahfuz'un Miramar romanının küresel eşitsizliklere karşı İslâmî bir adalet perspektifi sunup sunmadığı, bu eser üzerinden tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Eşitsizlik, Adalet, İslâm, Sınıf Çatışması.

Social Inequality and Islam's Concept of Justice in Necip Mahfuz's Novel Miramar

Abstract

This paper will examine the issue of social inequality, the quest for justice, and Islam's understanding of justice in the context of Necip Mahfuz's novel Miramar. The novel narrates the sociological transformation, class conflicts, and social change experienced by Egyptian society through the gathering of characters with diverse social and cultural backgrounds at the Miramar guesthouse in Alexandria. Mahfouz addresses issues of inequality at both the individual and societal levels through the power struggles between characters, conflicts of interest and the desire for a just life. The protagonist Zehra's quest for freedom and rights is also noteworthy in terms of women's social status and access to justice. This study will analyse the relationship between the characters in Miramar and Islamic values such as justice, fairness and mercy, along with the language and style of the novel. Finally, it will discuss whether Mahfuz's novel Miramar offers an Islamic perspective on justice in the face of global inequalities.

Keywords: Social Inequality, Justice, Islam, Class Conflict.

---

* Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, kzeyrek@sinop.edu.tr, ORCID: 0009-0001-4004-0440.

İSLÂM HUKUKUNDA ETİK DEĞER OLARAK ADALET

Şahban YILDIRIMER*

Öz

Adalet kavramı, tarih boyunca içeriği tartışılan bir kavramdır. Kavram içeriğinin zorluğu bir yana içeriğinin değişkenliği nedeniyle “hukuk felsefesi tarihi adalet kavramının tarihi ile özdeş” ifadesi yaygın olmuştur. Adalet kavramı siyasi, iktisadi, hukuki ve ahlaki alanda kullanılan bir kavram olmakla çok defa içeriği ile hedefleri arasında karmaşık bir kullanım zeminine sahip olmuştur. İslâm hukukunda hukuki norm ile ahlaki normun gerçekleştirmeyi hedeflediği değerler ortaktır. Son yüzyılda İslâm ülkelerinin geri kalmışlığı İslâm dininin bu duruma sebep olduğu yanılgısını oluşturmuştur. Oysa bu geri kalmışlığın sebepleri irdelendiğinde farklı parametrelerin olduğu görülecektir. Yatay zemindeki uygulamalar dikey boyuttaki değerler için bir kriter niteliğinde değildir. Ancak yüzeysel bakış açıları İslâm ülkelerinde geri kalmışlık algısının faturası anlamsız bir şekilde İslâm dinin veri setine bağlanarak başarısızlık sendromunda fatura ilgisiz bir özneye kesilmektedir. İslâm dininin hukuki, siyasi ve ekonomi alanlarında sunduğu adalet kategorileri adeta perdelenmiş durumdadır. Bu konuda yeni bir söylemle farkındalık oluşturmak son derece önemlidir. Bu sempozyumda yapay genel kabullerden ziyade adalet içeriği bilimsel zeminde yeniden ele alınması son derece önemlidir. Filistin meselesinin İslâm'ı dünya gündemine getirdiği bir vakıdır. Bu atmosferde adaletin etik içeriğini sunmayı uygun görmekteyim. İslâm hukuku bağlamında hukuki olan aynı zamanda ahlakidir. Hukuki olan, ahlaki olanın organik olarak türevi, ahlaki olan da hukuki olanın bir arketipi olduğunu iddia edebiliriz. Bu kabul ile pozitivist hukuk anlayışının temel kabullerinden farklı bir zeminde konuyu ele aldığımız görülecektir. Dolayısıyla, Kur'an'ın erken dönem Şariat'ın oluşumundaki hukuki rolünü ve hukuki katkılarını anlamak için, onun “ahlaki” mesajını ve yapısını, “hukuki” anlayışının ve söylemsel pratiğinin ayrılmaz bir parçası ve bunları kapsayan bir unsur olarak anlamalı ve takdir etmeliyiz. İslâm dini, inşa etmek istediği toplumları sadece hukuk normları ile yönlendirmeyi amaçlamamıştır. Hukuk normları ile birlikte dini ve ahlaki normlar da ikame etmiştir. Hitap ettiği kitlelere ahlaki bir sorumluluk yüklemiştir. Belki de modern dönemde hukuk normları aracılığı ile hayatın her alanını dizayn etme iddiası bu günkü insan ve toplum tiplerini oluşturmuştur. Kura'an-ı Kerim'deki hukuk içerikli ayetler ahlaki düzenin inşası için vaz' olunmuştur. Kur'an'ın indiği Mekke dönemindeki ahlaki içerikli ayetler ihtiva ettiği temel değerler ile Medine dönemindeki hukuk içerikli ayetler aynı zeminde buluşmaktadır. Bu değerlerin hem hukuki ve hem de ahlaki normlarla korunmasından hareket eden Wael B. Hallaq, İslâm hukukunun Mekke döneminden itibaren inşa edildiğini ifade eder. Mekki ayetlerin ahlak içerikli Medeni ayetlerin hukuk içerikli olduğu genel kabulü reddeder. Kur'an'ın ahlaki kozmolojisine baktığımız zaman hukuk ahlakın bir türevi gibi durmaktadır. Ahlakın değer inşasındaki yelpazesi hukukun koruduğu değerlerden daha geniştir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, Ahlak, Etik.

* Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, sahan.yildirimer@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7204-5609.

Justice as an Ethical Value in Islamic Law

Abstract

The concept of justice has been debated throughout history. Not only is its conceptual complexity complex, but its fluidity has led to the common expression, “The history of legal philosophy is identical to the history of the concept of justice.” While the concept of justice is used in political, economic, legal, and moral realms, its usage has often been complex, ranging from its content to its objectives. In Islamic law, the values aimed at achieving by legal and moral norms are shared. The backwardness of Islamic countries in the last century has created the misconception that Islam is responsible for this situation. However, when the causes of this backwardness are examined, it becomes clear that there are different parameters. Horizontal practices do not constitute criteria for vertical values. However, superficial perspectives pointlessly attribute the perception of backwardness in Islamic countries to the dataset of Islam, placing the blame on an unrelated subject in the failure syndrome. The categories of justice offered by Islam in the legal, political, and economic spheres are virtually obscured. Raising awareness on this issue through a new discourse is crucial. In this symposium, it is crucial to reconsider the content of justice on a scientific basis, rather than relying on artificial general assumptions. It is a fact that the Palestinian issue has brought Islam to the global agenda. In this context, I consider it appropriate to present the ethical content of justice. Within the context of Islamic law, the legal is also moral. We can argue that the legal is an organic derivative of the moral, and the moral is an archetype of the legal. This recognition demonstrates that we have addressed the issue from a different perspective than the fundamental assumptions of the positivist understanding of law. Therefore, to understand the Quran's legal role and legal contributions in the formation of early Sharia, we must understand and appreciate its “moral” message and structure as an integral and encompassing element of its “legal” understanding and discursive practice. Islam did not aim to guide the societies it sought to build solely through legal norms. It also incorporated religious and moral norms alongside legal norms. It imposed a moral responsibility on the people it addressed. Perhaps the modern era's claim to design every aspect of life through legal norms shaped the types of people and societies we see today. The legal verses in the Quran were laid down to establish a moral order. The fundamental values contained in the moral verses of the Meccan period, when the Quran was revealed, share the same foundation as the legal verses of the Medinan period. Wael B. Hallaq, acting on the protection of these values through both legal and moral norms, argues that Islamic law has been established since the Meccan period. He rejects the generally accepted view that Meccan verses are moral and Medinese verses are legal. When we examine the Quran's moral cosmology, law appears to be a derivative of morality. The spectrum of morality in constructing values is wider than the values protected by law.

Keywords: Law, Morality, Ethics.

KADİMDEN MODERNE ADALETİN MAHİYETİ TARTIŞMALARI VE KUR'AN'IN YAKLAŞIMI

Abdullah TURHAN*

Öz

Araştırmada kadim zamanlardan modern zamana kadar adaletin önemi, mahiyeti, kısımları üzerine yapılan yorum ve tartışmalar ortaya konularak; Kur'an'ın adalet kavramına getirdiği yaklaşımlarla mukayesesi yapılacaktır. Bir erdem olarak büyük kabul gören adalet kavramının mahiyeti hususunda yaşanan farklı değerlendirmelerin bilinmesi, birbirleriyle mukayese edilmesi ve Kur'an'ın getirdiği adalet yaklaşımının bu bilgiler ışığında değerlendirilerek İslâm medeniyetinin adalet perspektifinin güncel değerinin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Bu maksada binaen döküman incelemesi yöntemiyle, adalete dair kadim ve modern müktesebat literal bir okumaya tabi tutularak, elde edilen bilgiler analiz edilecektir. Adâlet, geçmiş zamanlardan yaşadığımız çağa kadar insanlığın temel değeri olarak kabul edilmiştir. Öyle ki en zalim yöneticiler ve onları meşrulaştırmak isteyen kimseler bile zulümlerine bir adalet kılıfı aramak zorunda kalmışlardır. Adalet Tanrı'dan sudûr eden kemâl olarak nitelenirken, dünyayı ayakta tutan değer de yine adalet olduğu vurgulanmıştır. Konfüçyüs adaleti “her şeyin etrafında döndüğü kutup yıldızı” olarak tavsif etmiştir. Bir taraftan özlemle istenilen, yokluğundan şikayetçi olunan bir değer iken; diğer taraftan mahiyeti itibariyle düşünce dünyasının kadim bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu duruma istinaden ele avuca sığmaz, çerçeve beğenmez bir kavram olarak nitelenmiştir. Adaletin mahiyeti tartışmalarının bir boyutu da insanın niçin adalete ihtiyaç duyduğu sorusuna aranan cevaplardır. İnsanın adalet arayışının fitri bir ihtiyaç olduğu, toplumların birlik ve bütünlüğünü sağladığı, mülkün salâhı ve devletin bekasını temin ettiği, toplumsal huzura vesile olduğu, bireyin yabancılaşmasını engellediği gibi hususlar, adaletin gerekliliğine dair verilen cevaplardandır. Adaletin mahiyeti problemi tartışılırken ortaya atılan temel soru; toplumun bir bireyi olarak insanın neyi hak ettiğidir. Bu cevapların bir bölümü, adaletin tanımına dair yapılan tespitlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Aristo (m.ö. 384-322) adaleti erdeme uygun davranmak ve eşitlik olarak tanımlarken, Üpiyanus hak ve onurlu yaşam unsurlarını öne çıkarmıştır. Platon (m.ö. 427-347) adalet ile vazife arasında bir bağlantı kurarak, kişinin kendine düşeni yapmasını adalet olarak görmekte, bireyin toplumun ihtiyaç ve beklentilerine göre kendi talep ve beklentilerinden vazgeçmesini de adaletin bir gereği olarak değerlendirmektedir. İslam düşünürlerinden İbn Sînâ (ö. 428/1037) adaleti hulkî (kazanma ve kabiliyet sonucu elde edilen) bir erdem olarak değerlendirmiş ve birbiriyle zıt huylar arasında nefsin orta halde olması şeklinde açıklamıştır. İbn Miskeveyh (ö. 421/1030) dört temel erdemin hikmet, şecâat, iffet ve adâlet olduğunu; adalet ile itidal arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu, dostluk, ülfet, yakınlarla ilişki, ödüllendirme, iyi muamele, bir şeyi güzelce yapma, lütufkarlık ve dindarlığın, adaleti oluşturan erdemler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Pers kültüründen etkilenecek klasik İslâm siyaset düşüncesi metinlerine

* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, aturhan@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1918-9133.

giren adalet dairesi de adalet-yönetim ilişkisinin mahiyetini ortaya koymaktadır. Modern dönemde adalet sözleşmeye uymak, şeref, hürriyet, fayda gibi kavramlarla açıklanmaya başlanmıştır. Modern İslam düşünürlerinden İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946) adaletin denge boyutuna vurgu yapmaktadır. Kur'an adaleti bireysel bir erdem olarak vaz' ettiği gibi (en-Nisâ 4/127; el-A'râf 7/29; en-Nahl 16/90;) siyaset (en-Nisâ 4/58; el-Mâide 5/8), hukuk (el-Mâide 5/42; el-Mâide 5/95) , iktisat (el-Bakara 2/282) gibi toplumsal kurumların temel değeri olarak kabul etmektedir. Kur'an toplumsal hastalıkların tedavisinin, ancak hayatın tüm yönlerini kapsayan adil bir düzenle mümkün olacağını vurgulamaktadır. Peygamber kıssalarından hareketle hem didaktik hem de siyasi bir söylemle adaletin yerleşmesini muhataplarından istemektedir. Teorik bir söylemin ötesinde pratik hayatın içinden örneklemelerle insanların hem aklına hem de zulmün cezasının büyüklüğünün tasviriyle kalplerine yönelmektedir. Hz. Peygamber'in şahsında ve sünnetinde, ayrıca İslam medeniyetinin tarihi tecrübesinde vücut bulan Kur'an'ın adalet öğretisi; son Gazze soykırımıyla tam bir zulüm bataklığına dönüşen Batı modernliği zindanından çıkış için, insanlığa bir alternatif olma vasfını korumaktadır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur'an, Adalet, Modernlik.

The Nature of Justice from Ancient to Modern Times: Debates and the Quran's Approach

Abstract

This study presents interpretations and debates on the importance, nature, and components of justice from ancient times to the modern era, comparing them with the Qur'an's approach to the concept of justice. The aim is to understand the different interpretations of the nature of justice, which is widely regarded as a virtue, to compare them with each other, and to evaluate the Qur'anic approach to justice in light of this information, thereby determining the contemporary value of the Islamic civilisation's perspective on justice. To this end, ancient and modern literature on justice will be subjected to a literal reading using the document review method, and the information obtained will be analysed. Justice has been accepted as a fundamental value of humanity from past times to the present day. So much so that even the most tyrannical rulers and those who sought to legitimise them were forced to seek a cloak of justice for their oppression. While justice is described as perfection emanating from God, it has also been emphasised that justice is the value that sustains the world. Confucius described justice as 'the pole star around which everything revolves.' On the one hand, it is a value that is longed for and complained about when absent; on the other hand, due to its nature, it continues to be an ancient topic of debate in the world of thought. In light of this situation, it has been characterised as an elusive concept that defies definition. One dimension of the debate on the nature of justice is the search for answers to the question of why humans need justice. The fact that the human quest for justice is a natural need, that it ensures the unity and integrity of societies, that it guarantees the welfare of property and the survival of the state, that it contributes to social peace, and that it prevents the alienation of the individual are among the answers given to the necessity of justice. The fundamental question raised when discussing the nature of justice is

what a person, as a member of society, deserves. Some of the answers to this question emerge from the definitions of justice. For example, Aristotle (384-322 BC) defined justice as acting in accordance with virtue and equality, while Upianus emphasised the elements of rights and honourable living. Plato (427-347 BC) established a connection between justice and duty, viewing justice as a person doing their part and considering it a requirement of justice for individuals to give up their own demands and expectations according to the needs and expectations of society. Among IslamicFurthermore, the concept of justice, which entered classical Islamic political thought texts under the influence of Persian culture, also reveals the nature of the relationship between justice and governance. In the modern era, justice has begun to be explained in terms of concepts such as compliance with contracts, honour, freedom, and benefit. Among modern Islamic thinkers, İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946) emphasises the dimension of balance in justice. The Qur'an establishes justice as an individual virtue (en-Nisâ 4/127; el-A'râf 7/29; en-Nahl 16/90;) as well as in politics (en-Nisâ 4/58; al-Mâide 5/8), law (al-Mâide 5/42; al-Mâide 5/95), and economics (al-Bakara 2/282). The Qur'an emphasises that the cure for social ills is only possible through a just order that encompasses all aspects of life. Drawing on the stories of the prophets, it demands the establishment of justice from its audience through both didactic and political discourse. Going beyond theoretical discourse, it appeals to people's minds and hearts with examples from practical life and descriptions of the severity of the punishment for oppression. The Qur'an's teaching of justice, embodied in the person and Sunnah of the Prophet and in the historical experience of Islamic civilisation, retains its capacity to offer humanity an alternative for escape from the dungeon of Western modernity, which has turned into a veritable swamp of oppression with the recent Gaza genocide.

Keywords: Exegesis, Qur'an, Justice, Modernity.

DİN, MODERNİTE VE EŞİTSİZLİK MATRİSLERİ: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN KURUMSAL HARİTASI

Harun TUNÇ*

Öz

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yalnızca bireysel tutumlar ya da kültürel kalıplarla açıklanamayacak ölçüde çok katmanlı, yapısal ve tarihsel bir olgudur. Bu eşitsizlik, toplumsal ilişkiler, ideolojik aygıtlar ve kurumsal mekanizmalar üzerinden sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, siyasal, ekonomik, kültürel ve dinsel kurumlar aracılığıyla yeniden üretilen bir tahakküm sisteminin aracı haline gelmektedir. Bu çalışma, Türkiye bağlamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini din ve modernite ekseninde, özellikle kurumsal yapılar üzerinden incelemeyi amaçlamakta; kadınlık ve erkeklik kurgularının tarihsel ve ideolojik inşa biçimlerini analiz ederken bu kurguların çağdaş kurumlarda nasıl sürdürüldüğünü eleştirel bir yaklaşımla sorgulamaktadır. Yeniden inşacılık kuramı çerçevesinde yapılandırılan çalışma, eleştirel teori perspektifinden yararlanarak toplumsal yapıların iktidar ilişkileri ve ideolojik işlevlerini çözümlemektedir. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen bu çalışma, kurumsal yapılardaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini eleştirel bir yaklaşımla ele almakta; güncel istatistikî verilerle desteklenerek bulgularını sağlam bir temele oturtmaktadır. Din ile ataerkinin kesişim alanında ortaya çıkan söylemsel ve pratik iş birlikleri, kadınların toplumsal konumunu sınırlandırıcı ve hiyerarşik bir çerçevede biçimlendirmektedir. İbadet mekânları, dinî eğitim kurumları ve temsiliyet alanları büyük ölçüde erkek egemen normlar doğrultusunda şekillenmekte; bu durum kadınların kamusal alandaki varlığını hem sembolik hem işlevsel düzeyde sınırlamaktadır. Modernleşmenin temel ideallerinden biri olan “eşitlik” ilkesi ise çoğunlukla söylem düzeyinde sahiplenilmekte; ancak modern kurumların, ataerkil yapıları dönüştürmektense yeniden üretme eğilimi gösterdiği gözlemlenmektedir. Kadınların siyasal, ekonomik ve kamusal alanlara katılımı kimi zaman teşvik edilse de bu katılım genellikle yüzeysel kalmakta; özellikle karar alma mekanizmalarında kadın temsili sınırlı ve etkisiz olmaktadır. Bu çerçevede hem dinsel-kültürel hem de modern-seküler yapılar, ataerkil düzenin yeniden üretiminde benzer işlevler üstlenmektedir. Bulgular göstermektedir ki Türkiye’de siyasal temsilden akademiye, sendikal örgütlenmeden karar alma süreçlerine kadar birçok alanda toplumsal cinsiyet temelli yapısal dengesizlikler dikkat çekmektedir. Siyasal alanda kadınlar sıklıkla marjinalleştirilmekte, karar alma süreçlerinden dışlanmaktadır. Akademide alt kademelerde görünür olan kadın emeği, üst yönetim düzeylerinde silikleşmekte; bu durum, dikey cinsiyet ayrışmasının kurumsallaştığını göstermektedir. Sendikal yapılarda da kadınların sınırlı temsiliyeti yalnızca iş gücü piyasasındaki eşitsizlikleri değil, kolektif haklara erişimdeki engelleri de yansıtmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, dinî yapılar, eğitim sistemleri, tarım ve ekonomi gibi alanlarda da süreklilik kazanmaktadır. Kamusal dindarlık bağlamında kadınlar çoğunlukla edilgen ve sembolik konumlara indirgenmekte; bu durum, mekânsal ve temsili tahakküm ilişkilerinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim kurumları kadınların niceliksel

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, tunc-harun@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2268-9756.

temsiline olanak sağlasa da bu kazanımlar yönetim düzeyine genellikle yansımamakta; tarımsal üretimde belirleyici olan kadın emeği görünmez hale gelmekte, ev içi bakım emeği ise değersiz kodlanmaya devam etmektedir. Ekonomik alanda kadınlar iş gücüne katılım, ücretlendirme ve sosyal güvence gibi temel göstergelerde dezavantajlı konumu süregelmektedir. Bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca ideolojik değil, aynı zamanda kurumsal ve ekonomik düzeyde de yeniden üretildiğini göstermektedir. Sonuç olarak bu çalışma, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin geleneksel yapılardan modern kurumlara kadar nasıl yeniden üretildiğini güncel veriler ışığında eleştirel bir bakışla analiz etmektedir. Eşitsizlik ile mücadele, yalnızca kültürel ya da dinsel kodlarla değil; modernleşmenin taşıyıcısı olan seküler kurumların içkin ataerkil yapılarıyla da hesaplaşmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla, eşitliğe dayalı politikaların yalnızca temsili düzeyde değil; yapısal, kültürel ve ideolojik dönüşümü hedefleyen bütüncül stratejilerle desteklenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, Modernite, Toplumsal Kurumlar, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği.

Religion, Modernity, and Inequality Matrices: The Institutional Mapping of Gender Inequality

Abstract

Gender inequality is a complex, multi-layered, structural, and historical phenomenon that cannot be explained solely by individual attitudes or cultural patterns. This inequality is continuously reproduced through social relations, ideological apparatuses, and institutional mechanisms. In this context, gender functions as a tool of domination, perpetuated through political, economic, cultural, and religious institutions. This study examines gender inequality in Türkiye within the axes of religion and modernity, focusing particularly on institutional structures, while critically analyzing the historical and ideological constructions of femininity and masculinity and their reproduction in contemporary institutions. Structured within the framework of reconstructionist theory, the study draws on critical theory to analyze power relations and ideological functions embedded in social structures. Using qualitative research methods, it addresses institutional gender inequality from a critical perspective, supporting its findings with current statistical data. The intersection of religion and patriarchy generates discursive and practical collaborations that shape women's social positions within hierarchical and restrictive frameworks. Places of worship, religious education institutions, and representational arenas are largely structured according to male-dominated norms, limiting women's public presence both symbolically and functionally. While "equality" is a central ideal of modernity, it is often embraced only rhetorically; modern institutions tend to reproduce, rather than transform, patriarchal structures. Women's participation in political, economic, and public spheres is sometimes encouraged but remains superficial, with limited and often ineffective representation in decision-making mechanisms. Both religious-cultural and modern-secular structures thus play similar roles in reproducing patriarchal order. Findings indicate that structural gender disparities persist across political representation, academia, trade unions, and decision-making processes in Türkiye.

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

Women are frequently marginalized politically and excluded from decision-making. While female labor is visible in lower academic levels, it diminishes at upper management, reflecting institutionalized vertical gender segregation. Limited female representation in unions reflects not only labor market inequalities but also restricted access to collective rights. Gender inequality persists in religious institutions, education systems, agriculture, and the economy. In public religiosity, women are often reduced to passive and symbolic roles, reflecting spatial and representational forms of domination. Although educational institutions allow quantitative female representation, these gains rarely translate into managerial positions. Women's labor in agriculture is often invisible, and domestic care work remains undervalued. In the economic sphere, women face disadvantages in workforce participation, wages, and social security, demonstrating that gender inequality is reproduced ideologically, institutionally, and economically. In conclusion, this study critically examines how gender inequality is reproduced from traditional structures to modern institutions, supported by contemporary data. Addressing this inequality requires confronting not only cultural and religious codes but also the inherently patriarchal structures of secular institutions. Consequently, equality-focused policies must be supported by comprehensive strategies targeting structural, cultural, and ideological transformation, rather than mere representational measures.

Keywords: Religion, Modernity, Social Institutions, Gender Inequality.

DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA FIRSAT EŞİTLİĞİ VE SOSYAL ADALET

Yusuf AYDIN*

Öz

Bireyin hem kişisel hem de toplumsal tekamülüne katkı sağlayan, inanç, değer, anlamlandırma ve doğru davranışın şekillenmesinde etkin rol oynayan din eğitimi insanın en temel haklarından. Bu özelliği ile din eğitimi insanlara sadece inanç aktarımı yaparak dini öğretmekle kalmaz aynı zamanda toplum için temel yapı taşı olan sosyal adalet anlayışının inşasını da sağlar. Din eğitimi bunu yaparken, bireylerin kültürel, sosyal veya ekonomik düzeyde eğitime erişim noktasında *eşitliğe* vurgu yapar. Öte yandan her bireye kendi potansiyeli doğrultusunda onu destekleyen imkanların sunulması, bazı durumlarda da kişilere göre daha fazla kaynak, zaman ve imkân verilmesini vazederek de *sosyal adaleti* işaret eder. Bu anlamda, sınıf ortamında öğrenme güçlüğü çeken öğrenciye öğretmenin diğer öğrencilere göre daha fazla zaman ayırması, engelli bir öğrenci için okuldaki fiziksel imkanların sağlanması için diğer öğrencilere göre daha fazla masraf harcanması bir ayrıcalık değil sosyal adaletin gereğidir. Aynı şekilde ölçme değerlendirme etkinliklerinde dezavantajlı öğrencilere diğer öğrencilere nazaran farklı süre verilmesi, daha büyük puntolarla ona özel sınav kâğıdı hazırlanması sosyal adalet anlayışının tezahürüdür. Bu örnekleri her alanda çoğaltmamız mümkündür. Her öğrenci eğitim olanaklarına erişim hususunda eşittir. Ancak olanaklardan yararlanma hususunda öğrencilere eşitlikten ziyade adaletle yaklaşılmalıdır. Sınıf ve okul ortamında sosyal adalet ancak bu şekilde sağlanmış olur. Öğretmenin sınıf ortamında uygulayacağı birçok öğretim ilke, yöntem ve tekniği usulüne uygun uygulanırsa sosyal adalet anlayışı güçlenebilir. Münazara, panel, konferans, açık oturum altı şapkalı düşünme, grup tartışması, görüş geliştirme, örnek olay inceleme gibi teknikler işbirlikçi ve akran eğitime dayalı öğrenmeler sağladığı için öğrencilerin empati kurmaları ve sosyal adalet anlayışı geliştirmelerine katkı sunacaktır. Yanı sıra öğretim tekniklerinin çoğunda öğrenciye tanınan süreler ve imkanlar eşit verilmektedir. Bu da öğrencinin derse aktif katılımını sağladığı gibi öğrencide sosyal adalet anlayışının gelişmesine de yardımcı olacaktır. Aynı şekilde öğretmenin öğrencilere geri dönüt vermesi, kullandığı iletişim teknikleri de öğrencinin sosyal adalet anlayışını destekler. Ancak öğretmen birkaç öğrenciye daha fazla dönüt verir ve iletişim kurarsa öğrencilerin sosyal adalet anlayışlarında olumsuzluklar olabilir. DKAB derslerinde sosyal adalet anlayışını destekleyecek ve güçlendirecek şekilde işlenmesi gerekmektedir. Dersler öğrencilerin adaletle dayalı bir dünya görüşü benimsemelerini sağlayarak her öğrencinin farklılıklarına rağmen eşit değerle görülmesi ve ihtiyaçlarına göre desteklenmesine hizmet etmelidir. İfade edilen sorunsal dahilinde bu çalışmada, din eğitimi bağlamında fırsat eşitliği ve sosyal adaletin önemi değerlendirilecek; İslâm'ın bilgiye verdiği değer, tarihsel olarak din eğitiminin yaygınlaştırılması için geliştirilen kurumsal yapılar ve günümüzde karşılaşılan fırsat eşitliği ve sosyal adalet ile ilgili sorunlar mercek altına alınacaktır. Ayrıca din eğitiminin herkes için erişilebilir ve adil kılınabilmesi için öneriler geliştirilmiştir. Böylece, din eğitimi üzerinden toplumdaki sosyal adalet anlayışının güçlendirilmesine katkı sunulması hedeflenmektedir. Bu

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, y.aydin@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1907-0100.

hedefler doğrultusunda din eğitiminde fırsat eşitliği ve sosyal adaletin önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada literatür taraması yöntemiyle İslâm düşünce yapısında sosyal adalet anlayışı ele alınarak din eğitimi uygulamaları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Fırsat Eşitliği, Sosyal Adalet.

Equal Opportunities and Social Justice in the Context of Religious Education

Abstract

Religious education, which contributes to both the personal and social development of the individual and plays an active role in shaping beliefs, values, meaning, and proper behavior, is one of the most fundamental human rights. With this characteristic, religious education not only teaches religion by transmitting beliefs to people but also ensures the construction of the understanding of social justice, which is the cornerstone of society. In doing so, religious education emphasizes *equality* in terms of individuals' access to education at the cultural, social, or economic level. On the other hand, it also points to *social justice* by providing opportunities that support each individual according to their potential, and in some cases, by allocating more resources, time, and opportunities to individuals. In this sense, a teacher spending more time with a student who has learning difficulties in the classroom or spending more money than for other students to provide physical facilities at school for a disabled student, is not a privilege but a requirement of social justice. Similarly, giving disadvantaged students more time than other students in assessment activities and preparing exam papers with larger fonts specifically for them is a manifestation of social justice. We can multiply these examples in every area. All students are equal in terms of access to educational opportunities. However, when it comes to benefiting from these opportunities, students should be approached with justice rather than equality. Social justice in the classroom and school environment can only be achieved in this way. If the many teaching principles, methods, and techniques that teachers apply in the classroom are implemented appropriately, the concept of social justice can be strengthened. Techniques such as debate, panel, conference, open session, six thinking hats, group discussion, opinion development, and case study contribute to students' empathy and understanding of social justice because they provide collaborative and peer-based learning. In addition, in most teaching techniques, students are given equal time and opportunities. This ensures the student's active participation in the lesson and also helps the student develop an understanding of social justice. Similarly, the teacher's feedback to students and the communication techniques they use also support the student's understanding of social justice. However, if the teacher gives more feedback and communicates with only a few students, this may have a negative impact on the students' understanding of social justice. DKAB lessons should be conducted in a way that supports and strengthens the understanding of social justice. The lessons should enable students to adopt a worldview based on justice, ensuring that every student is seen as equally valuable despite their differences and is supported according to their needs. Within the scope of the problem stated, this study will evaluate the importance of equal opportunity and social justice in the

context of religious education; the value Islam places on knowledge, the institutional structures developed historically to spread religious education, and the problems encountered today regarding equal opportunity and social justice will be examined. Furthermore, recommendations have been developed to make religious education accessible and fair for everyone. Thus, the aim is to contribute to strengthening the understanding of social justice in society through religious education. In line with these objectives, the importance of equal opportunity and social justice in religious education has been attempted to be revealed. In this study, the understanding of social justice in Islamic thought was addressed through a literature review, and religious education practices were analyzed.

Keywords: Religious Education, Equal Opportunity, Social Justice.

TASAVVUF PENCERESİNDEN YARDIMLAŞMA VE ADALET

Osman AYKUT*

Öz

İnsanlığın, sınırlı kaynaklara rağmen sınırsız arzu ve isteklerini gerçekleştirmeye yönelik çabası, günümüzde gelir dağılımındaki adaletsizlikler, kaynaklara erişimdeki eşitsizlikler ve ekolojik krizler gibi birçok küresel soruna yol açmaktadır. Toplumsal etkileri olan bu problemler, yalnızca ekonomik ve sosyal faktörlerle açıklanamaz; aynı zamanda ahlakî ve manevî boyutlarıyla da ele alınması gereken sorunlardır. Mevcut eşitsizlikler, bireyleri ve toplumları küresel etkenlerin de etkisiyle giderek daha fazla toplumsal dışlanma, artan gelir adaletsizliği ve çevresel zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu bağlamda, İslâm'ın evrensel ve aydınlatıcı mesajları, söz konusu sorunlara yönelik önemli bir çözüm yolu sunmaktadır. Bu bildiride, İslâm düşüncesinin önemli bir boyutu olan tasavvufun, adalet ve dayanışma konularına dair çağdaş dünyaya ışık tutabilecek ilkeleri ele alınacaktır. Tasavvuf, bireye diğergamlık (başkasının iyiliğini isteme), zühd (dünyevi olanı terk etme), îsar (başkalarını kendine tercih etme) ve infak (hayır yolunda harcama) gibi yüksek ahlaki değerleri aşılayarak, kişinin kendi çıkarlarını değil, başkasının (kardeşinin) ihtiyaçlarını ön plana koymasını sağlar. Bu manevi yaklaşım, küresel boyuttaki adaletsizliklerin yalnızca ekonomik bir sorun olmadığını; kökeninde kalplerdeki merhamet eksikliği ve bencillik gibi manevi hastalıkların yattığını ortaya koymaktadır. Bildiri, tasavvufun bireyden topluma yayılan adalet ve yardımlaşma anlayışının, yaşadığımız gezegende dengesizliklere karşı nasıl sürdürülebilir ve işlevsel bir model sunabileceğini tartışmaktadır. Ayrıca bildiride nefis terbiyesiyle elde edilecek içsel adaletin, toplumsal adaletin vazgeçilmez bir unsuru olduğu gerçeğine dikkat çekilmektedir. Bu çerçevede, bildiride Kuran'daki yardımlaşma ve dayanışmaya dair ayetler, Hz. Peygamber'in sözlü ve fiili uygulamaları, Ahilik teşkilatı ve Fütüvvet anlayışı gibi tarihi teşkilatların yanı sıra Hâris el-Muhâsibî, İbn'ül-Arabî ve Mevlânâ gibi İslâm maneviyatının mimarları sayılan sûfî önderlerin düşünceleri temel alınarak, toplumsal dayanışmanın, merhametin, eşitliğin ve infakın bir hayat biçimine nasıl dönüştürüldüğü irdelenecektir. Bildiri, aynı zamanda tasavvuf ekollerinin tarihsel süreçte toplumsal dayanışmayı nasıl teşvik ettiğini ele alacak ve bu tarihi tecrübelerin günümüz küresel eşitsizliklerine karşı sunabileceği pratik uygulamalara odaklanacaktır. Bu bağlamda, vakıf kültürü, zekât, sadaka ve îsar gibi İslâmî kurumların, tasavvufî bir derinlik ve manevi bir motivasyon kazanarak nasıl daha etkili hale getirilebileceği değerlendirilecektir. Ayrıca, tasavvufun sunduğu “İnsan-ı Kâmil” (yetkin insan) idealinin; empati, sorumluluk ve evrensel kardeşlik gibi değerleri besleyerek, dünya genelinde hakiki adaletin tesisi için nasıl bir zemin oluşturabileceği analiz edilecektir. Bu sayede daha adil ve daha yaşanabilir bir dünyanın kurulabileceği gerçeğine dikkat çekilecektir. Sonuç olarak, bu bildirinin temel amacı, tasavvufun sunduğu ahlakî ve manevî ilkelerin; dünya genelindeki eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında, gelir dağılımında adaletin sağlanmasında ve daha adil bir dünya düzeninin inşasında oynayabileceği

---

* Yüksek Lisan Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, osmanaykut42@hotmail.com.

yaşamsal rolü ortaya koymaktır. Bu yaklaşım, sadece geleneksel ekonomik ve sosyal politikaların ötesinde, İslâmî ve manevî temellere dayanan yeni bir çözüm yolu sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Adalet, Dayanışma, Küresel Eşitsizlik, İslâm Ahlakı, Fütüvvet, Ahilik.

Solidarity and Justice from the Perspective of Sufism

Abstract

Humanity's endeavor to fulfill its unlimited desires and ambitions despite limited resources has led to numerous global challenges, including income inequality, unequal access to resources, and ecological crises. These issues, with profound social implications, cannot be explained solely by economic and social factors; rather, they must also be examined through moral and spiritual dimensions. Existing inequalities increasingly expose individuals and societies to social exclusion, worsening income disparities, and environmental hardships, further exacerbated by global dynamics. In this context, the universal and illuminating messages of Islam offer significant guidance and potential solutions to these pressing challenges. This paper aims to explore the principles of Sufism—a significant dimension of Islamic thought—that can shed light on contemporary issues of justice and solidarity. Sufism instills in individuals such lofty ethical values as altruism (seeking the well-being of others), asceticism (renouncing worldly excess), altruistic preference (prioritizing the needs of others over oneself), and charitable giving, thereby encouraging individuals to prioritize the needs of others rather than their own self-interest. This spiritual perspective demonstrates that global injustices are not merely economic issues; at their root lie spiritual ailments such as selfishness and the absence of compassion. The paper discusses how Sufism's understanding of justice and solidarity—spreading from the individual to society—can offer a sustainable and functional model to address global imbalances. It also highlights the reality that inner justice, cultivated through self-purification (tazkiyah al-nafs), constitutes an indispensable foundation for the realization of social justice. In this regard, the paper draws upon Qur'anic verses on solidarity and cooperation, the sayings and practices of the Prophet Muhammad, as well as historical institutions such as the Futuwwa brotherhood and the Akhī guilds. Furthermore, it examines the thought of prominent Sufi figures such as al-Muḥāsibī, Ibn al-ʿArabī, and Rūmī, who shaped Islamic spirituality, in order to demonstrate how solidarity, compassion, equality, and generosity were transformed into a comprehensive way of life. Moreover, the paper addresses how Sufi orders throughout history encouraged social solidarity and considers how these historical experiences can provide practical applications in response to contemporary global inequalities. Within this framework, it evaluates how Islamic institutions such as waqf (endowments), zakāt (almsgiving), ṣadaqah (charitable donations), and altruistic preference can become more effective when infused with the spiritual depth and motivation provided by Sufism. The study also analyzes how the Sufi concept of the Insān al-Kāmil (Perfect Human) -embodying values such as empathy, responsibility, and universal brotherhood- can offer a foundation for establishing genuine

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

justice on a global scale, thereby contributing to the creation of a more equitable and livable world. In conclusion, this paper aims to demonstrate the vital role that the moral and spiritual principles offered by Sufism can play in eliminating global inequalities, ensuring distributive justice, and constructing a more just world order. This approach seeks to offer a novel pathway rooted in Islamic and spiritual foundations that transcends conventional economic and social policies.

Keywords: Sufism, Justice, Solidarity, Global Inequality, Islamic Ethics, Futuwwa, Akhī.

ADALETSİZLİK ALGISININ SEBEP OLDUĞU RUHSAL SORUNLARLA MÜCADELE ETMEDE DİNİ BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİNİN ROLÜ

Cüneyd AYDIN*

Öz

Adalet kavramı bireylerin yaşamında önemli bir yere sahiptir. Adaletin hüküm sürdüğü bir dünyada insanlar kendilerini daha güvende ve huzur içinde hissetmektedirler. Ancak insanlık tarihine bakıldığında gerek ulusal gerekse küresel ölçekte toplumsal, ekonomik, hukukî veya siyasî olarak her zaman adaletin sağlandığını söylemek pek mümkün değildir. Adaletin yerini bulmadığı durumlar ise bireylerde bir tür adaletsizlik algısının oluşmasına sebep olmaktadır. Adaletin herhangi bir sebeple yerini bulmadığına yönelik duygu, düşünce veya inançları ifade eden adaletsizlik algısı bireylerin sosyal, ekonomik, hukukî veya siyasî yaşamını olumsuz bir şekilde etkilediği gibi ruhsal yaşamını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çünkü hayatı boyunca ayrımcılık, liyakatsizlik, gelir eşitsizliği, sosyal ve küresel adaletsizlik gibi deneyimler yaşayan veya bu tür uygulamalara şahit olan bireyler öfke, çaresizlik, umutsuzluk ve güvensizlik gibi olumsuz duygulara kapılarak zamanla depresyon, kaygı bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu gibi çeşitli psikolojik sorunlar yaşayabilmektedirler. Bireyler bu tür psikolojik sorunlarla mücadele ederken diğer bazı başa çıkma yöntemlerinin yanı sıra dinî inanç ve uygulamalardan destek alarak zorluklarla başa çıkmayı ifade eden dini başa çıkma stratejilerini de kullanabilmektedirler. Nitekim konuyla ilgili yapılan birçok çalışmada, dinî inanç ve uygulamaların hem insanların inanma ve hayatı anlamlandırma ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olduğu hem de zorluklarla mücadele etmelerini kolaylaştırdığı ifade edilmektedir. Yapılan literatür taraması sonucunda adaletsizlik algısı ile dini başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiyi doğrudan konu edinen kayda değer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Günümüzde görsel, işitsel, yazılı ve sosyal medyanın etkisiyle daha da görünür hâle gelen yerel, ulusal ve küresel ölçekteki adaletsizliklerin bireylerde meydana getirdiği ruhsal sorunlarla başa çıkmanın gerekliliği dikkate alındığında bu çalışmanın önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda tebliğin konusu, adaletsizlik algısının sebep olduğu ruhsal sorunlarla mücadele etmede kullanılan dini başa çıkma stratejilerinin rolüdür. Çalışmanın temel *problemi*, bireylerde farklı nedenlerle gelişen adaletsizlik algısının sebep olduğu bazı psikolojik sorunlarla mücadele etmede dini başa çıkma stratejilerinin rolü nedir? sorusuna cevap aramaktır. Çalışmanın temel *amacı* ise adaletsizlik algısından kaynaklanan ruhsal problemlerle baş etmede dini başa çıkma stratejilerinin rolünü inceleyerek elde edilen sonuçları objektif bir şekilde ortaya koymak ve konuya yönelik başka çalışmaların yapılmasına önayak olmaktır. Araştırmada *yöntem* olarak nitel araştırma desenlerinden literatür taraması yöntemi kullanılacaktır. Böylece literatürün bütünleştirilmesine, önceki çalışmaların sentezlenmesine, bilgi boşluklarının belirlenmesine, yeni teorik çerçevelerin geliştirilmesine olanak sağlanmaya çalışılacaktır. Buradan hareketle, öncelikle çalışmanın temel kavramları kısaca tanımlanacaktır. İkinci olarak, adaletsizlik

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, cuneydaydin@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3763-0076.

algısının sebep olduğu bazı ruhsal sorunlara kısaca değinilecektir. Üçüncü olarak ise dini başa çıkma stratejilerinin adaletsizlik algısının sebep olduğu psikolojik sorunlarla baş etmedeki rolü üzerine literatür ve saha çalışmaları çerçevesinde tartışma, analiz ve sentezlemelerde bulunulacaktır. Son olarak ulaşılan sonuçlar özetlenerek birtakım önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Adaletsizlik Algısı, Ruhsal Sorunlar, Din, Dinî Başa Çıkma Stratejileri.

The Role of Religious Coping Strategies in Dealing with Mental Problems Caused by the Perception of Injustice

Abstract

The concept of justice has an important place in the lives of individuals. In a world where justice prevails, people feel safer and more at peace. However, when we browse human history, it is not possible to say that justice has always been achieved socially, economically, legally or politically, both on a national and global scale. Situations where justice is not served cause individuals to develop a perception of injustice. The perception of injustice, which expresses feelings, thoughts or beliefs that justice is not served for any reason, can negatively affect the social, economic, legal or political life of individuals, as well as their spiritual life. Because individuals who experience discrimination, incompetence, income inequality, social and global injustice throughout their lives or who witness such practices may experience negative emotions such as anger, desperation, hopelessness and insecurity, and over time, they may experience various psychological problems such as depression, anxiety disorder and post-traumatic stress disorder. While struggling with such psychological problems, individuals can use religious coping strategies, which involve coping with difficulties by getting support from religious beliefs and practices, as well as some other coping methods. In fact, many studies on the subject state that religious beliefs and practices help people meet their needs to believe and give meaning to life and make it easier for them to cope with difficulties. As a result of the literature review, no significant study was found that directly addressed the relationship between the perception of injustice and religious coping strategies. It can be said that this study is important, considering the necessity of dealing with the psychological problems caused by local, national and global injustices in individuals, which have become more visible today with the influence of visual, audio, written and social media. In this context, the subject of the paper is to address the role of religious coping strategies used in combating mental problems caused by the perception of injustice. The main problem of the study is to seek an answer to the question: What is the role of religious coping strategies in combating some psychological problems caused by the perception of injustice that develops in individuals for various reasons? The main purpose of the study is to objectively present the results obtained by examining the role of religious coping strategies in coping with mental problems arising from the perception of injustice and to initiate further studies on the subject. In the research, the literature review method, one of the qualitative research designs, will be used as a method.

Thus, efforts will be made to integrate the literature, synthesize previous studies, identify knowledge gaps, and develop new theoretical frameworks. From this point of view, the basic concepts of the study will be briefly defined. Secondly, some psychological problems caused by the perception of injustice will be briefly discussed. Thirdly, discussions, analyses and syntheses will be made within the framework of literature and field studies on the role of religious coping strategies in coping with psychological problems caused by the perception of injustice. Finally, the results achieved will be summarized and some recommendations will be made.

Keywords: Psychology of Religion, Perception of Injustice, Mental Problems, Religion, Religious Coping Strategies.

TANRI'YI HAYATA ÇAĞIRMA ÇABASI OLARAK ADALET YA DA TANRI'YI HAYATTAN KOVMA TEŞEBBÜSÜ OLARAK ADALETSİZLİK

Mehmet Akif ALTUNIŞIK*

Öz

Bu çalışmada, ahlakın temelinde din ya da Tanrı inancının olup olmadığı meselesi tartışılmamakta, Tanrı'ya ve dine inanan kimselerin doğal ve zorunlu olarak ahlaklı olması gerektiği varsayılmaktadır. Bu anlamda adaletin gerçekleşip gerçekleşmemesiyle Tanrı'nın yeryüzünde aktif ya da pasif olması arasında birebir ilinti olduğu iddia edilmektedir. Başka bir ifadeyle Tanrı'ya inanmanın ve O'na değer vermenin en önemli toplumsal tezahürünün adalet olduğu, adaletsizliğin ise Tanrı'yı pasifleştirdiği, etkisizleştirdiği ve toplumsal hayattan O'nu “kovma” ile eşdeğer olduğu öne sürülmektedir. Burada Tanrı'nın aktifliği ya da pasifliği bizzat Tanrı'nın kendisinin bir eylemi veya durumu olarak görülmemekte; söz konusu aktifliğin ya da pasifliğin inançlı insanların Tanrı'ya bağlılıklarının ve eylemlerinin karakteriyle ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Başka bir ifadeyle Tanrı'nın buyruklarının özellikle de adaletin önemsenmesi ve “ayakta tutulması”, Tanrı'yı hayata çağırma veya hayata dahil etme olarak yorumlanmaktadır. Adaletsizlik ise Tanrı'nın buyruklarının önemsenmemesi veya hesaba katılmaması olduğundan Tanrı'nın hayattan kovulması olarak kabul edilmektedir. Etik tartışmalarda en kapsamlı ve en değerli erdem olarak kabul edilen adaletin gerektiği gibi tezahür etmesini Tanrı inancının toplumsal tezahürü ile eşdeğer olarak kabul ettiğimiz için “adalet varsa Tanrı toplumda tezahür eder, adalet yoksa Tanrı toplumda tezahür etmez” önermesiyle Tanrı inancının toplumsal tezahürünün adalet ya da adaletsizlikle test edilmesinin en belirgin yöntem olduğunu iddia etmekteyiz. Çünkü en temel, doğal ve zorunlu insani haklardan olan adalet insanca ve onurlu bir yaşamın vazgeçilemez ve hiçbir şeye de asla feda edilemez bir unsurudur. Adaletin yerini adaletsizlik aldığı anda, tekrarı olmayan hayat büyük bir risk altında olacaktır. Ayrıca adaletin tezahür etmemesi, temel haklarından mahrum bırakılan insanda onur hasarı ve insanca yaşayamama gibi basite indirgenemeyecek birtakım olumsuzluklara sebep olacaktır. Başka bir ifadeyle adaletin tezahür etmemesi, insanın bireysel ve toplumsal durumuna ve konumuna çok yönlü zarar verecek ve temel haklarını en hafif tabiriyle eksiltecektir. Dinin, genel anlamda inanç, ibadet ve ahlaktan oluştuğu bilinmektedir. Dini metinlere bakıldığında ibadetin toplumsal fayda ve tezahürünün ahlak olduğu görülür. Yine peygamberlerin gönderilişinin ana nedeninin ahlakın en belirgin esası olan adaletin tesisi olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla dine bilinçli olarak mensup olan kimseler eliyle doğal olarak adaletin tezahür etmesi beklenir. Ayrıca adaletin toplumsal tezahürü dine ve Tanrı'ya inanmanın anlamının ve öneminin de bir ifadesidir. Yani inançlı bir toplumda adaletin tesisi; toplumsal barış, güven ve iş birliğine dini inancın etkisinin önemli bir göstergesidir. Bu yönüyle eğer mümin kimseler eliyle adalet tesis ediyorsa bu durum Tanrı'nın toplumda/dünyada etkin ve gerçek bir otorite olarak kabul edildiğinin ispatı olacaktır. Ancak adaletsizlik

---

* Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, mehmetakif72@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9922-2233.

yaygın ve baskın hale gelirse bu durum Tanrı'nın dünyadan/hayattan/toplumdan kovulması, en azından ciddiye alınmaması anlamına gelecektir. Müslüman toplumlarda genel olarak hak-hukuk, gelir dağılımı, ekonomik bölüşüm ve fırsat eşitliği, çeşitli bireysel ve toplumsal uygulamalarda adaletin yerini büyük oranda adaletsizlik aldığı için bu bağlamda Tanrı'nın hayattan kovulduğunu iddia etmekteyiz. Ayrıca farklı alanlarda yapılan adaletsizliklerin, azımsanmayacak oranda bir grupta insanın Tanrı'dan ve dinden ümidini kesmesine sebep olduğunu düşünüyoruz. Sonuç olarak adaletsizlik yapan mümin kimseler bunun sonuçlarını görmeseler veya önemsemeseler de aslında bu hadise Tanrı'nın toplumda etkisizleştirilmesine ve bir süre sonra da hayattan kovulmasına sebep olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Din Felsefesi, Tanrı, Ahlak, Adalet ve Adaletsizlik.

Justice as an Effort to Call God into Life or Injustice as an Attempt to Expel God from Life

Abstract

This study does not discuss whether religion or belief in God is the basis of morality; it assumes that those who believe in God and religion must naturally and necessarily be moral. In this sense, it is argued that there is a direct correlation between whether justice is achieved and whether God is active or passive on earth. In other words, it is argued that justice is the most important social manifestation of believing in and valuing God, while injustice, on the other hand, renders God passive, ineffective, and is tantamount to “expelling” Him from social life. Here, God’s activity or passivity is not seen as an act or state of God Himself; it is emphasized that this activity or passivity is related to the character of believers’ devotion to God and their actions. In other words, the importance and “upholding” of God’s commandments, especially justice, is interpreted as inviting or incorporating God into our lives. Injustice, on the other hand, is considered the banishment of God from life because it is the disregard or disregard of God’s commandments. Since we consider the proper manifestation of justice, considered the most comprehensive and valuable virtue in ethical discussions, to be equivalent to the social manifestation of belief in God, we argue that the most obvious method for testing the social manifestation of belief in God through justice or injustice is the proposition “if there is justice, God manifests in society; if there is no justice, God does not manifest in society.” Because justice, one of the most fundamental, natural, and mandatory human rights, is an indispensable element of a humane and honorable life and cannot be sacrificed for anything. When justice is replaced by injustice, life without repetition will be at great risk. Furthermore, the lack of justice will lead to a number of negative consequences that cannot be simply dismissed, such as damage to dignity and the inability to live humanly for those deprived of their fundamental rights. In other words, the lack of justice will harm people’s individual and social status and position in multiple ways, and will, to put it mildly, diminish their fundamental rights. Religion is generally known to consist of belief, worship, and morality. A look at religious texts reveals that the social benefit and manifestation of worship is morality. It is also known that the primary reason for the sending of prophets is the establishment of justice, the most distinct foundation of morality. Therefore, it is

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

naturally expected that justice will manifest through those who consciously adhere to religion. Furthermore, the social manifestation of justice is an expression of the meaning and importance of faith and belief in God. In other words, the establishment of justice in a society of faith is a significant indicator of the impact of religious belief on social peace, trust, and cooperation. In this respect, if believers establish justice, this will prove that God is accepted as an effective and true authority in society/the world. However, if injustice becomes widespread and dominant, this will mean that God is banished from the world/life/society, or at least that he is not taken seriously. In Muslim societies, because justice is largely replaced by injustice in various individual and social practices, such as rights, income distribution, economic distribution, and equal opportunity, we argue that God is banished from life in this context. We also believe that injustices committed in various areas have caused a significant number of people to lose hope in God and religion. Consequently, even if believers who commit injustice don't see or care about the consequences, this phenomenon actually leads to the neutralization of God in society and, eventually, his expulsion from life.

Keywords: Philosophy of Religion, God, Morality, Justice and Injustice.

ALGILANAN HAKSIZLIK VE DİNİ ANLAMLANDIRMA: VİNYET TEKNİĞİYLE NİTEL BİR İNCELEME

Çiğdem GÜLMEZ*

Makbule ÖZTÜRK**

Öz

İnsanlar zaman zaman bireysel ve toplumsal yaşamda haksızlığa uğradıklarını, adaletsiz muameleye maruz kaldıklarını düşünebilir. Algılanan haksızlık bireyin hayatını psikolojik ve toplumsal bakımdan derinden etkilediği kadar inanç ve değer dünyasını, Tanrı ile ilişkilerini ve Tanrı tasavvurunu da etkileyebilir. Bu etkiler olumlu ve olumsuz olabilir. Olumlu açıdan bakıldığında birey algıladığı haksızlığı bir imtihan olarak görüp dua, sabır, ibadet, tevekkül gibi dini başa çıkma yollarına yönelebilir. Bu durum bireyin dini bağlarını kuvvetlendirip, dayanıklılığını artırabilir. Öte yandan algılanan haksızlık bireyin öfke, umutsuzluk ve değersizlik duyguları hissetmesine yol açabilir, toplumsal yabancılaşmayı tetikleyebilir. Dini açıdan ise Tanrı'nın adaletini sorgulama, olumsuz Tanrı imajı geliştirme, dinden uzaklaşma gibi sonuçlar da doğurabilir. Bu algılar bazen bireylerde isyan, dini şüphe veya Tanrı'ya yönelik olumsuz duygu ve düşüncelere de kaynaklık edebilir. Buradan hareketle araştırmanın temel problemini, “bireyler, algıladıkları haksızlığı dini bakış açısıyla nasıl anlamlandırmakta ve bunlarla başa çıkma sürecinde hangi dini kaynaklara başvurumaktadırlar?” sorusu oluşturmaktadır. Araştırmanın yöntemi nitel, deseni fenomenolojidir. Veri toplama aracı olarak vinyet tekniği kullanılmıştır. Vinyet katılımcılara kısa, kurgusal ve gerçekçi senaryolar ya da hikayeler verip, katılımcıların bu duruma nasıl tepki verdiğini, hangi tutum ve davranışları sergilediklerini anlamaya imkân veren bir tekniktir. Katılımcılara günlük yaşamda karşılaşılabilecek üç farklı haksızlığa uğrama senaryosu verilmiştir. Bu senaryolar iş yerinde haksızlığa uğrama, sosyal ilişkilerde iftiraya maruz kalma ve toplumsal yardımlarda adaletsizlik üzerine kurgulanmıştır. Katılımcılardan kendilerini bu senaryolardaki haksızlığa uğrayan kişinin yerine koymaları ve böyle bir durumda ne hissedecekleri, bu durumu nasıl anlamlandıracakları ve hangi başa çıkma yollarına başvuracakları sorulmuştur. Elde edilen veriler içerik analiziyle incelenmiştir. Öncelikle toplanan veriler analize uygun biçimde düzenlenmiştir. Ardından veriler kodlanmış, kodlardan kategorilere, kategorilerden temalara ulaşılmıştır. Tema ve kategoriler arasındaki ilişkiler açılmış ve araştırma sorularıyla ilişkilendirilerek anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bireyler çoğunlukla yaşadıkları haksızlığı sabır, tevekkül ve dua ile anlamlandırarak içsel güç kazanabilmekte, ilahi adalete güven duyarak affedicilik, empati ve toplumsal dayanışma gibi değerleri güçlendirebilmektedir. Bu süreç, dini kimliği pekiştiren ve manevi gelişimi destekleyen bir işlev görebilir. Öte yandan az sayıda olmakla birlikte, Tanrı'nın adaletini sorgulama, dini şüphe ve kırgınlık geliştirme temaları öne çıkarken, bazı bireylerde ise ibadet ve dini pratiklerden uzaklaşma, dini topluluklara karşı mesafe koyma, umutsuzluk ve manevi boşluk hissetme gibi sonuçlar da gözlemlenmiştir. Böylece

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, cgulmez@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6865-8464.

** Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi, makbuleozturk@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0009-0006-5854-8863.

algılanan haksızlık, bireyin dini manevi dünyasını zayıflatabilecek kırılmalıklar ve yabancılaşmalar da üretebilmektedir. Sonuç olarak algılanan haksızlık, bireylerin dini ve manevi yaşamında çift yönlü bir etki yaratmaktadır. Bir yandan bireye sabır, tevekkül ve ibadet aracılığıyla teselli, umut ve dayanıklılık kazandırırken, diğeryandan Tanrı'nın adaletini sorgulama, dini şüphe ve manevi yabancılaşma gibi kırılmalıkları besleyerek inançla kurulan ilişkinin niteliğini derinden dönüştürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Algılanan Haksızlık, Dini Anlamlandırma, Dini Başa Çıkma, Vinyet Tekniğı.

Perceived Injustice and Religious Meaning-Making: A Qualitative Study through the Vignette Technique

Abstract

People may sometimes think that they have been unfairly treated in their personal and social lives. Perceived injustice has a profound effect on an individual's psychological and social lives, as well as their faith and values, relationships with God, and how they perceive God. These effects can have both positive and negative outcomes. From a positive perspective, an individual can perceive the injustice as a test and utilize religious strategies for coping, such as prayer, patience, worship, and reliance on God. The individual's religious ties can be strengthened, and their endurance can be increased in this situation. On the other hand, perceived injustice can also lead an individual to feel anger, hopelessness, and feelings of worthlessness and can trigger social alienation. Religious outcomes can also arise, such as questioning God's justice, developing a negative image of God, or spiritual and religious alienation. These perceptions can result in rebellion, religious suspicion, or negative feelings and thoughts towards God. Accordingly, the fundamental problem of the research is framed by the following question: How do individuals interpret the injustice they perceive from a religious perspective, and to which religious resources do they turn in the process of coping with it? The research employed a qualitative design, specifically utilizing a phenomenological approach. The vignette technique was employed to collect data. Vignette is a technique that gives participants short, fictional, and realistic scenarios or stories, allowing them to understand how participants react to this situation and their attitudes and behaviors. The participants were presented with three distinct cases of injustice that could occur in day-to-day life. These scenarios are based on unfairness at work, slander in social relations, and injustice in social assistance. The participants were asked to imagine themselves as the wronged person in these situations, how they would feel, how they would perceive the situation, and how they would handle it. The obtained data were examined with content analysis. First, the collected data were organized according to the analysis. Then the data was encoded, the codes were grouped into categories, and the themes were retrieved from the categories. The relationships between themes and categories have been examined, and meaningful results have been achieved by associating them with research questions. According to the research results, individuals can gain inner strength by making sense of the injustice they experience, primarily through patience, reliance

on God, and prayer. By trusting in divine justice, they can strengthen values such as forgiveness, empathy, and social solidarity. This process has the potential to reinforce religious identity and promote spiritual development. On the other hand, while a small number of themes have come to the fore to question the justice of God, to develop religious doubts, in some individuals, there have also been observed outcomes such as moving away from worship and religious practices, distancing themselves from religious communities, feeling hopelessness, and spiritual emptiness. Thus, perceived injustice produces vulnerabilities and estrangements that can weaken the religious and spiritual world of the individual. Consequently, perceived injustice has a dual effect on individuals' religious and spiritual lives. It brings solace, hope, and endurance through patience, reliance on God, and worship. On the other hand, it profoundly transforms the quality of the relationship established with faith by nurturing vulnerabilities such as questioning the justice of God, experiencing religious doubts, and spiritual alienation.

Keywords: Psychology of Religion, Perceived Injustice, Religious Meaning-Making, Religious Coping, Vignette Technique.

DİN EĞİTİMİNDE EŞİTSİZLİKLERE ULUSLARARASI BAKIŞ: KARŞILAŞTIRMALI VE ELEŞTİREL BİR ANALİZ

Mehmet KURT*

Öz

Din eğitimi, insanlık tarihinin hemen her döneminde, toplumların bireysel ve toplumsal yapısının inşasında temel belirleyicilerden biri olarak gündemde yer almış, kültürel aktarımın ve değerler sisteminin sürekliliğini sağlayan merkezi bir unsur olarak varlık göstermiştir. Günümüzde de çoğulculuk ve inanç özgürlüğü ilkeleri çerçevesinde, birçok ülkede hem çoğunluğu oluşturan grupların hem de dini azınlıkların inançları resmî eğitim müfredatlarında farklı biçimlerde yer almaktadır. Fakat din eğitiminin içerik, kapsam ve uygulama biçimleri, ülkelerin kendilerine özgü tarihsel deneyimleri, kültürel kodları ve siyasal yapıları doğrultusunda farklılık gösterdiği bilinmektedir. Bu durum din eğitiminin evrensel bir yapıda değil, yerel ve ulusal bağlamda şekillenen bir alan olduğunu göstermektedir. Farklı ülkelerin uyguladığı din eğitimi modelleri çeşitli eşitsizliklerin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Uygulanan bu din eğitimi modelleri, sadece pedagojik ve kültürel yaklaşımlarda değil, aynı zamanda inanç toplulukları arasında fırsat eşitsizliklerine ve temsilde adaletsizliklere yol açan uygulamalarla da karşımıza çıkmaktadır. Din eğitimi, bireylerin inançlarını öğrenmeleri, kimliklerini güçlendirmeleri ve toplumsal aidiyetlerini geliştirmeleri açısından önemli bir işlev görevi üstlenmektedir. Ancak günümüzde devletler, din eğitimi şekillendirirken çoğunluğun inanç sistemine göre veya ideolojik tercihlere göre politikalar geliştirmekte ve bu durum genellikle azınlık grupların din eğitimi açısından bir temsil sorunu yaşamasına sebep olmaktadır. Bu açıdan çalışmamız, farklı ülkelerde din eğitiminin nasıl yapılandığını ve bunun birey ve toplumsal gruplar arasında ne tür eşitsizliklere yol açtığını karşılaştırmalı ve eleştirel bir perspektifle analiz etmektedir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve karşılaştırmalı analizden faydalanılmıştır. Çalışmada beş ülke örneği üzerinde durulmuştur: Fransa, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İran ve Hindistan. Bu ülkeler, farklı din-devlet ilişkisi modellerine (laik, seküler, teokratik, çok dinli) ve farklı eğitim sistemlerine sahip olmaları bakımından örnekleme dahil edilmiştir. Analizler, okul müfredatları, anayasa maddeleri, kanunlar, uluslararası insan hakları raporları ve akademik literatür taraması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın teorik çerçevesi, eğitimde adalet, tanınma, temsiliyet ve çokkültürlülük kuramlarına dayanmaktadır. Söz konusu kuramsal temeller aracılığıyla, din eğitiminin toplumsal eşitlik, kimliklerin görünürlüğü ve farklı inanç gruplarının eğitim sisteminde adil biçimde temsil edilip edilmediği analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular, her ülkenin tarihsel, kültürel ve siyasal koşullarına bağlı olarak din eğitimi alanında farklı eşitsizlik biçimleri ürettiğini ve bu eşitsizliklerin hem çoğunluk hem de azınlık gruplar açısından çeşitli sorunlara yol açtığını göstermektedir. Fransa'da laiklik ilkesi din eğitimi yok saymak anlamında yorumlanmakta ve devlet okullarında bu şekilde uygulanmaktadır. Almanya'da din eğitiminde çoğunluğu oluşturan Hristiyan

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, mehmetkurt@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6021-1024.

mezheplerin ayrıcalık sahibi olduğu görülmektedir. ABD’de ekonomik eşitsizlikler din eğitiminde dinsel çeşitliliği sınırlandırdığı bilinmektedir. İran’da devletin benimsediği resmi mezhep din eğitiminin bel kemiğini oluştururken diğer mezhepler çoğunlukla dışlanmaktadır. Hindistan’da din eğitimi Hinduizm dinini merkeze almakta, Hristiyan ve İslâm din dersleri dışlanmakta ve azınlıkları zor durumda bırakmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din Eğitiminde Eşitsizlikler, Eşitsizliklere Uluslararası Bakış.

An International Perspective on Inequalities in Religious Education: A Comparative and Critical Analysis

Abstract

Religious education has been one of the fundamental determinants in the construction of individual and social structures in societies throughout human history, serving as a central element in ensuring the continuity of cultural transmission and value systems. Today, within the framework of the principles of pluralism and freedom of belief, religious education is included in the official education curricula of many countries in various forms, accommodating the beliefs of both the majority groups and religious minorities. However, it is known that the content, scope, and implementation of religious education vary according to the unique historical experiences, cultural codes, and political structures of each country. This situation demonstrates that religious education is not a universal field but rather one that is shaped by local and national contexts. The models of religious education implemented in different countries also give rise to various inequalities. These models of religious education are not only reflected in pedagogical and cultural approaches, but also in practices that lead to inequality of opportunity and unfair representation among religious communities. Religious education plays an important role in enabling individuals to learn about their beliefs, strengthen their identities, and develop their sense of social belonging. However, today, countries develop policies that shape religious education according to the belief system of the majority or ideological preferences, and this situation often causes minority groups to experience representation problems in terms of religious education. From this perspective, our study analyzes how religious education is structured in different countries and what kinds of inequalities this leads to between individuals and social groups from a comparative and critical perspective. The research uses qualitative research methods such as literature review and comparative analysis. The study focuses on five countries: France, Germany, the United States, Iran, and India. These countries were included in the sample because they have different models of religion-state relations (secular, theocratic, multi-religious) and different education systems. The analyses were conducted through school curricula, constitutional provisions, laws, international human rights reports, and academic literature reviews. The theoretical framework of the study is based on theories of justice, recognition, representation, and multiculturalism in education. Through these theoretical foundations, the study analyzes whether religious education promotes social equality, the visibility of identities, and the fair representation of different faith

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

groups in the education system. The findings show that different forms of inequality in the field of religious education are produced depending on the historical, cultural, and political conditions of each country, and that these inequalities cause various problems for both majority and minority groups. In France, the principle of secularism is interpreted as disregarding religious education and is applied in this way in state schools. In Germany, Christian denominations, which constitute the majority, are seen to have privileges in religious education. In the US, economic inequalities are known to limit religious diversity in religious education. In Iran, the official sect adopted by the state forms the backbone of religious education, while other sects are largely excluded. In India, religious education centers on Hinduism, but Christian and Islamic religious education is mostly excluded, and minorities are left in a difficult situation.

Keywords: Religious Education, Inequalities in Religious Education, International Perspective on Inequalities.

POST-SEKÜLERLİK KURAMININ ASİMETRİK VE ÇELİŞKİLİ DOĞASI: HABERMAS ÖRNEĞİ

İhsan TOKER*

Öz

Modernleşmeyle birlikte dinin diğer toplumsal kurumlardan farklılaşacağı, özelleşeceği ve giderek daha zayıf hale geleceği şeklindeki varsayımlara dayalı olarak etkisini büyük ölçüde yitireceği bekleniyordu. Avrupa merkezli bu yaklaşım biçimi kıtadaki gözlemler üzerinden desteklenmeye devam etse de dünya çapında dinsel görünürlükteki artış ve dinsel canlanma; bunun yanında modernleşme kuramlarının zayıflamaları, sekülerleşme kuramlarının geçerliliği hususunda kuşku ve eleştirileri de beraberinde getirdi. Sekülerleşme yaklaşımlarının masaya yatırılması sonrasında gündeme gelen kavramlardan biri de post-sekülerlik oldu. 21. Yüzyıla damgasını vuran kuramsal çerçevelerden biri olan post-sekülerlik, sekülerleşmenin ne tam olarak yanlışlandığı ne de dinin tamamen eskisi gibi olacağı yönündeki kabullerin aksine farklı bir çerçeveyi temsil ediyordu. Bu çalışmada Habermas'ın kendi görüşlerinin gelişim çizgisi dahilinde post-sekülerliğin ana fikirlerinin çözülmesi ve bunların toplumsal dünyada kuramsal vaatlerinin neler olduğunun ele alınması amaçlanmaktadır. Çalışmanın hareket noktası, dünya ölçeğinde görünür bir yükselişte olan dinin toplumsal gerçekliğinin Habermas özelinde kuramsal yeterliliğinin karşılaştığı çelişkilerdir. Başlangıçta sekülerleşme perspektiflerinin etkisi altında kalmışsa da özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren Habermas'ın görüşlerini sürekli olarak revize ettiği görülmektedir. Bu bakımdan onun din ve modernlik/modernleşme ilişkisi, iman ve bilginin daha uyumlu şekilde ele alınmaya başlaması, kamusal alanda dindar yurttaşların katılımıyla ilgili duyarlılık, bu gözden geçirme sürecinin ana uğrak noktalarını oluşturmuş görünmektedir. Bununla birlikte sekülerleşme lensinin etkisi altındaki eski sosyal bilim ve düşünce ürünlerinin kısıtlayıcı ve hatta indirgeyici çerçevelerinden kurtulma konusundaki tüm istekliliğine rağmen Habermas, bitmemiş olduğuna inandığı modernlik projesini esas almasından dolayı din ile ilgili kuramsal düşüncelerini yeni bir sınırlandırıcılığa tabi kılmış görünmektedir. Bu bakımdan çalışma Habermas örneğinde post-sekülerliğin ciddi nitelikte kusurlar taşıdığı doğrultusunda birtakım sonuçlara ulaşmaktadır. Her şeyden önce Habermas'ın sunuş tarzıyla post-sekülerliğin din ve toplum ilişkilerinde bir asimetri oluşturduğu görülmektedir. Buna göre her ne kadar dine toplumsal yaşamda yeniden rol veriliyor gibi gözükse de bu, dinin, daha çok belirlenen konumda olduğu bir düzlemde ele alındığı anlamına gelmektedir. Çünkü modernlik ve rasyonalite temel ölçütler olarak kabul edilmekte ve dinin toplumsal rolleri bu kısıtlılığa tabi kılınmış olmaktadır. Habermas'ta merkezi konumda olan iletişimsel eylem dahilinde dinin önce – özellikle Batılı anlamda-rasyonelleştirme sürecine zorlanması, dinsel inançlara sahip toplumsal aktörlerin kendi inançlarıyla değil, inançların –ne olduğu belirsiz bulunan- rasyonel dönüşüme maruz bırakılması sonrasında kamusal alana katılmalarını gerekli gören tahakkümcü tavır eşit katılım ve müzakere

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, tokersan@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9033-9910.

kavramıyla çelişki arz etmektedir. Habermasgil 'translation proviso' modern dönemde yaşayan dindar yurttaşların önünde eşitlikçi bir katılım imkanından çok, -başta geleneksel olanlar gelmek üzere- farklı dinselliklere yasaklı bir kamusal alan durumunu açığa vurmaktadır. Dinin kısıtlanmışlığı noktasında ulaşılan bir başka sonuç dinin daha genel bir toplumsal olgu olarak ele alınmak yerine Avrupa ve Batı merkezli bir din tahayyülünün tartışmalı bir şekilde evrenselleştirilerek çözümlemelere alet ediliyor oluşudur. Bunun yanında Habermas'ın kullandığı şekliyle bu kavramsallaştırmanın dinler arasında Hristiyanlık lehine bir eşitsizlik yaratmakta olduğu da ulaşılan sonuçlar arasındadır. Habermas'ın bu yöndeki değerlendirme ve çözümlemeleri kendi çalışmalarından hareket edilerek betimsel ve eleştirel analize tabi tutulmuştur. Bunun için de kendisinin rasyonalite, iman ve bilgi, iletişimsel akıl, kamusal alan, müzakereci demokrasi, çeviri öncülü ve nihayet post-sekülerlik kavramları üzerindeki katkı çabaları temel alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Postsekülerlik, Habermas, Modernlik, Çeviri Öncülü, Avrupa-Merkezcilik.

The Asymmetrical and Self-Contradictory Structure of Habermas's Post-Secular Theory

Abstract

Classical modernization theory assumed that religion would gradually differentiate from other social institutions, become increasingly privatized, and eventually diminish in influence. Although this Europe-centered narrative still appears to be substantiated by observations on the continent, the global resurgence and public visibility of religion—alongside the decline of strong modernization paradigms—has generated widespread skepticism and critique regarding secularization theories. One of the concepts that gained prominence in the wake of this re-evaluation is *post-secularity*. Marking a significant theoretical shift in the 21st century, post-secularity represents neither a complete falsification of secularization nor a return to a pre-modern religious order, but rather gestures toward a qualitatively new conceptual framework. This study analyzes the core premises of post-secularity within the developmental trajectory of Jürgen Habermas's thought and examines the theoretical promises associated with these premises for contemporary social life. The point of departure is the tension between the globally increasing visibility of religion as a social reality and Habermas's attempt to capture this phenomenon within his broader theoretical architecture. Although initially shaped by secularization paradigms, Habermas's position has undergone continuous revision since the early 2000s. His re-articulation of the relationship between religion and modernity/modernization, the attempt to align faith and knowledge in a more complementary manner, and his enhanced sensitivity to the participation of religious citizens in the public sphere mark the major turning points of this trajectory. Nevertheless, despite his explicit distantiation from the restrictive and reductionist assumptions of earlier secular social science, Habermas ultimately imposes a new form of limitation on religion due to his commitment to the "unfinished project of modernity." This paper therefore argues that post-secularity, in the Habermasian formulation, suffers from profound theoretical shortcomings. Most notably, the model creates an asymmetry in religion—

society relations: although religion is seemingly reassigned a role in public life, this role is granted only within a predefined modern–rational framework. Modernity and rationality operate as the normative criteria, and the social functions of religion become admissible only insofar as they conform to these criteria. In the Habermasian paradigm, religion—within the architecture of communicative action—is required to undergo a process of rationalization, particularly in a Western sense. Religious actors may participate in the public sphere not with their own faith commitments, but only following the transformation of those commitments into a rationalized—yet theoretically indeterminate—form. This expectation, encapsulated in the *translation proviso*, stands at odds with the very ideals of equal participation and deliberation, and in practice delineates a public sphere that is exclusionary toward various forms of religiosity, especially traditional ones. Moreover, Habermas conceptualizes religion not as a universally diverse social phenomenon, but through a problematic universalization of a Eurocentric and specifically Christian inflected model of religion—thus producing an implicit hierarchy among religions. The study adopts a descriptive and critical analytical method grounded in Habermas's own writings. His contributions to the concepts of rationality, faith and knowledge, communicative reason, the public sphere, deliberative democracy, the translation proviso, and ultimately post-secularity constitute the conceptual basis of the analysis.

Keywords: Post-Secularity, Habermas, Modernity, Translation Proviso, Eurocentrism.

AVRUPA'DA EŞİTLİKSİZ AYDINLANMA

Yasemin BARLAK*

Öz

Avrupa'da 17. yüzyılın sonundan başlayan ve 18. yüzyıl boyunca devam eden Aydınlanma Çağı, düşüncede ve bilimde olduğu kadar insan hakları bağlamında da önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Orta Çağ'ın sosyal yapısı göz önüne alındığında bu coğrafyanın toplumlarında ve devlet yapılanmalarında büyük değişimler yaşandığı bir gerçektir. Aydınlanmanın önde gelen entelektüelleri tarafından kaleme alınan birçok eser bu açıdan oldukça önemlidir. John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, Immanuel Kant, David Hume gibi düşünürler, bireysel haklar, özgürlük ve eşitlik gibi kavramlarını tartışmışlar, bu değerleri evrensel olarak dile getirmişlerdir. Bununla birlikte insanlar arasında hiyerarşik bir yapılanmanın varlığını da kabul etmişlerdir. İnsan hakları söylemlerinin kapsayıcılığı tam da bu noktada büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen özgürlük ve eşitlik kavramları farklı toplumlarda dikkat çekici bir etki uyandırmıştır. Ancak biyolojik farklılık temelinde ele alınan “insan” tanımlamaları Avrupa dışındaki toplumlara yönelik ayrımcı bakış ile şekillenmiş, bilimsel olduğu ileri sürülen bu düşünce toplumlar arasında derin uçurumlara yol açan politika ve uygulamalara dönüşmüş, sınıflandırmaya dayalı üstün ırk fikri küresel boyutta yıkıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. “İnsan hakları” kavramı beyaz Avrupalıları içine alırken özellikle kadınlar, siyahiler, farklı ırklara, inançlara ve kültürlere sahip halklar ve köleler bu tanımın dışında bırakılmıştır. Söz konusu “bilimsel söylem” dönemin sömürgeci politikalarını meşrulaştıran bir işlev görmüştür. Avrupa dışı toplumlara uygulanan şiddetin anlamlı hale getirilmesine ve köleliğin doğal bir durum olarak gösterilmesine katkıda bulunmuştur. Bu yönüyle Aydınlanma dönemi, bilimsellik adı altında ırkçılığın kurumsallaşmasına da zemin hazırlamıştır. Nitekim 19. yüzyıl düşünürlerinden Fransız Joseph Arthur de Gobineau'nun büyük etki uyandıran “Essai sur l'inégalité des races humaines” (İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Deneme) adlı kitabı bu birikimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Eser Avrupa merkezli bakışla insanlar arasındaki ayrımcılığı en açık dille ifade etmiş olması bakımından önemlidir. Aynı yüzyıllarda yaşanan siyasi gelişmeler; sömürgecilik, ırk ayrımcılığı ve kültür emperyalizmi şeklinde dünya halklarını etkisi altına almıştır. Bilimsel olduğu ileri sürülen bu eşitliksiz dünya görüşü, sömürgeler kurmak için gittikleri coğrafyalarda gerçekleştirdikleri sayısız katliamlara bakıldığında Avrupa'nın beyaz insanların vicdanlarını rahatlatmak için yeterli geldiği anlaşılmaktadır. İngiltere'nin Avustralya yerli halkına, İspanya ve Amerika'nın Kızılderililere, İtalya, Belçika, Almanya ve Danimarka'nın Afrika halklarına uyguladıkları katliamlar aynı zihniyetin en çarpıcı örnekleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada aydınlanma döneminde insan hakları konusunda fikir üreten etkili düşünürlerin ifadeleri eşitlik bağlamında değerlendirilmektedir. Bu söylemlerin insanların eşitliği konusunda zannedilen etkiyi oluşturmadığı, aksine bilimsellik adı altında ırkçılığa yeni bir bakış açısı kazandırdığı ifade edilmekte, bu

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, ybarlak@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9750-0623.

bakışın aynı dönemlerde hız kazanan sömürgecilik faaliyetlerine ve farklı toplumlar üzerinde uygulanan kültürel emperyalizme zemin hazırladığı belirtilmektedir. Araştırma tarihi veri toplama yöntemi ile yapılmış, elde edilen bilgiler analiz edilerek yukarıda ifade edilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aydınlanma, Eşitsizlik, Bilimsel Irkçılık, Sömürgecilik, İnsan Hakları.

The Unequal Enlightenment in Europe

Abstract

The Age of Enlightenment, which began in Europe in the late 17th century and continued throughout the 18th century, is considered a period of significant intellectual and scientific developments, as well as progress in the field of human rights. When compared with the social structure of the Middle Ages, it is evident that this era brought profound changes to European societies and state structures. Many works written by leading intellectuals of the Enlightenment are highly significant in this regard. Thinkers such as John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, Immanuel Kant, and David Hume discussed concepts such as individual rights, freedom, and equality, and presented these values as universal. However, they simultaneously accepted the existence of a hierarchical order among people. The limited scope of these human rights discourses thus emerges as a major issue. Although the concepts of freedom and equality had a substantial impact on various societies, definitions of “human” based on biological differences were shaped by discriminatory views toward non-European peoples. This allegedly scientific understanding translated into policies and practices that created deep divisions between societies, and the notion of a “superior race,” derived from such classifications, had devastating global consequences. While the concept of “human rights” ostensibly applied to white Europeans, it systematically excluded women, Black people, individuals of different races, faiths, and cultures, as well as enslaved populations. This so-called “scientific discourse” served to legitimize the colonial policies of the era. It contributed to justifying violence against non-European societies and portraying slavery as a natural condition. In this respect, the Enlightenment also laid the groundwork for the institutionalization of racism under the guise of scientific knowledge. Indeed, the highly influential work of the 19th-century French philosopher Joseph Arthur de Gobineau, *Essai sur l'inégalité des races humaines* (*Essay on the Inequality of Human Races*), emerged as a product of this intellectual legacy. This work is notable for its explicit articulation of human inequality through a Eurocentric lens. The political developments of the same centuries shaped the world through colonialism, racial discrimination, and cultural imperialism. This allegedly scientific yet profoundly unequal worldview served to ease the consciences of Europe's white populations in the face of the countless massacres committed in colonized lands. The atrocities carried out by England against the Indigenous peoples of Australia, by Spain and the United States against Native Americans, and by Italy, Belgium, Germany, and Denmark against African peoples exemplify this same mindset. This study examines the arguments of influential Enlightenment thinkers on human rights in the context of equality. It argues that these ideas did not achieve the anticipated impact on human equality but instead contributed

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

to the emergence of a new perspective on racism under the guise of scientific knowledge. Furthermore, it contends that this perspective paved the way for the accelerated colonial expansion and cultural imperialism imposed upon different societies during the same period. The research was conducted using historical data collection methods, and the information obtained was analyzed to reach the conclusions outlined above.

Keywords: Enlightenment, Inequality, Scientific Racism, Colonialism, Human Rights.

HOLOKOST ENDÜSTRİSİ'NİN YAPAY ZEKA ÜZERİNDEN DÖNÜŞÜMÜ: CHATGPT ÖZELİNDE ÜRETİLEN BİLGİNİN ARKA PLANI

Halil TEMİZTÜRK*

Öz

19. yüzyıldan itibaren Avrupa ve Rusya'da başlayan Yahudi aleyhtarlığı bir süre sonra toplu işkence ve katliamlara (pogrom) dönüşmüştür. Batı dillerinde Holokost olarak bilinen bu olay, İbranice'de “afet” veya “felaket” anlamına gelen “şoa” kelimesiyle karşılanmaktadır. Dinlerden ve ideolojilerden bağımsız olarak, bizâtihi insanlık belleğinde kara bir leke olarak kalması gereken bu trajedi, modern dönemde dokunulmaz bir ideolojiye dönüşmüş ve acının metalaştırılması haline gelmiştir. Holokost'un anısı, sadece mazlumiyetin hatırlanması değil, aynı zamanda İsrail'in politikalarının meşruiyetini güçlendiren bir unsur olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreçte, modern İsrail'in ulus-kimlik temelli siyaseti, arkeolojiden bilimsel bilgiye kadar pek çok alanda Yahudilerin “seçilmiş halk” söylemini yeniden üretmiş ve bu söylemi Holokost'un yarattığı tarihsel duyarlılıkla birlikte uluslararası meşruiyet aracı haline getirmiştir. Dolayısıyla tarihî bir trajedi, sadece anılması gereken bir felaket olmaktan çıkarak, her türlü devlet politikasını affedilebilir ve savunulabilir kılmaya yönelik bir ideolojik zemine dönüştürülmüştür. Bu bağlamda, Norman G. Finkelstein'in “Holokost Endüstrisi” kavramı, tarihsel bir olayın siyasal ve ekonomik araçsallaştırılması üzerine önemli tartışmalar doğurmuştur. Finkelstein'a göre Holokost'un anısı, özellikle 1970'lerden itibaren sistematik biçimde İsrail'in politikalarını meşrulaştırmak, Batılı ülkelerden tazminat ve siyasi destek almak için araçsallaştırılmıştır. Bu araçsallaştırmanın modern versiyonu ise yapay zekâ sistemleridir. Yapay zekâ sistemlerinin Holokost konusundaki aşırı duyarlılığı, antisemitizmi önlemek amacıyla geliştirilen haklı politikaların zamanla eleştirel düşüncüyü baskılayan dogmatik bir yapıya dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Günümüzde artık tartışılması imkansız küresel çapta bir iman esaslı gibi olan Holokost'a dair sorgulamalar dijital dünyada bile antisemitizm olarak kodlanmaktadır. Öte yandan Filistin coğrafyasında yaşanan acılara ise yapay zeka üreticileri “hassas konu” veya “çok yönlü politik bir mesele” şeklinde cevaplar vermektedir. Günümüzde, bu hegemonik anlatının yeni teknolojilere, özellikle yapay zekâ sistemlerine nasıl aktarıldığı ve etik sınırların nasıl belirlendiği yeni bir tartışma alanı haline gelmektedir. Yapay zekâ sistemleri; metin üretimi, içerik filtreleme, algoritma üretme, sansür ve bilgi sıralaması gibi işlevler aracılığıyla günümüz dijital dünyasında hakikat üretiminin yeni araçları haline gelmiştir. Yapay zekâ algoritmalarının ve içerik filtreleme özelliklerinin Holokost anlatısının modern teknoloji ile nasıl şekillendiğini anlamak açısından kritik önemdedir. Bu çalışmada araştırmacıların, öğrencilerin ve akademisyenlerin pek de sorgulamadan itimat ettiği yapay zeka cevaplarının arka planına işaret edilmek istenmektedir. Bu bağlamda ChatGpt üzerinden yapılan “holokost”, “holokost endüstrisi” ve “Siyonizm ile Holokost bağlantısı” gibi sorulara verilen cevapların analizi yapılmaktadır. Sonuçta yapay zeka içeriklerinin tasarımının ideolojik

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, htemizturk@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4564-5561.

hegemonyanın tesirinde olduğu ve onun verilerinin veya kullandığı kaynakların süzgeçten geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle lisansüstü eğitim yapan öğrencilerimizin sıklıkla kullandıkları yapay zeka kaynaklarından biri olan ChatGpt'in atıf verme veya kaynak bulma konusunda yetersiz olduğu bilirse de birçok araştırmacı onun veri sağlamada rahatlıkla kullanacağı ifade etmektedir. Ancak bir bilgi deposu olarak kullanılan yapay zekâ sistemlerinin tasarlayanların bu verileri kendi ideolojilerine göre dizayn ettikleri çoğu zaman gözden kaçırılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada ChatGpt'in sadece kaynak ve atıf verme açısından değil akademik çalışmalarda veri sağlama noktasında da kullanılmasının problemleri somut örneklerle ifade edilecektir. Çalışmada ChatGpt üzerinden belirlenen sorulara verilen cevaplar belgesel analiz ve nitel içerik analizi yöntemiyle yorumlanmaktadır. Çalışmada, akademik araştırmaların vazgeçilmez ilkelerinden biri olan literatür değerlendirilmesi ilkesinin artık günümüzde ChatGpt verilerine de uygulanması gerektiğine işaret edilmekte ve özellikle lisansüstü öğrencilerin yeni bir yapay zeka veri süzgeci oluşturulması gerektiği hatırlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Yahudilik, Holokost, Yapay Zeka, ChatGpt.

The Transformation of the Holocaust Industry through Artificial Intelligence: The Background of Knowledge Produced by ChatGPT

Abstract

From the nineteenth century onward, anti-Jewish sentiment in Europe and Russia escalated into pogroms, marked by mass violence and persecution. This tragedy, known in Western languages as the Holocaust and in Hebrew as *Shoah* ("disaster" or "catastrophe"), should remain a dark stain on humanity's memory, independent of religions and ideologies. Yet in modern times it has evolved into an untouchable ideology and a commodified form of suffering. Holocaust remembrance has come to signify not only victimhood but also a powerful means of legitimizing Israel's political agendas. Modern Israeli statehood, rooted in national identity politics, has reinforced the discourse of the Jews as a "chosen people," projecting this claim into fields ranging from archaeology to science, and embedding it within global legitimacy narratives. Thus, a historical catastrophe has shifted from remembrance to an ideological ground that renders state policies more easily defensible. Norman G. Finkelstein's influential concept of the "Holocaust Industry" highlights the political and economic instrumentalization of this event. Since the 1970s, he argues, Holocaust memory has been systematically deployed to justify Israeli policies and secure reparations and political support from Western nations. Today, a new arena of instrumentalization has emerged: artificial intelligence. AI systems display heightened sensitivity toward the Holocaust. Initially intended to prevent antisemitism, this protective stance has gradually transformed into a rigid dogma that suppresses critical debate. In digital spaces, questioning the Holocaust is often automatically coded as antisemitism. By contrast, the ongoing suffering in Palestine is typically framed by AI systems as a "sensitive" or "complex political issue." This asymmetry illustrates how hegemonic narratives are embedded into new technologies and raises urgent ethical questions about the boundaries of digital

knowledge production. AI now plays a central role in shaping truth through text generation, content filtering, algorithm design, censorship, and information ranking. These mechanisms profoundly influence how the Holocaust narrative is transmitted and protected. Researchers, students, and academics often rely on AI-generated responses without questioning their ideological underpinnings. This study analyzes answers produced by ChatGPT to queries such as “Holocaust,” “Holocaust Industry,” and “Zionism and the Holocaust.” The findings reveal that AI content design is deeply affected by ideological hegemony, requiring careful scrutiny of both data and sources. Although it is well known that ChatGPT lacks reliability in citation and reference provision, many researchers still view it as a convenient tool for gathering information. What is frequently overlooked is that AI systems are not neutral repositories of knowledge; they are structured by the ideological frameworks of their developers. Consequently, their outputs cannot be consumed uncritically. This study demonstrates, through documentary and qualitative content analysis, that ChatGPT presents problems not only in reference-giving but also in providing data for academic research. It argues that one of the essential principles of scholarship -critical literature review- must now be applied to AI-generated content as well. Particularly for graduate students, there is a pressing need to establish a new filter for evaluating AI-based data. In doing so, academic inquiry can remain vigilant against the ideological shaping of digital knowledge.

Keywords: History of Religions, Judaism, Holocaust, Artificial Intelligence (AI), ChatGPT.

İSLAM CEZA HUKUKU BAĞLAMINDA “YAPAY ZEKÂNIN” CEZAI SORUMLULUĞUNUN BELİRLENMESİ

Abdullah SALMAN*

Öz

Yapay zekâ, insan zihninin sahip olduğu düşünme, algılama ve öğrenme süreçlerini taklit edecek şekilde tasarlanmış yazılım ve algoritmalara dayalı teknolojik yapılardır. Buna karşılık insan, yalnızca düşünme kapasitesiyle değil, aynı zamanda akıl, irade, iletişim ve karar verme gücüyle bilinçli tercihler yapan ve fiillerinden sorumlu tutulan bir varlıktır. Bu nedenle yapay zekâ sistemlerinin gelişimi, insan davranışlarını ve bilişsel yetilerini model alarak şekillenmektedir. İnsan davranışlarını taklit eden yapay zekâ uygulamaları, hukuk alanında çeşitli belirsizlikler ve sorunlar doğurabilmektedir. Özellikle siber ve dijital ortamlarda meydana gelebilecek hukuki karmaşaların önlenmesi için yapay zekânın işleyişine dair koruyucu nitelikte düzenlemeler yapılması, açık hukuk normları belirlenmesi ve gerektiğinde cezai müeyyideler öngörülmesi zorunluluk arz etmektedir. Yapılan incelemeler, yapay zekâ hukukunun henüz gelişim aşamasında bulunduğunu göstermektedir. Bu çerçevede çalışmada, İslam ceza hukuku açısından yapay zekânın hukuki değeri ve normatif statüsü ele alınmıştır. Bildiride özellikle yapay zekânın cezai ehliyeti ve sorumluluğu bağlamında ortaya çıkabilecek fiiller ve bunlara uygulanabilecek yaptırımlar tartışılmıştır. Ayrıca yapay zekânın “eşya” olarak mı yoksa “tüzel kişilik” kapsamında mı değerlendirileceğine ilişkin görüşlere yer verilmiştir. İslam ceza hukuku bakımından ağırlıklı görüş, yapay zekânın eşya statüsünde kabul edilmesi yönünde olsa da tüzel kişilik boyutunun da sorumluluk tartışmalarında dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda bildirinin temel amacı, İslam ceza hukukunda yapay zekânın cezai sorumluluğunun sınırlarını belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Ceza Hukuku, Yapay Zekâ, Cezai Sorumluluk, Hukukî Kişilik.

Determining Criminal Liability in Cases Involving “Artificial Intelligence” in the Context of Islamic Criminal Law

Abstract

Artificial intelligence refers to technological systems based on software and algorithms that are designed to simulate fundamental human cognitive functions such as reasoning, perception, and learning. By contrast, human beings are not only capable of abstract thinking but also endowed with intellect, will, communication, and decision-making abilities, which enable them to make conscious choices and bear responsibility for their actions. Accordingly, the development of artificial intelligence is shaped by modeling human behavior and cognitive capacities. Applications of artificial intelligence that imitate human conduct may generate various uncertainties and challenges within the field of law. In particular,

---

* Dr., Sinop İl Müftülüğü, halludbanamlas@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5092-9489.

in order to prevent potential legal conflicts in cyberspace and digital environments, it is essential to establish protective regulations, define clear legal norms, and, where necessary, impose criminal sanctions. Findings indicate that artificial intelligence law is still at an early stage of development. Within this framework, the present study examines the legal value and normative status of artificial intelligence from the perspective of Islamic criminal law. The paper discusses potential acts and sanctions concerning the criminal capacity and liability of artificial intelligence, and it evaluates different approaches to classifying artificial intelligence either as “property” or as a “legal person.” While Islamic criminal law generally supports the view that artificial intelligence should primarily be considered as property, it is also acknowledged that the dimension of legal personhood must be taken into account in discussions of legal and criminal responsibility. Accordingly, the central aim of this paper is to delineate the boundaries of artificial intelligence’s criminal liability within the framework of Islamic criminal law.

Keywords: Islamic Criminal Law, Artificial Intelligence, Criminal Liability, Legal Personality.

KÜRTAJ VE ADALET: İSLÂM HUKUKU İLE BATI ADALET ANLAYIŞININ KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

Taha YILMAZ*

Öz

Bu çalışmada, kürtaj meselesi adalet perspektifinden ele alınarak İslâm hukuku ile Batı hukuk sistemlerinin yaklaşımlarının karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Kürtaj hem bireysel haklar hem de toplumsal değerler açısından yoğun tartışmalara konu olan çok boyutlu bir konudur. Adalet ise bir yandan bireyin yaşam ve özgürlük hakkını, diğer yandan ise toplumun ahlâki yapısını ve korunması gereken değerleri temsil eder. Adalet, inançta, sözde, fiil ve davranışlarda itidal manasında olup bir işte ifrat ile tefrit arasında orta yolu tutmak ve aşırılıklardan kaçınmak anlamına gelir. İslâm hukukunun en önemli prensiplerinden biri insana tanınan serbesti, diğeri de adaletin tesisine verilen önemdir. Ayrıca İslâm hukukunda adalet, ilahi bir denge ve hikmet anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Kürtaj açısından konu değerlendirildiğinde ceninin can hakkı, annenin sağlığı ve toplumsal maslahat arasında kurulan hassas dengenin kürtajın şer'î hükmünün belirlenmesinde temel ilkeleri oluşturduğu görülmektedir. Farklı mezheplerin bu konuda geliştirdiği görüşler ise İslâm hukukunun dinamik yapısından kaynaklanmaktadır. Batı hukuk sistemlerinde ise adalet çoğunlukla bireysel haklar ve özgürlükler ekseninde tanımlanır. Kadının bedeni üzerindeki tasarruf hakkı, yaşam hakkı ve insan onuru gibi değerler, kürtajın yasal durumunu belirlemede öne çıkar. Liberal demokrasi ve insan hakları hukukunun etkisiyle şekillenen bu yaklaşımlar, bireyin otonomisine öncelik tanır. Çalışmada, her iki sistemin adalet anlayışları, hukuki yorum biçimleri ve etik yaklaşımları mukayeseli içerik analiz tekniği ile ele alındı. Literatürde adalet kavramının anlam alanının genişliği göz önünde bulundurularak konu kürtaj uygulaması özelinde sınırlandırıldı. Sonuç olarak, kürtaj konusunda hem İslâm hukukunda hem de Batı hukuk sistemlerinde adalet kavramı farklı referanslarla şekillense de her iki yaklaşımın da insan onurunu korumaya yönelik ortak etik kaygılar taşıdığı görüldü.

Anahtar Kelimeler: Adalet, İslâm Hukuku, Batı Hukuku, Etik, Kürtaj.

Abortion and Justice: A Comparative Analysis of Islamic Law and Western Understanding of Justice

Abstract

This study aims to analyze the abortion issue from a justice perspective and to make a comparative analysis of the approaches of Islamic law and Western legal systems. Abortion is a multidimensional issue that is subject to intense debate in terms of both individual rights and social values. Justice represents, on the one hand, the individual's right to life and freedom, and, on the other hand, the moral structure of

---

* Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi, tahayilmaz@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9503-3937.

society and the values that need to be protected. Justice means moderation in belief, word, action and behavior, and it means taking the middle path between excess and deficiency in a matter and avoiding extremes. One of the most important principles of Islamic law is the freedom granted to humans, and the other is the importance given to the establishment of justice. In addition, justice in Islamic law is built on a divine understanding of balance and wisdom. When the issue is evaluated in terms of abortion, it is seen that the delicate balance established between the right to life of the fetus, the health of the mother and social welfare constitutes the basic principles in determining the religious ruling of abortion. The views developed by different sects on this issue stem from the dynamic structure of Islamic law. In Western legal systems, justice is mostly defined on the axis of individual rights and freedoms. Values such as women's right to dispose of their bodies, the right to life and human dignity come to the fore in determining the legal status of abortion. In the study, the understanding of justice, legal interpretation forms and ethical approaches of both systems were discussed with the comparative content analysis technique. Considering the wide range of meaning of the concept of justice in the literature, the subject was limited to the practice of abortion. As a result, it was seen that Islamic law and western legal systems shaped the concept of justice with different references on the subject of abortion and both approaches carried different ethical concerns regarding human rights.

Keywords: Justice, Islamic Law, Western Law, Ethics, Abortion.

OSMANLI İDARESİ BAKIMINDAN III. SELİM'İN ADALET ANLAYIŞI

Emrah MARAL*

Öz

Osmanlı modernleşmesi bakımından Nizam-ı Cedid ile özdeşleşen III. Selim, adalet anlayışı ile ön plana çıkan bir padişah'tır. Zira Osmanlı Devleti'nde mülki idare ne kadar adil ve düzenli olursa halk o kadar mutlu ve refah içinde olur anlayışı vardı. Bu bağlamda 1789 yılında Osmanlı-Rus ve Avusturya Harplerinin devam ettiği sırada tahta çıkan III. Selim, acilen devlete çeki düzen verilmesi gerektiğini biliyordu. Çünkü Padişah tahta çıktığında Osmanlı Devleti askeri bakımdan olduğu kadar, idari bakımdan da perişan bir haldeydi. Savaşlar nedeniyle halk yorgun düşmüş, rüşvet, yolsuzluk, eşkıyalık olayları, idareci zümrenin zulümleri vs gibi olaylar had safhaya çıkmıştı. 1768'den beri devam eden savaşlar nedeniyle halk fakir düşmüştü. Düzen bozulmuş ve adalet anlayışı tesis edilememişti. Rusya ve Avusturya ile yapılan savaşlar yüzünden Osmanlı Devleti'nin diğer eyaletlerinde de isyan çıkarak ayanların hüküm sürdüğü bir dönem haline gelmişti. Merkezi otoritenin zayıflaması devletin toplum üzerindeki gücünü azalttığı gibi yerel güçlerin de güçlenmesinin önünü açmıştı. Bu yüzden Padişah, bir yandan yenilik faaliyetleri ile uğraşırken, diğer yandan da adaleti sağlamak için tedbirler almıştır. Osmanlı Devleti'nin bu kaotik durumu devam ederken, her şeyden önce liyakatli devlet adamlarının iş başına getirilmesi önem arz etmekteydi. Kaht-ı rical denilen yetişmiş devlet adamlarının azlığı sorunların çözülmesini zorlaştırmaktaydı. Rüşvet ve iltimas yoluyla makamlar alınıp verilir hale gelmişti. Bir eyalete tayin edilen vezir, büyük paralar verip atandığı bu yerde, vermiş olduğu parayı çıkarmak için ahaliye zulmetmeye başlamıştı. Dolaylı vergiler yani tekalif-i şakka türünden vergilerle halk türlü vergilere maruz kalmıştı. Bu durum karşısında vergisini ödeyemeyen halk ya yerini yurdunu terk etmiş veyahut büyük şehirlere göçün yolu açılmıştı. Göç edemeyen kimseler ise ya güçlü bir kişinin kapısına sığınarak ayan denilen güçlü bir otoritenin daha da güçlenmesine ya da eşkıyalığın artmasına neden olmuşlardı. Şehirlere göç üretim tüketim arzını bozduğu gibi, şehir dokusunun bozulmasına ve şehirlerde asayiş olaylarının artmasına neden olmuştur. İşte bu gibi nedenlerle III. Selim topladığı meşveret meclislerinde devlet adamlarından layihalar isteyerek ne gibi tedbirler ve çözüm yollarının alınması gerektiğini istemiştir. Layihalardan çıkan sonuçlar üzerine alınan tedbirlere baktığımızda; süre gelen savaşlar neticesinde halkın vergiler altında ezilmesinin önüne geçmek için vüzeri kanunnamesi, rüşvetin alınıp verilmesinin yasaklanması, askerlik sisteminin düzenlenmesi, yolsuzlukla mücadele etmek için liyakate önem veren düzenlemeler yapılması vs gibi öneriler üzerine yeniden düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Öte yandan hukuk ve yönetim alanında sistemli ve disiplinli bir yapı kurmaya gayret gösteren III Selim, adaleti devletin temel sistemi olarak konumlandırmaya gayret etmiş ve bu yönde kanunlar çıkarmıştır. III. Selim'in adalet politikaları, geleneksel Osmanlı değerleriyle modernleşme arasındaki köprü niteliğinde olup, devletin yeniden yapılandırılmasında önemli bir rol oynamıştır. III. Selim'in adalet anlayışının ele

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, emaral@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2418-9739.

alınacağı bu çalışmada, dönemin vakanüvis eserlerinin yanında, Osmanlı arşiv vesikaları ve tetkik eserlerden yararlanılacaktır. Burada 1789-1807 yılları arasındaki adalet uygulamaları ve bunların ne kadarının topluma yansıdığına inceleneyeceği bir çalışma sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: III. Selim, Adalet, Toplum, Kamu Düzeni.

III. Selim's Concept of Justice in Terms of Ottoman Administration

Abstract

Sultan Selim III, who is synonymous with the Nizam-ı Cedid in terms of Ottoman modernisation, was a sultan who stood out for his understanding of justice. This was because there was a belief in the Ottoman Empire that the more just and orderly the civil administration was, the happier and more prosperous the people would be. In this context, Selim III, who ascended the throne in 1789 during the ongoing Ottoman-Russian and Austrian Wars, knew that the state urgently needed to be put in order. When the Sultan ascended the throne, the Ottoman Empire was in a state of disarray, both militarily and administratively. The people were exhausted by the wars, and incidents such as bribery, corruption, banditry, and oppression by the ruling class had reached their peak. The people had become impoverished due to the wars that had been ongoing since 1768. Order had broken down and a sense of justice could not be established. Due to the wars with Russia and Austria, rebellions had broken out in other provinces of the Ottoman Empire, leading to a period dominated by local notables. The weakening of central authority not only diminished the state's power over society but also paved the way for the strengthening of local powers. Therefore, while the Sultan was engaged in reform activities on the one hand, he also took measures to ensure justice on the other. As the Ottoman Empire continued in this chaotic state, it was of utmost importance to bring competent statesmen to power. The scarcity of experienced statesmen, known as kaht-ı rical, made it difficult to resolve problems. Positions were being bought and sold through bribery and favouritism. A vizier appointed to a province would pay large sums of money to secure his position and then begin to oppress the people in order to recoup his investment. The people were subjected to various taxes, namely indirect taxes such as tekalif-i şakka. Faced with this situation, those who could not pay their taxes either left their homes and lands or migrated to the big cities. Those who could not migrate either sought refuge under the protection of a powerful figure, thereby strengthening the authority of the powerful elite known as the ayan, or contributed to the rise of banditry. Migration to cities disrupted the supply and demand of production and consumption, leading to the deterioration of the urban fabric and an increase in public order incidents in cities. For these reasons, Selim III requested proposals from statesmen at the consultative assemblies he convened, asking what measures and solutions should be taken. Looking at the measures taken based on the conclusions drawn from these proposals, attempts were made to reorganise the system based on suggestions such as enacting a code of conduct for viziers to prevent the people from being crushed under taxes as a result of ongoing wars, prohibiting the giving and taking of bribes, reorganising the military system, and implementing regulations that emphasised

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

meritocracy to combat corruption. On the other hand, Selim III, who endeavoured to establish a systematic and disciplined structure in the fields of law and administration, sought to position justice as the fundamental system of the state and enacted laws to this end. Selim III's justice policies served as a bridge between traditional Ottoman values and modernisation, playing a significant role in the restructuring of the state. This study, which will examine Selim III's understanding of justice, will draw on contemporary chronicles, Ottoman archival documents, and research works. This paper will examine the administration of justice between 1789 and 1807 and the extent to which it reflected society.

Keywords: Selim III, Justice, Society, Public Order.

CAHİLİYEDEN GÜNÜMÜZE ARAP ŞİİRİNDE ADALET VURGUSU

Süleyman Recep ÇIBIKLI*

Öz

Arap şiirinde adalet teması, cahiliyeden günümüze bin yılı aşkın süredir hem toplumsal düzenin hem de bireysel sorumluluk anlayışının şekillenmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Bu çalışma, Câhiliye döneminden modern döneme kadar uzanan geniş bir zaman diliminde, Arap şairlerinin adalet kavramını hangi bağlamlarda ele aldıklarını ve tarihsel koşulların bu düşüncüyü nasıl etkilediğini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın odak noktası, adalet kavramının zaman içinde geçirdiği anlam dönüşümleri ve toplumsal yansımalarıdır. Çalışmada, çeşitli dönemlerde yaşamı birçok şairin divanı taranmış ve “adâlet (عدل)”, “âdil (عادل، مقسط)”, “zulüm (ظلم، جور)”, “zalim (ظالم، جائر)” gibi kelimeleri içeren beyitler belirlenmiştir. Bir kavram zıttı ile birlikte değerlendirilip incelendiğinde daha anlaşılır hale gelir düşüncesiyle “adalet ve adil” kavramlarının zıttı olan “zalim-zulüm” kelimelerinin karşılıklıkları da böylece çalışmanın kapsamına girmiştir. Bu tarama sonucunda, Câhiliye dönemi şairleri İmru’u’l-Kays (ö. 540 dolayları), Züheyr b. Ebî Sülma (ö. 609), el-Hâris ibn Hillîze el-Yeşkurî (ö. 580) gibi isimler belirlenmiş; İslâm’ın ilk asırlarında Âmir b. Tufeyl (ö. 630), Ebû Debhel el-Cemhî (ö. 682) ve Cerîr (650–728) gibi şâirlerin eserleri incelenmiştir. Emevî ve Abbâsî dönemleri, İbn Hayyât (450–517 H/1058–1123 M), İbn-i Nebâta el-Mısırî (1278–1366) gibi klasik üslubu temsil eden şâirlerle analiz edilmeye çalışılmıştır. Modern dönemde ise Muhammed el-’Îd Âl-i Halife (1904–1979) ve Ahmed Sehnûn (1907–2003) gibi şairlerin şiirleri çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma, nitel bir yöntem çerçevesinde yürütülmüş ve metin odaklı analiz benimsenmiştir. Seçilen beyitler, dönemler arası karşılaştırmalarla değerlendirilmiş ve adaletin tarihsel süreç içindeki dönüşümü ortaya konmaya çalışılmıştır. Bulgular, Câhiliye döneminde adaletin kabile içi denge ve güven üzerine kurulduğunu; Züheyr b. Ebî Sülma’nın “zulmetmeyen zulme uğrar” dizesiyle bu anlayışın somutlaştığını göstermektedir. Câhiliye şiirinde adalet, toplumsal düzeni sağlayan “âdil yönetici” figürüyle temsil edilirken, İslâm sonrası şiirde bu kavram ilahi emir niteliği kazanmıştır. İslâm’ın gelişiyle adalet, ilahi boyut kazanmış ve zulüm evrensel bir ahlaki hata olarak tanımlanmıştır. Klasik dönemde şairler, hükümdarların adaletli davranışlarını över veya zulümlerini eleştirerek siyasi söyleme katkıda bulunmuş, adalet hem hükümdarın meşruiyeti hem de halkın refahı için belirleyici olmuştur. Modern dönemde adalet kavramı, toplumsal ve bireysel mücadele bağlamında yeni bir boyut kazanmıştır. Sömürgecilik ve sosyal adaletsizlikler karşısında şairler, adaleti özgürlük, eşitlik ve insan onuru gibi evrensel değerlerle ilişkilendirmiştir. Örneğin, Ahmed Sehnûn’un Hadis ve Kur’ân’dan gelen adaletli bir yönetim olmazsa, dünyada hiçbir hayır yoktur.” anlamın “وَقُرْآنَ وَلَا خَيْرَ فِي الدُّنْيَا إِذَا لَمْ تَقُمْ بِهَا... حُكُومَةُ عَدْلٍ مِنْ حَدِيثٍ” dizesi, adaletin hem dini hem toplumsal hem de siyasî temellerini vurgular. Muhammed el-’Îd Âl-i Halife (1904–1979) ve Ahmed Sehnûn (1907–2003) şiirlerinde adalet ve zulüm kavramlarının diğer şairlere oranla daha fazla ön plana çıktığı görülmüştür.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, scibikli@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8438-5080.

Sonuç olarak, Arap şiirinde adalet teması, edebi bir motif olmanın ötesine geçerek tarih boyunca toplumsal bilinç ve vicdanın merkezi bir unsuru olarak varlığını sürdürmüştür. Bu süreklilik, adalet talebinin şiir aracılığıyla hem estetik bir ifade hem de toplumsal bir söylem olarak yankılanmasını sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap řiiri, Adalet, Zulüm, Siyasi Eleştiri.

The Emphasis on Justice in Arabic Poetry from the Pre-Islamic Period to the Present Day

Abstract

In Arabic poetry, the theme of justice has played a central role in shaping both social order and the understanding of individual responsibility for over a thousand years, from the pre-Islamic period to the present. This study aims to examine the contexts in which Arab poets addressed the concept of justice and how historical conditions influenced this idea across a broad timeframe, from the pre-Islamic era to the modern period. The research focuses on the semantic transformations and social reflections of the concept of justice over time. The study involved scanning the collected works (diwans) of numerous poets from various periods, identifying verses that contained words such as “عدل” justice or fairness, “عادل، مقسط” just or fair, “ظلم، جور” oppression, injustice, or tyranny, “ظالم، جائر” oppressor, tyrant, or unjust. With the idea that a concept becomes more understandable when evaluated and examined alongside its opposite, the counterparts of the concepts of “justice and just,” namely the words “oppressor-oppression,” were also included in the scope of the study. As a result of this scan, poets from the pre-Islamic period like Imru' al-Qais (c. 540), Zuhayr ibn Abi Sulma (d. 609), and al-Harith ibn Hilliza al-Yashkuri (d. 580) were identified. For the early Islamic centuries, works by poets such as Amir ibn al-Tufail (d. 630), Abu Debhel al-Jamhi (d. 682), and Jarir (650–728) were examined. The Umayyad and Abbasid periods were analyzed through poets who represented the classical style, such as Ibn Hayyat (450–517 H / 1058–1123 M) and Ibn Nabata al-Misri (1278–1366). In the modern era, poems by Muhammed al-'Id Al-i Khalifah (1904–1979) and Ahmed Sehnoun (1907–2003) were included. The research was conducted within a qualitative framework, adopting a text-oriented analysis. The selected verses were evaluated through cross-period comparisons to reveal the transformation of justice throughout history. The findings indicate that in the pre-Islamic period, justice was based on tribal balance and security, a concept epitomized by Zuhayr ibn Abi Sulma's line, “He who does not oppress will be oppressed.” While justice in pre-Islamic poetry was represented by the figure of the “just ruler” who ensured social order, in post-Islamic poetry, this concept gained the quality of a divine command. With the advent of Islam, justice acquired a divine dimension, and oppression was defined as a universal moral error. In the classical period, poets contributed to political discourse by praising the just actions of rulers or criticizing their tyranny, making justice a determining factor for both the legitimacy of the ruler and the welfare of the people. In the modern period, the concept of justice took on a new dimension within the context of social and individual struggle. In the face of colonialism and social injustices, poets associated justice with universal values

like freedom, equality, and human dignity. For example, Ahmed Sehnoun's line, "And there is no good in the world if it is not... a government of justice from Hadith and the Qur'an," emphasizes the religious, social, and political foundations of justice. It was observed that the concepts of justice and oppression were more prominent in the poems of Muhammed al-'Id Al-i Khalifah (1904–1979) and Ahmed Sehnoun (1907–2003) compared to other poets. In conclusion, the theme of justice in Arabic poetry has transcended being merely a literary motif to remain a central element of social consciousness and conscience throughout history. This continuity ensures that the demand for justice resonates through poetry as both an aesthetic expression and a social discourse.

Keywords: Arabic Poetry, Justice, Oppression, Political Criticism.

GENEL İFADELERİN ÂYETLERİN GÜNCEL OLAYLARLA İLİŞKİLENDİRİLMESİNDEKİ ROLÜ: BAKARA SÜRESİNİN (2) 114. ÂYETİ BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Murat SÜLÜN*

Şafak ERKUT**

Öz***

Kur'ân'ın evrenselliğini sağlayan en önemli üslup özelliklerinden biri, belirli olay ve kişilerden bahsederken bile genel ifadeler kullanması ve konuları şahıslardan çok vasıflar üzerinden aktarmasıdır. Bu özellik, Kur'ân'ı yalnızca nüzûl dönemiyle sınırlı bir kitap olmaktan çıkararak sonraki olay ve gelişmelerle de ilişkilendirilebilen kapsayıcı bir metne dönüştürmektedir. Ancak dilde genel ifadeler çoğunlukla belirli kişi veya grupları işaret etmek üzere kullanılır. Hem sözün yapısı hem de söylendiği tarihsel ve sosyolojik ortam, bu tür ifadelerin kapsamalarının daraltılarak kullanıldığını gösteren önemli ipuçları sunar. Bu durum, lafzın umumiliğinden hareketle Kur'ân'daki hüküm ve mesajların doğrudan genelleştirilmesini tartışmalı hale getirmektedir. Kur'ân özelinde dış bağlam –yani nüzûl ortamı– metnin ilk anlam katmanını kavramada önemlidir; ancak bu bağlama dair rivayetlerin büyük kısmı senet ve içerik açısından pek güvenilir değildir. Bu nedenle klasik usulde “sebebin hususiliği değil lafzın umumiliği asıldır” ilkesi benimsenmiş; âyetlerin ilişkilendirildiği özel olaylar değil, lafzın kapsamı esas alınmıştır. Bu anlayış, metnin evrensel boyutunu muhafaza etmeye yönelik rasyonel bir tercih olarak yorumlanabilir. Buna karşılık, metin içi bağlam farklı bir boyut arz etmektedir. Kur'ân bize Mushaf olarak tevatürle nakledildiğinden âyetlerin dizimi ve tertibi güvenilirdir. Özellikle 10-15 âyetlik pasajlarda, âyetler arası anlam ilişkisi açıkça takip edilebilmektedir. Bu da metin bağlamını yorum açısından göz ardı edilemez kılmaktadır. Bu noktada temel soru şudur: Metnin bağlamı daha özel olmasına rağmen âyetin reel anlamını göz ardı edip lafzın genelliği üzerinden âyetin sanki o güncel olaya dair nazil olmuş gibi değerlendirilmesi ne derece doğrudur? Neredeyse Kur'ân'daki bütün genel ifadelerin özel bir duruma karşılık geldiği biliniyorken bu genel lafızların umumilikleri üzere anlaşılması Kur'ân'ın evrenselliği yani mesajıyla herkesi kapsadığı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kur'ân'dan güncel ve evrensel ilkeler çıkarma çabasında iki uç tavır söz konusudur. Bağlamın tamamen dışlanması, metni parçalı ve ilişkisiz bir yapıya indirgerken; bağlama aşırı bağlılık ise Kur'ân'ı nüzûl dönemiyle sınırlı tarihsel bir belge haline getirme riski taşımaktadır. Bu çalışma, lafzın umumiliği ile bağlamın anlamı daraltıcı etkisi arasında dengeli bir yorum sistematığının nasıl olabileceğine dair bir öneri sunmaktadır. Bu çerçevede Bakara sûresinin (2) 114. âyeti örnek olay olarak ele alınmıştır. Bu âyetin siyak ve sibâkında Ehl-i kitaptan bahsedilmektedir. Ancak insanları Allah'ın mescitlerinden alıkoyan kişi ve odakları zalimlikle niteleyen ve mabetlerin dokunulmazlığını vurgulayan bu âyetin Ehl-i kitaptan ziyade müşriklere yönelik bir hitap olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, âyetin günümüzde söz gelimi Yahudilerin Mescid-i Aksâ'ya yönelik

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, muratsulun@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8277-0265.

** Arş. Gör., Sinop Üniversitesi, safakerkut@hotmail.com, ORCID: 0009-0003-5318-1802.

*** Bu bildiri Şafak Erkut tarafından Prof. Dr. Murat Sülün'ün danışmanlığında, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmakta olan *Kur'an'daki Genel İfadelerin Metin İçi Bağlamla Tahsisi* isimli doktora tezinden üretilmiştir.

ihlalleriyle ilişkilendirilmesine, bir kısım Avrupa ülkelerinde mescitlere yönelik getirilen kısıtlamalarla irtibatlandırılmasına engel değildir. Çalışma, âyetler güncel meselelerle ilişkilendirilirken anakronizme düşmemek adına bağlamın ne derece önemli bir veri ve kriter olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında klasik müfessirlerin âyette kime işaret edildiğine dair görüşleri derlenerek karşılaştırmalı bir analiz yapılacaktır. İkinci aşamada, ayetin metin içi bağlamı dikkate alınarak bir yorum tercihi ortaya konacaktır. Son aşamada ise âyetin günümüzde özellikle Mescid-i Aksâ'ya yönelik ihlallerle ilişkilendirilmesinin teorik zemini ele alınacaktır. Yöntem olarak literatür taraması, metin analizi ve karşılaştırmalı yorum teknikleri kullanılacaktır. Nihai hedef, bağlamı tamamen dışlayan parçacı yaklaşımlarla anlamı yalnızca tarihsel çerçeveye hapseden indirgemeci yaklaşımlar arasında itidalli ve dengeli bir tutum ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Umum, Bağlam, Evrensellik, Mabet.

The Role of General Expressions in Relating Qur'anic Verses to Contemporary Events: An Examination in the Context of Verse 114 of Surah al-Baqarah (2)

Abstract*

The Quran often uses general expressions, even when referring to specific individuals. This stylistic feature is a significant factor in the Quran's ability to resonate across all eras, rather than being limited to the period of its revelation. However, both the textual structure of the Quran and its historical and sociological context indicate that many general expressions actually imply a specific meaning. This makes generalizing Quranic rulings based on the generality of the wording questionable. Narratives related to the context of the Quran's revelation are important in determining the intended meaning; however, many of these are unreliable in terms of chain of narration and content. Therefore, the classical method adopted the principle that "the generality of the wording, not the specificity of the cause, is paramount," prioritizing the scope of the wording, not the specific events to which the verses relate. This understanding can be interpreted as a rational choice to preserve the universal dimension of the text. In contrast, the intratextual context presents a different dimension. The arrangement of the verses is reliable. Particularly in passages of 10-15 verses, the relationship between the verses is quite clear. This makes the context of the text indispensable for interpretation. The fundamental question at this point is: Although the context indicates a specific meaning, to what extent is it correct to interpret the verse as if it were revealed regarding a current event based on the generality of the wording? There are two extreme approaches in the attempt to derive contemporary and universal principles from the Quran. Completely excluding context reduces the text to a fragmented and unrelated structure, while excessive reliance on context risks reducing the Quran to a historical document limited to the period of its revelation. This study

---

* This paper was produced from the doctoral dissertation titled *Allocation of General Expressions in the Quran with Intra-Textual Context* prepared by Şafak Erkut under the supervision of Professor Dr. Murat Sülün at the Marmara University Institute of Social Sciences.

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

offers a proposal for how a balanced interpretative system can be developed between the generality of the wording and the narrowing effect of context. In this context, verse 114 of Surah Al-Baqarah (2) is taken as a case study. While the People of the Book are mentioned in the preceding and preceding verses, it appears that this verse is addressed to polytheists. This does not preclude the verse being associated with, for example, the Jewish violations of the Al-Aqsa Mosque or the restrictions imposed on mosques in some European countries. This study aims to demonstrate the crucial role of context as a criterion and criterion in relating verses to contemporary issues, in order to avoid anachronism. In the first phase of the study, a comparative analysis will be conducted by compiling the views of classical commentators on who the verse refers to. In the second phase, an interpretation preference will be presented, taking into account the verse's context. In the final phase, the theoretical basis for linking the verse to contemporary violations, particularly those targeting the Al-Aqsa Mosque, will be examined. Literature review, textual analysis, and comparative interpretation techniques will be employed as methods. The ultimate goal is to present a moderate and balanced approach between the fragmentary approaches that completely exclude context and the reductionist approaches that confine meaning only to the historical framework.

Keywords: Tafsir, General Expressions, Context, Universality, Temple.

MU'TEZİLE AHLÂK SİSTEMİNDE ADALET İLKESİ VE KÜRESEL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE KATKI SUNMA İMKÂNI ÜZERİNE TEOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Fethi Kerim KAZANÇ*

Öz

Mu'tezile, Eş'arîliğin İlâhî öznellik ya da ahlâkî iradecilik kuramının aksine ahlâkî akılcılık ya da ahlâkî nesnellik anlayışını savunur. Adalet ilkesi, onların teolojik düşünce sistemlerinin bel kemiğini/ana omurgasını oluşturur. Bu ilkeyi sıkıca tutunmalarının temelinde Allah'ı kötülüklerden ve zulümlerden uzak tutma amacı yatar. Onlar, zulüm, kötülük, şiddet, vahşet, savaş, toplu katliam, soykırım, fesat ve eşitsizliklerin tamamen insanların yanlış seçim ve uygulamalarından kaynakladığına vurguda bulunurlar. Esasen bu ilke hem beşerî kötülükleri hem de tabîî kötülükleri açıklamada önemli bir işlev görür. Mu'tezile'ye göre adalet, aklın hikmet gereği ortaya çıkardığı bir şeydir. Bu da doğru olarak ve iyiyi teşvik eder şekilde eylemede bulunmaktadır. Mu'tezile iyi ve kötü, doğruluk ve yalan, adalet ve zulüm, hak ve haksızlık, eşitlik ve eşitsizlik gibi ahlaki değerler ayrımı üzerinde durur ve bunların sağduyu (selim akıl) sahibi herkes tarafından aklen kavranabileceğini savunur. Mu'tezile için iyi ve kötü akılla bilinir, dolayısıyla adalet ve adaletin iyiliği de akılla bilinir. Mu'tezile, Allah'ın daha insanı yaratırken onun fitratına/tabiatına iyi ve da kötü değerlerin bilgisini, yani onun zihnine onları birbirinden ayırt etme gücünü yerleştirdiğini ve nakşettiğini savunur. Mu'tezile, kimi değerlerin dinî bildirimler gelmeden önce sağlam akıl sahibi herkes tarafından keşfedileceğini, diğerlerinin ise yalnızca vahiy kanalıyla bilineceğinin ve böylece aklın vahye dayalı hakikatlerin içselleştireceği hususunun altını çizer. Mu'tezile düşünce sisteminde adalet ilkesine önemli bir yer verir. Zaten bu da İslâm düşünce tarihinde onların adalet ve tevhid ehli olarak anılmalarına olanak sağlamıştır. Onlara göre öncesiz bir varlık (kadîm) olarak Allah tevhidi/birliği temsil eder ve değerlerin yegâne kaynağıdır. Böylece Mu'tezile, değerlerin yegâne kaynağı olarak Allah'ı görmekte, bir yandan onları mutlak bir kaynağa bağlamış, öte yandan onları izafilikten ve öznellikten kurtarmış olur. Günümüzde değerler karmaşasının, buhranının ve değersizliğin (hiççiliğin) önüne geçmenin tek yolu, onları mutlak bir otoritenin buyruk ve yasaklarına bağlamaktır. Mu'tezile, tüm düşünce sistemini adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin giderilmesi üzerine oturtmuştur. Eşitsizlik, toplumsal barışı en çok bozan ve toplumsal huzuru en fazla tehdit durum olarak ifade edilebilir. Eşitsizlik, bireyin iç dünyasını ve maneviyatını da çok olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Nitekim bunun sonuçları küresel olarak ciddi bir şekilde görülmeye başlamıştır. Psikiyatrik hastalıklar, suç, şiddet ve intiharlar artmaktadır. İşte bütün bunların arka planında eşitsizlik ve hak ihlalleri vardır. Hak ve fırsat eşitliğinin sunumunda kaynak kullanımının önemi ortadadır. Bu noktada sadece parasal kaynaklar değil, sosyal kaynaklar, sosyal sermaye ve psikolojik sermaye de önemli bir yer işgal eder. İşte burada adil ve sürdürülebilir bir şekilde kaynak paylaşımı olmadığı zaman sorun çıkıyor. Sonuç itibarıyla, değerleri bilme ve kavrama kadar önemli olan bir başka husus, onların pratik yaşamda davranış ve eylemlere dökülmesi sorunudur. Bunu

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, fkazanc@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1555-4914.

aşmanın yolu, iman-amel-ahlak ilişkisini sağlam temellere oturtmak, yani imanın gereğini sadece ibadetler bazında değil, ahlâkî eylemler alanında da yerine getirmek, değerlerin ifası konusunda irade, vicdan, insaf ve adalet duygusunu harekete geçirmektir. Bunlar bir insanda olmadığı zaman, küresel ölçekte bencilliği, hırsızlığı, adaletsizliği haksızlığı, sömürüyü, hegemonyayı, eşitsizliği ortadan kaldırmak mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla İslâm düşünce tarihinde adalet ve tevhid ehli olarak meşhur olan Mu'tezile, anılan bu sorunların giderilmesi ve bunlara çözüm üretme kapasitesini bünyesinde barındıran önemli bir ekoldür.

Anahtar Kelimeler: Kötülük, Adaletsizlik, Eşitsizlik, Bencillik, İyiliği Teşvik Etme ve Kötülüğü Önleme.

A Theological Evaluation on the Principle of Justice in the Mutazili Moral System and Its Possibility to Contribute to the Solution of Global Problems

Abstract

In contrast to Ash'arism's theory of divine subjectivity or moral voluntarism, the Mu'tazila advocate for a concept of moral rationality or moral objectivity. The principle of justice forms the backbone of their theological thought. Their firm adherence to this principle stems from the goal of keeping God away from evil and oppression. They emphasize that oppression, evil, violence, savagery, war, massacre, genocide, corruption, and inequality are entirely the result of human wrong choices and practices. Essentially, this principle plays a crucial role in explaining both human evil and natural evil. According to the Mu'tazila, justice is something that reason, as a matter of wisdom, produces. This means acting rightly and in a way that promotes good. The Mu'tazilah emphasize the distinction between moral values such as good and evil, truth and falsehood, justice and oppression, right and wrong, equality and inequality, and argue that these can be grasped rationally by anyone with sound reason. For the Mu'tazilah, good and evil are known through reason, and therefore, justice and the goodness of justice are also known through reason. The Mu'tazilah argue that God, upon creating humanity, instilled in its nature the knowledge of good and bad values—that is, the ability to distinguish between them—in its mind. The Mu'tazilah emphasizes that some values are discovered by anyone with sound reason before the arrival of religious revelations, while others are known only through revelation, allowing the mind to internalize revealed truths. The Mu'tazila place a significant place in their system of thought on the principle of justice. This has led them to be recognized as people of justice and monotheism in the history of Islamic thought. According to them, God, as a pre-eternal being (kadim), represents monotheism/unity and is the sole source of values. Thus, by viewing God as the sole source of values, the Mu'tazila, on the one hand, connects them to an absolute source and, on the other, frees them from relativity and subjectivity. The only way to avoid the confusion, crisis, and valuelessness of values (nihilism) today is to bind them to the commands and prohibitions of an absolute authority. The Mu'tazila based their entire thought system on the elimination of injustice and inequality. Inequality can be described as the most

damaging and threatening factor to social peace. It also negatively impacts the individual's inner world and spiritual well-being. Indeed, its consequences are becoming increasingly evident globally. Psychiatric illnesses, crime, violence, and suicide are on the rise. Inequality and rights violations lie at the heart of all this. The importance of resource utilization in ensuring equal rights and opportunities is evident. In this regard, not only monetary resources but also social resources, social capital, and psychological capital play a significant role. This is where problems arise when resources are not shared fairly and sustainably. In conclusion, another issue as important as knowing and grasping values is the problem of putting them into practice. The way to overcome this is to establish a solid foundation for the faith-deeds-morality relationship, that is, to fulfill the requirements of faith not only in religious observances but also in the realm of moral actions, and to activate willpower, conscience, fairness, and a sense of justice in the implementation of values. Without these qualities, it will be impossible to eliminate selfishness, theft, injustice, exploitation, hegemony, and inequality on a global scale. Therefore, the Mu'tazilah, renowned in the history of Islamic thought as the people of justice and monotheism, is an important school of thought that embodies the capacity to address these problems and provide solutions.

Keywords: Evil, Injustice, Inequality, Selfishness, Promoting Good and Preventing Evil.

SAVAŞ VE İNSAN HAKLARI PARADOKSU ARASINDA KELÂM PERSPEKTİFİNDEN ADALET

Faruk GÜN*

Öz

Günümüz dünyasında savaşlar, devletler ve toplumlar arasında süregelen çatışmalar, insan hakları ile ciddi bir çelişkiye işaret etmektedir. Bu durum, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin savaş koşullarında ihlal edilmesiyle belirginleşen ve üzerinde durulması gereken karmaşık bir paradoksu gözler önüne sermektedir. Bu çalışmada, savaş ile insan hakları arasındaki bu gerilim, İslâm kelâmının adalet anlayışı temelinde kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır. Kutsal metinler ve akli, ahlaki prensipler çerçevesinde hareket edilerek, adalet kavramı üzerinden özgün, tutarlı ve kapsayıcı çözümler geliştirilmiştir. Araştırma kapsamında kelâm ilminin klasik ve modern yorumları ile insan hakları alanındaki güncel doktrinler karşılaştırmalı olarak incelenmiş; Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde yer alan adalet ve savaşla ilgili hükümlerin ışığında savaşın meşruiyeti, sınırları ve etik normları detaylandırılmıştır. Metodolojik olarak kavramsal çözümleme ve metinler arası karşılaştırma yöntemleri kullanılarak, kelâmî adalet anlayışının hem metafizik hem normatif boyutları ortaya konmuştur. Modern insan hakları literatürüyle kelâm perspektifi arasındaki ortak noktalar ve ayrışmalar sistematik biçimde tartışılmıştır. Adalet, kelâm ilminin temel taşlarından biri olarak sadece hukuki bir kavram değil, aynı zamanda insanî, etik ve kutsal bir ilkedir. Savaş ise ancak zorunlu savunma ve haksızlığa direnme amacıyla, etik ve hukuki kısıtlamalarla çerçevelenmiş meşru bir eylemdir. Çalışmada Eş'arî, Mâtürîdî ve Mu'tezilî kelâm ekollerinin metinleri ve yorumları temel alınarak, klasik İslâm hukukçularının görüşleriyle birlikte savaş ve adalet ilişkisi analiz edilmiştir. Bu çerçevede Kur'ân ve sünnet kaynaklarında savaş sırasında masumların korunması, orantılılık, aşırılıktan kaçınma ve barışın tesisine öncelik verilmesi kelâmî adaletin vazgeçilmez ilkeleri olarak vurgulanmıştır. İnsan hakları, yaratılıştan gelen ve Allah tarafından insana bahşedilmiş temel haklar olarak kabul edilmekte; savaşın insan hakları üzerindeki olumsuz etkileri ise kelâmî etik ve hukuk normlarıyla sınırlandırılmaktadır. Bu bağlamda, savaş koşullarında bile sivillerin korunması, işkence yasağının uygulanması ve gereksiz zararlardan kaçınılması, kelâm ilminin savunduğu önemli etik ilkeler arasında yer almaktadır. Barışa çağrı, müzakere ve uzlaşma ise adaletin pratiğe yansıyan temel unsurlarıdır. Çalışmanın neticesinde, İslâm kelâmının savaş ve insan hakları arasındaki gerilimi adalet ekseninde dengeleyen özgün bir etik ve hukuk anlayışı ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım, modern uluslararası hukuk ve insan hakları normları ile uyumlu olmasının yanı sıra, ilahi vahyin temel ilkeleri ışığında, varlığı bir bütün olarak koruyan insan eksenli bir yorum sunmaktadır. Böylece kelâm ilmi, günümüz küresel insan hakları ve savaş sorunlarına teorik ve pratik açıdan önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, akademik literatüre adalet,

---

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, fgun@pau.edu.tr, ORCID: 0009-0007-1921-8375.

savaş ve insan hakları arasındaki ilişkiye dair disiplinler zenginleştirilmiş bir kaynak ve pozitif bir bakış açısı ile katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Adalet, Merhamet, İnsan Hakları, Savaş.

Justice from the Perspective of Kalam between the Paradox of War and Human Rights

Abstract

In today's world, wars and ongoing conflicts among states and societies reveal a deep contradiction with the very notion of human rights. This situation exposes a complex paradox in which the fundamental rights and freedoms of individuals are violated under conditions of war. The present study examines this tension between war and human rights through the lens of the Islamic theological concept of justice, offering a comprehensive analysis grounded in sacred texts as well as rational and moral principles. Through the central category of justice, the study proposes original, coherent, and inclusive solutions. Within the scope of the research, classical and modern interpretations of Islamic kalâm are compared with contemporary doctrines in the field of human rights. In light of Qur'anic and prophetic teachings on justice and warfare, the legitimacy, limits, and ethical norms of war are explored in detail. Methodologically, the study employs conceptual analysis and intertextual comparison to reveal both the metaphysical and normative dimensions of the kalâmic understanding of justice. Areas of convergence and divergence between modern human rights literature and the kalâm tradition are presented systematically. As a foundational pillar of kalâm, justice is not merely a legal concept but also a human, ethical, and sacred principle. War, in this framework, is permissible only as a necessary act of defense and resistance against injustice, and must remain confined within ethical and legal constraints. Drawing upon the texts and interpretations of the Ash'arî, Mâturîdî, and Mu'tazilî schools, as well as classical Islamic legal thought, the study analyzes the relationship between war and justice. In this context, Qur'anic and prophetic injunctions regarding the protection of non-combatants, proportionality, avoidance of excess, and the prioritization of peace are emphasized as indispensable components of kalâmic justice. Human rights are regarded as inherent and divinely granted rights bestowed upon human beings. The negative effects of war on these rights are restricted through ethical and legal norms derived from kalâm. Even in times of conflict, the protection of civilians, the prohibition of torture, and the avoidance of unnecessary harm remain fundamental ethical imperatives upheld by Islamic theology. Likewise, the pursuit of peace, negotiation, and reconciliation represents the practical manifestation of justice. The study concludes that Islamic kalâm articulates a distinctive ethical and legal framework that balances the tension between war and human rights along the axis of justice. This approach, while compatible with modern international law and human rights norms, also offers a human-centered interpretation shaped by the foundational principles of divine revelation and oriented toward the preservation of existence as a whole. In this regard, kalâm provides both theoretical and practical contributions to contemporary global debates on human rights and warfare. Consequently, this research

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

enriches the academic literature by offering a multidisciplinary and constructive perspective on the relationship between justice, war, and human rights.

Keywords: Kalām, Justice, Mercy, Human Rights, War.

ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN -HAK DİNİ KUR'AN DİLİ ADLI ESERİ ÇERÇEVESİNDE- ADALETE DAİR GÖRÜŞLERİ

Mustafa SOYCAN*

Öz

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, hukuk alanında Batı uygarlığının esas alınıp İslam hukukunun toplum ve devlet düzeninden tamamen tasfiye edilmeye çalışıldığı bir dönemde *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirini telif etmiştir. Osmanlı modernleşmesi ile Cumhuriyet'e geçiş döneminin siyasî ve sosyal hadiselerine tanıklık etmesi ve çok yönlü bir âlim olarak İslam hukukuna dair de çalışmalar yapması, onun adalet ve adaletle dair kavramlar hakkındaki düşüncelerini önemli kılmaktadır. O, konu hakkındaki görüşlerini hem makalelerinde hem de farklı ayetlerin tefsirinde ortaya koyar. Elmalılı'ya göre adaleti ikame etmek insanın uhdesine Allah tarafından emanet edildiği için adalet hem tanımlanabilir hem de yerine getirilebilir bir değerdir. İnsanlar arasında çıkan ihtilaflar adalet gereksinimini ortaya çıkarmış; Allah, bu ihtilafları giderip adaleti tesis etmeleri için peygamberler görevlendirmiş ve kitaplar indirmiştir. Adalet, hakkı olması gereken yere koymaktır. Bu yönüyle adalet, "bagy"ın yani zulüm ve haksızlığın zıddıdır. İnsan türünün bekası medeniyetle, medeniyetin olgunlaşması da adaletle mümkündür. Adalet öncelikle kanun, sonra o kanunun en güzel şekilde tatbik edilmesini ifade eder. Kanunlar öncelikle insanların hürriyet ve meşru eşitliğini sağlamalı, hâlde ve istikbalde ihtiyaçlarını karşılamalı, hayatın amaçlarını tayin etmeli, toplumsal bağları güçlendirmeli, insanların meziyetlerinin kemale ermesine kefil olmalı, zaman ve mekân itibarıyla güç yetirilebilir ve tatbik edilebilir olması gerekir. İslam ahlakının gayesi ile siyasî ve sosyal hikmetlerinin gerçekleşmesi adalet emrinin yerine getirilmesiyle mümkündür. Adalet, Hz. Peygamber ve sonraki dönemlerde Müslümanlar tarafından ideal şekliyle yerine getirilmiş ve onlar "vasat ümmet" yani adaletli toplumlar olmuşlardır. Günümüzde yeniden adaletli toplum olmak için Kur'an ve sünnete tabii olunmalı, ümmet bilincinin inşa edilip icmanın esas alınması gerekir. Adaletin gerçekleşebilmesi için öncelikle fikrî, zihnî ve vicdani zeminin sağlam olması gerekir. İslam, usul ve furu yönünden ilahi dinlerin kemale ermiş formu olduğundan adalet ve hukukun mutlak kaynağıdır. Bu nedenle insanların adaleti tesis etmek amacıyla vazettiği kanunların ilmî ve dinî bir değeri yoktur. Onların bu konudaki konumları kanun yapmak değil, din aracılığıyla Allah'ın kanunlarını keşfetmektir. Çünkü Allah, hukuki ihtilaflarda insanı kendi keyfine göre asaletle hükmetmek üzere değil, ahkâm-ı ilahiyi icra ile görevlendirmiştir. Zaten hilafetin asıl manası hak ile hükmedip adaleti tesis etmektir. Elmalılı, İslam'ın geleneksel kaynaklarından da yararlanarak adalet ve adaletle ilgili mizan, emanet, hikmet ve zulüm kavramlarını seleflerine nazaran daha bütüncül bir perspektiften yorumlamış ve yaşadığı dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak kavramlara kendi özgün yaklaşımını yansıtmıştır. Ayrıca dönemindeki pozitif hukuk lehine gerçekleştirilen inkılaplara karşı İslam hukukunu tavizsiz bir şekilde savunması onun inkılaplara karşı tavrını da ortaya koyar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Adalet, Hukuk, Tefsir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, mustafa.soycan@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3619-0005.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır's Views on Justice Within the Framework of Hak Dini Kur'an Dili

Abstract

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır composed his Qur'anic commentary Hak Dini Kur'an Dili at a time when Western civilization was taken as the basis in the field of law, and efforts were being made to completely eliminate Islamic law from the order of society and the state. His witnessing of the political and social events of the Ottoman modernization and the transition to the Republic, together with his identity as a versatile scholar who also engaged with Islamic law, make his thoughts on justice and related concepts particularly significant. He expressed his views on this subject both in his articles and in his exegesis of various Qur'anic verses. According to Elmalılı, the establishment of justice has been entrusted to humankind by God, and therefore justice is both definable and implementable. Disputes among people revealed the necessity of justice; God sent prophets and revealed scriptures to resolve these disputes and establish justice. Justice is to place the right in its proper place. In this respect, justice is the opposite of "bagy," that is, oppression and wrongdoing. The survival of humankind depends on civilization, and the maturation of civilization depends on justice. Justice first signifies law, and then the best possible application of that law. Laws must primarily ensure human liberty and legitimate equality, meet present and future needs, determine the purposes of life, strengthen social bonds, guarantee the perfection of human virtues, and be enforceable and applicable with respect to time and place. The realization of the aims of Islamic ethics and its political and social wisdoms is only possible through the fulfillment of the command of justice. Justice was ideally upheld during the time of the Prophet and later by the Muslims, who thereby became a "middle nation," that is, a just community. Today, to once again become a just society, one must adhere to the Qur'an and the Sunnah, rebuild the consciousness of the ummah, and take consensus (ijmā') as a foundation. For justice to be realized, the intellectual, mental, and moral ground must first be sound. Since Islam represents the perfected form of divine religions in both principles and branches, it is the absolute source of justice and law. Therefore, human laws enacted with the aim of establishing justice possess neither scientific nor religious value. In this regard, people are not law-makers but discoverers of God's laws through religion. For God has not tasked humankind with ruling according to their own whims in legal disputes, but with implementing divine rulings (ahkām-i ilāhī). Indeed, the true essence of the caliphate is to rule by truth and thereby establish justice. Drawing also on traditional Islamic sources, Elmalılı interpreted the concepts of justice and related notions such as mīzān (balance), amānah (trust), hikmah (wisdom), and zulm (oppression) from a more holistic perspective than his predecessors, while also reflecting the conditions of his own time and giving these concepts his unique approach. Moreover, his uncompromising defense of Islamic law in the face of reforms enacted in favor of positive law clearly reveals his opposition to such reforms.

Keywords: Qur'an, Justice, Law, Tafsir.

GÜNÜMÜZ ÖZBEK AİLE YAPISINDA TEMEL AHLAK EĞİTİMİ

Yılmaz CANKALOĞLU*

Öz

Bireylerin hayatlarına yön veren ve toplumların devamlılığını sağlayan, değer yargılarının ve davranışların şekillenip kuşaktan kuşağa aktarıldığı bir kurum olarak aile, toplum bilim araştırmalarının önemli bir öznesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal bir kurum olan ailenin yapısal olarak yakından tanınması, toplumun ve bireylerin yaşam biçimlerinin anlaşılabilmesi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Özbek aile yapısı içerisinde; kültürel ve ahlâkî değerlerin nesilden nesile aktarılmasını sağlayan, günümüz dünyasında yok olmaya yüz tutmuş geniş aile tipini güçlü bir şekilde devam ettiren birtakım âmillere sahiptir. Özbek aile yapısının dinamik ve canlı kalmasını sağlayan, ahlâkî değerlerin küçük yaşta yeni nesillere aktarılmasına yardımcı olan bu âmillere arasında; yüzyıllardır varlığını sürdüren çayhane kültürü, yatay mimariye dayalı şekillenen mahalle yerleşkesi ve modern dünyanın 21. yüzyılda kaybettiği geniş aile yapısını sıralayabiliriz. Bu çalışmanın amacı, günümüz Özbek aile yapısında temel ahlâkî öğretilerin yeni nesillere nasıl aktarıldığının ve her geçen gün sekülerleşen dünyamızda bu değerleri korumaya yardımcı olan etmenlerin bilinmesidir. Bu çalışmanın amacı, Özbek aile yapısını daha yakından tanıtarak ahlâkî kuralların aile bireyleri arasında nasıl içselleştirildiğini örnekleriyle ortaya koymaktır. Günümüz Özbek aile yapısında temel ahlak eğitiminin başarılı bir şekilde verilmesinde etkili olan en önemli etmen geniş aile tipidir. Çünkü; değişen, dönüşen ve sekülerleşen dünyamızda bu dönüşümden aile yapıları da etilenmiş ve geniş aile tipi çoğu ülkede yerini çekirdek aile tipine bırakmıştır. Özellikle gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde doğum oranının gittikçe düşmesi ve boşanma oranlarının her geçen gün artmasına bağlı olarak çekirdek aile modeli dahi zarar görmüş bunun sonucunda milyonlarca insan yalnız yaşamak zorunda kalmıştır. Özbekistan'da geniş aile modelinin günümüzde varlığını hâlâ sürdürüyor olması ahlâkî öğretilerin istenen düzeyde aktarılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Özbekistan'da geniş aile tipinin varlığını devam ettiriyor olmasında yatay mimarinin etkisi yadsınamayacak kadar çoktur. Kırsal nüfus oranının şehirde yaşayan insanlarla neredeyse eşit olması yatay mimarinin varlığını sürdürmesinde önemli bir etkiye sahiptir denilebilir. Yaklaşık 38 milyon olan Özbekistan halkının 18,4 milyonu kırsalda yaşamına devam etmektedir. İnsanların yatay mimariyi tercih etmelerinin en önemli sebebi ise geniş aile yapısını sürdürmek istemeleridir. Nitekim Özbekistan'da en küçük erkek evlat evlense dahi anne-babasıyla birlikte yaşamayı tercih etmekte ve bunun doğal sonucu olarak geniş aile modeli varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmektedir. Geleneksel aile yapısını büyük oranda koruyan Özbek halkı, yeni nesillere temel ahlak eğitimini küçük yaşta vermeyi prensip edinen nev-i şahsına münhasır bir millettir. Selamlaşma, misafirperverlik, büyüklere saygı, komşuya ikram, ilme ve ilim adamına hürmet, dostluk, samimiyet vb. erdemlerin çocuklara özellikle geniş aile çatısı altında öğretildiği ve mahalle kültürünün hâlâ varlığını sürdürdüğü bir ülke olan Özbekistan bu yönüyle birçok

* Dr. Öğr. Üyesi, Oriental Üniversitesi, yilmaz622@hotmail.com.tr, ORCID: 0000-0001-5489-1804.

farklı milletin dikkatini çeken bir ülkedir. Nüfusun %48 oranında kırsal kesimde yaşıyor olması ve bu yerlerde yatay mimarinin tercih ediliyor olması geniş aile modeline zemin oluşturmakta bu durum ise ahlak eğitiminin istenen düzeyde verilmesine imkân yaratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özbekistan, Aile, Ahlak, Eğitim.

Basic Moral Education in Today's Uzbek Family Structure

Abstract

As an institution that shapes individuals' lives, ensures the continuity of societies, and shapes values and behaviors and is passed down from generation to generation, the family emerges as a significant subject of social science research. A close understanding of the family, as a social institution, is crucial for understanding the lives of both society and individuals. Within the Uzbek family structure, there are several factors that ensure the transmission of cultural and moral values from generation to generation, strongly perpetuating the extended family type, which is on the verge of extinction in today's world. Among these factors that keep the Uzbek family structure dynamic and vibrant, helping to transmit moral values to new generations from a young age, we can list the centuries-old teahouse culture, the neighborhood settlement based on horizontal architecture, and the extended family structure that the modern world has lost in the 21st century. The purpose of this study is to understand how fundamental moral teachings are passed down to new generations in today's Uzbek family structure and the factors that help preserve these values in our increasingly secular world. The purpose of this study is to provide a closer look at the Uzbek family structure and to illustrate how moral principles are internalized among family members. The most important factor influencing the successful delivery of basic moral education in today's Uzbek family structure is the extended family. This is because, in our changing, evolving, and secularizing world, family structures have also been affected by this transformation, and the extended family has given way to the nuclear family in most countries. Especially in developed and developing countries, the steadily declining birth rate and increasing divorce rates have damaged even the nuclear family model, resulting in millions of people forced to live alone. The continued existence of the extended family model in Uzbekistan plays a significant role in the transmission of moral teachings at the desired level. The influence of horizontal architecture on the continued existence of the extended family in Uzbekistan is undeniable. The fact that the rural population is almost equal to that of urban residents has a significant impact on the persistence of horizontal architecture. Of the approximately 38 million people in Uzbekistan, 18.4 million live in rural areas. The most important reason people prefer horizontal architecture is their desire to maintain an extended family structure. Indeed, in Uzbekistan, even if the youngest son marries, he prefers to live with his parents, and as a natural consequence, the extended family model continues to exist strongly. The Uzbek people, who largely maintain their traditional family structure, are a unique nation that makes it a principle to impart basic moral education to the younger generations at an early age. As a country where children are taught virtues such as greeting, hospitality,

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

respect for elders, kindness to neighbors, respect for knowledge and scholars, friendship, sincerity, and so on, and where neighborhood culture still prevails, Uzbekistan attracts the attention of many different nations in this regard. The fact that 48% of the population lives in rural areas and that horizontal architecture is preferred in these areas creates the basis for the extended family model, and this, in turn, facilitates the delivery of moral education at the desired level.

Keywords: Uzbekistan, Family, Morality, Education.

SEKÜLER AYRIMCILIK KARŞISINDA DİNİN ANLAMLI DÜZEN (NOMOS) SAĞLAYICI ROLÜ ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ

Nida Nur BAYRAM*

Öz**

Küreselleşme yalnızca toplumların sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal yapılarını değil aynı zamanda bireylerin kimlik inşasını, aidiyet duygularını ve dini anlam arayışlarını da köklü biçimde dönüştürmektedir. Nitekim modernleşmeyle paralel bir seyir izleyen sekülerleşme süreçleri, geleneksel dini inanç ve sembollerin kamusal alandan dışlanmasına yol açarken, bireylerin anlam dünyalarında da ciddi kırılmalar yaratmaktadır. Özellikle inancını görünür bir şekilde yaşayan bireyler için seküler kurumların normatif yapıları ve işleyişi ile bireylerin dini aidiyetleri arasında belirgin gerilimler hatta çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu gerilim ve çatışma durumlarında birey dışsal ayrımcılıklara uğrarken aynı zamanda içsel anlam krizlerine de sürüklenebilmektedir. Gündelik hayatta seküler yapılar içinde var olmak zorunda kalan ancak diğer yandan dini inancının gerektirdiği gibi yaşamaya da çalışan bireyler ontolojik olarak bir ikililikle karşılaşarak dışlanma, ayrımcılık ve eşitsizlik gibi tehditlerle yüzleşmektedirler. Nitekim Müslüman bir bireyin herhangi bir batı ülkesinde yaşama koşulları bu ikililiği daha da belirgin bir biçimde görünür kılmaktadır. Bu bağlam perspektifinde sunulacak bu bildiride, Almanya’da yaşayan Türk göçmen kadınların profesyonel iş hayatında karşılaştıkları ayrımcılık deneyimleri incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, araştırmaya giren katılımcıların karşılaştıkları seküler dışlayıcılık biçimlerini dini inanç temelli söylemler aracılığıyla nasıl anlamlandırdıklarını ve bu süreçte dinin nasıl bir ontolojik güvenlik kaynağı olarak işlev gördüğünü analiz etmektir. Katılımcıların tümü Almanya’da doğup yetişen, yükseköğrenim görmüş, başörtülü ve aktif olarak iş piyasasında yer alan kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmada nitel bir tasarım belirlenmiş ve 12 katılımcı ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Veriler, tematik analiz yöntemi ile çözümlenmiş ve veride tekrarlayan örüntüler temelinde kavramsal temalar oluşturulmuştur. Araştırmanın teorik çerçevesi Peter Berger’in din sosyolojisi literatürüne kazandırdığı “nomos” kavramı ve ilgili düşünceleri üzerine temellendirilmiştir. Bu kavramsal çerçeve Almanya’da başörtülü Müslüman kadınların iş hayatında karşılaştıkları ayrımcılık deneyimlerini ve başa çıkma yollarını anlamak açısından işlevseldir. Çünkü Berger’e göre din, bireye anlamlı bir düzen -bir diğer deyişle *nomos*- sunar ve bu düzen bireyin toplumsal varoluşuna istikrar kazandırır. Berger “anlamlı düzenin koruyucu şemsiyesi” olarak nitelendirdiği bu yapının bireyin tüm hayat tecrübelerini kapsayarak yaşadığı zorlukları daha dayanabilir kılacağından bahseder. Nitekim Müslüman kadınların yaşadıkları ayrımcılıkla baş etme biçimleri de bu anlamlı düzenin koruyucu şemsiyesi altında gerçekleşmektedir. Almanya’daki seküler iş ortamında dinin kamusal görünürlüğü çoğu zaman gerilimli bir mesele olduğundan, *nomos* kavramı bu gerilimin bireyin anlam dünyasında nasıl

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, nidanbyrm@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8725-5986.

** Bu bildiri, Nida Nur BAYRAM tarafından, Prof. Dr. Kemal ATAMAN danışmanlığında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmakta olan “*Çağdaş Din Sosyolojisinde Weber’in Alınlanması: Peter Berger Örneği*” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

karşılık bulduğunu analiz etmeye olanak tanımaktadır. Buna göre araştırmanın bulguları şu şekilde özetlenebilir: (1) Başörtülü kadınların profesyonel iş dünyasının seküler ortamında Müslüman kimlikleri ve başörtüleri nedeniyle farklı biçimlerde ayrımcılığa maruz kaldıkları, (2) bu ayrımcılık deneyimlerinin, bireylerin Alman toplumuna yönelik aidiyet duygularını zayıflatarak dini kimliklerinin toplumsal meşruiyetinde bir sarsılmaya yol açtığı ve (3) yaşanan deneyimlerin ardından bireylerin inançları aracılığıyla yeniden kendi *nomos*'larını inşa ederek anlamlı bir varoluş düzeni kurdukları görülmüştür. Sonuç olarak, araştırma modern seküler toplumlarda dinin bireylerin anlam üretiminde ve kimlik inşasında hâlâ belirleyici bir güç olduğunu ortaya koymaktadır. Bireylerin yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerini dini referanslarla yeniden anlamlandırmaları, dinin yalnızca metafizik bir inanç sistemi değil aynı zamanda toplumsal hayatta bireye varoluşsal bir güven ve anlamlı bir düzen sağladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Seküler Ayrımcılık, Peter Berger, Nomos.

**The Search for Religious Security in the Face of Secular Discrimination:
A Qualitative Analysis of Religion's Ontological Security and Meaning-Providing Role**

Abstract*

Globalization is fundamentally transforming not only the socio-cultural, economic, and political structures of societies, but also individual identity construction, sense of belonging, and search for religious meaning. Indeed, the processes of secularization that have unfolded in parallel with modernization have led to the exclusion of traditional religious beliefs and symbols from the public sphere, while simultaneously creating deep ruptures in individuals' worlds of meaning. For those who practice their faith visibly, clear tensions -and at times outright conflicts- emerge between the normative structures and functioning of secular institutions and individuals' religious affiliations. In such situations of tension and conflict, individuals may experience not only external discrimination but also internal crises of meaning. Those who must exist within secular structures in everyday life, yet strive to live in accordance with their religious convictions, face an ontological duality and are often confronted with threats of exclusion, discrimination, and inequality. The living conditions of Muslim individuals in Western countries, in particular, make this duality even more visible. From this perspective, the present study examines the experiences of discrimination encountered in professional life by Turkish Muslim women wearing headscarves, who were born and raised in Germany and live in the city of Frankfurt, all of whom have at least a university-level education. The main objective of this study is to analyze how the participants interpret the forms of secular exclusion they encounter through religious belief-based discourses, and how religion functions as a source of ontological security in this process. All participants

---

* This paper was produced by Nida Nur BAYRAM from her doctoral dissertation titled "*The Reception of Weber in Contemporary Sociology of Religion: The Example of Peter Berger*", which is being prepared under the supervision of Prof. Dr. Kemal ATAMAN at the Marmara University Institute of Social Sciences.

are women who were born and raised in Germany, wear the headscarf, hold higher education degrees, and are actively engaged in the labor market. The study employs a qualitative research design, and in-depth interviews were conducted with twelve participants. The theoretical framework of the study is grounded in Peter Berger's concept of "nomos" and his related ideas, which have made significant contributions to the sociology of religion literature. This conceptual framework is functional for understanding the experiences of discrimination and coping strategies of veiled Muslim women in the German workplace. According to Berger, religion provides individuals with a meaningful order -in other words, a nomos- and this order brings stability to their social existence. Berger describes this structure, which he calls the "protective canopy of meaningful order," as one that encompasses all of an individual's life experiences, making the challenges they face more bearable. Indeed, the ways in which Muslim women cope with discrimination take place under the shelter of this protective canopy of meaningful order. Indeed, the ways in which Muslim women cope with discrimination take place under the protective canopy of this meaningful order. Since the public visibility of religion often constitutes a source of tension within the secular work environment in Germany, the concept of nomos provides an analytical lens through which to understand how this tension is reflected and negotiated within the individual's world of meaning. Accordingly, the findings of the study can be summarized as follows: (1) Veiled women experience various forms of discrimination in the secular environment of the professional workplace due to their Muslim identity and headscarf; (2) these experiences of discrimination weaken their sense of belonging to German society and lead to a disruption in the social legitimacy of their religious identity; and (3) following these experiences, the participants reconstruct their own nomos through faith, thereby reestablishing a meaningful order of existence. In conclusion, the study reveals that religion continues to serve as a decisive force in meaning-making and identity construction within modern secular societies. The reinterpretation of discriminatory experiences through religious references demonstrates that religion is not merely a metaphysical belief system, but also a source of existential security and meaningful order for individuals in their social lives.

Keywords: Sociology of Religion, Secular Discrimination, Peter Berger, Nomos,

SÜNNETİN REHBERLİĞİNDE İSLÂM DÜNYASINDAKİ İÇ ÇATIŞMALARIN AŞILMASI

İsa EREN*

Öz

Günümüz İslâm alemi, siyasi, kültürel, askerî ve toplumsal alan başta olmak üzere birçok sorunla karşı karşıyadır. Birliğini yitirmiş olması, bu problemlere karşı etkili ve bütüncül çözümler üretebilme kabiliyetini büyük ölçüde zayıflatmaktadır. İslâm dünyasının birlik ve bütünlüğü ise gerek dış müdahaleler gerekse iç ayrışmalar nedeniyle bir türlü tesis edilememektedir. Batı, İslâm ülkelerini işgal ve sömürge politikasını sürdürme noktasında bölgedeki dinî, mezhebî, kavmî ve etnik farklılıkları bir araç olarak kullanmaktadır. 18. ve 19. yüzyıllarda Mısır'ı işgal eden Fransa ve İngiltere'nin, sömürge düzeninin devamı için ülkedeki Kıptîleri desteklediği bilinmektedir. Sömürgeci güçlerin bu ayartma politikası, Filistin topraklarında kurulan İsrail işgal devleti tarafından da sürdürülen bir uygulamadır. İsrail, bir bütün olması beklenen İslâm dünyasını adeta bir mozaîge dönüştürmeye çalışmaktadır. İslâm alemi, dış kaynaklı bölme çabalarına ek olarak kendi içerisinde, fikrî düzeyde kalması gereken meseleleri mecrasından çıkararak sonu gelmeyen bir düşmanlık haline dönüştürmektedir. Taraflar arasında oluşan kin ve nefret, bu düşmanlığın sona ermemesine yol açmaktadır. Yaşanan bu durumlar karşısında İslâm dünyasının vahdete yönelmesi, ihtiyârî değil, zorunlu bir tercih olarak görünmektedir. Zira vahdetle gerçekleşmesi beklenen şahsî ya da mezhebî çıkarlar değil, tüm İslâm aleminin geleceğidir. İslâm aleminin enerjisini geleceğin inşasına yöneltebilmesi için sünnetin rehberliği, özellikle de Hz. Peygamber'in fitne dönemlerinde şiddet ve çatışmadan uzak durulması yönündeki uyarıları önem arz etmektedir. Hz. Peygamber, "Bize silah doğrultan bizden değildir." sözüyle Müslümanların birbirlerine silah doğrultmamalarını; "Âdemoğullarından hayırlı olanı gibi ol" sözüyle de Hâbil'i örnek almalarını istemiştir. Müslümanları bir vücudun azalarına benzeten Hz. Peygamber, dayanışma içinde kalmaları gerektiğini ifade etmiş; verdiği gemi örneğiyle alt kattakilerin su temin etmek için üst kata çıkmak yerine alt katta delik açmasının doğuracağı olumsuz sonuçlara dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber'in bu uyarılarını önemseyen yakın dönem bazı alim ve mütefekkirler, İslâm dünyasının içinde bulunduğu krizden çıkış noktasında görüş bildirmişlerdir. Nitekim Muhammed Abduh, birbirlerini düşman gören farklı mezheplere mensup Müslümanları; gece karanlığında yürürken birbirlerinden uzaklaşan, sonrasında karşısındakini düşman sanarak birbirini öldüren, ancak sabah olduğunda hakikatin ortaya çıktığı iki farklı yaklaşıma mensup Müslüman topluluklara benzetmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, İslâm dünyasının içinde bulunduğu şiddet sarmalından kurtulması için sünnetin rehberliğine başvurmak suretiyle stratejik bir yaklaşım geliştirmektir. Sünnetin rehberliğinden azamî derecede istifade edilebilmesi için İslâm dünyasının dünü ve bugünü doğru şekilde okunmalıdır. Bu çerçevede günümüz İslâm dünyasında yaşanan ve gelecekte yaşanması muhtemel gelişmeler, mütefekkir ve yazarların

* Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, isaeren@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0897-3822.

görüşlerine temas edilerek ele alınacaktır. İslâm dünyasının birliğini hedef alan dış ve iç kaynaklı teşebbüsler ile meydan okumalar, eleştirel metin/söylem analizi yöntemiyle değerlendirilecektir. Akabinde Hz. Peygamber'in sünneti çerçevesinde ümmetin her bir ferdine düşen sorumluluklar üzerinde durulacak; özellikle hadis külliyyatının "fiten" bölümlerinde yer alan rivayetlerin günümüz gelişmeleriyle ilişkisi irdelenecektir. Bu kapsamda, ümmetin fertleri arasındaki dayanışma/vahdet, şiddet, tekfircilik/ötekileştirme, stratejik sezgi/hikmet gibi kavramlar üzerinden, adeta bir beka sorunu yaşayan ümmetin geleceğine dair analiz yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, İslâm aleml, Şiddet, Vahdet.

Overcoming Internal Conflicts in the Islamic World Through the Guidance of the Sunnah

Abstract

The contemporary Islamic world is confronted with a multitude of challenges, particularly in the political, cultural, military, and social domains. The loss of internal unity has significantly diminished its capacity to formulate effective and comprehensive solutions to these issues. The cohesion and solidarity of the Muslim world have remained unattainable due to both external interventions and internal fragmentations. Western powers have consistently exploited religious, sectarian, ethnic, and tribal differences within the region as instruments for sustaining their colonial and occupation-driven agendas. Historical records indicate that during their occupation of Egypt in the 18th and 19th centuries, France and Britain supported the Coptic minority to uphold and stabilize their colonial regimes. This strategy of manipulation has been perpetuated by the Israeli occupation state established in Palestinian territory, which continues to pursue policies that aim to disintegrate the Islamic world into a fragmented mosaic, rather than allowing it to function as a unified body. In addition to these externally imposed divisions, the Islamic world has, of its own accord, exacerbated internal discord by allowing intellectual disagreements—meant to remain within scholarly bounds—to devolve into persistent hostilities. The hatred and enmity engendered by such disputes inhibit the possibility of reconciliation and obstruct collective progress. Given these circumstances, the pursuit of unity in the Muslim world must be viewed not as a voluntary preference but as an inevitable necessity. What is at stake is not the realization of personal or sectarian interests, but the very future of the global Muslim ummah. To redirect the collective energies of the Islamic world toward constructive action and future-building, the guidance of the Sunnah is of critical importance—especially the Prophet Muhammad's (peace be upon him) exhortations to avoid violence and conflict during times of trial and tribulation (fitnah). The Prophet declared, "He who points a weapon at us is not one of us," thereby unequivocally prohibiting Muslims from raising arms against one another. He further advised, "Be like the better of the two sons of Adam," calling upon Muslims to emulate the example of Hābīl, who refrained from retaliatory violence. The Prophet likened the Muslim community to the constituent parts of a single body and emphasized the necessity of mutual solidarity. Through the parable of a ship—wherein individuals in the lower deck attempt to pierce a hole in order to

access water, thus endangering the entire vessel—he warned of the destructive consequences of uncoordinated, self-serving actions. Several modern scholars and intellectuals who have taken these Prophetic warnings seriously have proposed valuable insights into resolving the crisis currently engulfing the Muslim world. One such thinker, Muḥammad ‘Abduh, likens Muslims of different sectarian affiliations—who view one another as adversaries—to individuals navigating in darkness who, failing to recognize each other, commit acts of mutual destruction, only to see the truth revealed with the arrival of dawn. In this context, the aim of this study is to develop a strategic framework rooted in the guidance of the Sunnah to help the Islamic world escape the vicious cycle of violence. In order to benefit maximally from the Prophetic tradition, a rigorous and historically informed reading of both the past and present of the Islamic world is essential. Within this framework, current developments—and potential future trajectories—will be examined in light of the insights of prominent contemporary Muslim thinkers and writers. Both external and internal efforts aimed at undermining Islamic unity will be analyzed through the methodology of critical text and discourse analysis. Subsequently, the responsibilities incumbent upon each individual within the ummah will be explored through the lens of the Prophet’s Sunnah. Special attention will be given to the fitan (tribulations) sections of the hadith corpus and their relevance to contemporary events. In this scope, the study will provide an in-depth analysis of the existential threats facing the ummah by engaging with key concepts such as intra-communal solidarity and unity, violence, takfır and othering, strategic intuition (fırāsah), and wisdom (ḥikmah), thereby contributing to a deeper understanding of the prospects for the future of a deeply challenged but potentially resilient global Islamic community.

Keywords: Hadith, Sunnah, Islamic World, Violence, Unity.

HADİSLERDE KÜRESEL GELİR UÇURUMUNUN ÖNLENMESİ BAĞLAMINDA İNFAKA VERİLEN ÖNEM

Abdullah Recep KOYUNCU*

Öz

Günümüzde küresel ölçekte sermaye her geçen gün daha da büyümekte, buna karşılık bireylerin mal varlıkları aynı oranda artmamakta; bilakis birçok kişi açısından azalma eğilimi göstermektedir. Bu süreçte yüksek gelir grubunda yer alanlar servetlerine servet katarken, orta ve alt gelir düzeyindeki kimseler mal varlıklarını kaybetmekte ve giderek daha da yoksullaşmaktadır. Neticede zengin ile fakir arasındaki uçurum her geçen gün derinleşmekte, gelir dağılımındaki adaletsizlik küresel ölçekte daha belirgin bir hâl almaktadır. Özetle, zenginlerin daha da zenginleştiği, fakirlerin ise daha da fakirleştiği bir döneme girilmiş bulunmaktadır. Zenginlerin servetlerini sürekli büyüttüğü bu süreç, İslâm toplumlarını da etkilemeye başlamıştır. Bu toplumlarda da mal biriktirme arzusu ve paylaşım ahlâkındaki zayıflama dikkat çekmektedir. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sünneti, servetin belli ellerde toplanmasını engellemeye yönelik çeşitli ilke ve uygulamalar ortaya koymuştur. Bu bağlamda zekât ibadetinin farz kılınması ve infaka dair teşvik edici beyanların varlığı, İslâm'ın toplumsal gelir adaletini sağlamaya yönelik temel hedeflerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, hadislerde zekât dışı gönüllü yardımlara verilen önemi merkeze almakta ve küresel gelir eşitsizliği karşısında Nebvî adalet anlayışının sunduğu çözüm imkânlarını ortaya koymayı konu edinmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, infakla ilgili sahih hadislerin ışığında bireysel sorumluluk bilincini güçlendirmek ve bu hadislerin günümüz sosyal adaletsizliklerine karşı nasıl bir model sunduğunu ortaya koymaktır. Bu çalışma, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek hazırlanmıştır. Çalışmada özellikle literatür taraması, doküman analizi ve içerik çözümlemesi tekniklerine başvurulmuştur. Araştırmanın kapsamını, Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan ve “zekât”, “edeb” ve “birr ve's-sıla” gibi bölümlerde geçen infaka dair rivayetler oluşturmaktadır. Bu rivayetler içerisinde, özellikle zekât dışındaki gönüllü yardımları konu edinen ve sermaye sahiplerini infaka teşvik eden hadisler, belirli içerik kriterlerine göre seçilecektir. Son aşamada ise Dünya Bankası'nın güncel küresel gelir dağılımı verileri ışığında, hadislerde yer alan infak uygulamalarının bu eşitsizlik karşısında ortaya koyduğu çözüm önerileri değerlendirilecektir. Böylece infakın bireysel erdem olmanın ötesinde, toplumsal refaha katkı sunan bir ilke olarak işlevi hadisler çerçevesinde ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İnfak, Zenginlik, Fakirlik, Gelir Eşitsizliği.

---

* Arş. Gör. Dr., Iğdır Üniversitesi, arecep.koyuncu@igdir.edu.tr, ORCID: 0009-0004-9257-3240.

The Significance of Almsgiving (Infāq) in the Prevention of Global Income Inequality in the Light of Hadith

Abstract

In the contemporary world, while global capital continues to grow at an unprecedented pace, the wealth of individuals does not increase at the same rate; on the contrary, for many, it tends to decline. In this process, those belonging to the high-income groups accumulate greater wealth, whereas the middle and lower classes lose their assets and fall into deeper poverty. Consequently, the gap between rich and poor widens day by day, and inequality in income distribution becomes ever more evident on a global scale. In short, humanity is now experiencing an era in which the rich become richer and the poor poorer. This tendency, whereby wealth is continuously amassed, has begun to influence Muslim societies as well, wherein the desire for accumulation and the weakening of the ethic of sharing are increasingly noticeable. Yet the Qur'ān and the Sunnah of the Prophet laid down principles and practices designed to prevent wealth from becoming concentrated in the hands of a few. In this regard, the obligation of zakāt and the numerous prophetic exhortations encouraging voluntary charity constitute among Islam's most essential measures toward ensuring social justice in wealth distribution. The present study focuses particularly on the importance attached in hadiths to voluntary acts of giving beyond the obligatory zakāt, and it seeks to examine the solutions that the Prophetic understanding of justice offers in the face of today's global income disparities. Accordingly, the principal aim of this research is to strengthen individual awareness of responsibility through the guidance of authentic hadiths concerning almsgiving (infāq), and to demonstrate how these narrations present a model response to modern-day social injustices. This study has been prepared by adopting a qualitative research approach widely employed in the social sciences.", making use especially of literature review, document analysis, and content analysis techniques. Its scope comprises narrations on almsgiving found in the *Kutub al-Sitta*, particularly within the chapters on "Zakāt," "Adab," and "Birr wa'l-Şila." From among these, reports emphasizing voluntary giving beyond zakāt and encouraging the wealthy to engage in charity have been selected in accordance with specific content criteria. Finally, in the light of the World Bank's current data on global income distribution, the study evaluates the practical solutions offered in hadiths through almsgiving against the prevailing inequalities. Thus, the function of almsgiving is highlighted not merely as a personal virtue, but as a principle that contributes substantially to communal welfare within the framework of the hadith tradition.

Keywords: Hadith, Almsgiving (Infāq), Wealth, Poverty, Income Inequality.

TEKÂSÜR SÛRESİ BAĞLAMINDA YARDIMLAŞMA DEĞERİNE BİR BAKIŞ

Duygu UÇAR*

Öz

Tekâsür sûresi Mekke döneminde nâzil olmuştur. 8 âyetten müteşekkildir. Adını ilk âyette geçen “çokluk, servet, mal ve evlat çokluğu ile övünme” manasına gelen “التَّكَاثُرُ/ tekâsür” kelimesinden almıştır. Sûrenin ilk iki âyetinde insanın övünüp durduğu dünyevî imkânlarla ve özellikle bunların çokluğuna yönelik hırsına işaret edilmektedir. Devamında ise Allah Teâlâ’nın kullarına verdiği nimetler hatırlatılmakta, bu nimetleri kendini üstün görme aracı kılanların mutlaka hesaba çekilecekleri bildirilerek insanın bu davranışına son vermesi istenmektedir. Bu ahlâkî tutumda ısrarcı olan insan hakikatten, maddi ve manevi sorumluluklarından uzaklaşarak dalalette düşmektedir. Bu bağlamda sûre, bireysel mahiyette bir uyarı taşımakla birlikte; milletlerarası ilişkilerde sergilenen hırs temelli politikalara da dikkat çeken evrensel bir mesaj içermektedir. Günümüzde, kapitalist sistemin teşvik ettiği haz ve hız odaklı tüketim alışkanlıkları, bireyleri hep daha fazlasına sahip olma tutkusuna yöneltmektedir. Dolayısıyla aşırılık, kanaatsizlik, gösteriş, israf, bencillik ve servet biriktirme gibi davranışlar ahlâkî bir yozlaşma olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arası güç rekabeti, gelir dağılımında dengesizlik, büyük kitlelerin yoksullaşması, çevresel problemler, sömürge ve savaşların temelinde toplumsal yardımlaşma ve dayanışma ahlâkının zayıflaması, insanların hırsla, çokluk ve üstünlükle övünme düşüncesine sahip olmaları gelmektedir. Yeme, içme, barınma gibi en temel ihtiyaçlara bile milyonlarca insanın ulaşamadığı bir dünya gerçeği bunu gözler önüne sermektedir. Bu nedenle, İslâm’da “yardımlaşma” değerinin inşası; eşitlik, adalet, toplumsal huzur ve dengeyi tashih eden önemli bir vazife olarak görülmüştür. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “Müminin mümine karşı durumu, bir parçası diğer parçasını sınıksız tutan binalar gibidir.” (Müslim, “Birr ve Sıla”, 65.) sözü Müslümanların dinî ve dünyevî sorumluluklarını, birlik, beraberlik ve yardımlaşma ilkeleriyle sağlam temeller üzerine yerine getirebileceklerini vurgulaması açısından rehber niteliğindedir. Nitekim “yardımlaşma” dar bir mana ile yalnızca fazla olanı vermek değil; hırslı tutumları terk edip, kardeşlik bilinciyle dünya ve ahirete dair ortak iyiliği isteyen bir anlayışı benimsemektir. Bu minvalde çalışmanın amacı, Tekâsür sûresinin ilettiği mesajı “yardımlaşma” değeri ile ilişkilendirerek insanın içinde bulunduğu geçici dünya nimetlerine karşı hırslı davranışlarının bireysel ve toplumsal anlamda yol açtığı ahlâkî çöküşü ele almaktır. Çalışmada, sûrede yerilen dünyevî tamah karşısında, toplumsal düzen ve dengeyi inşa eden yardımlaşma değeri İslâmî bakış açısıyla ortaya koyulmuştur. İncelenen literatür taramasında sûrenin farklı bağlamlarda ele alındığı, bununla birlikte iletilen mesajın yardımlaşma kavramıyla mütalaa edilmediği görülmüştür. Son tahlilde “Az çoktur.” sözünden yola çıkarak, çokluk yarışının insana huzur telkin etmeyeceği, bu nedenle ölçülü ve dengeli bir yaşam sürmenin dünya ve ahiret iyiliği kazandıracağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca dünyada bahşedilenlere emanet olarak yaklaşılması gerektiği, insanın sahip olduğu nimetlerin niceliksel

* Uzman Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, duyguucr.55@gmail.com, ORCID: 0009-0000-6036-7021.

çokluğunun Allah katında üstünlük ifade etmediği; ancak nimete şükür, kulluk bilinci ve yardımlaşmanın ilâhi nazarda büyük bir değere sahip olduğu ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Tekâsür Sûresi, Çokluk Yarışı, Yardımlaşma.

A Look at the Concept of Solidarity in the Context of Surâh al-Takâthur

Abstract

Surâh al-Takâthur was revealed during the Meccan period. It consists of eight verses. It takes its name from the word “Takâthur”, which means “boasting in abundance, wealth, property, and children”, as mentioned in the first verse. The first two verses of the surâh refer to the worldly opportunities in which humans boast, and particularly to their greed for their abundance. The surâh then reminds us of the blessings God Almighty has bestowed upon His servants, informs us that those who use these blessings as a means of self-importance will certainly be held accountable, and urges us to put an end to this behavior. Those who persist in this moral attitude stray from truth, from their material and spiritual responsibilities, and fall into misguidance. In this context, while the surah carries a personal warning, it also contains a universal message that draws attention to the greed-based policies exhibited in international relations. Today, the pleasure- and speed-driven consumption habits fostered by the capitalist system drive individuals to constantly desire more. Consequently, behaviors such as excess, dissatisfaction, ostentation, waste, selfishness, and wealth accumulation manifest as moral decay. The underlying causes of international power competition, unbalanced income distribution, mass impoverishment, environmental problems, colonialism, and wars stem from the weakening of the spirit of social cooperation and solidarity, and from people's tendency to boast of greed, abundance, and superiority. The reality of a world where millions lack access to even the most basic needs, such as food, water, and shelter, reveals this. Therefore, establishing the value of “mutual aid” in Islam is seen as a vital task for restoring equality, justice, social peace, and balance. The Prophet Muhammad's (peace be upon him) words, “The situation of a believer towards another is like that of a building, each part holding tightly to the other.” (Müslim, “Birr and Sıla”, 65.) serve as a guide, emphasizing that Muslims can fulfill their religious and worldly responsibilities on solid foundations through the principles of unity, solidarity, and mutual support. Indeed “solidarity” in a narrow sense does not simply mean giving what is surplus; it means abandoning greedy attitudes and embracing an understanding of brotherhood and the common good in this world and the hereafter. In this context, the aim of this study is to relate the message conveyed by surâh al- Takâthur to the value of “solidarity” and to address the moral decline that human greed for temporary worldly blessings causes, both individually and societally. This study explores the value of mutual support, which establishes social order and balance, in contrast to the worldly greed condemned in the surah, from an Islamic perspective. A literature review has revealed that the surâh has been studied in various contexts, but its message has not been considered from a perspective of mutual aid. Consequently, based on the maxim “Less is more” it that the race for multiplicity will not peace a person

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

and that a moderate and balanced life will bring goodness in this world and the next. It also emphasizes that what is given in this world should be viewed as a trust, and that the abundance of blessings a person possesses does not constitute superiority in the sight of God. However, gratitude for blessings, a sense of servitude, and mutual aid hold great value in the divine eye.

Keywords: Tafsīr, Surāh al-Takāthur, The Race for Multiplicity, Solidarity.

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİSİ OLARAK TÜRKİYE'DE KADINLARIN SPİRİTÜEL ARAYIŞLARA YÖNELİMİ

Hatice DÜLGEROĞLU*

Öz**

Küresel ölçekte yaşanan savaşlar, soykırımlar, ekonomik adaletsizlikler ve iklim krizi gibi meseleler, karmaşık ve insanın kendi gücüyle aşamayacağı boyutlarda eşitsizlik biçimleri üretmektedir. Bu gerçeklik, insanın dünyada bir fark yaratma kabiliyetine olan inancını zayıflatmakta; çaresizlik, korku, kaygı, öfke ve değersizlik gibi duyguların derinleşmesine yol açarak onu varoluşsal bir boşluk hissiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Hayatına istikamet tayin eden anlam ve kontrol duygusunun zayıflaması veya yitimi karşısında ise bireyler, içsel bir bütünlük ve denge arayışına yönelir. Bu arayış neticesinde dinî, spiritüel veya psikolojik içerikli çeşitli stratejiler geliştirerek kaybettiği anlamı geri kazanmaya ve hayatı üzerindeki kontrolü tekrar elde etmeye çalışır. Başa çıkma stratejileri denen bu süreç her ne kadar bireysel bir eylem ve içsel bir süreç olarak görünse de arka planda aile, toplum, gelenek, kültür ve din gibi birbiriyle iç içe geçmiş sosyal sistemlerin belirleyici olduğu bir bağlam yer almaktadır. Dolayısıyla bu çok katmanlı yapıdan bağımsız olarak geliştirilen herhangi bir başa çıkma biçiminden söz etmek mümkün değildir. Başa çıkma sürecinde birey, proaktif bir şekilde karar alır; mevcut koşullar içinde kendisi için en uygun stratejiyi seçerek anlam ve denge arayışına yönelir. Bu bildiride, küresel eşitsizliklerin bireylerde yarattığı anlam ve kontrol kaybına karşı bir başa çıkma biçimi olarak günümüzde kadınların spiritüel arayışlara, özellikle enerji ve şifa tekniklerine yönelimi ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, spiritüel arayışlar bağlamında deneyimlenen enerji ve şifa tekniklerinin katılımcıların hayatı anlamlandırma biçimleri ile olumsuz yaşam deneyimlerine karşı geliştirdikleri tutumları nasıl etkilediğini anlamak ve açıklamaktır. Nitel bir tasarı olarak yapılandırılan araştırmada fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan ve en az iki yıldır theta healing, reiki, access bars, JAAS, numeroloji, astroloji, biyoenerji, yoga, meditasyon veya aile dizimi gibi enerji ve şifa tekniklerinden bir ya da birkaçını uygulayan 25 kadın katılımcı ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, tematik analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre katılımcılar, eşitsizlikler karşısında kırılganlaşan anlam duygusunu, şifa tekniklerini kendileri üzerinde uygulayarak edindikleri deneyimler ile bu tekniklerin dayandığı felsefî yaklaşımlar ve öğretiler aracılığıyla yeniden inşa etmektedir. Bu süreç, bilişsel bir yeniden yapılandırmaya işaret etmekte ve katılımcıların zorlu yaşam olaylarına ilişkin tutum ve değerlendirmelerini de dönüştürmektedir. Bulgular ayrıca, katılımcıların dış dünyada kontrolü kaybetmenin yarattığı krizle, iç dünyalarında bir kontrol alanı oluşturarak başa çıktıklarını göstermektedir. Yoga, meditasyon, nefes egzersizi ve regresyon gibi uygulamalar, katılımcıların öz farkındalık ve öz düzenleme becerilerini geliştirerek beden, zihin ve ruh

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, dulgerogluhatice@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1251-8793.

** Bu bildiri, Hatice DÜLGEROĞLU tarafından, Prof. Dr. Ali Ulvi MEHMEDOĞLU danışmanlığında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmakta olan “Türkiye’de Maneviyat Arayışları Üzerine Nitel Bir Araştırma: Yoga, Meditasyon, Reiki ve Theta Healing Örneği” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

arasında bir denge kurmalarına yardımcı olmaktadır. Böylece dışarıda yitirilen kontrol duygusu, şifa pratikleri aracılığıyla içeride yeniden kazanılmaktadır. Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, kendilerini Müslüman olarak tanımlayan katılımcıların, başa çıkma sürecinde geleneksel dinî inanç ve pratikleri terk etmeden şifa tekniklerine de yönelmeleridir. Bu yönelimin arka planında din eğitimindeki korku temelli yaklaşımlara ve kurumsal dine yönelik eleştiriler yer almaktadır. Katılımcılar spiritüel uygulamaları kendilerini Allah'a yaklaştıran; namaz, oruç, dua gibi ibadetlerin hakikatine ulaştıran birer araç olarak gördüklerini ifade etmektedir. Katılımcılar spiritüelliği alımlarken sık sık tasavvufi düşünceye ve mizaç ilmi gibi geleneksel uygulamalara referanslar vermekte, dinî inançlarıyla çeliştiklerini düşündükleri spiritüel içerikler için bir nevi filtrelemeye başvurmaktadır. Bu durumu geleneksel dinî inançların spiritüel uygulamalarla sentezlendiği bir başa çıkma stratejisinin geliştirilmesi olarak yorumlamak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Spiritüel Arayışlar, Başa Çıkma Stratejileri, Küresel Eşitsizlik

Women's Engagement with Spiritual Pursuits in Türkiye as a Strategy for Coping with Global Inequalities

Abstract*

Globally, phenomena such as armed conflicts, genocides, economic inequalities, and the climate crisis produce complex forms of structural inequality that often exceed individuals' capacity to address them autonomously. Such realities can erode one's belief in personal efficacy and agency, intensifying experiences of helplessness, fear, anxiety, anger, and worthlessness, and giving rise to a profound sense of existential void. In response to the attenuation or loss of perceived meaning and control over life, individuals engage in the pursuit of internal coherence and psychological equilibrium. This quest frequently manifests through the adoption of diverse coping strategies—religious, spiritual, or psychologically oriented—aimed at restoring a sense of meaning and reestablishing control over one's life circumstances. While coping is often conceptualized as an intrapersonal process, it unfolds within a broader socio-cultural matrix in which interdependent systems—family, community, traditions, cultural norms, and religious frameworks—exert a significant shaping influence. Consequently, no coping strategy can be fully understood in isolation from these multilayered social structures. Within this process, individuals exercise proactive agency, making deliberate choices to select strategies most suited to their contextual conditions and directing their efforts toward the restoration of meaning and psychological balance. This study explores contemporary women's engagement with spiritual practices, particularly energy and healing techniques, as a coping mechanism in response to the loss of meaning and control induced by global inequalities. The aim of the study is to understand and elucidate how experiences with energy and healing practices, within the context of spiritual pursuits, influence participants' ways of

---

* This paper was produced by Hatice DÜLGEROĞLU from her doctoral dissertation titled "A Qualitative Research on Spirituality Searches in Turkey: The Example of Yoga, Meditation, Reiki and Theta Healing", which is being prepared under the supervision of Prof. Dr. Ali Ulvi MEHMEDOĞLU at Marmara University Institute of Social Sciences.

making sense of life and their attitudes toward adverse life events. The research was structured as a qualitative study employing a phenomenological approach. Semi-structured in-depth interviews were conducted with 25 female participants residing in various cities across Türkiye, each of whom had been practicing one or more energy and healing techniques -such as Theta Healing, Reiki, Access Bars, JAAS, numerology, astrology, bioenergy, yoga, meditation, or family constellation work- for at least two years. The data collected were analyzed using thematic analysis. The findings indicate that participants actively reconstruct their sense of meaning -rendered vulnerable by systemic inequalities- through experiential engagement with self-administered healing techniques, as well as through the philosophical principles and teachings that underpin these practices. This process indicates a form of cognitive restructuring and also transforms participants' attitudes and appraisals toward challenging life events. Furthermore, the findings reveal that participants cope with the crisis of losing control over the external world by cultivating an internal locus of control. Practices such as yoga, meditation, breathwork, and regression contribute to enhanced self-awareness and self-regulation, facilitating a sense of balance among body, mind, and spirit. Thus, the sense of control lost externally is internally restored through healing practices. Another significant finding of the study is that participants who identify themselves as Muslim turn to healing practices as part of their coping process without abandoning traditional religious beliefs and rituals. Underlying this orientation are critical reflections on fear-based approaches in religious education and on institutionalized religion more broadly. Participants describe spiritual practices as means of drawing closer to God and as tools that help them access the inner truth of Islamic worship practices such as prayer, fasting, and supplication. In interpreting spirituality, participants frequently refer to Sufi thought and to traditional practices such as ilm al-mizaj (the science of temperament), while simultaneously employing a form of selective filtering toward spiritual content they perceive as conflicting with their religious convictions. This phenomenon can be interpreted as the development of a hybrid coping strategy in which traditional religious beliefs are synthesized with spiritual practices.

Keywords: Spiritual Seeking, Coping Strategies, Global Inequalities.

KÜRESEL TÜKETİM KÜLTÜRÜNE İSLAM EKONOMİ MODELİNİN GETİRDİĞİ CEVAP

Ahmet Furkan AY*

Öz

Günümüzde küresel dünyanın getirmiş olduğu ekonomik sistemde sınırsız bir şekilde tüketim kültürü ön plana çıkmış ve toplumların yaşamlarını etkileyen bir unsur olmuştur. Kapitalist sistemde bu sınırsız tüketim, israfı normalleştirme ve hızlıca büyümeyi desteklediği için bireyleri ve toplumu ihtiyacının fazlası tüketime yönlendirmektedir. Dijitalleşeninde etkisi ile medya ve reklam gibi araçlarla tüketim alışkanlıkları sürekli yenilenerek bireylere özendirilmekte ve ihtiyaçtan çok arzularının peşinden gitmektedir. Bu durum da toplumda ciddi sorunlara yol açmaktadır. Tüketim kültürünün getirdiği birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Çevrenin bozulması, doğal kaynakların hızlıca tükenmesi, ahlaki değerlerin bozulması, ekonomik eşitsizliklerin ortaya çıkmasıdır. Bu sorunların ortaya çıkması geleceğimizi tehdit etmekte ve ivedilikle çözüm bulunması gerekmektedir. Çalışmamızda ele alacağımız asıl amaç ise İslam ekonomi modelinin bu sorunlara nasıl çözüm ürettiğidir. İslam ekonomi faaliyetleri sadece maddi yönden değerlendirmez maddi kazanca bakmaz aynı zamanda manevi alana da bakar mesela manevi doyumu, açgözlü olmamayı, israf etmemeyi öğretir. Kur'an ve hadislerde ise israf yasağı açıkça yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de "...yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri sevmez" (A'raf, 7/31) ayeti ile bir sınır koyulmuştur. İslam'da tükettiğimiz şeyler de bir ölçüye göre olmalıdır; Gereğinden fazla harcamalar birey ve toplum açısından sakıncalıdır. Aynı zamanda toplumsal adaleti de hedefler böylece adaletli bir gelir dağılımı ortaya çıkar. İslam dininde zekât ve infak gibi sosyal yardımlaşmalar emredilmiş böylece toplumda ekonomik kaynakların adil bir şekilde dağılmasını amaçlanmıştır. Küresel sistemin neden olduğu adaletsizlik, çevresel çöküntü ve toplumsal yabancılaşmaya karşı İslam iktisadi modeli teorik ve pratik çözümler sunmakta, evrensel olarak insanlığa cevap vermektedir. Çevresel olarak baktığımızda ise İslam insanı yeryüzünün halifesi görür ve çevreye karşı doğru davranılması amacıyla sorumluluk yüklemiştir. Günümüz modern dünyasında tüketim alışkanlığının doğaya zarar vermesine karşılık, İslam ekonomisi kaynakların idareli bir şekilde kullanılması doğaya uygun üretimlerin yapılmasını ve ölçüyü esas alır. Sonuç olarak baktığımızda İslam ekonomi modeli, küresel tüketim kültürünün açtığı ekonomik, toplumsal ve çevresel olaylara karşı ölçülü, adaletli, sorumluluk bilinci ve denge ilkeleri sunarak çözüme kavuşturmaktadır. Böylece bireyler bu model ile bilinçli tüketici olmayı, toplumlar ise paylaşmayı öğrenmektedir. Ayrıca ahlaki kurallara dayanarak ve faiz yasağıyla birlikte piyasayı düzene koyarak tüketim değil, üretim ve paylaşım anlayışlı bir yaklaşım ortaya koyar. Bu çalışmamızda hem Kuran ve hadislerde geçen İslam ekonomisine ilişkin esasları ele almaya çalışacağız hem de küresel tüketim sorununa karşı alınması gereken önlemler ve bu sorunun tarihsel arka planı, sosyo-ekonomik etkileri, günümüzde toplumlara nasıl etki ettiği ele alınarak sorular ve cevaplar ortaya konularak tartışılacaktır. Ayrıca İslam ekonomi modeli ile günümüz modern dünyasındaki tüketim krizine

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Artvin Çoruh Üniversitesi, ayahmetfurkan08@gmail.com, ORCID: 0009-0007-3795-8756.

karşı İslam'ın sunduğu toplumsal ve ahlaki bir düzenin yeniden inşası üzerinde değerlendirmeler ve öneriler yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: İktisadi Ahlak, İslam Ekonomisi, Küresel, Tüketim Kültürü, İsrar.

The Response of the Islamic Economic Model to the Global Consumption Culture

Abstract

In today's globalized world, the prevailing economic system promotes a limitless culture of consumption, significantly influencing the lives of societies. Within the capitalist system, this unrestricted consumption normalizes wastefulness and supports rapid economic growth, pushing individuals and societies toward consuming far beyond their basic needs. The digital age, along with media and advertising, continuously reshapes consumer habits, encouraging people to chase desires rather than needs. This trend has resulted in serious societal problems, including environmental degradation, the rapid depletion of natural resources, the erosion of moral values, and increasing economic inequality. These issues threaten the future of humanity and require urgent solutions. The main purpose of this study is to explore how the Islamic economic model provides solutions to the problems caused by global consumer culture. The Islamic economic system does not evaluate economic activity purely from a material perspective; it also emphasizes spiritual and ethical dimensions. It teaches moderation, discourages greed, and prohibits wastefulness. The Qur'an and Hadith clearly forbid extravagance, as stated in the verse: *"Eat and drink, but do not be wasteful. Indeed, Allah does not like the wasteful"* (Surah Al-A'raf, 7:31). In Islam, consumption must follow a balanced and measured approach; excessive spending is considered harmful both individually and socially. Furthermore, the Islamic model aims for social justice and fair income distribution. Obligatory and voluntary forms of charity such as *zakat* and *infaq* are commanded to ensure the equitable distribution of wealth and resources within society. In the face of injustice, environmental destruction, and social alienation caused by the global system, the Islamic economic model presents both theoretical and practical alternatives with universal values for humanity. From an environmental perspective, Islam regards human beings as stewards (*khalifa*) of the Earth and places a responsibility upon them to protect and respect the environment. In contrast to modern consumption patterns that harm nature, the Islamic economy emphasizes responsible resource use, eco-friendly production, and balance as key principles. In conclusion, the Islamic economic model offers principles of moderation, justice, responsibility, and balance as solutions to the economic, social, and environmental crises created by global consumer culture. Through this model, individuals learn to become conscious consumers, and societies learn the value of sharing. Built upon ethical values and a prohibition of interest (*riba*), this approach promotes not consumption, but production and equitable distribution. This study will examine both the fundamental principles of Islamic economics derived from the Qur'an and Hadith, as well as the historical background, socio-economic impacts, and modern manifestations of the global

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

consumption problem. It will propose solutions, raise critical questions, and provide a framework for reconstructing a moral and socially just order in the modern world through Islamic economic thought

Keywords: Economic Ethics, Islamic Economics, Global, Consumer Culture, Wastefulness.

ALGI-OLGU AYRIMINDA KUR'ÂN'A GÖRE “ÖTEKİNİ” ANLAMININ İMKÂNİ ÜZERİNE

Hüseyin DOĞAN*

Öz

Bütün kâinatı ve mevcudatı yoktan var eden Allah, yaratmış olduğu tüm varlıkların huzur ve selameti açısından hatta onların daha güvenilir bir geleceği “inşâ” edebilmeleri noktasında onlara kendi türünden peygamberler göndermiştir. Bilindiği üzere semavî din geleneğini oluşturan bütün peygamberler de her türlü saplantı ve ırkçılığın tamamen ötesinde tüm insanlığın iki dünya saadetini temin ederek mutlu bir sona doğru evirilmelerini sağlamak üzere Allah'tan aldıkları ilâhî vahiy/kelâmı aktarmış (tebliğ) ve açıklamışlardır. Bu nedenle olsa gerekir ki, Kur'ân'da bütün peygamberlere imân konusunda herhangi bir farkın gözetilmemesi gerektiğine açık ara vurgu yapılmıştır. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'ın en özel ilahî metinlerinde başta inanç, ibadet ve ahlâk ilkeleri olmak üzere tüm insanlığın üzerinde ittifak etmiş olduğu temel insanî ve vicdanî unsurlara dikkate çekilmiştir. Bu sebeple semavî din geleneğini oluşturan tüm ilahî metinlerde değişmeyen en önemli unsurlardan birisi de hiç kuşkusuz karşıdakini ve “ötekini” kendi yerine koyabilmek, kendin için istediğini kaşındaki (diğer) için de isteyebilmek; tevhit ruhunu sadece Allah'ın varlığı ve birliği olarak değil, aynı şekilde tüm insanlığın birlik ve beraberliği için de sergileyebilmektir. Bu açıdan meseleye her türlü tarihî, siyasî ve mezhebi tüm algıların ötesinde tamamen dinî saiklerle yaklaşıldığında da görülecektir ki Kur'ân'a göre inanan insanlar tarif ve tavsif edilirken aynı şekilde semavî din geleneğine ait Yahudiler ile Hristiyanlardan da Allah'a inanan insanların olduğu, mabetlerinde ibadete çekildikleri, namazlarında secdede gözyaşı döktükleri ve uykularından feragat ederek gecelerini ibadetle geçirdikleri ifade edilmektedir. Zira Kur'ân açısından, diğer dinî inanç gruplarına ait insanlarla, kendilerini mü'min olarak vasıflandıran kimseleri birbirinden ayıran en önemli etken zülüm sarmalıdır. Çünkü Mâtürîdî'nin beyanıyla din ve inanç konusunda insanların birlik ve beraberliğine hatta beraber yaşama duygusuna en büyük engel hiç kuşkusuz bu “zülmet” tutsağıdır. Buna göre İslâm'a göre savaş, ancak zulmün ve esaretin olduğu alanda meşruiyet zemini kazanacağından zulüm, işgal, baskı ve esaret kısılcacının dışında “ötekini” ve karşıdakini doğru bir biçimde anlayarak ortak yaşama alanının temel dinamiklerini ortaya koymak ve İslâm'ın başlangıçta emretmiş olduğu tevhit ve beraberlik ilkesine teslimiyeti gerçekleştirmiş olmak gerekir. Kur'ân'a göre karşıdakini veya “ötekini” anlama noktasında tarihî, siyasî ve mezhebî etkenlerle hareket edildiğinde varılacak sonuç çoğu kez algı yönetimiyle tanımlanmaktadır. Bu sebeple de ortada duran ve gerçekliği simgeleyen olguyu ifade etme veya adlandırma konusunda çoğu kere yanılgıya düşülmektedir. Buna göre ilâhî tüm evrensel metinlerde başlangıçta yerini bulan ve bu metinleri insanlığa aktarmak ve duyurmakla görevli olan tüm

* Prof. Dr., Sinop Üniversitesi, huseyindogan5555@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3509-5340.

peygamber geleneğinde, olayı-olguyu yerinde gerçekliği ile tespit ederek ortaya koyma ve buna göre tavır almanın imkânı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kavramlar: Din, Kur'ân, İnsan, Anlama, Öteki.

On the Possibility of Understanding the “Other” According to the Qur'an in the Distinguishment between Perception and Fact

Abstract

God, who created the entire universe and all beings from nothing, sent prophets of his own kind to all created beings for their peace and well-being, and even to enable them to “build” a more secure future. As is known, all the prophets who constitute the divine religious tradition conveyed (communicated) and explained the divine revelation/word they received from God, to ensure the happiness of all humanity in both worlds, beyond all obsessions and racism, and to ensure their evolution towards a happy ending. It is for this reason that the Quran clearly emphasizes the importance of making no distinctions regarding faith in all prophets. The most important divine texts of Judaism, Christianity, and Islam highlight the fundamental human and conscientious elements on which all humanity agrees, particularly the principles of faith, worship, and morality. Therefore, one of the most important, unchanging elements in all the divine texts that constitute the Abrahamic religious tradition is undoubtedly the ability to put the other person, the “other,” in one's place, to desire for oneself what one desires for oneself; to demonstrate the spirit of monotheism not only for the existence and unity of God, but also for the unity and solidarity of all humanity. From this perspective, when the issue is approached with purely religious motivations, beyond all historical, political, and sectarian perceptions, it becomes clear that, while the Quran describes and describes believers, it also states that there are Jews and Christians belonging to the Abrahamic religious tradition who believe in God, who retreat to their temples for worship, shed tears in prostration during prayer, and sacrifice sleep, spending their nights in prayer. Indeed, from the Quran's perspective, the most significant factor distinguishing those who identify as believers from those of other religious faiths is the spiral of oppression. Because, as Maturidi puts it, the greatest obstacle to unity and solidarity among people in matters of religion and belief, and even to the sense of coexistence, is undoubtedly this captivity of “oppression.” Accordingly, according to Islam, war can only gain legitimacy in an environment of oppression and captivity. Therefore, outside the grip of oppression, occupation, oppression, and captivity, it is necessary to correctly understand the “other” and the other party, revealing the fundamental dynamics of coexistence, and to realize the principles of monotheism and unity enjoined by Islam at its outset. According to the Quran, when historical, political, and sectarian factors are used to understand the other or the “other,” the outcome is often defined by perception management. Consequently, errors are often encountered in expressing or naming the phenomenon that stands out and symbolizes reality. Accordingly, in the entire prophetic tradition, which initially found its place in all divine universal texts and was responsible for conveying and announcing

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

these texts to humanity, the possibility of identifying the event-fact in its place with its reality and taking a stand accordingly was emphasized.

Keywords: Religion, Qur'an, Human, Understanding, Other.

SOSYO-POLİTİK BASKI ALTINDA SURİYELİ ÂLİMLERİN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Sümeýra YAKAR*

Öz**

İslâm hukukunda yapılan içtihadın veya verilen fetvanın geçerli kabul edilmesi için, âlimlerin siyasi ve politik baskı altında olmamaları klasik hukuk eserlerinin ilgili bölümlerinde açıklanmıştır. Âlimler içinde bulundukları siyasi-politik ortam sebebiyle fikirlerini açıklarken bazen çekimser davranmış, bazı sorunları ‘daha büyük olduğu düşünülen muhtemel zarardan sakınmak için’ toplumun maslahatı gereği farklı değerlendirebilmişlerdir. Suriye’deki âlimlerin, özellikle Ramazan el-Buti’nin, verdiği fetvalar incelendiğinde siyasi ortamın ifade özgürlüğü üzerindeki etkisi anlaşılmaktadır. Siyasi tarih bakımından incelendiğinde Suriye’de Sünni Müslümanların her devirde baskı ve katliama maruz kaldığı, âlimlerin fikirlerini açıklarken özgür ortamın olmadığı görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin yıkılışından sonra Skeys-Pickot anlaşmasıyla Fransızların mandasında bugünkü sınırlarında 22 Mayıs 1930 tarihinde Suriye devleti kurulmuştur. II. Dünya savaşında Fransa’nın yenilgiye uğramasıyla, 1944 tarihinde Suriye devleti bağımsızlığını yeniden kazanmıştır. 1961 yılına kadar çok fazla hükümet değişiminin yaşandığı süreçte âlimler, din adamları ve toplum önderleri ağır baskılara maruz kalmış, bazıları zulüm altında vefat etmiştir. 1963 yılında ağırlıklı olarak askerlerden ve dini azınlık olan Nusayrilerden oluşan Bas rejiminin yürütme ve yasama yetkilerini kendinde toplamasıyla Suriye tarihinde Sünni Müslümanlar için yeni bir dönem başlamıştır. Askeri ve solcu ideolojinin hâkim olduğu bu dönemde, İsrail’le Altı Gün Savaşları gerçekleşmiş, savunma bakanı olarak görev yapan Hafız Esad 1970 yılında darbe yaparak yönetimi ele geçirmiştir. Temel unsurlarını Nusayri grupların oluşturduğu Bas rejimi tarafından seküler ajandanın takip edilmesine karşı Sünni Müslümanlar tarafından protesto ve gösteriler gerçekleştirilmiş fakat bunların hepsi, rejimin orantısız güç kullanarak Müslüman nüfusu sindirmesiyle sonuçlanmıştır. Irak-İran savaşında Bas rejiminin İran’ı desteklemesi ve yönetsel kargaşadan faydalanan İsrail’in Golan Tepelerini ilhak ettiğini açıklamasıyla, Müslümanlar arasında rejime karşı tepki şiddetlenmiş ve ülke genelinde Müslüman Kardeşler tarafından desteklenen gösteriler tertip edilmiştir. 1982 yılında, Hafız Esad protestoları tarihte Hama katliamı olarak bilinen 25.000’den fazla Müslümanın katliamıyla sonuçlandırmış ve kendi halkına karşı toplu katliam gerçekleştiren ilk yönetici olarak tanınmıştır. Bu katliamdan sonra, Müslüman âlimler tarafından desteklenen dini, siyasi veya toplumsal alandaki her türlü muhalefet sert müdahalelerle susturulmuştur. Hafız Esad’ın ölümüyle, 10 Temmuz 2000’da başlayan Beşar Esad devrinde de tüm muhalif hareket ve oluşumlar baskı ve güçle durdurulmuştur. 2011 yılında bölgede başlayan Arap Baharı Suriye’yi de etkilemiş ve Esad rejimi altında zulme maruz kalan Müslümanlar yönetime karşı ayaklanmak istemişlerdir. Ayaklanmalar başlamadan önce Suriyeli âlimlerinden el-Buti, insanların gösterilere katılmamasını tavsiye eden fetva yayınlamasıyla,

* Doç. Dr., Samsun Üniversitesi, sumeyra.yakar@samsun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8335-6819.

** Bu çalışma, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi tarafından desteklenen “Müslüman Alimlerden Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, Muhammed Said Ramazan el-Buti ve Hayrettin Karaman’ın Fıkıh Görüşlerinin Karşılaştırılması ve Batı Literatürüne Kazandırılması” başlıklı SBA-2024-1547 kodlu Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Esad destekçisi olduğu şeklinde ithamlara maruz kalmıştır. El-Buti'nin şehit edilmesinden sonra Suriye'de ayaklanmalar başlamış ve Esad rejimiyle muhalif Müslümanların mücadelesi 2024 yılında Türkiye'nin desteklediği grupların rejimi devirerek, Ahmed el-Şara'nın başkanlığında yeni devletin kurulmasına kadar devam etmiştir. Bu süreçte 300.000'den fazla insan vefat etmiş, 13 milyondan fazla insan mülteci konumuna düşmüş, 14 milyon insan sivil yardıma muhtaç hale gelmiştir. Suriye siyasi tarihinin her devrinde Müslümanların baskı altında yaşadığı, her türlü adalet arayışı sonucunda Müslüman nüfusun ağır zarar gördüğü, alimlerin ifade özgürlüğüne sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu çalışma karşılaştırmalı metin analiz yöntemini kullanarak Suriye'de siyasi-politik olaylar ve alimlerin bu olaylar karşısında geliştirdikleri çözüm önerilerini, el-Buti'nin fetvası özelinde ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasıyla açıklamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Suriye, Suriyeli Alimler, Ramazan el-Buti, Bas Rejimi.

Freedom of Expression among Syrian Scholars under Socio-Political Pressure

Abstract

The validity of religious interpretation or religio-legal opinion (*fatwā*) in Islamic law is conditioned political freedom of scholars that is mentioned in classical legal compilations. Upon hesitating of expressing opinions because of political circumstances, the scholars evaluated certain issues with the best interest of society relying on the principle of 'avoiding potential harm'. An examination of the *fatwās* issued by Syrian scholars, particularly Ramadan al-Buti, reveals the impact of political climate on freedom of expression. Syrian political history elucidates that Sunni Muslims subjected to oppression, and scholars experienced restriction for their opinions. After the collapse of the Ottoman Sultanate the Syrian Republic was established on May 22, 1930, under French mandate with the Skeys-Pickot Agreement. The Muslim scholars and community leaders were subjected to severe oppression and some of them died under persecution during government changes until 1961. In 1963, a new era began in Syrian history for Sunni Muslims when the Bas regime, composing of primarily soldiers and Nusayrīs, consolidated executive and legislative powers. When leftist ideologies were dominant, the Six-Day War with Israel took place and Hafez al-Assad seized power in a coup in 1970. Although sunni Muslims protested the Bas regime, pursuing a secular agenda, these protests resulted in the regime's use of force to suppress the Muslim population. The Bas regime's support for Iran in the Iraq-Iran war and Israel's announcement of its annexation of the Golan Heights intensified Muslim opposition to the regime and led to demonstrations across the country supported by Syrian Muslim Brotherhood. In 1982, Hafez culminated protests with historical Hama massacre killing more than 25,000 Muslims and titling him as the first ruler to commit mass murder against his own people. Following this, all forms of religious and political movements supported by Muslims were silenced through harsh measures. Following the death of Hafez, all opposition movements were also suppressed through heavy repression during Bashar al-Assad era, which began on July 10, 2000. The Arab Spring in 2011 also affected Syria, and Muslims

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

wanted to revolt against the tyrannical Bas regime. At the initial days of uprisings, Syrian scholar al-Buti issued a *fatwā* advising Syrians not to participate in the demonstrations that caused accusations entitling him as a supporter of Assad regime. Following al-Buti's assassination, uprisings spread throughout Syria, and the struggle between oppositionists and the Assad regime continued until 2024, when groups backed by Türkiye overthrew the regime and a new state was established under the leadership of Ahmed al-Shara. During this period, more than 300,000 people lost their lives, more than 13 million became refugees, and 14 million people needed civilian assistance. It is worth to claim that Syrian Muslims had always lived under oppression, all kinds of justice requests ended with heavy casualties, and scholars lacked freedom of expression throughout Syrian political history. By using comparative textual analysis method, the research aims to explain the correlation between the Syrian political context and the solutions of scholars with a specific focus on al-Buti's *fatwā* emphasizing the limitation of freedom of expression.

Keywords: Islamic Law, Syria, Syrian Scholars, Ramadan al-Buti, Bas Regime.

YEREL VE ULUSLARARASI ÇATIŞMALARIN ARKA PLANI VE BEŞ TEMEL ÇÖZÜM ÖNERİSİ

Fehmi ÇİÇEK*

Öz

Dünyanın bütün ülkelerinde cereyan eden yerel ve uluslararası anlaşmazlıkların, çatışmaların ve savaşların çıkma sebeplerini iyi analiz edip arka planlarına indiğimizde, bu kavğaların şu beş ana konu etrafında yapılan hata ve ihlallerden kaynaklandığını görmekteyiz: 1- Can güvenliğine 2- Mal güvenliğine 3- Onur ve haysiyete 4- Akıl ve düşünceye 5- İnanç ve dine yapılan saldırılar ve bunlara verilen zararlar. O halde, bir toplumda can güvenliği tam sağlandığında, mal ve emek güvenliğine verilen zararlar ortadan kaldırıldığında, onur ve haysiyete yapılan hakaretler yok edildiğinde, akıl ve düşünce hürriyeti verildiğinde, hangi dine mensup olursa olsun inançlarını özgürce yaşama hürriyeti sağlandığında, hiç şüphesiz, yerel ve uluslararası barış kendiliğinden tesis edilecektir. Zira insanların bu beş meselenin haricinde kavga çıkaracakları başka önemli bir sebep yoktur. Literatür taraması ve veri analizi yöntemlerini kullandığımız bu çalışmamızda, başta Orta Doğu olmak üzere beş asırdır üç kıtayı yönetip idare eden Osmanlı devletinin çok farklı din, ırk, kültür, inanç ve mezhebi çok uzun süre nasıl barış içerisinde bir arada tuttuğu araştırılmıştır. Ayrıca Osmanlı devletinin hukuk yapısını oluşturan ahkam-ı şer'iyenin can, mal, onur, akıl ve inancı korumak için hangi düzenlemeler getirdiği araştırılmış ve bu düzenlemelerin en muteber sahih kaynaklardaki delilleri zikredilmiştir. Sonuç olarak Osmanlı devletinin tebaası altındaki bütün vatandaşlarının can, mal, onur, akıl ve inançlarına çok büyük değer verdiği, bu beş temel değeri hem eğitim hem de yasal düzenlemelerle koruyup muhafaza ettiği, bu beş temel değere yapılan saldırıları ağır gördüğü için bunlara ağır cezalar uyguladığı, hukuk önünde -hiçbir din, ırk, dil, cinsiyet ve makam farkı gözetmeksizin- herkese eşit muamele yaptığı, böylece çok farklı din, mezhep, kültür ve ırktaki insanları beş asır boyunca barış içinde bir arada tutmayı başardığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çatışma, Can Güvenliği, Mal Güvenliği, Onur Güvenliği, Akıl Güvenliği, İnanç Güvenliği, Barış, Hadis.

Background of Local and International Conflicts and Five Basic Solution Proposals

Abstract

When we analyze the reasons for the local and international disagreements, conflicts and wars that occur in all countries of the world and go into their background, we see that these conflicts arise from mistakes and violations made around the following five main issues: 1- Attacks on life safety, 2- Attacks on security of property, 3- Attacks on honor and dignity, 4- Attacks on reason and thought, and 5- Attacks on faith and religion. Therefore, when life security is fully ensured in a society, when damage to property

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, fehmicicek@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0482-3675.

and labor security is eliminated, when insults to honor and dignity are eliminated, when freedom of thought and reason are granted, when the freedom to practice one's beliefs freely, regardless of religion, is ensured, local and international peace will undoubtedly be established automatically. Because there is no other significant reason for people to fight each other other than these five issues. In this study, in which we used literature review and data analysis methods, we investigated how the Ottoman Empire, which ruled and governed three continents, especially the Middle East, for five centuries, kept very different religions, races, cultures, beliefs and sects together in peace for a very long time. In addition, the religious regulations that constituted the legal structure of the Ottoman Empire to protect life, property, honor, mind, and faith were investigated, and the evidence of these regulations in the most reliable sources was cited. In conclusion, it has been determined that the Ottoman state placed great value on the life, property, honor, intellect, and beliefs of all its citizens, that it protected and preserved these five fundamental values through both education and legal regulations, that it imposed severe penalties on attacks against these five fundamental values, and that it treated everyone equally before the law—regardless of religion, race, language, gender, or status—thus succeeding in keeping people of very different religions, sects, cultures, and races together in peace for five centuries.

Keywords: Conflict, Security of Life, Security of Property, Security of Honor, Security of Mind, Security of Faith, Peace, Hadith.

KUR'ÂN'DA EŞİTLİĞİN İNANÇ VE AMELLERE GÖRE DEĞİŞİMİ: LAFİZ TEMELLİ BİR İNCELEME

Burcu DİLEK*

Öz

Kur'ân'da insanoğlunun kerem sahibi, onurlu kılındığı (el-İsrâ 17/70), bir fitrat üzere ve en güzel şekilde yaratıldığı (er-Rûm 30/30, et-Tîn 95/4) vurgulanmaktadır. Bu âyetler insanların, yaratılıştan gelen ve her birey için geçerli olan varlıksal eşitliğini göstermektedir. Benzer şekilde çeşitli âyetlerde teklif, ceza ve mükâfat gibi ilkesel meselelerde kişiler arası eşitlik korunmaktadır. Öte yandan yaratılıştan gelen eşitlik hali, kimi zaman ameldeki farklılaşmalara bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. İnanç, ibadet, ahlakî tutumlara dair tercih ve eylemler, insanların Allah katındaki konum ve değerlerini belirlemektedir. Nitekim Kur'ân'da bildirildiğine göre yaratılıştan sonra meydana gelen bu değişimde üstünlük ölçüsü nesep, statü veya servet gibi dünyevî unsurlar değil, takvâdır (el-Hucurât 49/13). Dolayısıyla cinsiyet, ırk, nesep ayrımı olmaksızın eşit değerde yaratılan insanoğlu bu eşitlik durumunu tercihleriyle kendi lehine veya aleyhine çevirmektedir. Kur'ân'da bahsedilen bu ilkelerin yanında, çağdaş dönemde yapılan çalışmalar Kur'ân'da eşitlik meselesini daha çok kadın-erkek veya hür-köle gibi belirli başlıklar özelinde inceleme temayülü göstermektedir. Ancak Kur'ân'ın eşitlik meselesine vurgu yaptığı konuların bu başlıklardan farklı yönleri de bulunmaktadır. Bu tebliğin amacı, Kur'ân'ın insanlar arasındaki eşitlik anlayışını dikkate alarak, eşitliğin ne zaman ve hangi şartlarda değişikliğe uğradığını lafız merkezli bir okuma ile tespit etmektir. Çalışmada Kur'ân metnindeki belirli ifade kalıpları esas alınarak âyetler lafız merkezli metin analizi yöntemiyle incelenmektedir. Mezkûr amaçla مَا يَسْتَوِي, هَلْ يَسْتَوِي, لَا يَسْتَوِي gibi belirli ibarelerin kullanıldığı ve eşitliğin lafzen olumsuzlandığı âyetler esas alınmaktadır. Bu nedenle öncelikle bahsedilen ifade kalıplarının kullanıldığı âyetler tespit edilmiş, daha sonra âyetler lafızları ve eşitliği olumsuzlayan sebepleri açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Böylece Kur'ân'a göre eşitliğin hangi şartlar altında değiştiği lafız merkezli araştırılmıştır. Eşitliğin olumsuzlandığı yaklaşık otuz âyet içerisinde, kullanılan ifadelerin sıklıkla soru kalıbı olarak geldiği görülmüştür. Farklılaşmayı vurgulayan âyetlerin neredeyse üçte ikisi Mekkî sûrelerde geçmiştir ve bu âyetlerde eşitliğin olumsuzlanmasının sebebi çoğunlukla kişilerin inanç konusundaki tutumları olmuştur. Nitekim mümin ile kâfirin, muvahhit ile müşrikin eşit olmadığı birçok yerde açıkça ifade edilmiştir. Müminlerle inançsızların kıyamet günündeki halleri örnek verilerek ikisinin mükafat ve değer bakımından farklı olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca Mekkî sûrelerde temsili anlatımlar kullanılmış ve böylece muhataplar üzerindeki etki arttırılmıştır. Söz gelimi kör ile gören, sağır ile duyan, ölü ile diri, karanlık ile aydınlık, tatlı su ile acı su, gölge ile sıcak gibi karşıtlıklar üzerinden iman eden ile etmeyen arasındaki fark sembolik örneklerle vurgulanmıştır. Medenî sûrelerde ise imanın yanı sıra amel vurgusunun öne çıktığı görülmüştür. Örneğin, müminler arasında fetihten önce içten bir samimiyetle ve hiçbir menfaat beklentisi

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, burcu.dilek@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9251-1390.

olmaksızın infakta bulunanların, fetihten sonra infak edenlerle bir tutulmadığı ifade edilmiştir (el-Hadîd 57/10). Benzer şekilde müminlerden Allah yolunda cihada katılanlar ile mazeretsiz olarak bundan geri duranlar arasında da bir eşitlik bulunmadığı belirtilmiştir (en-Nisâ 4/95). Bu farklılaşmalar yalnızca eşitlik açısından değil aynı zamanda mükafatlar konusunda Kur'ân'daki adalet vurgusunu göstermesi açısından da anlamlıdır. Lafız merkezli incelenen âyet örneklerinde görüldüğü üzere kişiler arası eşitlik konusunda Kur'ân; cinsiyet, statü vb. nitelemeleri değil inanç ve amellere dair sorumluluk alanını esas almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Eşitlik, Adalet, Lafız Temelli İnceleme.

The Change of Equality in the Qur'ân According to Belief and Deeds: A Phrase-Based Study

Abstract

The Qur'ân emphasizes that humankind has been honoured (al-Isrâ 17/70) and created in the best of form and upon a fiṭrah (ar-Rûm 30/30, at-Tîn 95/4). These verses demonstrate the ontological equality of human beings, which originates from creation and applies to every individual. Similarly, in various verses, equality is maintained in relation to principles such as taklîf, punishment, and reward. On the other hand, this state of inherent equality may at times vary depending on differences in individual actions. Choices and actions related to faith, deeds, and moral attitudes determine people's status and value in the sight of Allah. Indeed, as stated in the Qur'ân, the measure of superiority in this post-creation change is not worldly factors like lineage, status, or wealth, but taqwâ (al-Hujurât 49/13). Consequently, human beings, created equal regardless of gender, race, or lineage, they can alter this state of equality for or against themselves through their choices. Alongside these principles mentioned in the Qur'ân, contemporary studies on the issue of equality in the Qur'ân tend to examine it through specific categories such as male-female or free-slave. However, the topics on which the Qur'ân places emphasis regarding equality also have different aspects. The purpose of this paper is to determine, through a phrase-based reading, when and under what conditions equality changes according to the Qur'ân's understanding of equality among people. In this study, specific expression patterns in the Qur'anic text are taken as the basis, and the verses are examined through a phrase-based textual analysis. For this purpose, the study focuses on verses where equality is lexically negated using specific phrases such as أَفَمَنْ...كَمْ، مَا يَسْتَوِي، هَلْ يَسْتَوِي، لَا يَسْتَوِي. Therefore, verses containing these expression patterns were first identified, and subsequently, the wording and the factors negating equality within these verses were evaluated. Thus, the study conducted a phrase-based investigation into the conditions under which equality changes according to the Qur'ân. Among the approximately thirty verses in which equality is negated, it has been observed that the expressions are often presented in the form of a question. Nearly two-thirds of the verses emphasizing this differentiation appeared in Meccan sûrahs, and in these verses, the reason for the negation of equality was predominantly the individuals' stance on faith. Indeed, it has been explicitly stated in many places that the believer and the disbeliever, the monotheist and the polytheist, are not equal. By giving examples of the states of believers and disbelievers on the Day of

Judgment, it has been emphasized that they will differ in terms of reward and value. Furthermore, the use of symbolic narratives in Meccan sūrahs to enhance the impact on the audience was noted. For instance, the difference between the believer and the non-believer is highlighted through symbolic examples using contrasts such as the blind and the seeing, the deaf and the hearing, the dead and the living, darkness and light, sweet water and bitter water, shade and heat. In Medinan sūrahs, the emphasis on deeds alongside faith becomes prominent. For example, it has been stated that among the believers, those who spent in charity with sincere devotion and without expectation of any benefit before the conquest are not considered equal to those who spent after it (al-Ḥadīd 57/10). Similarly, it has been mentioned that there is no equality between those believers who participate in jihād in the way of Allah and those who refrain from it without excuse (al-Nisā 4/95). These differentiations are significant not only in terms of equality but also for demonstrating the Qur'ān's emphasis on justice regarding reward. As observed in the verses examined through a phrase-based perspective, the Qur'an bases interpersonal equality not on qualifications such as gender or status, but on the realm of responsibility related to faith and deeds.

Keywords: Tafsīr, Qur'ān, Equality, Justice, Phrase-Based Study.

TOPLUMSAL ADALETSİZLİĞİN BİREYİN AHLAK GELİŞİMİNE OLUMSUZ ETKİLERİ

Ali KUZUDİŞLİ*

Öz

Adaletsizlik, bireylerin ve toplumların ahlaki gelişiminde derin yaralar açabilen bir olgudur. Toplumsal yapının temel taşlarından biri olan adalet, yalnızca hukuki ya da sosyal bir kavram olarak değil, aynı zamanda bireyin vicdan ve değer sistemi üzerinde de belirleyici bir rol oynar. Adaletsizliğin varlığı, bireyin etik ilkelere bağlılığına ve ahlaki muhakeme becerisine olumsuz yönde etki etmektedir. Adaletsizlik, bir kişi ya da grubun haklarının gözetilmemesi, fırsat eşitliğinden mahrum bırakılması ya da kaynakların adil şekilde paylaşılmaması gibi şekillerde ortaya çıkmaktadır. Özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde, toplumsal yaşantıda gözlenen adaletsizlikler bireylerin değer yargılarını istenmeyen yönde şekillendirmektedir. Birey sürekli olarak adaletsiz uygulamalara maruz kaldığında ya da onlara tanıklık ettiğinde, deneyimler etik değerleri değersizleştirmekte, ahlaki ilkelere olan bağlılık zayıflamaktadır. Birey, adil olmayan davranışların normalleştiğini gözlemlediğinde, bir müddet sonra kendi etik standartlarını buna göre gevşetmektedir. Adil olmayan bir ortamda etik değerlere bağlı olan bireyler, üst seviyelere ulaşmakta zorlanmakta, bu durumda etik standartlar anlamsızlaşmakta, hak arayışı zayıflamaktadır. Böyle durumlarda bireyler, haksızlık karşısında sessiz kalmakta ya da duruma uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Adaletsizliğin bedeli bireysel ve toplumsal çürümüşlüktür. Adaletsizliğin yaygın olduğu ortamlarda bireylerde güvensizlik, öfke, apati ve umutsuzluk gibi duygular gelişmektedir. Bu duygular, bireyin hem kendine hem de topluma karşı olan sorumluluk bilincini zedelemektedir. Ayrıca, adil olmayan koşullarda büyüyen bireyler, kendi çıkarlarını toplumun çıkarlarının önünde tutma eğilimi gösterebilmektedirler. Bu da uzun vadede toplumsal dayanışmanın ve barışın zayıflamasına yol açmaktadır. Adaletsizliğin bireyler üzerindeki etkileri, sadece ahlaki değerler ve etik standartlarla sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda, bireylerin psikolojik ve duygusal sağlığı üzerinde de derin izler bırakmaktadır. Adaletsizlikle karşılaşan bireyler, kendilerini değersiz ve önemsiz hissedebilmektedirler. Bu durum, bireylerin özgüvenini zedeleyerek, sosyal ilişkilerinde ve iş hayatlarında başarısızlığa yol açmaktadır. Adaletsizlik, bireylerin yaşam kalitesini düşürmekte ve genel mutluluk seviyelerini olumsuz etkilemektedir. Toplumsal düzeyde ise adaletsizlik, sosyal uyum ve dayanışmayı zayıflatmaktadır. Adaletsizliğin yaygın olduğu toplumlarda, bireyler arasında güvensizlik ve düşmanlık duyguları artmaktadır. Bu durum, toplumsal çatışmalara ve huzursuzluklara zemin hazırlamaktadır. Adaletsizlik, toplumsal barışın ve istikrarın önündeki en büyük engellerden biridir. Adaletsizliğin önlenmesi ve adaletin sağlanması için bireylerin ve kurumların birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Eğitim, aile ve sosyal çevrelerde adil davranış biçimlerinin teşvik edilmesi, bireylerin sağlıklı ahlaki gelişim göstermelerine katkı sağlar. Ayrıca, toplumsal farkındalık programları ve etik eğitimleri sayesinde, bireylerin adaletsizliğe karşı duyarlılığı artırılabilir. Adaletin sağlanması, bireylerin ve toplumların refahı

---

* Prof. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, kuzudisliali@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2135-5439.

için hayati öneme sahiptir. Adil bir toplumda, bireyler kendilerini güvende ve değerli hissederler, bu da toplumsal barış ve istikrarın temelini oluşturur.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Eşitlik, Ahlak, Değer Aşınması, Toplumsal Çözülme.

Negative Effects of Social Injustice on Individual's Moral Development

Abstract

Injustice is a phenomenon that can inflict deep wounds on the moral development of individuals and societies. Justice, one of the cornerstones of social structure, plays a decisive role not only as a legal or social concept but also in an individual's conscience and value system. The existence of injustice negatively affects an individual's commitment to ethical principles and moral reasoning skills. Injustice manifests itself in ways such as the denial of an individual's or group's rights, the deprivation of equal opportunities, or the unjust distribution of resources. Injustices observed in social life, particularly during childhood and adolescence, shape individuals' value judgments in undesirable ways. When an individual is repeatedly exposed to or witnesses unjust practices, their experiences devalue ethical values, weakening their commitment to moral principles. When an individual observes that unjust behavior is becoming normalized, they eventually relax their ethical norms accordingly. In an unjust environment, individuals who adhere to ethical values struggle to achieve higher levels, rendering ethical norms meaningless and weakening their pursuit of rights. In such cases, individuals either remain silent in the face of injustice or attempt to adapt. The price of injustice is individual and societal decay. In environments where injustice is prevalent, individuals develop feelings of distrust, anger, apathy, and hopelessness. These feelings undermine an individual's sense of responsibility towards both themselves and society. Furthermore, individuals growing up in unfair conditions may tend to prioritize their own interests over those of society. This, eventually, leads to the weakening of social solidarity and peace. The effects of injustice on individuals are not limited to moral values and ethical norms. It also leaves a deep mark on individuals' psychological and emotional health. Individuals who experience injustice can feel worthless and insignificant. This undermines their self-confidence, leading to failure in their social relationships and professional lives. Injustice reduces individuals' quality of life and negatively impacts their overall happiness. At the societal level, injustice undermines harmony and solidarity. In societies where injustice is prevalent, feelings of distrust and hostility increase among individuals. This situation paves the way for social conflicts and unrest. Injustice is one of the greatest obstacles to social peace and stability. Individuals and institutions must act together to prevent injustice and ensure justice. Promoting fair behavior in education, family, and social circles contributes to the healthy moral development of individuals. Furthermore, through public awareness programs and ethics training, individuals' sensitivity to injustice can be increased. Ensuring justice is vital to the well-being of individuals and societies. In a just society, individuals feel safe and valued, which forms the basis for social peace and stability.

Keywords: Justice, Equality, Morality, Value Erosion, Social Disintegration.

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERİN GÖLGESİNDE KUZEY AFRİKA: İRAN'IN MEZHEPSEL POLİTİKALARI, EL-HAREKETU'L-İSLÂMİYYE VE İSLÂMİ ADALET ARAYIŞI

Reyhan ERDOĞDU BAŞARAN*

Öz

Nijerya, Batı Afrika bölgesinde nüfus büyüklüğü, etnik-dini çeşitlilik ve doğal kaynak zenginliğiyle stratejik bir konuma sahiptir. İngiliz sömürge döneminin (1885-1960) bıraktığı ekonomik ve sosyal eşitsizlik kalıntıları, ülkenin güney ve kuzey bölgelerinde farklı şekillerde tezahür etmektedir. Güney bölgelerde yoğun misyonerlik faaliyetleri sonucu nüfusun çoğunluğu Hristiyanlaşmış ve sömürge döneminde bu kesimler ticaret, altyapı ve eğitim yatırımlarından daha fazla pay almıştır. Güneydeki yoğun misyonerlik çalışmaları neticesinde halkın büyük kısmının Hristiyanlaşması, sömürge yönetiminin bu bölgelere ticari ağlar, altyapı projeleri ve eğitim olanakları açısından nispeten daha fazla kaynak ayırmasına olanak sağlamıştır. Buna karşılık, İslâmi kimliğin belirgin olduğu kuzey bölgelerde sömürge sonrası dönemde derinleşen yönetim sorunları, yolsuzluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlik daha belirgin hale gelmiştir. Yaklaşık 230 milyonluk nüfusunun yarısından fazlasını Müslümanların oluşturduğu ve önemli petrol rezervlerine sahip olan Nijerya'da nüfusun yaklaşık %40'ı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Müslüman nüfusun yoğun olduğu kuzey bölgelerde ise yoksulluk oranı %70'e varan oranlarla ülke ortalamasının çok üzerindedir. Sömürge sonrası dönemde de Batı kökenli sömürgecilik, çok uluslu petrol şirketleri aracılığıyla varlığını sürdürmüş ve bölgede yoksulluğun derinleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. [Petrol gelirinin sadece %5'i bölge halkına ulaşır.] Bu çelişkili tablo, İbrahim Zakzaki liderliğindeki el-Hareketu'l-İslâmiyye (الحركة الإسلامية) gibi din temelli hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta İslâmi adalet vurgusuyla ortaya çıkan hareket, 1979 İran Devrimi'nin etkisiyle zamanla evrensel İslâmi söylemden uzaklaşarak Şii mezhebinin Nijerya'daki temsilcisine dönüşmüş ve İran'ın bölgedeki nüfuz aracı haline gelmiştir. İran'ın Kum ve Meşhed şehirlerinde dini ve askeri eğitim alan hareket mensupları, "El-Hüras" adlı silahlı kanat aracılığıyla İran destekli Şii ideolojisinin yayılmasında aktif rol oynar. Zakzaki'nin sık sık İran'a yaptığı ziyaretler, Ali Hamaney ve Hasan Nasrallah ile görüşmeleri ve hareketin etkinliklerinde Humeyni ile Hamaney posterlerinin kullanılması, bu bağlılığın açık göstergeleridir. Hareketin bu dönüşümü, 2015 yılında Nijerya ordusu ile Zakzaki'nin silahlı güçleri arasında Zaria kentindeki bir Şii Hüseyiniyesi (toplanma mekânı) yakınında yaşanan kanlı çatışmayla daha da belirginleşmiştir. Bu çatışmada Zakzaki'nin üç oğlu ve birçok mensup hayatını kaybetmiş, yaralanan Zakzaki ve eşi ise hapsedilmiştir. 2018 Ekim'inde İmam Hüseyin'in 40. gün anması için düzenlenen protestolarda hareket mensuplarıyla güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışmalar ve 2019'da Nijerya hükümetinin hareketi "terör örgütü" ilan ederek yasal kovuşturma başlatması, hareketin giderek daha radikal bir çizgiye kaydığını gösterir. 2021'de sağlık sorunları gerekçesiyle serbest bırakılan Zakzaki'nin Ekim 2023-Şubat 2024 arasında tedavi görmek üzere İran'da

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, reyhan.erdogdubasaran@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0046-2761.

bulunması, hareketin İran'la olan bağlarını sürdürdüğünün bir göstergesidir. Zamanla hareket, Nijerya'daki yoksulluk ve adaletsizlik sorunlarına İslâmi çözümler sunma iddiasının ötesine geçerek İran'ın mezhepsel yayılmacı politikalarının bir uzantısına dönüşmüştür. Bu durum özellikle Sünni gruplarla yaşanan çatışmalarla bölgesel istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Sonuç olarak, *el-Hareketu'l-İslâmiyye*'nin dönüşümü, Nijerya'nın kuzeyindeki sosyo-ekonomik sorunların çözümüne yönelik samimi bir İslâmi hareket olmaktan çıkıp İran'ın bölgesel politikalarına hizmet eden mezhepsel bir örgütlenmeye evrildiğini gösterir. Bu süreç, yalnızca yerel düzeyde Sünni-Şii gerilimini artırmakla kalmamış, aynı zamanda Nijerya'nın kuzeyindeki istikrarsızlığın sürmesine de katkıda bulunan etkenlerden biridir. Bu durum, küresel eşitsizlikler karşısında İslâmi adalet arayışlarının mezhepsel ve siyasi çıkarlara alet edilmemesi gerektiğini açıkça ortaya koyması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nijerya, İran, İbrahim Zakzaki, el-Hareketu'l-İslâmiyye, Şiilik.

North Africa Under the Shadow of Global Inequalities: Iran's Sectarian Policies, al-Haraka al-Islamiyya, and the Quest for Islamic Justice

Abstract

Nigeria's vast population, ethno-religious variety, and wealth of natural resources give it a crucial location in West Africa. The southern and northern halves of the country exhibit distinct manifestations of the economic and social inequalities that were left over from British colonial rule (1885–1960). The majority of people in the south converted to Christianity as a result of the intense missionary activity. As a result, these regions benefited from comparatively a larger share of trade, infrastructure and educational investments throughout the colonial era. On the other hand, post-colonial income inequality, corruption, and governance issues have gotten worse in the largely Muslim northern regions. Despite the country having Africa's largest population (nearly 230 million), more than half of whom are Muslims, and substantial petroleum reserves, nearly 40% of Nigerians live below the poverty line. The poverty rates in the northern areas, which are dominated by Muslims, rise to 70%, significantly higher than the national average. In the post-colonial period, Western-originated colonialism persisted through multinational oil companies. Because local communities only receive around 5% of oil income, the predatory actions of international oil corporations have greatly increased poverty levels. Such paradoxical circumstance causes the existence of religious movements such as *al-Haraka al-Islamiyya* (the Islamic Movement in Nigeria/IMN), led by Ibrahim Zakzaki. Initially focused on promoting Islamic social justice and reformist ideals in the post-1979 period, the movement gradually shifted from its universalist Islamic stance to emerge as both the dominant Shiite voice in Nigeria and a conduit for Iranian geopolitical influence. Members receiving religious and military training in Iran's Qom and Mashhad cities actively promote Iran-backed Shiite ideology through the movement's armed wing, "El-Huras." Zakzaki's frequent visits to Iran, meetings with Ali Khamenei and Hassan Nasrallah, and the display of Khomeini and Khamenei posters at events clearly demonstrate this allegiance. The movement's transformation became particularly

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

evident during the 2015 violent clash between Nigerian forces and Zakzaki's armed supporters near a Shiite Hussainiyya (gathering place) in Zaria, which resulted in the deaths of Zakzaki's three sons and numerous followers, followed by his imprisonment. Further evidence of its radicalization came from the government's 2019 designation of IMN as a terrorist organization and subsequent clashes during the October 2018 Arbaeen processions. Continued relations with Iran were verified by Zakzaki's release in 2021 on medical grounds and his treatment in Iran from October 2023 to February 2024. The movement has evolved into an extension of Iran's sectarian expansionism, departing from its initial goal of using Islamic remedies to alleviate poverty and inequality in Nigeria. This process has not only exacerbated local Shia-Sunni tensions but has also become one of the contributing factors to the persistent instability in northern Nigeria. The development of the IMN serves as an example of how a purportedly authentic Islamic movement that addresses socioeconomic grievances can turn into a sectarian group that serves outside geopolitical interests. In light of global injustices, this case emphasizes how vital it is to protect Islamic justice movements from being appropriated by political and sectarian objectives.

Keywords: Nigeria, Iran, Ibrahim Zakzaki, al-Haraka al-Islamiyya, Shiite.

HAFIZLIK EĞİTİMİNDE TEKNOLOJİNİN OLUMLU / OLUMSUZ ETKİLERİ

İsmail IŞIK*

Öz

Bu bildiri, günümüzde yaygın olarak kullanılan dijital teknolojilerin ve sosyal medyanın hafızlık eğitimi üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerini incelemektedir. Hafızlık süreci, yoğun dikkat, sürekli tekrar ve zihinsel disiplin gerektiren bir ibadet ve öğrenme biçimidir. Pandemi sonrasında başlayan online eğitimler ve dijital teknolojiye faydalanma tecrübesi her ne kadar yüz yüze eğitimin uygulanmadığı zamanlarda bir çıkış yolu olarak karşımıza çıksa da geldiğimiz nokta da yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Belli bir süre online olarak devam edilen hafızlık eğitiminde bir yönüyle hafızlık yapan öğrencilerin hocalarına düzenli olarak ezberlerini verebilmesi ve eğitim sürecinin sekteye uğramaması gibi bir kolaylık sağlamış olsa da diğer yönüyle gerek verilen derslerin kalitesinin düşmesi gerekse hocanın ses ve görüntü kalitesi gibi olumsuz nedenlerden dolayı öğrencisini dinlerken titiz ve doğru takibi tam anlamıyla gerçekleştirememesi yönüyle kaliteli bir hafız yetiştirme hedefi tutturulamamıştır. Fakat pandemi sürecinde bu durum eğitimciler ve muhatapları açısından tecrübe edilmiştir. Pandemi sürecindeki dijital teknolojiye yararlanmak suretiyle eğitimi devam ettirebilme kolaylığı, hafızlık öğrencilerinin maalesef teknoloji bağımlılığı gibi bir sorunla karşılaşmalarına kapı aralamıştır. Bilinmektedir ki teknoloji bağımlılığı, dikkat dağınıklığı, sosyal medya kullanımı ve dijital içeriklere maruz kalma gibi faktörler öğrencilerin hafızlık sürecine odaklanmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle son dönemde her yaş gurubundan hemen herkesin akıllı telefonlara ve internete sınırsız erişim imkânı bunun sonucu olarak bütün dünya ile sadece dijital üzerinden kurulan (oyun vb. vasıtasıyla) sanal iletişim hafız adaylarının zaman yönetimini olumsuz etkilemekte, ders dışı uyaranlara aşırı derecede maruz kalmalarına neden olmaktadır. Ayrıca, teknolojik cihazların aşırı kullanımı zihinsel yorgunluğu artırarak ezber kapasitesini düşürebilmektedir. Çalışmada dikkat dağınıklığı ve odaklanma sorunları başlığında sosyal medya ve mobil cihazların sürekli uyarı üretmesinin çoklu görev yapma alışkanlığının zihinsel bölünmeye neden olması gibi etkileri; zaman yönetimi problemleri başlığında dijital oyunlar, video platformları vb. içeriklerle geçirilen sürenin artması sonucunda hafızlık derslerine ayrılan zamanın azalması; zihinsel ve ruhsal yorgunluk başlığında ekran süresinin fazlalığının uyku düzenine etkisi ile dijital yorgunluk sonucu öğrenme performansındaki düşüş; pedagojik ve ahlaki açıdan değerlendirme başlığında ise teknolojinin eğitimde araç mı, amaç mı olduğu tartışması, hafızlık eğitimi bağlamında “zühd”, “ihlâs” ve “disiplin” kavramlarıyla çelişen dijital alışkanlıklar ve hocaların ve kurumların tutumu incelenmeye çalışılmıştır. Çözüm önerileri olarak teknoloji kullanımına dair bilinçlendirme çalışmalarının yapılması, cihazsız zaman dilimleri ve dijital detoks uygulamaları, dijital kaynakların (ör. hafızlık uygulamaları) denetimli ve hedef odaklı kullanımı ve aile ve kurum iş birliği ile teknoloji politikalarının belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Çalışmada bu olumsuzlukların hem bireysel hem de pedagojik boyutları incelenmiş ve

* Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, i.isik@sinop.edu.tr, ORCID: 0009-0004-6098-0837.

teknolojinin bilinçli ve sınırlı kullanımının gerekliliği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, teknolojinin eğitim üzerindeki etkileri karmaşıktır. Faydalı kullanım mümkün olmakla birlikte, hafızlık gibi özel ve uzun süreçlerde ciddi sınırlamalar gerekmektedir. Bulgular, bize dijital teknolojilerin sınırsız ve kontrolsüz kullanımının hafızlık sürecini ciddi biçimde sekteye uğrattığını göstermektedir. Bu bağlamda, eğitimcilerin ve ailelerin teknoloji kullanımını bilinçli bir şekilde düzenlemeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Olumsuz gibi görünen bu durum eğitimcilerin rehberliği, öğrencilerin dijital farkındalığı ve ailelerin yönlendirmesi daha sağlıklı bir zeminde teknolojiden de istifade ederek sürecin olumluya çevrilebileceği vurgusu yapılmaktadır. Hafızlık eğitiminde teknolojinin yerinin net bir şekilde belirlenmesinin, öğrencilerin dikkat ve motivasyonlarını korumaları açısından kritik öneme sahip olduğu, eğitimcilerin ve ailelerin, teknoloji kullanımını kontrol altına alacak stratejiler geliştirmeleri gerektiği konuları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hafızlık Eğitimi, Teknoloji, Olumlu/Olumsuz Etki.

Positive/Negative Effects of Technological Imposition in Hafiz Education

Abstract

This paper examines the positive/negative effects of digital technologies and social media, which are widely used today, on hafizah education. Hafizah is a form of worship and learning that requires intense attention, continuous repetition and mental discipline. Although online education and the experience of using digital technology, which started after the pandemic, emerged as a way out when face-to-face education could not be applied, it has also brought new problems. In the hafizah education, which continued online for a certain period of time, although it provided a convenience such as the students who were doing hafizah could regularly give their memorisations to their teachers and the education process was not interrupted, on the other hand, the goal of raising a quality hafiz could not be achieved due to the decrease in the quality of the lessons given and the teacher's inability to fully follow the meticulous and accurate follow-up while listening to his student due to negative reasons such as sound and image quality. However, during the pandemic process, this situation was experienced in terms of educators and their interlocutors. The ease of continuing education by making use of digital technology during the pandemic process has unfortunately opened the door for hafiz students to face a problem such as technology addiction. It is known that factors such as technology addiction, distraction, social media use and exposure to digital content make it difficult for students to focus on the memory process. Especially in the recent period, unlimited access to smart phones and the internet by almost everyone from every age group, as a result of this, virtual communication with the whole world only through digital (through games, etc.) negatively affects the time management of hafiz candidates and causes them to be excessively exposed to extracurricular stimuli. In addition, excessive use of techno-logical devices may increase mental fatigue and decrease memorisation capacity. In the study, both the individual and pedagogical dimensions of these negativities are examined and the necessity of conscious and limited use

of technology is emphasised. In conclusion, the effects of Technology on education are complex. While beneficial use is possible, serious limitations are required in special and long processes such as hafızah. The findings show that the unlimited and uncontrolled use of digital technologies seriously disrupts the memory process. In this context, it is emphasised that educators and families should consciously regulate the use of technology. It is emphasised that this seemingly negative situation can be turned into a positive process by making use of technology on a healthier ground with the guidance of educators, digital awareness of students and guidance of families. It is emphasised that a clear determination of the place of technology in Hafız education is critical for students to maintain their attention and motivation, and that educators and families should develop strategies to control the use of technology.

Keywords: Hafız Education, Technology, Positive/Negative Impact.

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER BAĞLAMINDA FARKLILAŞAN EBEVEYNLİK DENEYİMLERİ

Merve TOPAL*

Öz**

Günümüz dünyasında ebeveynlik, hız, sürekli değişim ve derinleşen belirsizliklerle birlikte çoğunlukla öngörülmesi güç risklerle örülü küresel toplumsal koşullar içerisinde tecrübe edilmektedir. Özellikle çocukların içine doğduğu ve kimliklerinin şekillendiği dünyanın küresel etkilere ve dış müdahalelere son derece açık hale gelmesi, çocuğun hayatına nüfuz edebilme ve etkili bir değer aktarımı gerçekleştirebilme anlamında ebeveynlik pratiğini giderek daha karmaşık ve kırılgan bir zemine taşımaktadır. Bu yeni toplumsal gerçeklikte nasıl çocuk yetiştirileceği, büyük ölçüde, çeşitlenen bilgi ve uzman söylemleri arasından seçim yapmayı ve alınan kararların sürekli yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılan düşünümsel bir uğraşa dönüşmekte; seçim yapmanın kendisi ise bir güvence sağlamamakta ve riskleri yeniden üretmektedir. Küresel dinamiklerin şekillendirdiği bu yeni gerçeklik, öte yandan, ebeveynler tarafından eşitsiz biçimde deneyimlenmektedir. Sosyolojik açıdan küresel eşitsizlikler, toplumlar ve bireyler arasındaki ekonomik, kültürel ve sosyal çeşitli kaynaklara erişimdeki dengesizlikleri ifade eder. Bu yapısal koşullar yalnızca ülkeler arasında değil, aynı toplumun farklı sınıfsal katmanlarında da gündelik yaşam pratiklerini belirgin biçimde farklılaştırmaktadır. Ebeveynlik deneyimi de bu bağlamda eşitsiz koşulların etkisiyle şekillenen bir süreçtir. Bu bildiri, ebeveynlik olgusunu küresel eşitsizliklerin dönüştürücü etkileri bağlamında ele almaktadır. Çalışmanın amacını, küresel eşitsizliklerin mikro düzeyde anne babaların çocuk yetiştirme pratiklerine nasıl yansıdığını ve ebeveynlik deneyimlerinin toplumsal sınıf konumlarına bağlı olarak nasıl farklılaştığını anlamak ve açıklamak oluşturmaktadır. Araştırmada nitel bir tasarım benimsenmiştir. İstanbul'da ikamet eden, sosyo-ekonomik açıdan farklı konumlara sahip, evli ve birlikte yaşayan, 4 ila 17 yaş aralığında çocuk sahibi ve kendisini dini pratik etme çabasında bir Müslüman olarak tanımlayan 18 anne-baba çift ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler tematik analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, küresel eşitsizlikler ile toplumsal sınıf konumlarının dolayımında ebeveynlik pratiklerinin temelde üç boyutta farklılaştığını göstermektedir. Bunlar: (i) ebeveynlik yapma tarzı, (ii) gündelik yaşamın organizasyonu ve (iii) risklere ilişkin denetim kapasitesidir. Bu farklılaşma, çocuğun gündelik hayatına aktif katılabilme, ebeveyn-çocuk iletişiminin niteliği, kaynak kullanımı, planlama pratikleri, sorunları öngörebilme ve çözüm stratejileri geliştirebilme kapasiteleri üzerinden somutlaşmaktadır. Orta ve üst sınıf ebeveynler, sahip oldukları sermayelerin sunduğu imkanlar nispetince çocuklarının hayatını planlı ve seçici biçimde düzenleyebilmekte, gündelik yaşamlarını bir ölçüde çocuklarına göre organize edebilmekte ve olası riskleri öngörerek önleyici stratejiler geliştirebilmektedir. Buna karşılık, kısıtlı imkânlarla sahip

* Arş. Gör., Sinop Üniversitesi, mtopal@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4486-6987.

** Bu bildiri, Merve TOPAL tarafından, Prof. Dr. Halil AYDINALP danışmanlığında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmakta olan “Ebeveynlerin Dini Aktarım Deneyimleri” konulu doktora tezinden üretilmiştir.

alt sınıf ebeveynler için bu süreç, mevcut yapısal koşullara daha bağımlı, planlı bir organizasyondan ziyade doğal akış içinde şekillenen ve çoğunlukla zorunlulukların yön verdiği bir karakter taşımaktadır. Esneklik imkanları ve dolayısıyla hareket alanları daha kısıtlı olan alt sınıf ebeveynler, çocuk yetiştirme süreçlerinde makro yapısal koşulları denetleme kapasitesinden görece yoksun kalmakta ve bu nedenle küresel eşitsizliklerden olumsuz anlamda daha yoğun biçimde etkilenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Küreselleşme, Küresel Eşitsizlik, Ebeveynlik.

Diverging Parenting Experiences in the Context of Global Inequalities

Abstract*

Parenting today is experienced within global social conditions characterized by acceleration, constant change, and deepening uncertainty, and is interwoven with largely unpredictable risks. The increasing exposure of the world in which children are born and where identity formation takes place to global influences and external interventions renders parenting practices increasingly complex and fragile, particularly with respect to influencing children's lives and ensuring effective value transmission. Within this shifting social reality, the question of how to raise children largely becomes a reflexive endeavor, requiring constant navigation among proliferating forms of knowledge and expert discourses and the continual reassessment of parental decisions. The act of making choices itself provides no assurance; rather, it perpetuates and reproduces risks. This reality shaped by global dynamics is, however, experienced unequally by parents. Global inequalities refer to structural disparities in access to economic, cultural, social, and other resources across societies and among individuals. These structural inequalities shape everyday practices not only between countries but also among different class positions within the same society. Parenting, in this respect, is a process deeply shaped by such unequal conditions. This paper explores parenting in relation to the transformative effects of global inequalities. The aim is to understand and explain how global inequalities are reflected at the micro level in parents' everyday child-rearing practices, and how parenting experiences vary across class positions. The study adopts a qualitative research design. In-depth interviews were conducted with 18 married Muslim couples residing in Istanbul, who live together, have children aged 4–17, occupy different socio-economic positions, and self-identify as striving to practice their religion. The data were analyzed using thematic analysis. The findings show that parenting practices, shaped by global inequalities and class positions, differ across three main dimensions: (i) parenting style, (ii) organization of everyday life, and (iii) capacity to manage risks. These differences are reflected in the extent to which parents can be actively involved in their children's everyday lives, the quality of parent–child communication, the child-rearing resources they employ, planning practices, the ability to anticipate problems, and the development of solution strategies. Middle- and upper-class parents, to the extent permitted by their accumulated forms of capital, are able to plan and

---

* This paper was produced by Merve TOPAL from her doctoral dissertation titled "Parents' Religious Transmission Experiences" which is being prepared under the supervision of Prof. Dr. Halil AYDINALP at Marmara University Institute of Social Sciences.

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

selectively organize their children's lives, structure their daily routines around their children, and develop preventive strategies against risks. In contrast, lower-class parents, constrained by limited resources, experience a process that is more dependent on prevailing structural conditions, shaped less by deliberate organization and more by the natural flow of everyday life, often driven by structural imperatives. With fewer opportunities for flexibility and thus narrower room for maneuver, lower-class parents are relatively deprived of the capacity to regulate macro-structural conditions in child-rearing and therefore experience the negative consequences of global inequalities more acutely.

Keywords: Sociology of Religion, Globalization, Global Inequality, Parenting.

KUR'ÂN'DA 'ADL VE KİST KAVRAMLARININ MAXQDA İLE TEMATİK ANALİZİ

Sümeyye SEVİNÇ*

Öz

عدل (adalet) ve قسط (ölçü/eşitlik) kavramları, toplumsal ve evrensel düzende hakların korunması ve zulmün önlenmesi bağlamında öne çıkmaktadır. Kur'ân'da adalet ilahî düzeni tesis eden bir değer olarak vurgulanır. Bu araştırmada, عدل ve قسط köklerinin geçtiği Kur'ân ayetlerinin MAXQDA nitel veri analizi yazılımı ile kodlanarak sistematik bir şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda عدل ve قسط köklerinin Kur'ân'da hangi sıklıkta kullanıldığı, bu kavramların zulüm, hak ve takvâ gibi diğer kavramlarla nasıl bir anlam ağı oluşturduğu araştırılmıştır. Ayrıca, عدل ve قسط kavramlarının bireysel, toplumsal, hukuki ve kozmik açılardan nasıl farklılık gösterdiği ortaya koyulmuştur. Araştırmada عدل ve قسط köklerinin türevlerinin geçtiği ayetler tespit edilerek analiz programına aktarılmıştır. Bu veriler MAXQDA nitel veri analizi yazılımı kullanılarak kodlanmış ve bağlamsal bir çözümleme yapılmıştır. Kodlama sürecinde kavramların bağlamları esas alınarak “bireysel adalet”, “toplumsal adalet”, “hukuki adalet”, “itikadi adalet” ve “ilahî adalet” olmak üzere beş ana tema belirlenmiştir. MAXQDA aracılığıyla kavramların hangi bağlamlarda, hangi sıklıkla kullanıldığı görselleştirilerek frekans tabloları, kavram haritaları ve tematik ağlar aracılığıyla detaylı analizler yapılmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında, Kur'ân'da adaletle dair elde edilen bulgular sosyal, ekonomik ve evrensel boyutlarıyla ilişkilendirilmiştir. Nitekim bulgular, bu kavramların sadece hukuki normlarla sınırlı kalmadığını aksine bireysel sorumluluk, sosyal dayanışma, servet dengesizliğinin önlenmesi ve ilahî düzenin tesisi gibi farklı bağlamlarda bir adalet vizyonu sunduğunu göstermektedir. Özellikle kavramların geçtiği ayetlerde hak ihlalleri, güçsüzlerin korunması, servet dengesizliğinin önlenmesi ve sosyal dayanışma vurgularının yoğun olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kavramların farklı sürelerdeki bağlamsal çeşitliliği, nicel verilerle açıklanmıştır. Aynı zamanda bu araştırmada MAXQDA ile gerçekleştirilen tematik analizin Kur'ân kavram çalışmalarına metodolojik katkısı tartışılmış ve elde edilen tematik bulguların küresel sosyal eşitsizliklerin çözümüne yönelik sunduğu temel ilkeler belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, bu araştırmada Kur'ân'da geçen عدل ve قسط köklerinin bağlamsal ilişkileri analiz edilmiştir. Çalışma, Kur'ân kavramlarının dijital nitel veri analizi yöntemiyle incelenmesine dayalı özgün bir metodolojik yaklaşım önermektedir. Araştırmada kullanılan MAXQDA yazılımı, kavramların Kur'ân'daki bağlamsal çeşitliliğini ve birbirleriyle olan ilişkilerini ayrıntılı biçimde ortaya koyma imkânı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Adalet, 'Adl (عدل), kist (قسط), MAXQDA.

* Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, sumeyye.sevinc@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3083-6453.

Thematic Analysis of the Concepts of 'Adl and Qist in the Qur'ān Using MAXQDA

Abstract

The concepts of 'adl (justice) and qist (measure/equity) occupy a central position in the protection of rights and the prevention of injustice within both societal and universal orders. In the Qur'ān, justice is emphasized as a value that establishes and maintains the divine order. This study aims to systematically examine the Qur'ānic verses in which the roots 'adl and qist appear by coding them through the qualitative data analysis software MAXQDA. Within this framework, the study investigates the frequency with which these roots are used in the Qur'ān, as well as the semantic networks they form with related concepts such as injustice (ẓulm), rights (ḥaqq), and piety (taqwā). Furthermore, it explores how the notions of 'adl and qist differ across individual, social, legal, and cosmic dimensions. In the research, all verses containing the derivatives of the roots 'adl and qist were identified and imported into MAXQDA. These data were coded and subjected to contextual analysis using the software. Based on the contextual usage of the concepts, five main themes were established: individual justice, social justice, legal justice, theological (creedal) justice, and divine justice. Through MAXQDA, the contexts and frequencies of these concepts were visualized, and detailed analyses were conducted via frequency tables, conceptual maps, and thematic networks. In the second phase of the study, the findings related to justice in the Qur'ān were interpreted in connection with broader social, economic, and universal dimensions. Indeed, the results demonstrate that these concepts extend far beyond legal norms; rather, they present a justice framework encompassing individual moral responsibility, social solidarity, the prevention of wealth inequality, and the establishment of divine order. The analysis particularly indicates strong emphases on the protection of the vulnerable, the prevention of rights violations, mitigation of economic disparities, and the promotion of social cohesion in the verses containing these concepts. The contextual diversity of the concepts across different surahs was further substantiated with quantitative data. Additionally, the study discusses the methodological contribution of MAXQDA-based thematic analysis to Qur'ānic conceptual studies and seeks to identify the foundational principles that the thematic findings offer for addressing global social inequalities. In conclusion, this research analyzes the contextual interrelations of the Qur'ānic roots 'adl and qist, proposing an original methodological approach grounded in the digital qualitative analysis of Qur'ānic concepts. The use of MAXQDA in this study has enabled a detailed exploration of the contextual variety of these concepts in the Qur'ān and the relationships between them.

Keywords: Qur'ān, Justice, 'Adl (Justice), Qist (Equity/Balance), MAXQDA.

KUR'ÂN'IN ADALET ANLAYIŞI VE TOPLUMSAL REFAHI İNŞA İLKELERİ

Tuğba YILDIRIM*

Öz

İnsanlığın modern çağda yüz yüz kaldığı küresel sorunlardan biri pek çok alanda farklı boyutlarda ortaya çıkan eşitsizliktir. Kapitalizmin yol açtığı ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin en belirgin tezahürlerinden biri ise küresel yoksulluktur. Tüketim kültüründe insanlar arasında adaleti gözetmeksizin bireyselliğin teşvik edilmesi; toplum içindeki paylaşma, fedakârlık ve sorumluluk gibi değerlerin zarar görmesine yol açmaktadır. Yoksulluğun önlenmesi yalnızca ekonomik gelişmelerle değil toplumsal dayanışma ve değerler temelinde şekillenen kapsamlı yaklaşımlar gerektirmektedir. Kur'an'da adalet kavramının pek çok yerde ve bağlamda geçtiği görülmektedir. Bu manada geniş bir anlam alanına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Âyetlerde ön plana çıkarılan hususlar incelendiğinde kavramın, birey ve toplum inşası için önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Çalışmada ekonomik ve sosyal açıdan toplumdaki adaletsizliği ve eşitsizliği ortadan kaldırmaya katkı sağlayacak Kurânî yaklaşım ve prensipler ele alınacaktır. İlk olarak adalet manasını ihtiva eden adl ve kıst kavramları ve bu kavramların anlam alanı üzerine inceleme yapılacaktır. Daha sonra gerek bu kavramların yer aldığı gerek bu kavramlar olmadan iktisâdî adaletle yönelik emirler içeren âyetler incelenerek toplumsal refahı sağlayacak ilkeler tespit edilecektir. Bu bağlamda her iki kavramın yer aldığı âyetle (En'âm 6/152) toplumdaki iktisâdî adaleti sağlamaya yönelik emirler ön plana çıkarılmaktadır. Âyette de belirtildiği üzere Kur'ân'da sosyal adaletin sağlanması için emredilen ilkelerden biri yetim, yoksul ve mazlumların haklarının korunmasıdır. Bu konudaki emirler ve tavsiyeler (en-Nisâ 4/36) toplumun muhtaç kesimlerine yönelik gelir eşitsizliğinin en aza indirilmesini amaçlamaktadır. Adl ve kıst kelimeleri kullanılmaksızın ekonomik adaletle yönelik ilkeleri içeren âyetlerde bulunmaktadır. Malların sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir servet halini almasını eleştiren âyet ile (el-Haşr 59/7) servetin toplumun tüm kesimleri arasında dolaşması hedeflenmektedir. Yoksulların, durumu iyi olan kimselerin mallarında haklarının olduğu bildirilerek (ez-Zâriyat 51/19, el-Meâric 70/24-25) zekât, sadaka gibi infaka teşvik eden maddî ibadetlerle toplumdaki gelir adaletinin sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışmada toplumsal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik ilgili âyetler özelinde Kur'ân'ın öngördüğü ilkelerin tespit edilmesi ve modern dünyanın bu konudaki çıkmazlarına yönelik Kur'an'ı merkeze alarak değerlendirme yapılması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak Kur'ân'ın, servet dağılımı ve sosyal adalet ilkelerini bütüncül bir bakış açısıyla ele aldığı görülmektedir. Mülkiyet hakkını tanıırken, toplumsal faydayı önceleyen, paylaşma ve dayanışmayı merkeze alan bir düzen tasavvur etmektedir. Bu anlayış, servetin toplumun belli kesimlerinde kalmasını engelleyecek, toplumda adalet, eşitlik ve huzurun tesisine katkı sağlayacaktır. Kur'ân'ın ortaya koyduğu ilkeler, günümüz dünyasında artan ekonomik eşitsizliklere karşı sürdürülebilir ve değer odaklı bir çözüm önerisi sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Sosyal Adalet, Eşitsizlik, Toplum, Sürdürülebilir İlkeler.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, tugba.yildirim@bozok.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0756-4100.

The Qur'anic Concept of Justice and the Principles of Building Social Welfare

Abstract

Humanity today faces numerous global challenges, among the most significant of which is the multifaceted problem of inequality emerging across various spheres of modern life. One of the most visible manifestations of the economic and social inequalities produced by capitalism is global poverty. In consumer culture, the prioritization of individualism at the expense of justice among people undermines moral values such as sharing, altruism, and social responsibility. Preventing poverty, therefore, requires not only economic development but also comprehensive approaches grounded in social solidarity and value-based frameworks. The concept of justice is mentioned in the Qur'an in many contexts and with diverse nuances, indicating the breadth of its semantic field. An examination of the relevant verses shows that justice is presented as a foundational principle for both individual and societal formation. This study explores the Qur'anic perspectives and principles that can contribute to eliminating economic and social injustice and inequality within society. The analysis will begin with an exploration of the terms 'adl and qisṭ, both of which convey the meaning of justice, together with an examination of their semantic domains. Subsequently, verses that contain these terms—as well as verses that, although not containing them explicitly, articulate commandments related to economic justice—will be analyzed to identify the Qur'anic principles conducive to social welfare. In this regard, the verse in which both concepts occur (al-An'ām 6:152) foregrounds Qur'anic injunctions aimed at securing economic justice within society. As indicated in the verse, one of the principles emphasized for establishing social justice is the protection of the rights of orphans, the poor, and the oppressed. The directives and recommendations found in Sūrat al-Nisā' (4:36) likewise aim to minimize income inequality by safeguarding the rights of disadvantaged groups within the community. There are also verses that articulate principles of economic justice without explicitly using the terms 'adl or qisṭ. The verse criticizing wealth that circulates only among the rich (al-Ḥaṣhr 59:7) seeks to ensure that economic resources are distributed among all segments of society. Verses that state that the poor have a rightful share in the wealth of those who are well-off (al-Dhāriyāt 51:19; al-Ma'ārij 70:24–25) encourage material acts of charity such as almsgiving and sadaqa, thereby promoting financial equity within the community. This study aims to identify the Qur'anic principles related to the establishment of social justice and equality by examining the relevant verses, and to offer a Qur'an-centered evaluation of contemporary global challenges in this domain. Ultimately, the Qur'an presents its principles concerning wealth distribution and social justice from a holistic perspective. While upholding the legitimacy of private property, it envisions a system that prioritizes public welfare and places sharing and solidarity at its core. Such an approach prevents wealth from becoming concentrated in the hands of a few, thereby contributing to the establishment of justice, equality, and social harmony. The principles articulated in the Qur'an thus offer a sustainable, value-oriented solution to the growing economic inequalities of the modern world.

Keywords: Tafsīr, Qur'an, Social Justice, Inequality, Society, Principles of Sustainability.

العدل في الإسلام: دراسة تحليلية في ضوء الكتاب والسنة

Abdulahap ZEYDAN*

الملخص

يعدّ العدل من القيم الجوهرية التي يقوم عليها البناء الإسلامي، إذ يشكل ركيزة أساسية لضبط العلاقات الإنسانية وتحقيق التوازن بين حقوق الأفراد وواجباتهم. وقد أولى الإسلام العدل عناية خاصة، فجاءت نصوص القرآن الكريم والسنة النبوية لتؤكد على مركزيته في العقيدة والتشريع والسلوك، باعتباره أساس الاستقرار المجتمعي والسياسي، ووسيلة لحفظ الحقوق وصيانة الكرامة الإنسانية. ومن هنا تنبع أهمية هذا البحث الذي يتناول مبدأ العدل في الكتاب والسنة، ويسعى إلى بيان مكانته وأبعاده النظرية والتطبيقية، إلى جانب رصد مظاهر الانحراف عنه وما يترتب عليها من ظلم واضطهاد في الواقع المعاصر. تتمثل مشكلة البحث في محاولة الإجابة عن السؤال الرئيس: كيف تناول الإسلام مبدأ العدل من خلال نصوص الكتاب والسنة، وما مدى انعكاس هذا المبدأ على الواقع الاجتماعي والسياسي في المجتمعات الإسلامية المعاصرة؟ ويتفرع عن ذلك عدد من الأسئلة، منها: ما مفهوم العدل في المنظور الإسلامي؟ وما مظاهره في القرآن الكريم والسنة النبوية؟ وما الأسس التي يقوم عليها؟ وما أبرز التحديات التي تعيق تطبيقه في الوقت الحاضر؟. يسعى البحث إلى تحقيق جملة من الأهداف، أبرزها: بيان المفهوم الإسلامي للعدل، وتحليل النصوص القرآنية والنبوية ذات الصلة، والكشف عن دور العدل في بناء الفرد والمجتمع، إلى جانب إبراز النماذج العملية التي جسدها التاريخ الإسلامي، وصولاً إلى استكشاف التحديات الراهنة التي تحول دون ترسيخ العدالة في المجتمعات الإسلامية. كما تكمن أهمية البحث في إحياء قيمة العدل بوصفها مبدأ دينياً واجتماعياً، وتعزيز الوعي لدى الأفراد والمؤسسات بمكانته في مختلف مجالات الحياة، فضلاً عن تقديم رؤية شرعية متكاملة يمكن أن تُسهم في معالجة بعض القضايا المعاصرة، مثل الظلم والتمييز وعدم تكافؤ الفرص. اعتمد الباحث على المنهج الاستقرائي التحليلي، وذلك من خلال جمع النصوص القرآنية والحديثية المتعلقة بالعدل، ثم تحليلها وبيان أبعادها التشريعية والأخلاقية. كما تم توظيف المنهج المقارن من أجل الموازنة بين مفهوم العدل في الإسلام وبعض النظريات الغربية الحديثة، لإبراز تميّز التصور الإسلامي في هذا المجال. ويتضمن البحث أربعة فصول أساسية: يتناول الفصل الأول الإطار المفاهيمي للعدل، بينما يركز الفصل الثاني على دراسة مفهوم العدل في القرآن الكريم، ويعرض الفصل الثالث الأحاديث النبوية والنماذج التطبيقية للعدل في السيرة النبوية، أما الفصل الرابع فيبحث معوقات تحقيق العدل في العصر الحديث، مثل الاستبداد السياسي، وسوء فهم النصوص، والتحديات الاجتماعية والاقتصادية. يسعى البحث إلى تأكيد أن العدل ليس مجرد قيمة أخلاقية، بل هو نظام شامل للحياة، وأن تفعيله على المستوى الفردي والمؤسسي يعد ضرورة لتحقيق نهضة المجتمعات الإسلامية واستعادة مكانتها بين الأمم. من المتوقع أن يبرز البحث مكانة العدل في الإسلام باعتباره مبدأً شرعياً شاملاً يضبط حياة الفرد والمجتمع، ويكشف شمولية مفهومه ليشمل النفس والأسرة والمجتمع والسياسة والعلاقات الدولية. كما سيتضح ارتباطه الوثيق بمقاصد الشريعة، وانسجام النصوص القرآنية مع السنة النبوية في ترسيخه، مع تقديم نماذج عملية من سيرة النبي ﷺ والخلفاء الراشدين. وسيسلط البحث الضوء على العوائق المعاصرة التي تحول دون تحقيق العدل، ويبرز تميز الرؤية الإسلامية مقارنة بالنظريات الوضعية، ليقدم في الختام رؤية عملية لإحياء قيمة العدل وتحقيق نهضة المجتمعات الإسلامية.

الكلمات المفتاحية: العدل، الإسلام، القرآن، السنة.

Kur'an ve Sünnet Perspektifinden İslam'da Adalet:

Kavramsal ve Uygulamalı Bir Analiz

Öz

Adalet, İslami toplum düzeninin temel taşlarından biri olup birey ve toplum arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için vazgeçilmez bir ilkedir. İslam'da adalet, yalnızca bireysel bir erdem

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, abdalwahabzidan@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6104-5964.

ya da ahlaki bir değer olarak değil, aynı zamanda sosyal, siyasi ve hukuki sistemlerin temelini oluşturan kapsamlı bir prensip olarak ele alınmıştır. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinde adalet kavramı, iman ve ibadetle doğrudan ilişkilendirilmiş, insanların haklarının korunması, zulmün engellenmesi ve toplumsal düzenin tesis edilmesi için vazgeçilmez bir esas olarak vurgulanmıştır. Bu yönüyle adalet, İslam'ın insan onurunu koruma ve toplumda huzur ve istikrarı sağlama amacının merkezinde yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kur'an ve Sünnet ışığında İslam'da adalet kavramını derinlemesine inceleyerek teorik temellerini ve pratik uygulamalarını ortaya koymak, ayrıca bu ilkenin ihmal edilmesinin yol açtığı zulüm, eşitsizlik ve toplumsal bozulma gibi sonuçları değerlendirmektir. Araştırmanın temel problemi, İslam'ın adalet ilkesini nasıl tanımladığı ve bu ilkenin günümüz Müslüman toplumlarının sosyal ve siyasi yaşamında ne ölçüde yansıtıldığı sorusudur. Bu bağlamda, İslam'da adaletin kapsamı, Kur'an ve Sünnet'teki tezahürleri, adaletin dayandığı esaslar ve modern dönemde adaletin uygulanmasının önündeki engeller ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Araştırmada tümevarımsal-analitik bir yöntem benimsenmiş, Kur'an ve hadislerde yer alan adaletle ilgili ayet ve rivayetler toplanarak içerik analizi yapılmıştır. Ayrıca, İslam'ın adalet anlayışı modern Batı düşüncesindeki adalet teorileriyle karşılaştırılmış ve İslam'ın bütüncül yaklaşımının farkları ortaya konmuştur. Bu metodoloji, adaletin yalnızca hukuki bir kavram olmadığını, aynı zamanda ahlaki, sosyal ve siyasi boyutlarıyla da kapsamlı bir sistem oluşturduğunu göstermektedir. Araştırmanın önemi, adaletin bireyden başlayarak aile, toplum, devlet ve uluslararası ilişkiler düzeyinde kapsayıcı bir kavram olduğunu ortaya koymasında yatmaktadır. Çalışma, Hz. Peygamber'in uygulamaları ve Hulefâ-i Râşidîn dönemindeki adalet örneklerini ele alarak İslam tarihinde adaletin nasıl hayata geçirildiğini göstermektedir. Ayrıca, siyasi baskı, metinlerin yanlış yorumlanması, ekonomik eşitsizlikler ve sosyal sorunlar gibi çağdaş engellerin adaletin tesis edilmesini nasıl zorlaştırdığı analiz edilmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, adaletin İslam'da yalnızca bir ahlaki ideal değil, yaşamın bütün alanlarını kapsayan bir düzen sistemi olduğunu ortaya koymaktadır. Adaletin bireysel ve kurumsal düzeyde etkin bir şekilde uygulanması, Müslüman toplumların yeniden kalkınması, toplumsal huzurun sağlanması ve İslam dünyasının küresel ölçekte etkin bir rol üstlenmesi açısından hayati bir gerekliliktir.

Anahtar Kelimeler: Adalet, İslam, Kur'an, Sünnet.

KIRAAT İLMİ VE KUR'AN ÖĞRETİMİNİN ADALET İLKESİ İLE İLİŞKİSİ

Enes ZENGİN*

Öz

Kıraat ilmi, Kur'an-ı Kerim'in farklı okuyuş biçimlerini sened ve rivayet esasına göre tespit, muhafaza ve aktarma vazifesini üstlenen köklü bir İslâmî disiplindir. Bu ilim, yalnızca Kur'an'ın lafzî yönünü değil, aynı zamanda anlam boyutunu da zenginleştirerek Müslüman toplumlar için geniş bir miras bırakmıştır. Aynı zamanda kıraat ilmi, İslâm ümmetinin farklı coğrafyalarda birlik ve bütünlüğünü koruyan ilmî bir gelenek olarak öne çıkmaktadır. Kıraatlerin çeşitliliği, ilahî kelâmın evrensel yapısına işaret etmekte ve Müslüman toplumlara farklı telaffuz imkânları sunarak onların kendi kültürel yaşama ortamlarında Kur'an ile daha derin bir bağ kurmalarına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda adalet ilkesi, yalnızca sosyal hayatın düzenlenmesinde değil, Kur'an ilimlerinin aktarımında da bir ölçü, denge ve esas unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira adalet, herkesin hakkını gözetmek, tarafsız ve dengeli davranmak, hiçbir bireyin ya da yorumun haksızlığa uğramamasını temin etmek anlamına gelmektedir. Kıraat ilmi açısından düşünüldüğünde, adalet ilkesi farklı okuyuş biçimlerinin eşit derecede değerli olduğunu kabul etmeyi ve bu çeşitliliği zenginlik olarak görmeyi gerekli kılıp, ayrıştırıcı ve öteleyici gibi durumların önüne geçmektir. Çalışmanın temel hedefi, kıraat ilmi ile Kur'an öğretimi arasında doğrudan kurulabilecek adalet merkezli ilişkiyi ortaya koymaktır. Kıraatlerin aktarımı sürecinde öğrencilere adil bir yaklaşım sergilenmesi, farklı okuyuş biçimlerinin eşit derecede ilmî değer taşıdığının öğretilmesi ve Kur'an öğretiminde fırsat eşitliğinin sağlanması bu hedefin merkezinde yer almaktadır. Ayrıca, geçmişten günümüze kıraat farklılıklarının toplum içinde herhangi bir ihtilafa değil, bilakis bir zenginlik ve dengeye vesile olduğu gösterilmek istenmektedir. Yöntem açısından çalışma, öncelikle klasik kıraat kaynakları ve tefsir literatürü üzerinden yapılacak detaylı bir literatür taraması ile teorik bir çerçeve sunacaktır. Bununla birlikte modern dönemde Kur'an öğretimiyle ilgili pedagojik araştırmalardan faydalanılarak, adalet ilkesinin eğitimdeki yeri karşılaştırmalı biçimde ele alınacaktır. Böylece hem klasik kaynakların sunduğu ilmî zemin hem de günümüz eğitim yaklaşımlarının ortaya koyduğu pedagojik boyut bir arada değerlendirilmiş olacaktır. Bu çalışma göstermektedir ki kıraat ilmi, sadece Kur'an'ın farklı okuyuşlarını muhafaza eden teknik bir disiplin değildir; aynı zamanda eğitim-öğretimde adaletin tesisine hizmet eden çok yönlü bir alandır. Kur'an öğretiminde adalet ilkesinin gözetilmesi, öğrencilerin kabiliyet farklılıklarını dikkate alarak eşit öğrenme imkânı sunmayı, farklı kıraatleri eşit değerde tanıtmayı ve ilmî aktarımda tarafsız bir yaklaşımı gerekli kılar. Böylece adalet ilkesi, hem Kur'an'ın evrenselliğini ortaya çıkaran kıraat zenginliğini hem de modern Kur'an eğitiminde dengeli ve kapsayıcı bir metodolojiyi desteklemektedir. Sonuç itibarıyla, kıraat ilmi ve Kur'an öğretimi arasındaki bağın adalet ilkesi üzerinden okunması, klasik mirasın ahlaki değerlerle bütünleştirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu

* Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, ezengin@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4412-2486.

yaklaşım, hem ilmî disiplinin köklü geleneğini sürdürmekte hem de günümüz Müslüman toplumlarının Kur'an eğitiminde hakkaniyetli, dengeli ve kapsayıcı bir anlayış geliştirmesine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat İlmi, Kur'an Öğretimi, Adalet, Eğitim, Evrensellik.

The Relationship between the Science of Qiraat and the Teaching of the Qur'an with the Principle of Justice

Abstract

The science of recitation is a deeply rooted Islamic discipline that undertakes the task of identifying, preserving, and transmitting the various readings of the Quran based on chains of narration and chain of narration. This discipline has enriched not only the Quran's literal meaning but also its semantic dimension, leaving a profound legacy for Muslim societies. At the same time, the science of recitation stands out as a scholarly tradition that preserves the unity and integrity of the Islamic Ummah across diverse geographies. The diversity of recitations points to the universal nature of the divine word and, by offering Muslim societies different pronunciation possibilities, helps them establish a deeper connection with the Quran within their own cultural contexts. In this context, the principle of justice emerges as a measure, balance, and fundamental element not only in the organization of social life but also in the transmission of Quranic knowledge. For justice means upholding everyone's rights, acting impartially and balancedly, and ensuring that no individual or interpretation suffers injustice. From the perspective of the science of recitation, the principle of justice requires accepting the equal value of different recitations and viewing this diversity as a richness, thus preventing discrimination and exclusion. The primary objective of this study is to demonstrate the justice-centered relationship that can be established directly between the science of recitation and Quranic instruction. Central to this goal is demonstrating a fair approach to students during the process of transmitting recitations, teaching them that different recitation styles carry equal scientific value, and ensuring equal opportunities in Quranic instruction. Furthermore, it aims to demonstrate that differences in recitation from past to present have not led to conflict within society, but rather to enrichment and balance. Methodologically, the study will first provide a theoretical framework through a detailed literature review of classical recitation sources and exegetical literature. Furthermore, pedagogical research on Quranic teaching in the modern era will be utilized to provide a comparative analysis of the place of the principle of justice in education. This will allow for a comprehensive assessment of both the scholarly foundation provided by classical sources and the pedagogical dimension presented by contemporary educational approaches. This study demonstrates that the science of recitation is not merely a technical discipline that preserves the diverse readings of the Quran; it is also a multifaceted field that serves to establish justice in education. Observing the principle of justice in Quranic teaching necessitates providing equal learning opportunities by taking into account students' differing abilities, presenting different recitations with equal value, and adopting an impartial approach in scholarly transmission. Thus, the principle of justice supports both the richness of recitations

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

that reveal the universality of the Quran and a balanced and inclusive methodology in modern Quranic education. Ultimately, understanding the connection between Quranic recitation and teaching through the lens of justice is crucial for integrating the classical heritage with moral values. This approach not only maintains the long-established tradition of the scientific discipline but also contributes to the development of an equitable, balanced, and inclusive approach to Quranic education in contemporary Muslim societies.

Keywords: Science of Recitation, Teaching the Quran, Justice, Education, Universality.

AHLÂKÎ KÖTÜLÜK, İLAHÎ ADALET VE AHİRET İLİŞKİSİ

İbrahim TOPRAK*

Öz

Bu bildiri, insanlık tarihi boyunca var olan ahlâkî şer/kötülük problemine kelâmî açıdan yaklaşmaktadır. Dünyadaki adaletsizlikler, zulümler, yalanlar ve sergilenen kötü davranışlar, ilk bakışta ilâhî adaletle çelişiyor gibi görünse de bu çalışma, kötülüklerin varlığını ahiret ve sonsuz yaşam bağlamında yeniden değerlendirmeyi hedeflemektedir. Temel argüman, ahlâkî kötülüklerin sadece dünyevi sonuçlarla sınırlı kalmayıp, ilâhî adalet, imtihan ve hikmet kavramları çerçevesinde insan için değerli ve tükenmeyen faydalar sunduğudur. Bu faydalar, insanın manevi gelişimini hızlandırdığı gibi ebedi mutluluğa ulaşmasına da zemin hazırlar. Metin, öncelikle ahlâkî kötülükleri insan iradesinin özgür tercihiyle ilişkilendirir. Allah Tealâ, insanlara hem iyiyi hem de kötüyü seçme özgürlüğü vermiştir ve bu da ahlâkî mesuliyetin temelini oluşturur. Bu özgür irade, iyilik yapma potansiyeli kadar kötülük yapma potansiyelini de beraberinde getirir. Allah Tealâ'nın mutlak iyiliği ve adaleti, insanın ahlâkî bakımdan olgunlaşmasını ve imtihanını mümkün kılar. Şerlerin varlığı, insanın kendi ahlâkî sınırlarını bilmesine, doğru ile yanlış birbirinden ayırt edebilmesine ve erdemli davranışlara yönelmesine imkân sağlar. Çalışmamız, ahlâkî kötülüklerin kişinin manevi gelişiminde ve ahlâkî olgunlaşmasında birer imtihan vesilesi olarak ele alınması gerektiğini vurgular. Kötülüklerle mücadelemiz yahut maruz kaldığımızda sabretmemiz, karakterimizi güçlendirir, sabrımızı artırır. Bu süreç, aynı zamanda kişinin farkındalığını artırarak sorumluluk bilincini geliştirmeye katkıda bulunur. İlahi adaletin tam olarak ahirette gerçekleşeceği inancı, bu bildirinin en önemli noktalarındandır. Dünyada işlenen her kötülük, ahirette insanın karşısına çıkacak ve adalet mutlak bir şekilde tecelli edecektir. Kötülükler, insana sonsuz mükafatın elde edilmesi, manevi temizlenme, empati yeteneğinin gelişimi ve ebedî hayatın kıymetinin daha iyi anlaşılması gibi birtakım faydalar sunar. Böylece insan, dünya hayatını bir imtihan ve hazırlık aşaması olarak görür ve ebedi hayat için daha fazla gayret eder. Sonuç olarak, ahlâkî kötülükleri, sadece uzak durulması gereken olumsuzluklar olarak görmek yerine, aynı zamanda ilâhî hikmetin bir parçası olarak, insanın ahiret ve sonsuz hayat bağlamında manevi gelişimini sağlamada önemli birer araç olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Ahlâkî Kötülük, İlahi Adalet, Ahiret, Sonsuz Hayat.

The Relationship between Moral Evil, Divine Justice, and the Hereafter

Abstract

This paper approaches the longstanding problem of moral evil from a theological perspective. Although the injustices, oppressions, lies, and wrongful behaviors exhibited in the world may at first glance seem to contradict divine justice, this study aims to reevaluate the existence of evils within the

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, itoprak@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3877-5525.

context of the afterlife and eternal existence. The main argument is that moral evils are not limited to worldly consequences alone; rather, within the framework of divine justice, trial, and wisdom, they offer valuable and enduring benefits for humanity. These benefits both accelerate a person's spiritual development and lay the groundwork for attaining eternal happiness. The text primarily associates moral evils with the human will's freedom of choice. God has granted humans the freedom to choose both good and evil, which forms the basis of moral responsibility. This free will brings with it not only the potential to do good but also the potential to do evil. God's absolute goodness and justice make it possible for humans to mature morally and to be tested. The existence of evils enables people to know their own moral boundaries, to distinguish right from wrong, and to incline toward virtuous actions. Our study emphasizes that moral evils should be considered as opportunities for trial in human spiritual development and moral maturity. Our struggle against evil, or our patience when faced with it, strengthens our character and increases our resilience. At the same time, this process enhances personal awareness and helps to develop a stronger sense of responsibility. The belief that true divine justice will be fully realized in the hereafter is one of the most important points of this paper. Every evil committed in the world will be confronted in the afterlife, and justice will be manifested in its absolute form. Evils offer certain benefits, such as the opportunity to attain infinite reward, spiritual purification, the development of empathy, and a deeper appreciation of eternal life. Thus, a person comes to regard worldly life as a stage of trial and preparation and strives harder for eternal life. In conclusion, rather than regarding moral evils simply as negative things to be avoided, it is more appropriate to consider them as a part of divine wisdom and as important tools for spiritual development in the context of the afterlife and eternal existence.

Keywords: Kalam, Moral Evil, Divine Justice, Afterlife, Eternal Life.

GÜVENİLİRLİĞİ YİTİRMİŞ BİR DELİL OLARAK ŞAHİTLİK VE İSLÂM HUKUKUNDAN BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ

Melikşah AYDIN*

Öz

Şahitlik, İslâm hukukunda ve toplum dilinde “şahit” olarak, modern hukukta ise “tanık” şeklinde ifade edilen; geçmişten günümüze yargı süreçlerinde en yaygın ve en eski delil araçlarından biridir. Osmanlı’nın son döneminde ve Cumhuriyet devrinde, şahitlik müessesesi de dâhil olmak üzere pek çok alanda Batı hukuk sistemlerinden etkilenilmiştir. Osmanlı’da Fransa’dan alınan usul kanunlarıyla başlayan bu etkileşim, Cumhuriyet döneminde ise özellikle Alman hukuk ekolü üzerinden devam etmiş, günümüzde yürürlükte olan Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Kanunu da bu ekolden beslenerek şekillenmiştir. Modern Türk hukukunda, tanıklık için öngörülen şartlar oldukça esnek olup, delil sisteminde “takdiri delil” olarak düzenlenen tanıklık, hâkimi bağlayıcı bir nitelik taşımamaktadır. Bugün, hak ehliyetine sahip olan herkes tanıklık yapabilmekte; çocuklar, akıl hastaları hatta Türk Ceza Kanunu’nda düzenlenen “yalan tanıklık” suçundan hüküm giymiş kişiler dahi mahkemeler nezdinde tanık olarak dinlenebilmektedir. Mevcut kanunlarda, bu tür kişilerin tanıklığının hükme esas alınmasını engelleyen herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşılık İslâm hukukunda şahitlik, “kesin delil” niteliğinde kabul edilmiş ve şahit olabilmek için fiil ehliyetine ek olarak “adalet” şartı aranmıştır. Şahidin adaletini ve güvenilirliğini tespit amacıyla “tezkiye” kurumu ihdas edilmiştir. Tezkiye, şahitlerin doğruluk ve dürüstlüklerini, yüksek ahlaki standartlara sahip olup olmadıklarını araştıran bir mekanizmadır. Bu süreçte mahkeme, şahidin ikamet ettiği veya çalıştığı çevredeki komşularına, arkadaşlarına yahut mahalle imamına başvurarak bilgi toplar, böylece herkesin şahitlik yapmasının önüne geçilirdi. Dolayısıyla, yalnızca güvenilir ve ahlaki bütünlüğe sahip kişiler şahitlik edebilir, bu da yalancı şahitlik vakalarının sınırlı kalmasını sağlardı. Osmanlı’nın son dönemlerinde ise tezkiye kurumunun etkinliği zayıflamış, yalancı şahitlik olaylarında belirgin bir artış yaşanmıştır. Tanzimat dönemi makalelerinde, eski uygulamalara dönülmesi ve tezkiye kurumunun güçlendirilmesi gerektiğine dair öneriler dikkat çekmektedir. Günümüzde, pozitif hukukumuzda tanıklık için herhangi bir nitelik şartının bulunmaması, yalancı tanıkların artmasına yol açmış; bu durum, yargılamada adil olmayan kararların verilmesini kaçınılmaz hâle getirmiştir. Oysa kamuoyu yoklamaları, insanların çoğunluğunun, daha önce “yalan tanıklık” suçundan hüküm giymiş bir kişinin kendi davasında aleyhine tanıklık yapmasını istemediğini göstermektedir. Elbette, yalan tanıklık suçundan hüküm giymiş bir kişinin her durumda yeniden yalan söyleyeceği iddia edilemez. Ancak belirli suçlardan mahkûm olmuş kişilerin, en azından belirli bir süre tanıklık yapmasının yasaklanması; ayrıca tanıklık için bazı objektif ve niteliksel şartların getirilmesi, yargılamada adaletin sağlanmasına önemli katkı sunabilir. Bu hem hâkimlerin hem de tarafların tanıklara olan güvenini artıracak hem de yargılamanın kalitesini yükseltecektir.

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, meliksahaydin@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4077-5025.

Bu bildiride, tanıklık için aranan şartlar İslâm hukuku, Osmanlı uygulaması ve günümüz pozitif hukuku bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenecek; mevcut sistemde görülen aksaklıklar tespit edilerek, İslâm hukukundaki tezkiye kurumunun modern hukuka uyarlanmasına yönelik somut çözüm önerileri sunulacaktır. Böylelikle, gelecekte yapılabilecek kanuni düzenlemeler için uygulanabilir bir model ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Şahitlik, Tezkiye Kurumu, Yalan Tanıklık, Osmanlı Hukuk Uygulaması, Yargılama Hukuku.

The Reliability Crisis of Witness Testimony and a Proposed Solution from Islamic Law

Abstract

Witness testimony (referred to as “şahit” in Islamic law and common Turkish usage, and “tanık” -witness- in modern law) is one of the oldest and most widely used forms of evidence in legal proceedings throughout history. During the late Ottoman and Republican periods, the institution of witness testimony, along with many other legal areas, was significantly influenced by Western legal systems. This interaction began in the Ottoman Empire with the adoption of procedural codes from France and continued during the Republican era, particularly through the German legal school. The currently enforced Code of Civil Procedure and Code of Criminal Procedure are shaped by and derive from this legal tradition. In modern Turkish law, the requirements for witness testimony are highly flexible. Regulated as “discretionary evidence” (takdiri delil) within the evidence system, witness testimony is not binding on the judge. Today, anyone with legal capacity (hak ehliyeti) can testify. Even children, individuals with mental illnesses, and persons convicted of the crime of “perjury” (yalan tanıklık) under the Turkish Penal Code can be heard as witnesses in courts. There are no provisions in the current laws that prevent the court from basing its verdict on the testimony of such individuals. In contrast, within Islamic law, witness testimony was regarded as a form of “conclusive evidence” (kesin delil), and in addition to legal capacity (fiil ehliyeti), the condition of “integrity” (adalet) was required for a person to be a valid witness. The institution of tezkiye was established to ascertain the witness’s integrity and reliability. Tezkiye is a mechanism that investigates the truthfulness, honesty, and adherence to high moral standards of the witnesses. In this process, the court would gather information by contacting the witness’s neighbors, friends, or local religious leader (Imam) in the area where they resided or worked, thereby preventing just anyone from testifying. Consequently, only trustworthy individuals with moral integrity could act as witnesses, which limited the incidence of perjury. However, in the late Ottoman period, the effectiveness of the tezkiye institution weakened, leading to a noticeable increase in perjury cases. Articles from the Tanzimat era highlight proposals for returning to earlier practices and strengthening the tezkiye institution. Today, the absence of any qualification requirement for witness testimony in our positive law has led to an increase in perjurers, making unfair judicial decisions almost inevitable. Meanwhile, public opinion surveys indicate that the majority of people do not wish to have a person previously convicted of perjury testify

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

against them in their own case. While it cannot be claimed that a person convicted of perjury will necessarily lie again in every situation, prohibiting certain convicted individuals from testifying, at least for a specified period, and introducing objective and qualitative requirements for witness testimony could significantly contribute to the attainment of justice in trials. This would simultaneously enhance the confidence of both judges and parties in witnesses and improve the overall quality of judicial proceedings. This paper will comparatively analyze the requirements for witness testimony within the context of Islamic law, Ottoman practice, and contemporary positive law. It aims to identify the shortcomings in the current system and offer concrete solutions for adapting the Islamic law institution of *tezkiye* to modern law. Thus, the objective is to propose an applicable model for potential future legislative amendments.

Keywords: Islamic Law, Testimony, *Tezkiye* Institution, Perjury, Ottoman Legal Practice, Procedural Law.

KUR'AN'IN İSRAF KONUSUNDA MÜMİNLERİ EĞİTİCİ ROLÜ: AHLAKİ, SOSYAL VE EKOLOJİK PERSPEKTİFLER

Fatma ÇETİN*

Öz

Kur'an'ın bütüncül anlatımı içinde israf kavramı, sadece nicel fazlalık değil; ahlaki, toplumsal ve çevresel sınırların ihlalini temsil eden bir çatı kavram olarak belirginleşmektedir. Farklı sure ve ayetlerde geçen bu ifade, bağlama göre değişen ama birbiriyle ilintili anlam alanları sunar. Örneğin Maide 32'de bir canı haksız yere öldürmenin tüm insanlığı öldürmekle eşdeğer görülmesi, insan hayatının kutsiyetine yapılan vurgu ile israfın en ağır biçimi olan can israfını ortaya koyar. Hayatın kutsallığını ve öldürmenin ancak ağır şartlarla meşru olabileceğini vurgulayan bu ayetlerde “*katil konusunda israfkâr oldular*”. Yani öldürmenin büyüklüğüne aldırış etmeden aşırı şekilde katliama yöneldiler. Bu ifade, israf kavramını alışıldık maddî anlamların ötesine taşır. En'âm Suresi'nin 141. ayetinde geçen israf, yalnızca aşırı verme ya da cimrilik değil; nimetin bireysel hazlar uğruna sınırsızca tüketilmesi ve sosyal adaletin ihmal edilmesi bağlamında ele alınır. Ayetin sonunda yer alan “*Allah müsrifleri sevmez*” ifadesi, ahlaki bir uyarıdır. Zira Allah'ın sevgisinden mahrum kalan kimse, cehennem ehlinde sayılır. Furkân Suresi'nin 67. ayetinde ise Müslümanlar, günlük hayatlarında aşırılık ile cimrilik arasında ölçülü bir hayat sürmeleri gerektiği konusunda uyarılır. İsyanda harcanan bir dirhem israf sayılırken, ibadet için harcanan kilolarca altın israf değildir. Zira israf, isyanla genişlemek, ibadetle daralmak anlamını taşır. Ayetin sonunda kullanılan “kivâm” kelimesi hem maddi hem manevi ölçülülüğü ifade eder ve bu durum, ahlaki bir tavır biçimi olarak Kur'ani bir zemine oturur. Bu çalışmada Kur'an'daki israf kavramının yalnızca bireysel ölçüsüzlükle değil; toplumun maddi ve manevi kaynaklarını hoyratça tüketen yapılarla ilişkilendirilen yönleri üzerine odaklanılmaktadır. Amaç, israf kavramını çağdaş dünyanın sosyal, kültürel, çevresel ve zihinsel düzeydeki tezahürleriyle ele almak; tüketim kültürü, zaman ve dikkat israfı, ekolojik kriz ve postmodern bireyselleşme gibi konulardaki düzensizliklere dikkat çekerek bunlara karşı Kur'ani bir denge önerisi sunmaktır. Bu bağlamda Furkan Suresi 67. ayette geçen “قواماً” ifadesi, yalnızca ekonomik davranışı değil; aynı zamanda ahlaki tavrı, ruhsal dengeyi ve toplumsal sorumluluk bilincini temsil eden bir kavram olarak ele alınacaktır. Kavramın çok boyutlu anlam dünyasından hareketle, Kur'an'daki “denge dili” ile modern dünyanın savrulma biçimleri arasında anlamlı bir köprü kurmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, tabiata özsel bir değer atfederek insan-merkezli yaklaşımı sorgulayan Arne Naess'in ekoloji ilkeleri ile Kur'an'daki israf kavramı arasında karşılaştırmalı bir okuma önerilmektedir. Ayrıca, günümüz insanının israfa karşı geliştirdiği davranış biçimleri—minimalist yaşam tarzı, karbon ayak izini azaltma çabaları ve sıfır atık girişimleri—Kur'an'da geçen “قواماً” kavramının çağdaş izdüşümleri olarak ele alınacak ve bu kavramın etik ve ontolojik boyutlarıyla güncel karşılıkları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an'da İsfraf, Kıvâm, Denge, Arne Naess, Ekosofi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, fctetin@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3142-9590.

Educating Believers on Wastefulness in the Qur'an: Ethical, Societal, and Environmental Dimensions

Abstract

Within the holistic narrative of the Qur'an, the concept of *israf* (wastefulness) emerges not merely as a quantitative excess, but as an overarching term that signifies the violation of moral, social, and environmental boundaries. Appearing in various surahs and verses, the term presents context-dependent yet interrelated semantic fields. For instance, in Surah al-Ma'idah (5:32), the equation of unjustly killing a single soul with the killing of all humanity underscores the sanctity of human life and reveals the gravest form of *israf*: the waste of life itself. These verses emphasize that life is sacred and that taking it is only permissible under stringent conditions. The expression "they were wasteful in killing" implies a reckless indulgence in bloodshed, disregarding the gravity of murder—thus extending the meaning of *israf* beyond its conventional material connotations. In Surah al-An'am (6:141), *israf* is not limited to excessive giving or miserliness; it is framed within the context of consuming blessings for selfish pleasures while neglecting social justice. The concluding phrase "Indeed, Allah does not love the wasteful" serves as a moral admonition, for one deprived of divine love is considered among the people of Hell. Similarly, Surah al-Furqan (25:67) warns believers to maintain a balanced lifestyle, avoiding both extravagance and stinginess. A single dirham spent in rebellion is deemed wasteful, whereas even large sums spent in worship are not. Here, *israf* expands with sin and contracts with devotion. The term *qawām* used at the end of the verse denotes both material and spiritual moderation, grounding it as a Qur'anic ethical stance. This study focuses on the dimensions of *israf* in the Qur'an that go beyond individual excess, examining its association with structures that recklessly consume both material and spiritual resources of society. The aim is to explore the manifestations of *israf* in contemporary social, cultural, environmental, and cognitive domains—such as consumerism, time and attention deficit, ecological crises, and postmodern individualism—and to offer a Qur'anic proposal for balance in response to these disorders. In this context, the term *qawām* in Surah al-Furqan (25:67) will be analyzed not only as a marker of economic behavior but also as a representation of moral disposition, spiritual equilibrium, and collective responsibility. Drawing from the multidimensional semantic field of the concept, the study seeks to build a meaningful bridge between the Qur'anic "language of balance" and the disoriented trajectories of the modern world. Furthermore, by attributing intrinsic value to nature and challenging anthropocentric paradigms, Arne Naess's principles of ecosophy will be comparatively examined alongside the Qur'anic notion of *israf*. Finally, contemporary responses to wastefulness—such as minimalist lifestyles, carbon footprint reduction efforts, and zero-waste initiatives—will be interpreted as modern reflections of the Qur'anic concept of *qawām*, with attention to their ethical and ontological implications.

Keywords: Wastefulness in the Qur'an, *Qiwām*, Balance, Arne Naess, Ecosophy.

İNANÇ VE SORUMLULUK-KUR'ÂN TECVİDİ ÖĞRETİMİNDE EBEVEYNİN ROLÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Abdullah CENGİZ*

Öz

Kur'ân tecvidi öğretimi, yalnızca bir okuma disiplini değil; aynı zamanda inanç, sorumluluk ve örneklik temelinde gelişen bir ailevi süreçtir. Ebeveynlerin çocuklarına doğru bir Kur'ân tilaveti öğretmeleri, onların sadece seslerini değil, aynı zamanda kalplerini de eğitmelerine vesile olur. Bu bağlamda, ebeveynin Kur'ân öğretimindeki rolü, ihmal edilmemesi gereken ahlaki ve dinî bir görev olarak ele alınmalıdır. Bu araştırmanın temel amacı, Kur'ân-ı Kerîm'in doğru ve güzel bir şekilde okunmasında belirleyici olan tecvid öğretiminde, ebeveynin üstlendiği eğitsel ve dinî rolü ortaya koymaktır. Tecvid, Kur'ân tilavetinde harflerin mahreçlerine riayet edilmesi, seslerin uzunluk ve incelik derecelerine dikkat edilmesi gibi kuralları içerir. Bu kuralların öğretilmesi, yalnızca bir bilgi aktarımı değil, aynı zamanda ibadet bilinci kazandırma sürecidir. Aile ortamı, çocuğun dinî değerlerle ilk tanıştığı ve bu değerlerin içselleştirildiği bir zemin olduğundan, Kur'ân'ın doğru telaffuz edilmesinde de öncü bir role sahiptir. Bu çalışmada, ebeveynlerin dinî sorumluluk bilinciyle Kur'ân öğretiminde aktif rol almaları gerektiği vurgulanmakta; bu sürecin hem pedagojik hem de ahlaki yönleri değerlendirilmektedir. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş, literatür taraması ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Tecvid ve kıraat kaynakları, hadis literatürü, pedagojik kuramlar ve aile içi dinî eğitim üzerine yapılan akademik çalışmalar incelenmiştir. Bunun yanında ebeveyn-çocuk ilişkisine dair gözlemler ve eğitimcilerle yapılan yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilerden de yararlanılmıştır. Ayrıca Kur'ân kurslarında görev yapan öğretmenlerin aile içi destek süreçlerine dair değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Çalışma bulguları, ebeveynlerin Kur'ân tecvidi öğretiminde üstlendikleri rolün hem doğrudan öğretici bir etki taşıdığını hem de çocuğun dinî tutum ve davranışlarını şekillendirdiğini göstermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de, “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun...” (et-Tahrîm, 66/6) buyrularda ebeveynin dinî sorumluluğuna dikkat çekilmiştir. Bu sorumluluğun en temel adımlarından biri de Kur'ân'ı doğru okuma ve okutma bilincidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğreteninizdir.” (Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân, 21) hadisi de bu noktada aile fertlerinin aktif bir öğrenici ve öğretici olmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında ulaşılan diğer bir bulgu, ailede tecvid öğretiminin genellikle mukabele, tekrar, sesli okuma, dijital içerik izleme gibi yöntemlerle yürütüldüğüdür. Ebeveynin çocukla birlikte Kur'ân okuması, çocukta hem öğrenme motivasyonu oluşturmada hem de doğru sesletimi modellemektedir. Ayrıca, dijital Kur'ân eğitim platformlarının ev ortamına taşınması, bu öğretimi destekleyici yeni imkânlar sunmaktadır. Ancak ebeveynin pedagojik yeterliliği ve Kur'ân bilgisi eksikse, bu araçlar da tek başına yeterli olmamaktadır. Bu çalışma, ailedeki Kur'ân tecvidi öğretimi üzerine yapılan çalışmalara özgün bir katkı sunmaktadır. Özellikle dinî eğitimin teknik bir beceriden ibaret olmadığı; ibadet bilinci, saygı ve estetik duyuş gibi

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, acengiz42@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1608-4803.

yönleriyle içselleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ebeveynlerin bu süreçte yalnızca rehber değil, aynı zamanda birer model oldukları ortaya konulmuştur. Böylece Kur'ân tilaveti, aile içinde hem öğretim hem de ibadet bilinci olarak yeniden konumlandırılmıştır. Ayrıca çalışmada, ebeveyn eğitim programlarına tecvid unsurlarının dâhil edilmesi, aile içi Kur'ân okuma alışkanlıklarının desteklenmesi ve dinî kurumlar ile aileler arasında daha etkin iş birliklerinin kurulması önerilmektedir. Bu öneriler, hem bireysel düzeyde Kur'ân eğitim kalitesini artıracak hem de toplumda Kur'ân kültürünün daha güçlü şekilde yaşatılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kur'ân, Tecvid, Aile, Öğretim

Faith and Responsibility-A Study on the Role of Parents in Teaching Quranic Tajweed

Abstract

Teaching Quranic Tajweed is not only a reading discipline; it is also a family process that develops on the basis of faith, responsibility and example. When parents teach their children the correct Quranic recitation, they train not only their voices but also their hearts. In this context, the role of parents in teaching the Quran should be considered as a moral and religious duty that should not be neglected. The main purpose of this study is to reveal the educational and religious role that parents undertake in teaching Tajweed, which is decisive in reading the Quran correctly and beautifully. Tajweed includes rules such as observing the origins of the letters in the Quran recitation, paying attention to the length and subtlety of the sounds. Teaching these rules is not only a process of transferring information, but also a process of gaining awareness of worship. Since the family environment is the ground where the child first meets religious values and internalizes these values, it also has a leading role in the correct pronunciation of the Quran. This study emphasizes that parents should take an active role in teaching the Quran with a sense of religious responsibility; both the pedagogical and moral aspects of this process are evaluated. The qualitative method was adopted in the research, literature review and content analysis techniques were used. Tajweed and recitation sources, hadith literature, pedagogical theories and academic studies on religious education in the family were examined. In addition, observations on the parent-child relationship and data obtained from structured interviews with educators were used. In addition, the evaluations of educators working in Quran courses regarding family support processes were taken into account. The findings of the study show that the role of parents in teaching Quranic tajweed has both a direct educational effect and shapes the child's religious attitudes and behaviors. The Quran draws attention to the religious responsibility of parents by declaring, "O you who believe! Protect yourselves and your families from the fire of Hell, whose fuel is people and stones..." (et-Tahrim, 66/6). One of the most fundamental steps of this responsibility is the awareness of reading the Quran correctly and having it read. The hadith of the Prophet (pbuh), "The best of you is he who learns the Quran and teaches it" (Bukhari, Fadail al-Quran, 21), also reveals that family members should be active learners and educators at this point. Another finding reached within the scope of the research is that tajweed teaching in the family is

generally carried out through methods such as recitation, repetition, reading aloud, and watching digital content. Parents reading the Quran together with their children both creates motivation for learning and models correct pronunciation. In addition, bringing digital Quran education platforms to the home environment offers new opportunities to support this education. However, if the parent's pedagogical competence and Quranic knowledge are lacking, these tools alone are not sufficient. This study makes an original contribution to studies on teaching Quranic tajweed in the family. It is emphasized that religious education is not just a technical skill; it should be internalized with aspects such as awareness of worship, respect, and aesthetic perception. It has been revealed that parents are not only guides but also models in this process. Thus, Quranic recitation has been repositioned as both teaching and awareness of worship within the family. In addition, the study recommends including tajweed elements in parent education programs, supporting Quranic reading habits within the family, and establishing more effective collaborations between religious institutions and families. These suggestions will both increase the quality of Quranic education at the individual level and contribute to the stronger survival of Quranic culture in society.

Keywords: Quran, Recitation, Tajweed, Family, Education.

TEVEKKÜL İNANCI VE MENTAL SAĞLIK İLİŞKİSİ: GENÇLERE YÖNELİK İSLÂMÎ BİR DEĞERLENDİRME

Zahide ÇAKAR*

Abdullah DAĞCI**

Öz

Modern yaşam birçok kolaylığı beraberinde getirdiği gibi bazı olumsuz olaylara da neden olmaktadır. Sadece maddeyi ön planda tutan bu anlayış manevi olanı göz ardı etmektedir. Bu durumun da günümüzde gençlerin kaygı bozukluğu, depresyon, bunalım, stres ve boşluk hissi yaşamasına neden olduğu söylenebilir. Olumsuz durumlarla baş etmeye çalışan bireyin kendisine iyi geleceğini düşündüğü ve onu mutlu edecek unsurları doğru yerde aramayarak bağımlılık, intihar gibi olumsuz davranışlarda bulunması gündelik hayatta meydana gelen bireysel ve toplumsal sorunlardan bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu gibi durumlara önlem almak ve sonrasında iyileştirici tutum sergilemek için gençlerin maneviyatını güçlendirmek mümkündür. Böylece hem bireysel hem de toplumsal olarak psikolojik sağlamlık ve dayanıklılık artırılabilir. Aynı zamanda mental iyi oluşa da katkı sağlanabilir. Bireylerin manevi ihtiyacını karşılamada dinin etkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Geçmişten günümüze insanlığa varoluş hakkında malumat sunan dinler, insanların yaşamını da şekillendirmiştir. İslâm dini özelinde mevcut olan ve din psikolojisinin konularından olan tevekkül inancı da bu bağlamda ele alınabilir. Tevekkül, dinin inanç boyutuyla bağlantılı bir kavramdır. Tevekkül kavramı aşkın bir varlığın inancıyla birlikte gündelik yaşamda her zaman bu düşüncenin baskın olmasını ve üstün güce duyulan sonsuz güvenle hareket etmeyi gerekli kılan bir niteliğe sahiptir. Burada tevekkül inancını daima diri tutma gerekliliği tevekkülün bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü tevekkül hiçbir şey yapmadan sadece Allah'a güvenerek meydana gelen pasif bir bekleyiş değildir. Zaten bu şekilde bir tutum da tevekkülün özüne aykırıdır. Bu sebeple tevekkül kişinin gücünden bağımsız bir sığınma aracı olarak düşünülmemelidir. İnsanların gücü yettiği ölçüde elinden gelen çabayı sarf etmesi ile birlikte geri kalanı kendisinden daha güçlü bir varlığa havale etmesi şeklinde meydana gelmektedir. Bununla birlikte yapılan bir çalışmayı ya da istenen herhangi bir şeyi Allah'a dayandırmadan da tevekkülden bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla ne sadece Allah'a güvenmenin ne de sadece çalışmanın tevekkülün özünü oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda araştırmanın konusunu gençlerde manevi ve dini bir yönelim olan tevekkülün mental sağlık üzerindeki etkisi oluşturmaktadır. Araştırmanın amacını ise gençlerde tevekkül eğiliminin mental sağlığa etkisi oluşturmaktadır. Gündelik hayatta yaşanan zorlu, sıkıntılı ve güç durumlarla başa çıkmada etkili bir işleve sahip olan tevekkülden yararlanılmasına dikkat çekilmesi araştırmanın önemini oluşturmaktadır. Ayrıca tevekkül ve mental sağlık hakkında yapılacak olan çalışmalarda da ilgili literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir. Tevekkül hakkında yapılan çalışmalar ile ilgili doküman analizi yapılarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırma konusu

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, zahideckr9@gmail.com, ORCID: 0009-0007-8465-7294.

** Doç. Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, adagci@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1540-1256.

olan tezler, makaleler ve akademik çalışmalar YÖK Tez Merkezi, Google Akademik, DergiPark ve İSAM web sayfalarında taratılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda tevekkül ile ilgili otuz çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen bulgulara göre tevekkülün güven, sorumluluk, azim, irade, sabır, kanaat, umut ve iyimserlik gibi birçok pozitif kavramla ilişkilendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle gençlerde tevekkül yöneliminin mental sağlık üzerinde olumlu katkısı olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Maneviyat, Tevekkül, Mental Sağlık, Güven

The Relationship between Tawakkul Belief and Mental Health: An Islamic Assessment for Young People

Abstract

Modern life brings many conveniences, but causes some negative events. This understanding, which focuses only on material things, disregards spiritual. It can be said this situation causes young people today to experience anxiety disorders, depression, despair, stress, feelings of emptiness. Some of individual and social problems that arise in everyday life include individuals struggling to cope with negative situations engaging in negative behaviors such as addiction and suicide, thinking that what will make them feel good, happy isn't being sought in right place. Therefore, it is possible to strengthen spirituality of young people in order to prevent situations and then take a remedial approach. This can increase psychological resilience and endurance both individually and socially. At the same time, it can contribute to mental well-being. Influence of religion in meeting individuals' spiritual needs is an undeniable reality. From past to the present, religions that provide humanity with information about existence have also shaped people's lives. Belief in tawakkul, which exists Specific to Islam and is one of subjects of religious psychology, can also be discussed in this context. Tawakkul is a concept connected to faith dimension of religion. Concept of tawakkul possesses a quality that requires this thought to always be dominant in daily life, along with belief in a transcendent being, and to act with infinite trust in a superior power. Here, necessity of always keeping belief in tawakkul alive draws attention to fact that tawakkul is process. Because tawakkul isn't a passive waiting that occurs by simply trusting in Allah without doing anything. In fact, such an attitude is contrary to essence of tawakkul. For this reason, tawakkul shouldn't be thought of as means of refuge independent of one's own power. It occurs when people exert themselves to the best of their ability and then entrust the rest to a being more powerful than themselves. However, it is impossible to speak of tawakkul without attributing one's work or any desired outcome to Allah. Therefore, it cannot be said that either relying solely on Allah or working solely on one's own constitutes essence of tawakkul. In this context, subject of research is effect of tawakkul, a spiritual, religious orientation among young people, on mental health. Purpose of study is to examine effect of tawakkul tendencies in young people on mental health. Importance of this research lies in drawing attention effective role of tawakkul in coping with stressful, challenging situations encountered in daily life. It aims to contribute to relevant literature on tawakkul and mental health. Document analysis

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

was conducted on studies related to tawakkul, a qualitative research method was used. Within this scope, theses, articles, academic studies related to the research topic were searched YÖK Thesis Center, Google Scholar, DergiPark, İSAM websites. Literature review revealed thirty studies related to tawakkul. Findings from these studies suggest that tawakkul is associated with many positive concepts such as trust, responsibility, determination, willpower, patience, contentment, hope, optimism. Therefore, it can be stated that tawakkul orientation in young people has a positive impact on mental health.

Keywords: Psychology of Religion, Spirituality, Tawakkul, Mental Health, Trust.

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ORTAÖĞRETİM DKAB ÖĞRETİM PROGRAMINDA DİNİ ÇOĞULCULUK

Tuncay CEYLAN*

Öz

Küreselleşme ve kültürel etkileşimin artan etkisi sonucu; farklı inanç, düşünce, kültür ve hayat anlayışına sahip bireylerin bir arada ve birlikte yaşamalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu durum, modern eğitim anlayış ve uygulamalarını etkilemiş ve eğitimin önemli bir boyutu haline gelmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de din eğitimi politikaları ve öğretim programları da bu dönüşümden etkilenmiş; farklı inançların bilinmesi için öğretimlerinin yapılması, özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) derslerinin odak noktalarından biri olmuştur. Türkiye’de, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde din dersleriyle ilgili yapılan tartışmalar derslerin meşruiyeti üzerinde yoğunlaşmışken; Batıdaki gelişmeler, çoğulcu din öğretimine yönelik yöntemlerin geliştirilmesi ve DKAB derslerinin zorunlu hale gelmesiyle birlikte, konuyla ilgili tartışmalar derslerin çoğulcu anlayışa uygun yapılıp yapılmadığı üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Yapılan yasal düzenlemeyle birlikte Hristiyan ve Musevi öğrencilerin DKAB derslerinden muaf tutulmaları ve böylece bu dersi Müslüman öğrencilerin alması nedeniyle İslâm dini DKAB derslerine rengini vermiştir. Bu bağlamda DKAB derslerinde dini çoğulculuk, İslâm dışındaki diğer dinlerin öğretimi şeklinde anlaşılmaktadır. DKAB öğrenme öğretme süreçleri, öğretim programları çerçevesinde gerçekleştirildiğinden; öğretim programlarının dini çoğulculuk yaklaşımı eğitim süreçlerini şekillendirmektedir. Özellikle ortaöğretim programları, diğer dinlerin öğretiminin yoğun olarak yapıldığı bir program olduğundan, bu programın dini çoğulculuk açısından öne çıktığı söylenebilir. Bu kapsamda, uygulanmakta olan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan yeni ortaöğretim DKAB öğretim programının, dini çoğulculuk perspektifinden diğer dinlerin öğretimine ne ölçüde ve nasıl yer verdiği belirsizliğini korumaktadır. Literatürde DKAB derslerinde dini çoğulculuk, diğer dinlerin öğretimi, eski DKAB öğretim programlarında dini çoğulculuk ve Türkiye Yüzyılı Maarif modeli DKAB programları hakkında çalışmalar yapılmasına karşın, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli DKAB öğretim programlarında dini çoğulculuk konusunu inceleyen bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Oysaki bu konunun incelenmesi, hem çok kültürlü bir toplum yapısının inşasında eğitimin rolünü ortaya koymak hem de hoşgörü kültürünün geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çerçevede çalışmanın problemi, “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ortaöğretim DKAB öğretim programının dini çoğulculuk anlayışı nasıldır?” şeklinde belirlenmiştir. Çalışmanın amacı ise Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde geliştirilen ortaöğretim DKAB öğretim programlarını dini çoğulculuk bağlamında analiz ederek, diğer dinlerin öğretimine ilişkin içerik, yöntem ve yaklaşımları değerlendirmektir. Nitel yöntemlerden durum çalışması desenine uygun tasarlanan çalışmanın veri toplama aracı doküman incelemesidir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ortaöğretim DKAB öğretim programından elde edilen

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, tuncyceylan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7864-8999.

veriler üzerinde içerik analizine yapılmış; verilerden kodlar ve kodlardan da temalar oluşturulmuştur. Veri analiz süreçlerinde programın dini çoğulculuk anlayışı değerlendirilirken; M. Grimmit'e dayanan ve J. Hull tarafından geliştirilen Dini öğrenme, Din hakkında öğrenme ve Dinden öğrenme yaklaşımları esas alınmıştır. Bu kapsamda bulgular; Öğretim Programının Temel Felsefesinde Dini Çoğulculuk, Öğretim Programının Temel Yaklaşımında Dini Çoğulculuk, Öğretim Programının Vizyonunda Dini Çoğulculuk, Öğretim Programının Özel Amaçlarında Dini Çoğulculuk, Öğretim Programının Uygulanmasına İlişkin Esaslarda Dini Çoğulculuk ve Öğretim Programının Sınıf Düzeylerinde Dini Çoğulculuk Temalarında İşlenmiştir. Sonuç olarak programın din hakkında öğrenme yaklaşımına yönelik hazırlandığı; bununla birlikte dini öğrenme ve dinden öğrenme yaklaşımlarına yönelik içeriklerin de olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar literatürle karşılaştırılmış ve çalışma kapsamında çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı, Dini Çoğulculuk.

Religious Pluralism in the Secondary Education Curriculum of the Turkish Century Education Model

Abstract

As a result of globalization and the increasing impact of cultural interaction, individuals with different beliefs, ideas, cultures, and lifestyles are compelled to live together. This situation has influenced modern educational approaches and practices, becoming an important dimension of education. In this context, religious education policies and curricula in Türkiye have also been affected by this transformation; teaching about different religions has become one of the focal points of the Religious Culture and Ethics (RCE) courses. In the early years of the Republic, debates around religious courses in Türkiye focused primarily on their legitimacy. However, with developments in the West, the introduction of pluralist religious education methods, and the compulsory status of RCE courses, discussions began to focus on whether the courses were compatible with a pluralistic approach. With legal regulations granting Christian and Jewish students exemption from the course, and Muslim students continuing to take it, the content of the RCE course has been largely shaped by Islam. Accordingly, religious pluralism in these lessons is understood as the teaching of religions other than Islam. Since the teaching and learning processes of RCE are carried out within the framework of curricula, the approach of these curricula to religious pluralism directly shapes the educational processes. Secondary education programs are particularly significant in this respect, as they give greater weight to the teaching of other religions. Within this framework, the extent to which the new secondary education RCE curriculum, prepared under the Century of Türkiye Education Model, incorporates the teaching of other religions from a perspective of religious pluralism remains unclear. Although studies exist in the literature on religious pluralism in RCE courses, the teaching of other religions, and the treatment of pluralism in earlier curricula, no research has yet examined the subject specifically in the context of the Century of Türkiye Education Model RCE

curricula. Yet such an investigation is crucial both to reveal the role of education in building a multicultural society and to promote a culture of tolerance. Accordingly, the research problem is defined as: “What is the understanding of religious pluralism in the secondary education RCE curriculum of the Century of Türkiye Education Model?” The aim of the study is to analyze the curriculum in terms of religious pluralism and to evaluate its content, methods, and approaches regarding the teaching of other religions. Designed as a qualitative case study, the research uses document analysis as its data collection method. Content analysis was carried out on data from the new curriculum, codes and themes were generated, and the analysis was guided by M. Grimmit’s approaches -developed further by J. Hull- of learning religion, learning about religion, and learning from religion. Findings were discussed under themes such as Religious Pluralism in the Curriculum’s Fundamental Philosophy, Approach, Vision, Special Objectives, Implementation Principles, and Grade Levels. The results show that the program is mainly designed according to the learning about religion approach, while also containing elements of learning religion and learning from religion. The findings were compared with the literature, and several recommendations were proposed.

Keywords: Religious Education, Century of Türkiye Education Model, Secondary Education Religious Culture and Ethics Curriculum, Religious Pluralism.

SINIF ETKİNLİKLERİNDE ADALET

Ayhan BİLMEZ*

Öz**

Adalet, hayatın her alanında olduğu gibi eğitimde de önemli bir fonksiyona sahiptir. Adalet, eğitimde öğrenciler arasında fırsat eşitliğini sağlayan önemli bir faktördür. Aksi durumlar öğrencilerin geleceğini olumsuz yönde derinden etkileyebilmektedir. Bu yüzden eğitimde fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik etkinlikler, adaletin tesisi için önemli hale gelmektedir. Eğitimde fırsat eşitsizliği birçok faktörden kaynaklanabilmektedir. Her neden kaynaklanıyor olsa da eğitimdeki fırsat eşitsizliği sınıf ortamına da yansımaktadır. Sınıf ortamında fırsat eşitsizliğinin en aza indirilmesinde öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Eğitimin en önemli unsuru olan öğretmenler sınıf ortamında kullandıkları yöntem ve tekniklerle eğitimdeki fırsat eşitsizliğiyle mücadelede kilit bir konumda bulunmaktadır. Sınıf ortamında eşitsizliğe sebep olan durumların başında her öğrencinin eşit şekilde derse katılmaya fırsat bulamaması gelmektedir. Sınıf mevcutlarının fazlalığı, sınıftaki öğrencilerin tamamının söz alıp almadığını takip etmeyi zorlaştırmaktadır. Benzer şekilde girişken öğrencilerin derse katılmaya istekli oluşları ve öğretmenlerin çoğunlukla bu öğrencilere söz hakkı vermeleri eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olmaktadır. Sınıf ortamında fırsat eşitsizliğini önlemek için çeşitli uygulamalar yapmak mümkündür. Burada dikkat edilmesi gereken husus her öğrencinin derse katılmasına imkân tanınması ve öğrencilerin bunun için teşvik edilmesidir. Araştırma verileri Din öğretiminde oyunlaştırmanın etkililiğinin incelenmesi adlı doktora çalışmasına dayanmaktadır. Yarı deneysel olarak tasarlanmış olan araştırma, 2023-2024 eğitim öğretim yılını, Muş merkezde bulunan resmi bir ortaokulun 6. sınıflarını ve 8 haftalık bir süreyi kapsamaktadır. Çalışmanın amaçlarından biri kura çekimi yoluyla tüm öğrencilere söz hakkı verilmesinin ve dersteki etkinliklerin belirlenmiş olan kurallara göre yapılmasının öğrencilerin adalet hakkındaki görüşlerini nasıl etkileyeceğinin ortaya çıkarılmasıydı. Yöntem olarak yarı deneysel çalışma tercih edilmiş olmakla birlikte çalışmanın verileri görüşme aracılığıyla toplanmıştır. Sınıf ortamında yapılan gözlemler neticesinde çoğunlukla derse istekli öğrencilerin söz aldığı görülmektedir. Hal böyle olunca zamanla ders çoğunlukla bu öğrencilerle işlenecek hale gelmektedir. Bu durumun önüne geçmenin yollarından biri sınıftaki her öğrenciye söz hakkı verip herkesi derse katmaktan geçmektedir. Bunun için doktora çalışmasında aşağıdaki uygulama yapılmıştır. Sınıf etkinliklerinde adaleti sağlayabilmek adına etkinliklere katılmaya dair kurallar belirlenmiştir. Her öğrenciye etkinliğe katılma fırsatı sunmak adına sınıftaki öğrencilerin tamamının numaraları kâğıda yazılıp torbaya konmuştur. Torbadan kura çekimi yoluyla söz alacak öğrenciler belirlenmiştir. Uygulamanın temelinde İslâm dininde şartların eşitliği halinde kura çekilerek sonucun belirlenmesinin uygun bulunması yatmaktadır. Bu uygulama tüm öğrenciler söz hakkı alana kadar devam etmiştir. Uygulama bitiminde öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, a.bilmez@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0596-0751.

** Bu bildiri yazarın “*Din Öğretiminde Oyunlaştırmanın Etkililiğinin İncelenmesi*” adlı doktora tezinin ilgili bölümünden türetilmiştir.

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde etkinliklere katılacak olan öğrencilerin kura yoluyla belirlenmesinden oldukça hoşnut kaldıkları, bu uygulamayı hakkaniyete uygun buldukları ve uygulamanın öğrencilerin adalet duygusuna hitap ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 8 haftalık uygulama boyunca etkinliklerin nasıl yapılacağı ile ilgili kurallar belirlenmiştir. Etkinliklerde kurallara titizlikle uyulmuştur. Kurallar her öğrenciye aynı şekilde uygulanmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde öğrencilerin büyük çoğunluğunun kuralların varlığından memnun oldukları görülmüştür. Ayrıca kuralların herkese aynı titizlikle uygulanmasının öğrencilerin adaletle olan inançlarını güçlendirdiği anlaşılmıştır. Ulaşılmış olan sonuçlar ışığında öğretmenlerin tüm öğrencileri derse katmaya çalışmaları ve sınıf içi etkinliklerde adaletli olmaya dikkat etmeleri önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Adalet, Fırsat Eşitliği, Sınıfta Adalet, DKAB Dersinde Adalet.

Justice in Classroom Activities

Abstract*

Justice plays an important role in education, as it does in every area of life. Justice is an important factor in education that ensures equal opportunities among students. The opposite situation can deeply affect students' futures in a negative way. Therefore, activities aimed at eliminating inequality of opportunity in education become important for establishing justice. Inequality of opportunity in education can stem from many factors. Regardless of the cause, inequality of opportunity in education is also reflected in the classroom environment. Teachers have a major role to play in minimizing inequality of opportunity in the classroom environment. Teachers, who are the most important element of education, play a key role in combating inequality of opportunity in education through the methods and techniques they use in the classroom environment. One of the main causes of inequality in the classroom environment is that not every student has the opportunity to participate equally in the lesson. Large class sizes make it difficult to monitor whether all students in the class are speaking up. Similarly, the willingness of outgoing students to participate in class and the tendency of teachers to give these students the floor contributes to inequality of opportunity in education. Various practices can be implemented to prevent inequality of opportunity in the classroom. The important point here is to ensure that every student has the opportunity to participate in class and to encourage students to do so. The research data is based on a doctoral study titled "Examining the Effectiveness of Gamification in Religious Education." The semi-experimental study covers the 2023-2024 academic year, the 6th grade classes of an official middle school in the center of Muş, and an 8-week period. One of the aims of the study was to reveal how giving all students a voice through a lottery system and conducting classroom activities according to established rules would affect students' views on justice. Although a quasi-experimental study was chosen as the method, the data for the study was collected through interviews. Observations made in the classroom environment showed that

---

* This paper is derived from the relevant section of the author's doctoral thesis titled "Examination of the Effectiveness of Gamification in Religious Education".

it was mostly the students who were eager to participate in the lesson who spoke up. As a result, over time, the lesson tended to be conducted mostly with these students. One way to prevent this situation is to give every student in the class the right to speak and involve everyone in the lesson. To this end, the following practice was implemented in the doctoral study. Rules regarding participation in activities were established to ensure fairness in classroom activities. To give every student the opportunity to participate in the activity, the numbers of all students in the class were written on pieces of paper and placed in a bag. Students who would speak were selected by drawing lots from a bag. The basis of this practice lies in the Islamic religion, where it is considered appropriate to draw lots to determine the outcome when conditions are equal. This practice continued until all students had the opportunity to speak. At the end of the application, interviews were conducted with the students. The interviews revealed that the students were very pleased with the lottery system used to determine which students would participate in the activities, that they found the application to be fair, and that the application appealed to the students' sense of justice. In addition, rules were established during the 8-week application period regarding how the activities would be conducted. The rules were strictly adhered to during the activities. The rules were applied equally to all students. Interviews with the students revealed that the vast majority of them were satisfied with the existence of the rules. It was also understood that the application of the rules with the same rigor to everyone strengthened the students' belief in justice. In light of the results achieved, it was recommended that teachers strive to involve all students in the lesson and pay attention to fairness in classroom activities.

Keywords: Education, Justice, Equal Opportunity, Justice in the Classroom, Justice in DKAB Lessons.

MÜNAFIKLARIN SAVAŞLARDAKİ TUTUMLARININ MÜSLÜMANLARIN RUH HALLERİ ÜZERİNDE ETKİSİ

Celal ESEN*

Öz

İslâm inancına göre yaratılanların ilki olarak kabul edilen Hz. Âdem'in (a.s.) çocukları arasında vuku bulan öldürme eylemi, ilerleyen süreçlerde meydana gelen savaş faktörü ile birlikte büyük kitleler üzerinde etkili olmuştur. İnsanlık tarihinin bütün dönemlerinde karşımıza çıkan savaşlar, insan psikolojisi üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Savaşın şiddetli etkileri ile baş başa kalan insanlar, inançlarının kuvveti ve peygamberlerine olan bağlılıkları derecesinde ayakta durmaya ve mücadele etmeye gayret etmişlerdir. İman ile küfür arasında karar kılmayan bazı kesimler ise savaşmamak için birtakım mazeretler uydurarak Müslümanları savaştan soğutmak için her türlü hileye başvurmuşlardır. İslâm literatüründe “münafık” olarak nitelendirilen bu grup Asr-ı Saâdet'ten günümüze kadar İslâm toplumu içerisinde varlığını sürdürmüştür. Mekke'ye kıyasla, Medine döneminde nakledilen rivâyetlerde münafıklar üzerinde daha fazla durulduğu gözlemlenmektedir. Mekke dönemindeki Müslümanların, müşriklere oranla azınlık konumunda olmaları ve her türlü eziyete maruz kalmaları gibi sebepler bu süreçte münafık grubunun ortaya çıkmasını engellemekteydi. Mekke döneminin şartları, insanları iman ile küfür arasında bir tercih yapmaya zorlamaktaydı. Medine döneminde sayıları artan Müslümanların dünyevi anlamda bazı olanaklara sahip olmaları, küfürlerini gizleyen bazı insanların kendilerinden faydalanmaları için harekete geçmelerine sebep olmuştur. Müslümanlarla birlikte olduklarında onlardanmış gibi davranıp, müşriklerle baş başa kaldıklarında ise iman etmediklerini itiraf eden bu grup, Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemi başta olmak üzere tarih boyunca katıldıkları her savaşta ümmetin zararına yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Savaş öncesinde ve savaş sırasında sayı ve şartlar bakımından Müslümanların yetersiz olduğu, Hz. Peygamber'in (sav.) boş vaatlerle ümmetini tehlikeye sürüklediği ve en kritik zamanlarda mücahitleri savaşmaktan soğutacak birtakım ifadeler kullanmaları, münafıkların savaş esnasındaki davranışlarını ortaya koyan birkaç örnektir. Savaşların en sıkıntılı süreçlerinde takındıkları tavırlar ve ağızlarından çıkan zehirli cümleler bazı savaşlarda müminlerin ümitsizliğe düşmesine, Allah ve Resûlü'nün (s.a.v.) vadettiği fetihler hususunda birtakım şüpheler hissetmesine sebep olmuştur. Ümitlerin tükendiği noktada Allah'ın yardımının müminlere ulaşması ile beraber münafıkların kurmuş oldukları tuzaklar gün yüzüne çıkmış oluyordu. Kur'an'ın bazı âyetleri, sıkıntılı dönemlerde münafıkça tavırlar sergileyecek olan münafık grubuna karşı Müslümanları uyararak onların kışkırtmalarına karşı müminlerin dikkatli olmaları hususunda birtakım nasihatler içermektedir. Bu nasihatlere kulak verildiği takdirde Müslümanlar herhangi bir zafiyete düşmeyerek daha kuvvetli bir bilinç ile kâfirlerle mücadele edebilecektir. Savaş dönemlerinde münafıkların sergilemiş oldukları tavırların müminlerin psikolojilerine etkileri üzerinde durmayı amaçlayan bu çalışma, Kur'an-ı Kerim'in konu ile ilgili olan âyetlerinin açıklanması ve yorumlanması ile

* Öğr. Gör., İnönü Üniversitesi, celal.esen@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1261-7601.

yürütölmeye çalışılacaktır. Gerek göröldüğü yerlerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisleri ve diğér rivâyetler de incelenecektir. Çalışma, kütüphane araştırması yöntemi ile yürütölecektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Savaş, Mümin, Münafık.

The Effect of Hypocrites' Attitude in War on the Mindset of Muslims

Abstract

According to Islamic belief, the act of killing that occurred among the children of Prophet Adam (peace be upon him), considered the first of the flexible ones, had an impact on large masses, along with the war factor that emerged in the subsequent generations. Wars stemming from all the choices of humanity's components have had a profound impact on human psychology. Faced with the violent effects of war, people strive to stand firm and fight based on the strength of their faith and their devotion to their prophet. Some, undecided between faith and disbelief, resorted to all sorts of tricks to alienate Muslims from war, using various excuses to avoid fighting. This group, referred to as "hypocrites" in Islamic literature, continued to exist within the realm of Islam as long as it decayed from the Age of Bliss. Compared to Mecca, the narratives transmitted during the Medinan period focus more on hypocrites. The fact that Muslims were a minority compared to polytheists and were subjected to all sorts of persecution during this period prevented the emergence of hypocrites. The conditions of the Meccan period forced people to choose between faith and disbelief. The increasing number of Muslims during the Medinan period, along with their access to worldly opportunities, led some people, who concealed their disbelief, to take advantage of them. This group, who acted as if they belonged to Muslims when they were with them and confessed their disbelief when they were alone with polytheists, engaged in activities that harmed the Ummah in every war they participated in throughout history, starting with the time of the Prophet Muhammad (peace be upon him). The inadequacy of Muslims in terms of numbers and conditions before and during the war, the Prophet Muhammad's (peace be upon him) empty promises that endangered his community, and their use of certain phrases to discourage the mujahideen from fighting during the most critical times are just a few examples of hypocrites' behavior during wartime. Their attitudes and the poisonous words they uttered during the most difficult times of war caused believers to despair in some battles and to doubt the conquests promised by God and His Messenger (peace be upon him). At the point when hope was lost, God's help reached the believers, exposing the hypocrites' traps. Some verses of the Quran warn Muslims against hypocrites who would exhibit hypocritical behavior during difficult times, advising believers to be wary of their provocations. If this advice is heeded, Muslims will be able to fight against unbelievers without falling into any weakness and with a stronger awareness. This study, which aims to examine the psychological effects of hypocrites' behavior during wartime, will be conducted through the explanation and interpretation of relevant Quranic verses. Where necessary, the hadiths of the Prophet Muhammad (peace be upon him) and other narrations will also be examined. The study will be conducted using a library research method.

Keywords: Tafsir, War, Believer, Hypocrite.

KÜRESEL DÜNYADA PSİKOLOJİK ACI ÜZERİNDE DAYANIŞMA KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ VE ROLÜ İLE DİNİ BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

Handan FİLİNTE*

Hatice ACAR ÇINAR**

Öz

Küreselleşme; siyasal, ekonomik, teknolojik ve sosyo-kültürel alanlardaki hızlı dönüşümler aracılığıyla bireylerin yaşam tarzlarını, değer sistemlerini ve toplumsal ilişkilerini çok boyutlu biçimde dönüştüren dinamik bir süreçtir. Bu dönüşüm, kimlik karmaşası, sosyal izolasyon, rekabet baskısı ve yalnızlık gibi ruhsal riskleri artırmakta; belirsizlik ve stres kaynaklarını çoğaltarak ruh sağlığını olumsuz etkilemekte ve psikolojik acının derinleşmesine zemin hazırlamaktadır. Psikolojik acı, bireylerin yaşam süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar, kayıplar ve travmalar sonucu ortaya çıkan yoğun, öznel ve süregelen bir ruhsal durumdur. Dayanışma kültürü ise destek, empati ve ortak eylem süreçleri aracılığıyla güven ve aidiyet duygusunu pekiştirerek psikolojik acının etkilerini tamponlar. Sabır, dua, ibadet ve teslimiyet gibi dinî başa çıkma stratejileri bu süreçte anlam kurmayı kolaylaştırır ve psikolojik dayanıklılığı güçlendirebilir. Bu araştırmanın amacı, küresel bağlamda genç ve yetişkin bireylerde psikolojik acının nasıl algılandığını ve yaşandığını; dayanışma kültürü ile dinî başa çıkma stratejilerinin bu deneyimdeki rolünü ortaya koymaktır. Çalışma, nitel araştırma deseni çerçevesinde fenomenolojik yaklaşım benimsenerek yürütülmüştür. Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan ve afetler, bireysel travmalar ile kayıplar gibi zorlu yaşam deneyimlerine sahip altı genç (18–29) ve altı yetişkin (30 ve üzeri) olmak üzere toplam 12 katılımcı, amaçlı örnekleme ve maksimum çeşitlilik ilkesiyle seçilmiştir. Veriler, yarı yapılandırılmış mülakat yöntemiyle toplanmıştır. Etik süreçler titizlikle işletilmiş, katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gönüllü onamları alınmış ve kimlikleri gizlenmiştir. Görüşmeler, psikolojik acı, dayanışma kültürü ve dinî başa çıkma ana temaları etrafında yürütülmüş; bu bağlamda katılımcılara deneyimlerinin niteliği, his ve düşünceleri, sosyal destekleri, dayanışma pratikleri ve dinî başa çıkma yollarına ilişkin açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Veriler içerik analiziyle kodlanmış, benzer kodlar gruplanarak anlamlı tematik örüntüler oluşturulmuştur. Bulgular, gençlerde psikolojik acının daha tepkisel ve dalgalı seyrettiğini; isyankârlık, bastırma, yalnızlık, depresif dalgalanmalar ve intihar düşüncesi kodlarının görece daha sık görüldüğünü ortaya koymaktadır. Akran desteği koruyucu olmakla birlikte kırılgan ve süreksizdir; dinî başa çıkma, değer–pratik uyumsuzluğu ve manevî kırılmalar nedeniyle düzensiz işlemektedir. Yetişkinlerde psikolojik acı, duygu–mantık dengesiyle daha istikrarlı yönetilmekte; aile/akraba dayanışması ve dinî başa çıkma daha tutarlı biçimde kullanılmakta, paylaşma ve hatırayı yaşatma eğilimleri öne çıkmaktadır. Her iki grupta da dayanışma ve dinî başa çıkma acıyı tamponlayan mekanizmalar olarak belirginleşirken, profesyonel yardım arayışı genel olarak düşüktür. Fark; koruyucu mekanizmaların gençlerde dalgalı, yetişkinlerde ise sürekli ve kararlı işlemesidir.

* Doktora Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, filintehandan@gmail.com, ORCID: 0009-0009-3763-1520.

** Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, hacar@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4605-9430.

Sonuçlar, yaşa duyarlı müdahalelerin tasarlanmasını gerektirir; akran temelli dayanışmanın kurumsallaştırılması, aile odaklı ağların güçlendirilmesi ve dinî başa çıkma pratiklerinin anlamlandırma süreçleriyle bütünleştirilmesi önerilmektedir. Bu yaklaşım, küreselleşmenin ruhsal yükünü azaltmada etkilidir. Politika ve uygulamaya somut yönelimler sunabilir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Acı, Dayanışma Kültürü, Dini Baş Çıkma, Küreselleşme, Gençlik.

The Impact and Role of Solidarity Culture and Religious Coping Strategies on Psychological Pain in a Globalized World

Abstract

Globalization, driven by rapid political, economic, technological, and socio-cultural change, reshapes lifestyles, value systems, and social relations. This transformation heightens risks -identity confusion, social isolation, competitive pressure, loneliness- while multiplying uncertainty and stressors, deepening psychological pain. Psychological pain is an intense, subjective, and persistent state arising from hardships, losses, and traumas. A culture of solidarity buffers its effects by strengthening safety and belonging through support, empathy, and joint action. Religious coping -patience, prayer, worship, surrender- facilitates meaning-making and can bolster resilience. This study examines how youth and adults perceive and live psychological pain in a global context, and the roles of solidarity and religious coping in that experience. Using a qualitative, phenomenological design, we purposefully selected twelve participants -six youth (18–29) and six adults (30+)- from regions of Türkiye who had experienced disasters, trauma, or bereavement. Data were gathered via semi-structured interviews; ethics were observed and consent obtained. Interviews focused on psychological pain, solidarity, and religious coping; data were coded and organized through content analysis. Findings show that, among youth, psychological pain is more reactive and fluctuating; rebelliousness, suppression, loneliness, depressive swings, and suicidal ideation appear more often. Peer support is protective yet fragile; religious coping operates inconsistently due to value–practice misalignments and spiritual ruptures. Adults regulate pain more steadily via an affect–reason balance; family/kin solidarity and religious coping are used consistently. In both groups, solidarity and religious coping buffer distress, yet help-seeking remains low. Age-sensitive interventions should institutionalize peer solidarity, strengthen family networks, and integrate religious coping with meaning-making to inform policy and practice initiatives.

Keywords: Psychological Pain, Solidarity Culture, Religious Coping, Globalization, Yout.

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER VE SEKÜLER KUTSALLIK: ATEİST BİREYLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Bahar ÖZKAN*

Öz**

Sekülerleşme ve bireyselleşme eğilimlerinin artış gösterdiği toplumlarda her ne kadar dinin etkisinin azaldığı görülse de maneviyat ve kutsallık kavramlarının adeta form değiştirerek bireylerin yaşamlarında yer edinmeye devam ettiğini söylemek mümkündür. Dini inanç sistemlerinden uzaklaşan bireylerin “yüce” olana yönelik tutumları klasik aşkınlık anlayışından farklılaşarak dünyevi alanlara kaymaktadır. Alan yazındaki çalışmalar, “aşkınlık” kavramını böyle bir zeminde daha iyi anlayabilmek için iki boyutlu bir yaklaşımın faydalı olabileceğini öne sürmektedir. Buna göre “dikey aşkınlık”, Tanrı merkezli bir maneviyatı benimseyenler için geçerliken; “yatay aşkınlık”, Tanrı kavramını reddeden fakat “doğa ana”, ekolojik duyarlılık, çeşitli toplumsal hareketler vb. gibi daha yatay düzlemde karşılaşılan olgularla bağlantılılık deneyimlerini ve yücelik atfetme biçimlerini tanımlamaktadır. Bu bildiri, seküler bireylerin küresel eşitsizliklerle mücadele olgusuna nasıl anlam ve yücelik kazandırdığını konu edinmektedir. Araştırmanın temel amacı, önceden Müslüman olan ateist bireylerin “yücelik”, “kutsallık” kavramlarını nasıl yeniden yapılandıklarını, kutsallık duygularının dünyevi alanlara yönelip yönelmediğini ve adalet, küresel eşitsizlik, çevre bilinci gibi konulara hangi düzeyde anlam atfettiklerini ortaya koymaktır. Ayrıca bu çalışma, ateist bireylerin geliştirdikleri tepkilerin yalnızca anlam odaklı değil rasyonel ve duygusal yönlerini de ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Böylece araştırma, dini aşkınlık kaybının bireyleri tamamen kutsallıktan koparmayıp farklı biçimlerde yeniden kutsallığa yönlendirdiği varsayımını da test etmektedir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (IPA) kullanılmıştır. Çalışma grubu; Türkiye’de yaşayan ve farklı meslek gruplarından gelen 25-56 yaş aralığındaki 25 ateist bireyden oluşmaktadır. Katılımcılarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler betimleyici ve yorumlayıcı kodlarla analiz edilmiştir. Kodlama sürecinde katılımcı ifadeleri tematik kümelerle ayrılmış ve ortaya çıkan anlam örüntüleri çözümlenmiştir. Analiz sonucunda küresel eşitsizliklerle mücadele, çevre bilinci, adalet için savaşıma gibi olgulara karşı ateist bireylerin belirledikleri tutumlar 5 kategoride toplanmıştır: (i) yatay aşkınlık deneyimi, (ii) etik zorunluluk algısı ve görev bilinci, (iii) eylemsel yorgunluk ve umutsuzluk, (iv) ideolojik hareketlere karşı eleştirel tutum ve (v) bireysel samimiyet ve otantikliğin yüceltilmesi. Bu beşli yapının ilk kategorisi literatürde tanımlanan “yatay aşkınlık” kavramının sahadaki izdüşümünü teyit etmektedir. Katılımcıların adalet için savaşıma, çevre duyarlılığı, küresel eşitsizlikler gibi dünyevi olgulara yücelik atfetmesi, yatay aşkınlık kavramının “seküler kutsallık/dünyevi yücelik” biçimindeki tezahürünü ortaya koymaktadır. Öte

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, sehribaharozkan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7848-7723.

** Bu bildiri, Bahar ÖZKAN tarafından, Prof. Dr. Ali AYTEN danışmanlığında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmakta olan “Ateistlerin Anlam Kaynakları ve Başa Çıkma Mekanizmaları Üzerine Nitel Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

yandan psiko-sosyal bir perspektiften bakıldığında, katılımcıların geçmişte Müslüman olmaları ve İslâmi değerlerin kültürel izleriyle iç içe yaşamaları; “yücelik” kavramını tamamen terk etmeleri yerine bireysel vicdan, etik gibi farklı kanallarla yeniden yorumlamaya zemin hazırladığı söylenebilir. Sonuç olarak çalışma, “yücelik” atfının yalnızca dini bağlamda değil küresel eşitsizliklerle mücadele, adalet arayışı, çevre bilinci gibi konular karşısındaki tutumlarda da ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Ateist bireylerde dahi “yücelik” atfı etik düzeyde yeniden yapılandırılabilir. Bu bulgu, insanın yüce olanı deneyimleme biçimlerinin farklı biçimlerde tezahür edebileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yatay Aşkınlık, Seküler Kutsallık, Ateizm, Küresel Eşitsizlik

Global Inequalities and Secular Sacredness: A Qualitative Study Among Atheist Individuals

Abstract*

In societies experiencing growing secularization and individualization, although we see a decline in the influence of religion, it is possible to say that the concept of spirituality and sacredness continue to hold a place in individuals' lives by virtually changing form. The attitudes of individuals who have distanced themselves from religious belief systems toward the “sublime” differ from the classical understanding of transcendence and toward more worldly dimensions. Studies in this field suggest that a two-dimensional approach could provide deeper insights into the concept of “transcendence” within this context. Accordingly, while “vertical transcendence” refers to those who adhere to God-centered spirituality, “horizontal transcendence” defines experiences of interconnectedness and forms of attributing greatness associated with more horizontal phenomena such as “mother nature”, ecological awareness, various social movements, for those who reject the notion of God. This paper examines how secular individuals attribute meaning and sacredness to the phenomenon of combating global inequalities. The main aim of the research is to reveal how formerly Muslim atheist individuals reconfigure the concepts of “sublimity” and “sacredness”, whether their sense of sacredness has shifted toward the secular framework, and to what extent they attribute meaning to issues such as justice, global inequality and environmental awareness. In addition, this study seeks to reveal not only the meaning-oriented but also the rational and emotional aspects of the responses developed by atheist individuals. Thus, the research also tests the assumption that the loss of religious transcendence does not completely detach individuals from sacredness in different forms. The study employed Interpretive Phenomenological Analysis (IPA), a qualitative research method. The study group consists of 25 atheist individuals aged 25-56 living in Türkiye and coming from different professional backgrounds. In-depth interviews were conducted with the participants, and the obtained data were analyzed using descriptive and interpretative codes. During

---

** This paper was produced by Bahar ÖZKAN from her doctoral dissertation titled “*A Qualitative Research on the Meaning Sources and Coping Mechanisms of Atheists*”, which is being prepared under the supervision of Prof. Dr. Ali AYTEN at the Marmara University Institute of Social Sciences.

the coding process, participants' statements were divided into thematic clusters, and the resulting patterns of meaning were interpreted. The analysis revealed that atheists' attitudes toward phenomena such as combating global inequality, environmental awareness, and fighting for justice were grouped into five categories: (i) horizontal transcendence experience, (ii) perception of ethical obligation and sense of duty, (iii) actional fatigue and hopelessness, (iv) critical attitude towards ideological movements, (v) exaltation of individual sincerity and authenticity. The first category of this five-fold structure confirms the field-based counterpart of the concept of "horizontal transcendence" as defined in the literature within the Turkish sample. The participants' attribution of sublimity to worldly phenomena such as fighting for justice, environmental awareness, and global inequalities reveals the manifestation of the concept of horizontal transcendence in the form of "secular sacredness/worldly sublimity." On the other hand, from a psycho-social perspective, it can be argued that the participants were formerly Muslim and their coexistence with the cultural traces of Islamic values prepared the ground for them to redefine the concept of "sublimity" through different channels such as individual conscience and ethics, rather than completely abandoning it. In conclusion, the study demonstrates that the attribution of "sublimity" can emerge not only in a religious context but also in attitudes toward issues such as combating global inequality, the pursuit of justice, and environmental awareness. Even among atheist individuals, the attribution of "sublimity" can be ethically reconstructed. This finding reveals that the ways in which humans experience the sublime can emerge in different forms.

Keywords: Horizontal Transcendence, Secular Sacredness, Atheism, Global Inequalities.

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERE VE EKONOMİK KRİZLERİN ÇÖZÜMÜNE SADE/YALIN HAYAT ÇARE OLABİLİR Mİ?

Ahmet YILDIRIM*

Öz

Günümüz modern dünyasında toplumsal, ekonomik ve politik alanda artan krizler ve eşitsizlikler, insanlığı birtakım arayışlara itmektedir. Dünyada cari olan kapitalist sistemin merkezî değerleriyle şekillenen mevcut dünya düzeni, zengin ile yoksul arasındaki makası her geçen gün daha da açmakta; eşitsizliklere sebep olmakta, hak, hukuk ve merhamet gibi dini ve insani değerleri ikinci plana itmektedir. Yaşadığımız dünyada geçerli olan bu tarz ekonominin en belirgin amacı ise, ihtiyaç güdüsünü tetikleyerek insanları tüketime sevk etmesidir. Tüketim kültürü, neredeyse insan hayatının her tarafını kuşatmış durumdadır. Dolayısıyla bu kültür insanların sahip olduğu nimet, güzellik ve değer adına ne varsa hepsini tüketmekte ve zaman zaman sosyal ve ekonomik krizlere neden olabilmektedir. Bu kuşatmadan kurtulmanın bir yolu da zengin ile fakir arasında denge kurmayı, güçlünün zayıf üzerindeki tahakkümünü engellemeyi ve toplumun tüm kesimlerine hakkaniyetli muamele etmeyi sağlayacağını düşündüğümüz sade hayat tarzını benimsemektir. Pek çok tanımı ve yönü bulunan sade hayatın en önemli unsuru, zaman, mekân ve kişiden kişiye değişen bir durum olmasına rağmen ‘ihtiyaç kadarıyla yetinmek’ anlayışıdır. İhtiyaçlar sınırsız kâinata var olan kaynaklar sonlu ve sınırlıdır. Dünyadaki ekonomik eşitsizliklerin ve krizlerin genelde bu kaynakları israf ve tüketime dayalı kullanılmasından, iyi kullanmamaktan ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu sebeple kaynakları yerinde ve idareli kullanmak, bunları israf etmemek, tüketimi körüklememek, tersine tutumlu olmayı özendirmek tüketim ahlakına sahip olmak gerekmektedir. Yani mümkünse ihtiyaç kadarıyla yetinerek (sade/yalın hayat tarzıyla) geçinme yolunu tutmaktır. Tebliğimizde öncelikli olarak eşitsizliklere ve ekonomik krizlere neden olan tüketim üzerinde durulacak, sade hayatın ne olup olmadığıyla bilgiler verilecek, daha sonra sade hayatın ekonomiyle olan ilişkisi üzerinde durularak ekonomik krize olan katkıları ve çözüm yönleri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küresel, Eşitsizlik, Sade Hayat, Ekonomik Kriz.

Can a Simple Life be a Solution to Global Inequalities and Economic Crises?

Abstract

In today's modern world, increasing crises and inequalities in social, economic, and political spheres are pushing humanity toward certain quests. The current world order, shaped by the central values of the prevailing capitalist system, is widening the gap between the rich and the poor every day, creating inequalities and relegating religious and human values such as rights, law, and compassion to the background. The most obvious purpose of this prevailing economic style is to fuel the need drive and

---

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ayildirim2000@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7297-3325.

drive people to consume. Consumer culture has pervaded nearly every aspect of human life. Consequently, this culture consumes everything people possess in terms of blessings, beauty, and value, and can occasionally lead to social and economic crises. One way to escape this siege is to embrace a simple lifestyle, which we believe will establish a balance between the rich and the poor, prevent the dominance of the powerful over the weak, and ensure equitable treatment for all segments of society. The most important element of a simple life, which has many definitions and aspects, is the concept of “being content with what is needed,” although it varies from time to time, place to place, and person to person. Needs are limitless, while resources in the universe are finite and limited. It is known that global economic inequalities and crises generally arise from the wasteful and consumptive use of these resources, and from their ineffective use. Therefore, it is necessary to use resources wisely and prudently, not to waste them, not to fuel consumption, but rather to encourage frugality and adopt a consumption ethic. In other words, if possible, to make ends meet by being content with what is needed (a simple lifestyle). Our paper will first focus on consumption, which causes inequalities and economic crises, provide information on what simple living is and what it is not. Then, we will focus on the relationship between simple living and the economy and discuss its contributions to the economic crisis and potential solutions.

Keywords: Global Inequality, Simple Life, Economic Crisis.

SÖMÜRGESELLİK OLGUSUNUN ZULÜM KAVRAMI IŞIĞINDA YORUMU

Ömer Kemal BUHARİ*

Öz

Güçlünün haklıya boyun eğdirdiği mevcut dünya düzeninde insanlığın barış ve huzura ulaşmasını engelleyen bir dizi problem tezahür etmektedir. Eşitsizlik, adaletsizlik, sömür, ötekileştirme ve düşmanlaştırma gibi muhtelif tezahürleri olan bu problemler bir zamanlar “Batı”, günümüzdeki tasnife göre ise “Küresel Kuzey” ülkelerinin dünyanın geri kalanına tahakküm etmesi sonucunu doğurmaktadır. Klasik sömürgecilik döneminde “çıplak” güce ve şiddete dayanan bu tahakküm zaman içerisinde evrilerek kısaca insanların maneviyat, bilgi, duygu, düşünce, ahlak, dil ve sanat gibi temel varoluşsal alanlarının kontrol altına alınarak yönlendirilmesi anlamına gelen sömürgecilik (*coloniality*) ile çok daha derinlere inmiştir. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde dünyanın muhtelif bölgelerinde her geçen gün yüzlerce insanın askerî şiddet yöntemleri ile öldürülmeye devam ettiği vaki olmakla birlikte çağımızdaki şiddetin daha ziyade fert ve toplumların algısına yöneldiği, böylelikle insanların duyulur âlemde olan biten hadiselerin akledilir âlemdeki asıllarını anlamlandırma noktasında zafiyete düşürüldüğü ileri sürülebilir. Bu bağlamda mevcut problemlerin neşet ettiği esas noktanın anlaşılabilmesi için İslam düşüncesindeki “zulüm” kavramı teolojik ve felsefî yönleriyle açıklanmalıdır. Kavramın varlık, bilgi ve ahlak alanlarına yansıyan veçheleri, bunların insanlık olarak karşı karşıya kaldığımız problemlerin oluşmasına nasıl yol açtığı bağlamında açıklanabilirse bu problemleri gidermek için yapılması gerekenler de kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu anlamda bildiri, mevcut problemleri felsefî ve teolojik bir zemine yaslanarak okumayı amaçlamaktadır. Kuşkusuz “zulüm”, İslam düşünce tarihinin muhtelif dönemlerinde hemen her yönüyle irdelenmiş temel bir kavramdır. Bununla beraber, bu ilmî ve fikrî müktesebatın günümüzdeki manzarayla, özellikle de sömürgecilik olgusuyla irtibatlandırılarak mevcut problemlerin anlaşılmasında konuşlandırılması özgün ve vaatkâr bir yaklaşımdır. Bildirinin birinci kısmında mevcut dünya düzenindeki problemler bağlamında “zulüm” kavramının İslam’ın aslı kaynaklarındaki dilbilimsel ve semantik çerçevesi çizilmekte, ikinci bölümünde Batı’nın ve sömürgeciliğin zulümle ilişkisi tartışılmakta, son bölümde ise mevcut problemlere yönelik öneriler getirilmektedir. Arapçanın klasik lügatlerine göre kökeninde “karanlık” ve “bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koymak” gibi manaların bulunduğu bu kavram aydınlatılarak kendi yerine konulduğu takdirde insanlığın hâlihazırda mücadele etmekte zorlandığı, zira evvela hakkında zihinsel bir netliğe ulaşamadığı mevcut manzara sarahate kavuşacaktır. İnsani eylemlerin temelinde bilginin bulunduğu göz önüne alındığında bu çabanın ne denli önemi haiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Felsefî bir bağlamda kavramsal-analitik yöntemin takip edildiği bildirinin bulguları insanlığın yüzleştiği mevcut problemlerin “zulüm” kavramı ışığında açıklık kazandığı; günümüzde baskın olan ve her türlü eylemin üzerine inşa edildiği varlık, bilgi ve ahlak alanlarına ait kabullerin onları benimseyenleri düşünce ve eylem boyutlarında çok çeşitli yanlışlara götürdüğü; insanlığın ancak mevcut karanlık ve adaletsizliğin

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, omerkemal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2970-6985.

olumsuz tesirlerini azaltacak maddi ve manevi bir bilgilenme ve olgunlaşma yoluyla barışa ve huzura ulaşabileceği; bunun için İslam dininin ve onu anlayıp uygulamayı mümkün kılan İslami ilimlerin asli bir kılavuz mahiyetinde olduğu; bu kılavuzun günümüz şartlarına göre “tercüme edilmesi” gerektiği, son olarak bu hedefleri gerçekleştirmeye yaklaşan Müslümanların diğer medeniyet havzalarına mensup insanlar için varoluşsal bir örneklik teşkil etme noktasında olmazsa olmaz tarihî bir rol oynadığı gibi hususlardır.

Anahtar Kelimeler: Sömürgecilik, Zulüm, Varlık, Bilgi, Ahlak.

Reading Coloniality in the Light of the Concept of *Zulm*

Abstract

In the current world order where the powerful subjugate the rightful a series of problems emerge that block humanity's path to peace and serenity. These problems with various dimensions such as inequality, injustice, exploitation, othering, and antagonization lead to the consequence of the domination of the rest of the world by what was once termed “the West” and nowadays “the Global North”. This domination was based on “bare” power and violence during the era of classical colonialism. With time, it intensified and evolved into “coloniality” which briefly means the control and regulation of essential existential human domains such as spirituality, knowledge, feelings, thought, morality, language, and art. While it is a fact that hundreds of human beings are killed through military methods of violence in the first quarter of the 21st century in various regions of the world, it might be argued that the contemporary violence rather targets individual and social perception. As a result of this, people's ability of sense-making of incidents in the sensible world through their original versions in the intelligible world is undermined. Within this context, current problems can only be understood through the explanation of the concept of “*zulm*” in the Islamic thought together with its theological and philosophical aspects. If the reflections of this concept in the fields of being, knowledge, and morality can be explained in the context of how they give birth to the problems faced by humanity, what needs to be done to eliminate them will be self-evident. The present paper aims to read the current problems against a philosophical and theological backdrop. No doubt that “*zulm*” is an essential concept, which has been thoroughly discussed in various periods of Islamic history of thought. Nonetheless, it is an original and promising approach to communicate this scholarly and intellectual body of knowledge with the current panorama, particularly the phenomenon of coloniality. The first part draws the linguistic and semantic frameworks of the concept of “*zulm*” in the essential sources of Islam in the context of the problems of the current world order. The second part discusses the nexus between the West, coloniality, and *zulm*, while the third and last part elaborates suggestions pertaining to the current problems. According to the classical dictionaries of Arabic, the concept involves meanings such as “darkness” and “displacing something from its rightful place”. Elucidating the concept and putting it into its proper place will give clarity to the current panorama by bringing mental lucidity to humanity. Considering the fact that knowledge is the origin of human

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

actions, it becomes clear how important this effort is. The paper follows the conceptual-analytical method in a philosophical context. Its findings indicate that humanity's current problems are easily understood in the light of the concept of "zulm"; some dominant premises in the domains of being, knowledge, and morality mislead their owners in terms of thought and action; humanity can reach peace and serenity only through a material and spiritual enlightenment and maturation; for this purpose Islam and Islamic sciences are essential guides; this guide needs to be "translated" into current conditions; and finally, Muslims succeeding in these goals play an indispensable historical role in terms of constituting an existential example for members of other civilizations.

Keywords: Coloniality, Zulm, Being, Knowledge, Morality.

OSMANLI TOPLUMUNDA AZATLI KÖLELER BAĞLAMINDA VELÂ HAKKI: MİRAS VE HAK SAHİPLİĞİ

Sema AKTAŞ*

Öz

Toplumsal eşitsizlikler tarihsel süreçte ekonomik, hukuki ve statü temelli farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Osmanlı toplum yapısında kölelik kurumu, modern değerlerle kıyaslandığında eşitsizliğin bir biçimi gibi görünse de dönemin hukukî düzenlemeleri bu ilişkiyi belirli sınırlar içinde denetlemiş ve dönüştürmüştür. Bu bildiride, kölenin hürriyete kavuşturulmasının ardından ortaya çıkan velâ hakkı çerçevesinde Osmanlı hukuk sisteminin bireyler arası sorumluluk ve hak ilişkisini nasıl tanımladığı ele alınmaktadır. Osmanlı toplumunda kölelik kurumu, ekonomik bir ilişki olmanın yanı sıra sosyal ve hukuki boyutlarla da değerlendirilmiştir. Bu çerçevede *velâ hakkı*, azat edilen köleler ile eski sahipleri arasındaki karşılıklı hak ve yükümlülükleri düzenleyen özgün bir hukuki kurum olarak öne çıkar. Velâ hakkı, azatlı köle ile eski efendisi arasında özgürlüğün kazanılmasının ardından kurulan ve taraflara çeşitli sorumluluklar yükleyen bir hukuki bağıdır. Bu bağ miras ilişkilerinin yanı sıra eski sahibin azatlı kölenin nikâhında veli sıfatıyla bulunmasını, vefatı halinde cenaze namazı ve defin işlemleriyle ilgilenmesini veya kölenin suç işlemesi durumunda diyetinin ödenmesi de kapsar. Bu ilişkinin tarihsel ve toplumsal boyutlarını anlamada kadı sicilleri ile fetvalar temel kaynak niteliği taşır. Kadı sicillerinde velâ hakkının iki biçimde yansıdığı görülmektedir: Azat işleminde “velâdan gayrı hakkım yoktur” ibaresiyle efendinin haklarının sınırlandırılması ve azatlı kölenin ölümünden sonra miras anlaşmazlıklarında eski efendinin velâ hakkına dayanarak mirası talep etmesi. Bu hak, Osmanlı Devleti’nde farklı sosyal statüdeki köle sahipleri arasında ayırım gözetmeksizin uygulanmıştır. Bununla birlikte velâ hakkının kapsam ve işlevine ilişkin Osmanlı ilmî çevrelerinde çeşitli görüş ayrılıkları mevcuttur. Molla Hüseyin’in sınırlama getiren yaklaşımı, Molla Gürânî ve Ebussuûd Efendi gibi âlimlerin karşıt fetvalarıyla şekillenen bir içtihat alanı yaratmıştır. Bu tartışmalar hem hukuki uygulamalar hem de toplumsal pratikler açısından dikkat çekicidir. Velâ hakkının Osmanlı hukukundaki uygulaması, bireysel hak sahipliğinin ötesinde taraflar arasındaki ilişkinin sosyal boyutlarını da yansıtır. Azatlı köle ile eski sahibi arasındaki hukuki bağlar, dönemin toplumsal ilişkilerinin işleyişine ve adalet algısına dair örnekler sunar. Kadı sicilleri ve fetvalar, bu ilişkinin çeşitli yönlerini belgeleyerek uygulamaların hukuki çerçevede nasıl yürütüldüğünü ve taraflar arasındaki yükümlülüklerin pratikte nasıl tezahür ettiğini gösterir. Velâ hakkına dair uygulamalar, Osmanlı Devleti’nin farklı bölgelerinde benzer hukuki ilkelere dayanır. İstanbul gibi merkezi kadı sicillerinde yer alan miras ve velâ kayıtları ile Kırım Hanlığı’nın Gözleve, Bahçesaray ve Karasu gibi kazalarının mahkeme kayıtları karşılaştırıldığında, azatlı kölelerin miras üzerindeki statülerinin aynı hukuki çerçevede ele alındığı görülmektedir. Gerek merkezi gerek yerel kadı mahkemeleri velâ ilişkisini terekeler ve miras ihtilafları bağlamında değerlendirmiş; verilen kararlar çoğu zaman fetvalarla

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, saktas@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3572-7149.

desteklenmiştir. Bu veriler, Osmanlı hukuk sisteminin merkezden taşraya uzanan tutarlılığını ortaya koyarken, yerel vakalar aracılığıyla velâ kurumunun farklı bağlamlarda nasıl uygulandığını anlamaya da imkân tanır. Sonuç olarak, velâ hakkının Osmanlı kadı sicilleri, fetvalar ve ilmî tartışmalar ışığında incelenmesi, azatlı kölelerin hukuki statüsünün ve bu statünün pratikteki yansımalarının daha kapsamlı biçimde anlaşılmasını sağlamaktadır. Çalışma, azatlı kölelerin miras ve hak sahipliği bağlamında karşılaştığı hukukî uygulamaları ve bu uygulamaların Osmanlı hukuk sistemindeki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece velâ hakkı, bireysel hak ve sorumlulukların yanı sıra Osmanlı hukukunun işleyiş biçimini yansıtan önemli bir kurum olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Velâ, Kölelik, Azatlık, Kadı Sicilleri, Osmanlı Hukuku.

The Right of Walâ' in the Context of Manumitted Slaves in Ottoman Society: Inheritance and Legal Entitlement

Abstract

Social inequalities have historically manifested in various forms, including economic, legal, and status-based dimensions. In Ottoman society, the institution of slavery, when compared to modern values, may appear as a form of inequality; however, the legal regulations of the period both regulated and transformed these relationships within certain boundaries. This paper examines how the Ottoman legal system defined inter-personal responsibilities and rights through the *walâ'* right (Turkish: *velâ*), which emerged following the manumission of slaves. In Ottoman society, the institution of slavery was not only an economic relationship but also encompassed social and legal dimensions. Within this framework, the *velâ* right constituted a distinctive legal institution regulating reciprocal rights and obligations between manumitted slaves and their former owners. The *velâ* right established a legal bond after the manumitted slave gained freedom, imposing various responsibilities on both parties. This bond included inheritance relations, the former owner's role as guardian (*veli*) in the manumitted slave's marriage, handling funeral prayers and burial in the event of the former owner's death, and, in cases where the slave committed a crime, the payment of compensation (*diyah*). Qadi court registers and fatwas serve as essential sources for understanding the historical and social dimensions of this relationship. The *velâ* right is reflected in Qadi court records in two ways: the restriction of the former owner's rights through the statement "I have no rights beyond *velâ*" during the manumission process, and the former owner claiming inheritance based on the *velâ* right after the death of the manumitted slave. This right was applied indiscriminately among slave owners of different social statuses within the Ottoman state. At the same time, there were diverse scholarly opinions regarding the scope and function of the *velâ* right. The restrictive approach of Molla Hüsrev, alongside the counter-fatwas of scholars such as Molla Gürânî and Ebussuûd Efendi, created a dynamic field of legal interpretation (*ijtihād*). These debates are significant for both legal practices and social realities. The application of the *velâ* right in Ottoman law reflects not only individual property rights but also the social dimensions of the relationship between parties. The legal bonds between

manumitted slaves and their former owners provide examples of the functioning of social relations and perceptions of justice in the period. Qadi court registers and fatwas document various aspects of this relationship, illustrating how legal procedures were conducted and how obligations between parties manifested in practice. Practices regarding the *velâ* right were based on similar legal principles across different regions of the Ottoman state. A comparison of inheritance and *velâ* records from central qadi registers in Istanbul and court records from districts such as Gözleve, Bahçesaray, and Karasu in the Crimean Khanate shows that manumitted slaves' inheritance status was addressed within the same legal framework. Both central and local Qadi courts evaluated the *velâ* relationship in the context of estates and inheritance disputes, often supported by *fatwas*. These sources demonstrate the consistency of the Ottoman legal system while also allowing an understanding of how the *velâ* institution was applied in diverse local contexts. In conclusion, examining the *velâ* right through Ottoman *qadi court registers*, *fatwas*, and scholarly debates allows for a more comprehensive understanding of the legal status of manumitted slaves and its practical implications. This study aims to reveal the legal practices encountered by manumitted slaves concerning inheritance and property rights and to situate these practices within the broader functioning of the Ottoman legal system. Thus, the *velâ* right emerges as an important institution reflecting not only individual rights and responsibilities but also the operational dynamics of Ottoman law.

Keywords: Walâ, Slavery, Manumission, Qadi Court Registers, Ottoman Law.

KANAATTEN GÖSTERİŞE: KÖYLÜ TÜKETİMİNİN İSRAFA EVRİLEN GÜNDELİK FORMLARI

Hakan YAPICI*

Öz

Tüketim kültürü hem ülkemizdeki hem dünyadaki büyük şehirlerde olduğu gibi kırsal alanlarda da hızla yayılmakta ve köy yaşamının geleneksel değerlerini dönüştürmektedir. Bu dönüşüm hepimizin sıkça tanıklık ettiği bazı düşünce ve söylemlere sebep olmaktadır. Köyün ve köylülüğün bittiğine dair söylemler, köylülerin de artık şehirli gibi yaşadıklarını vurgulamaktadır. Dikkat edilecek olursa böylesi söylemler, genellikle tüketim faktörüne dayanmaktadır. Çünkü insanların köylü gibi değil de şehirli gibi yaşadığını düşündüren davranışlar tüketim örüntülerinden oluşmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kırsalda yaşayan bireylerin tüketim alışkanlıklarında yaşanan değişimi analiz etmek, bu değişimin israf ve gösteriş boyutlarını ortaya koymak ve bu yeni kültürel yönelimin, İslâm'ın adalet ve kanaat anlayışıyla ne ölçüde uyumunu tartışmaktır. Araştırma, Konya iline bağlı biri ova köyü (Lâdik), ikisi dağ köyü (Gerez ve Gezlevi) olmak üzere üç köyde yürütülen nitel saha çalışmasına dayanmaktadır. Bu üç köyün ikisi şehre uzak biri ise şehre yakın diyebileceğimiz konumda olma özellikleriyle araştırma sahamıza dâhil edilmişlerdir. Çalışmada yarı yapılandırılmış mülakatlar ve katılımlı gözlem teknikleri kullanılmış, farklı yaş, cinsiyet ve gelir düzeyine sahip 50'den fazla katılımcı ile görüşülmüştür. Araştırmanın bulguları, kırsal alandaki tüketim pratiklerinin coğrafi konum, şehirle ilişki düzeyi ve sosyo-ekonomik sermayeye göre önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Şehre yakın bir ova köyü olan Lâdik'te, tüketimin çok daha çeşitlenmiş ve görünür olduğu, modaya uyum, markalı ürün tercihleri, özel gün kutlamaları ve sosyal medya etkisiyle gösterişçi bir tüketim anlayışının yaygınlaştığı gözlemlenmiştir. Buna karşın, şehre uzak olan dağ köylerinde geleneksel kanaatkâr yaşam tarzının hâlâ sürdüğü, ancak özellikle genç nüfusta yeni tüketim formlarına karşı artan bir yönelim bulunduğu tespit edilmiştir. Elbette tek faktör olmasa da önemli bir faktör olan şehre mesafe, köylülerin tüketim ile ilgili davranış örüntülerinde belirleyicidir. Gösterişe dayalı tüketim davranışları, bireysel tercihleri, köylüler arasındaki statü rekabetini, toplumsal görünürlüğü ve hatta gruplar arası sosyal ayrışmayı da belirlemektedir. Bu bağlamda tüketim, şehirlerde olduğu gibi köylerde de ihtiyaç temelli bir pratik olmaktan çıkmaktadır. Sadece ihtiyaca dayalı olmayan tüketim alışkanlıkları, aidiyet, üstünlük ve görünürlük stratejilerine dönüşmektedir. Bu süreç, kırsalda sessiz ama derin bir kültürel kırılmayı da beraberinde getirmektedir. Kültürel kırılma ayrı ayrı ele alınması gereken pek çok konuya gebedir. Bu konulardan biri de israftır. İsrafin meşrulaştığı tüketim düzeninin hem ekonomik bir sorun hem de ahlaki bir sorun olarak ele alınması gereken yönleri bulunmaktadır. İslâm'ın “ölçülü harcamak”, “kanaat etmek”, “gösterişten sakınmak” ve “israftan kaçınmak” ile ilgili ilkelerini dikkate alacak olursak, köylerdeki bu dönüşümün İslâmi değerlerle açık bir gerilim taşıdığını görebiliriz. İşte bu noktada bu bildiriyle birlikte kırsal alanda yaşanan tüketim

* Dr., Konya Büyükşehir Belediyesi, hakan.yapici@konya.bel.tr, ORCID: 0000-0001-5703-2394.

dönüşümü hem sosyolojik bir gerçeklik hem de İslâmi bir sorgulama zemini olarak ele alınmaktadır. Böylece küresel bir sorun olarak konumlandırabileceğimiz gösterişçi tüketimin şehirlerde olduğu gibi köylerde de yol açtığı bireysel ve toplumsal tahribatlara dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Kültürü, Gösterişçi Tüketim, İsrâf, Kırsal Dönüşüm.

From Modesty to Ostentation: Everyday Forms of Villager Consumption Evolving into Waste

Abstract

Consumption culture is spreading rapidly in rural areas as well as in big cities both in our country and in the world, transforming the traditional values of village life. This transformation causes some thoughts and discourses that we all witness frequently. The discourses about the end of the village and peasantism emphasize that villagers now live like urbanites. If we pay attention, such discourses are usually based on the consumption factor. Because the behaviors that make people think that they live like city dwellers rather than villagers consist of consumption patterns. The aim of this study is to analyze the change in the consumption habits of individuals living in rural areas, to reveal the dimensions of waste and ostentation of this change, and to discuss to what extent this new cultural orientation is compatible with Islam's understanding of justice and modesty. The research is based on qualitative fieldwork conducted in three villages in Konya province, one lowland village (Lâdik) and two mountain villages (Gerez and Gezlevi). Two of these three villages are far from the city and one of them is close to the city. Semi-structured interviews and participant observation techniques were used in the study, and more than 50 participants of different ages, genders and income levels were interviewed. The findings of the study reveal that consumption practices in rural areas vary significantly depending on geographical location, the level of connection to urban centers, and socio-economic capital. In Lâdik, a plain village located close to the city, consumption is observed to be more diversified and visible; trends such as following fashion, preferring branded products, celebrating special occasions in elaborate ways, and engaging in social media-driven consumption are widespread. In contrast, in the more remote mountain villages, traditional modest lifestyles still prevail; however, especially among the younger population, there is a growing inclination toward new forms of consumption. While not the only factor, proximity to the city emerges as a significant determinant in shaping the consumption behavior patterns of rural inhabitants. Conspicuous consumption behaviors also determine individual preferences, status competition among villagers, social visibility and even social separation between groups. In this context, consumption ceases to be a need-based practice in villages as well as in cities. Consumption habits that are not based solely on need are turning into strategies of belonging, superiority and visibility. This process brings with it a silent but deep cultural fracture in the countryside. Cultural fracture is pregnant with many issues that need to be addressed separately. One of these issues is waste (israf). The consumption system in which waste is legitimized has aspects that need to be addressed as both an economic problem and a moral problem. If we take into account the principles of Islam regarding "spending moderately", "modesty",

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

“avoiding ostentation” and “avoiding waste”, we can see that this transformation in the villages carries a clear tension with Islamic values. At this point, with this declaration, the consumption transformation in rural areas is discussed as both a sociological reality and an Islamic questioning ground. Thus, attention is drawn to the individual and social damage caused by conspicuous consumption, which we can position as a global problem, in villages as well as in cities.

Keywords: Culture of Consumption, Conspicuous Consumption, Wastefulness, Rural Transformation.

جدلية العدل والمساواة ومقاربات توصيفهما في القرآن الكريم والفكر الفلسفي دراسة لحقوق ذوي الهمم في التعليم

Adel ŞATLA* / عادل شتلة

ملخص

في ظل التحولات المتسارعة والتحديات المتعاضمة المرتبطة بإدماج الفئات الضعيفة مثل ذوي الاحتياجات الخاصة “ذوي الهمم” في المجتمع، تبرز إشكالية العدل والمساواة كركيزة أخلاقية وقانونية تعكس مدى نضج المجتمعات وتطور تشريعاتها. وتُمثّل حقوق ذوي الهمم، ولا سيما في مجال التعليم، محكًا حقيقيًا لاختبار مدى فاعلية المنظومات القيمية، الدينية منها والفلسفية، في الواقع العملي. وتُحاول هذه الدراسة معالجة هذه الإشكالية من خلال قراءة تحليلية معمقة تجمع بين المرجعية القرآنية والرؤية الفلسفية، بهدف الكشف عن مسارات التكامل الممكنة لتفعيل قيم العدل والمساواة بما يضمن إنصاف ذوي الهمم في المجال التعليمي. ينطلق البحث من مسلمة مركزية مؤداها أن مفهومي العدل والمساواة يُشكّلان أساسًا لا غنى عنه لبناء المجتمعات العادلة، وتتجلى أهميتهما بوضوح في ضمان حقوق الأفراد ذوي الاحتياجات الخاصة، لا سيما في قطاع التعليم الذي يُعدُّ أحد أهم وسائل التمكين الفردي والاجتماعي. وتسعى الدراسة إلى تحليل البنية المفاهيمية لهذين المبدئين في ضوء النص القرآني والفكر الفلسفي، واستكشاف كيفية تطبيقهما في توفير بيئة تعليمية دامجة وعادلة تراعي الفروق الفردية وتستجيب لخصوصيات ذوي الهمم. يقدم القرآن الكريم نموذجًا فريدًا في حماية حقوق ذوي الاحتياجات الخاصة، عبر منظومة متكاملة فيها قيم العدل التي تراعي الفروق الفردية، والمساواة التي تحمي الكرامة وتحظر التمييز. وفكر الإنسان الفلسفي المعاصر يستكمل هذا النموذج من زاوية علمية إنسانية تركز على الحقوق والدمج والتكيف، مما يرسخ معًا رؤية متوازنة وشاملة تحترم الإنسان وتقيم العدالة الاجتماعية بصدق وفاعلية؛ لأن فهم الحقوق من منظور العدل والمساواة يمكن أن يوجه التشريعات والسياسات في المجتمعات الإسلامية والعالمية لتحقيق حياة كريمة ومستقرة لذوي الهمم، مع تمكينهم الكامل اجتماعيًا وتعليميًا واقتصاديًا. تنوزع الدراسة على ثلاثة محاور رئيسية: المبحث الأول: مفهوم العدل والمساواة في القرآن الكريم، من خلال تتبع الآيات ذات الصلة التي تؤسس لقاعدة عدالة تكيفية تراعي الاحتياجات الخاصة وتؤكد على الكرامة الإنسانية ومناهضة التمييز. ويتناول المبحث الثاني: البعد الفلسفي لمفاهيم العدل والمساواة، مع بيان التوجهات الفكرية المتباينة في التعامل مع الفروق بين الأفراد، بين تصورات تُفصي ذوي الهمم، وأخرى تحتفي بالتنوع وتدعو إلى بناء نظم تعليمية مرنة وشاملة. ويعرض المبحث الثالث: مفهوم ذوي الهمم في اللغة والاصطلاح وفي القرآن الكريم والفكر الفلسفي، وتاريخ واقعه في المجتمع وفي الحقل التعليمي، من حيث الفرص والتحديات وآليات التمكين، ويستند إلى معايير العدل التكيفي والمساواة الحقيقية. ويأتي المبحث الرابع ليناقد الاتفاقيات الدولية ذات الصلة، كاتفاقية حقوق ذوي الهمم، ويقترح جملة من التدابير التشريعية والمؤسسية والعملية الكفيلة بتحقيق الدمج التربوي الفعّال في ضوء ما جاء في القرآن الكريم والسنة النبوية والفكر الإنساني. وفي ضوء ما سبق، توصي الدراسة بضرورة ضبط مرجعية السياسات المجتمعية والتعليمية، وتحديث البنية التحتية، وتأهيل الكوادر التربوية، وتعزيز الوعي المجتمعي، بما يضمن إتاحة فرص تعليمية عادلة ومتساوية لذوي الهمم، ويسهم في بناء مجتمع أكثر عدالة وشمولًا.

الكلمات المفتاحية: العدالة والمساواة، أصحاب الهمم، الأخلاق القرآنية، وجهات النظر الفلسفية، التمكين التربوي.

Kur’ân-ı Kerim ve Felsefi Düşüncede Adalet ve Eşitlik Diyalektiği ve Bunların Betimleyici Yaklaşımları: Eğitimde (Özel İhtiyacları Olan) Engelli Bireylerin Haklarına Dair Bir Çalışma

Öz

Hızla değişen toplumsal yapılar ve özellikle özel gereksinimli bireyler (engelli bireyler) gibi savunmasız grupların entegrasyonu ile ilgili artan zorluklar bağlamında, adalet ve eşitlik ilkesi, toplumsal olgunluğu ve yasal gelişmeleri yansıtan temel bir etik ve hukuki prensip olarak ortaya çıkar. Özellikle

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, adelarabic@gmail.com / adel.satla@gumushane.edu.tr, ORCID:0000-0002-2601-8503.

eğitim alanında Engelli bireylerin hakları, değer sistemlerinin -dini ve felsefi- pratikteki etkinliğinin önemli bir göstergesidir. Bu çalışma, Kur'an referanslarını felsefi perspektiflerle bütünleştiren derinlemesine analitik bir inceleme yaparak, adalet ve eşitlik değerlerinin hayata geçirilmesi için yollar belirlemeyi ve Engelli bireyler için adil eğitim fırsatlarını garanti altına almayı amaçlamaktadır. Araştırma, adalet ve eşitlik kavramlarının adil toplumların inşası için vazgeçilmez temeller olduğunu temel bir kabul olarak benimser. Bu kavramların önemi, özel gereksinimli bireylerin haklarının, bireysel ve toplumsal güçlenmenin ana aracı olan eğitim alanında güvence altına alınmasında açıkça görülmektedir. Çalışma, bu ilkelerin kavramsal çerçevesini hem Kur'an metni hem de felsefi düşünce ışığında inceleyerek, bireysel farklılıkları gözetken ve engelli bireylerin özel ihtiyaçlarına cevap veren kapsayıcı bir eğitim ortamının oluşturulmasını ele almaktadır. Kur'an, özel gereksinimli bireylerin haklarını korumada eşsiz bir model sunar; bireysel farklılıkları dikkate alan adalet değerlerini ve insan onurunu koruyan, ayrımcılığı yasaklayan eşitlik ilkelerini içinde barındırır. Çağdaş felsefi düşünce ise bu modeli, haklar, kapsayıcılık ve uyum üzerinde duran bilimsel ve insani bir yaklaşımla tamamlayarak, insan onurunu saygıyla gören ve samimi, etkili sosyal adaleti tesis eden dengeli ve kapsamlı bir vizyon sunar. Hakların adalet ve eşitlik perspektifinden anlaşılması hem İslâmi hem de küresel bağlamda mevzuat ve politikaların yönlendirilmesine katkıda bulunarak, Engelli bireylerin onurlu, istikrarlı bir yaşam sürmesini ve toplumsal, eğitimsel ve ekonomik olarak tam anlamıyla güçlendirilmesini sağlar. Araştırma, dört ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm, özel gereksinimleri, insan onurunu ve ayrımcılık karşıtlığını tanıyan uyarlanabilir bir çerçeve kuran ilgili ayetleri izleyerek Kur'an'daki adalet ve eşitlik kavramını inceler. İkinci bölüm, bireyler arasındaki farklılıklara yönelik çeşitli entelektüel yaklaşımları tartışarak, dışlayıcı görüşlerden çeşitliliği kucaklayan ve esnek, kapsayıcı eğitim sistemlerini savunan görüşlere kadar felsefi boyutları ele alır. Üçüncü bölüm, engelli bireylerin dilsel, tanımsal ve bağlamsal olarak toplum ve eğitim alanındaki durumunu, fırsatları, zorlukları ve güçlendirme mekanizmalarını uyarlanabilir adalet ve gerçek eşitlik kriterleri temelinde ortaya koyar. Dördüncü bölüm ise özürli bireylerin haklarına ilişkin sözleşme gibi ilgili uluslararası anlaşmaları değerlendirir ve Kur'an rehberliği, Peygamberimizin sünneti ve insani düşünce ışığında etkili eğitimsel kapsayıcılığı sağlamak için yasal, kurumsal ve pratik tedbirler önerir. Çalışma, sosyal ve eğitim politikaları için tutarlı bir çerçeve oluşturulmasının, altyapının güncellenmesinin, eğitim kadrolarının nitelikli yapılmasının ve toplumsal farkındalığın artırılmasının önemini vurgular. Bu adımlar, daha adil ve kapsayıcı bir toplumun inşasına katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adalet ve Eşitlik, Engelli Bireyler, Kur'an Ahlakı, Felsefi Perspektifler, Eğitimsel Güçlendirme.

ÜÇÜNCÜ BİN YILIN KÜRESEL SORUNLARINA KUR'ÂNÎ PERSPEKTİFTEN İNSANÎ VE SOSYAL GELİŞİM YAKLAŞIMI

Hüseyin Emin SERT*

Öz

Üçüncü bin yılın dünyası, teknolojik ilerlemeler ve küresel etkileşimlerle birlikte benzersiz fırsatlar sunduğu kadar, çok boyutlu ve karmaşık sorunları da beraberinde getirmektedir. Zamanın, mekânın ve imkânların sürekli değişimi; insanlığın sosyal ve insanî gelişimini etkileyen yeni krizleri gündeme taşımaktadır. Bu makalede çağımızın getirdiği küresel sorunlar; insanî değerler, dinî yönelişler, ahlakî problemler, iklim değişikliği, çevre tahribatı, sosyal sağlık, bilgi kirliliği ve uluslararası adalet eksikliği bağlamında ele alınmıştır. Bu sorunların kaynağında insanın yaratılış amacına uygun davranmaması, doğaya ve topluma karşı sorumsuz yaklaşımı, ahlakî değerlerin zayıflaması ve bireysel çıkarların ön planda tutulması bulunmaktadır. Böylece hem doğa tahrip edilmiş hem de toplumsal yapılar zayıflayarak sosyal huzursuzluklar ve adaletsizlikler artmıştır. Küresel ısınma, buzulların erimesi, su kaynaklarının kirlenmesi ve azalması gibi çevresel sorunlar, dünya genelinde ekosistemin ve insan hayatının sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu tahribatın bir diğer boyutu da sosyal sağlığın zayıflaması ile ortaya çıkmaktadır. Sosyal sağlık eksikliği, can ve mal güvenliğinin tehlikeye girmesiyle birlikte, toplumsal istikrarı da zedelemektedir. Ayrıca dijital çağın getirdiği bilgi kirliliği ve manipülasyonlar, fert ve toplumların doğru bilgiye erişimini zorlaştırmakta, uluslararası hukuk ve insan hakları normlarının etkin uygulanmasını engellemektedir. Bu durum, insan hakları, demokrasi, özgürlük gibi evrensel değerlerin pratikte sınırlı kesimlerin çıkarları doğrultusunda kullanılmasına yol açmaktadır. Makale, Kur'ân-ı Kerim'in evrensel ilkeleri ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünneti ışığında, insanlığın karşı karşıya olduğu bu çok yönlü sorunlara çözüm önerileri sunmaktadır. İnsanın yeryüzünde halife olarak görevini yerine getirmesi, ilahi rehberliğe bağlı kalarak doğa ile uyumlu, adaletli ve sürdürülebilir bir sosyal düzen tesis etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, insanî ve sosyal gelişim ancak ferdi faziletler ve toplumsal sorumlulukların desteklenmesiyle mümkün olabilir. Ayrıca, organik ve ekolojik tarım gibi doğal üretim biçimlerinin desteklenmesi, israf ve tüketim çılgınlığının önlenmesi, sosyal kurumların güçlendirilmesi ve aile yapısının korunması önem arz etmektedir. Uluslararası düzeyde ise, küresel sorunların çözümünde iş birliklerinin artırılması, etkili diplomasi ve sivil toplum kuruluşlarının rolünün güçlendirilmesi gerekmektedir. Dijital eşitsizliklerin azaltılması, veri güvenliği ve kişisel hakların korunması çağımızın temel ihtiyaçlarındandır. Üçüncü bin yılın sorunlarına karşı, bilgi ve teknoloji çağının nimetleri insanlık yararına kullanılmalı; insanlık ortak paydada birleşerek adalet, barış ve sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemelidir. Sonuç olarak, bu çalışma, çağımızın küresel sorunlarına karşı Kur'ânî perspektifin sunduğu rehberlikten faydalanarak, insanî ve sosyal gelişimi esas alan bütüncül bir yaklaşım geliştirilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Böylece, insanlık hem maddî hem de manevî olarak

* Öğr. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, emin.sert@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5725-1439.

sağlıklı ve dengeli bir geleceğe yürüyebilir; toplumlar, küresel tehditlere karşı daha dirençli ve uyumlu hale gelebilir. İlahi rehberliğin ışığında, üçüncü bin yılın zorluklarına çözüm üretmek hem Müslümanların hem de tüm insanlığın ortak sorumluluğudur.

Anahtar Kelimeler: Küresel Sorunlar, İnsanî ve Sosyal Gelişim, Kur'ânî Perspektif, Çevre Tahribatı, İlahî Rehberlik.

A Qur'anic Perspective on the Global Challenges of the Third Millennium: A Humanitarian and Social Development Approach

Abstract

Today's world, with its rapid technological advancements and global interactions, offers unprecedented opportunities while simultaneously presenting complex and multidimensional challenges. The continuous changes in time, space, and resources bring forth new crises that profoundly impact human social and humanitarian development. This paper examines the pressing global issues of our era, particularly climate change, environmental degradation, social health problems, information pollution, digital inequalities, and the lack of international justice. At the root of these challenges lies humanity's failure to act according to its intended purpose, irresponsible attitudes toward nature and society, weakening moral values, and prioritization of individual interests. Consequently, both the environment has been damaged, and social structures weakened, leading to increased social unrest and injustice. Environmental problems such as global warming, melting glaciers, and the pollution and depletion of water resources threaten the sustainability of ecosystems and human life worldwide. This destruction also manifests in the deterioration of social health, jeopardizing personal and property safety and destabilizing societal order. Moreover, information pollution and manipulation in the digital age hinder individuals and communities from accessing accurate knowledge, undermining the effective enforcement of international law and human rights norms. As a result, universal values such as human rights, democracy, and freedom are often exploited to serve the interests of limited groups. This study offers solutions rooted in the universal principles of the Qur'an and the Sunnah of Prophet Muhammad (PBUH) to address these multifaceted problems. Humanity, as the vicegerent on earth, must fulfill its role by adhering to divine guidance, establishing a just, sustainable social order in harmony with nature. Humanitarian and social development can only be achieved through the integration of individual virtues and collective responsibilities. Supporting organic and ecological agricultural practices, preventing wastefulness and consumerism, strengthening social institutions, and preserving family structures are essential components of this approach. At the international level, enhancing cooperation, strengthening diplomacy, and empowering civil society organizations are imperative for resolving global problems. Reducing digital inequalities, ensuring data security, and protecting personal rights are fundamental necessities of our time. In confronting the challenges of the third millennium, humanity must utilize the blessings of the information and technology age for the common good, uniting on shared values of justice, peace, and

sustainable development. In conclusion, this paper underscores the necessity of a holistic approach grounded in Qur'anic guidance to foster humanitarian and social development in response to contemporary global challenges. By doing so, humanity can advance toward a healthy and balanced future -both materially and spiritually- while societies become more resilient and adaptable to global threats. Addressing the challenges of the third millennium through divine guidance is a shared responsibility of Muslims and all humankind alike.

Keywords: Global Challenges, Humanitarian and Social Development, Qur'anic Guidance, Environmental Sustainability, Digital Inequality.

HANEFÎ FÜRÜ' FIKİH KAYNAKLARIMIZIN SUYA YAKLAŞIMI: HUKUKÎ VE AHLÂKÎ BİR ANALİZ

Zehra Betül DİNDAROĞLU*

Öz

“İçtiğiniz suyu hiç düşündünüz mü?” (Vakıa 56/68)

Su, bütün teknolojik gelişmelere rağmen hala alternatifsiz hayat kaynağıdır. Modern dünyada yaşanan ekolojik krizler, doğal kaynakların adaletsiz kullanımı ve çevresel sürdürülebilirlik gibi meseleler, insanlığın suya yönelik hoyrat yaklaşımını yeniden değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Sınırlı ama tüm insanlara yetecek kadar olan bu hayat kaynağının nasıl kullanılması gerektiği, toplumun tamamını ilgilendiren bir meseledir. Bu bağlamda İslâm hukuk geleneğinin klasik mirası içinde suya dair geliştirilen yaklaşımların yeniden ele alınması hem tarihsel tecrübeyi anlamak hem de çağdaş sorunlara küresel sistem içerisinde İslâm adaletine uygun alternatif çözüm yolları üretebilmek açısından önemlidir. Bu araştırmada, su kullanımının fūrū' fıkıh kitaplarında ne şekilde ele alındığı, özellikle Hanefî mezhebinin suya dair yaklaşımları, klasik Hanefî fūrū' fıkıh literatüründe suyun hukuki statüsü ve kullanımına dair düzenlemeler incelenerek, bu mirasın günümüz küresel eşitsizlikler ve adalet meseleleriyle irtibatı açıklanacaktır. Fıkıh penceresinden bakıldığında ortak mübah alanı dahilinde sayılan suyun kullanımı ile ilgili birçok ayrıntı bulunmaktadır. Temizlik ve sular bahisleriyle başlayan fūrū' fıkıh kitaplarında su, temizliğin ve ibadetin bir aracı/şartı olarak ele alınmasının yanı sıra hakku's-şirb (su alma hakkı), hakku's-şefeh (su içme hakkı), müşterek mülk alanlarında suyun paylaşımı ve su kaynaklarının sınırlandırılması gibi hem pratik hem de teorik düzlemde kapsamlı biçimde işlenmiştir. Fıkhi açıdan suyla ilgili yalnızca pozitif hukukî hükümlerle yetinilmemiş aynı zamanda suyun adil dağılımı, toplum yararına kullanımı ve kaynak israfından kaçınılması gibi ilkelere de vurgu yapılmıştır. Hanefî müçtehitler, kimi zaman ahlak başlığı altında değerlendirilen hadisleri de hukukî bağlamda ele alıp bu hadislere bazı hukukî sonuçlar bağlamaktadır ki bu durum Hanefî fıkının normatifliğinin ahlaki hassasiyetlerle de desteklendiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırma temel olarak günümüzde daha çok su ile bağlantılı olan ekolojik problemlerle ilgili olarak Hanefî kaynaklarının sunduğu çözümleri açıklayacaktır. Çalışmanın metodolojisi, Orta Asya Hanefî fakihlerin başlıca temsilcilerinden olan Serahsî'nin *el-Mebsûr*'u ve Kasânî'nin *Bedâi' u's-sanâi'* adlı eserleri başta olmak üzere, temizlik, sular ve diğer ilgili bölümlerde suya dair hükümleri tahlil etmeye dayanmaktadır. Bu analiz, sadece pozitif hukuki düzenlemeleri değil, aynı zamanda fukahânın illet ve hikmet temelli çözüm arayışlarını, hadislerin ahlâkî ve hukukî bağlamda nasıl yorumlandığını da dikkate alan bütüncül bir yaklaşımla yürütülecektir. Bu bağlamda çalışma, klasik fıkıh literatürünün suya yaklaşımını hem metin içi anlamıyla hem de çağdaş meselelerle irtibatlı olarak okumayı amaçlamaktadır. Bugün küresel ölçekte yaşanan su kıtlığı, kirlenme ve suya erişim eşitsizlikleri gibi çevresel ve toplumsal krizlerin çözümünde, fıkıh geleneğinin sunabileceği kavramsal imkânları

* Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, zehrabetul@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1091-3164.

araştırmanın İslâm'ın evrensel adalet anlayışıyla irtibatlandırılması ortaya konulacaktır. Bu araştırma, Hanefî furû' fikhının yalnızca geçmişin hükümlerini değil geleceğe dair bir vizyonu da içinde barındırdığını ortaya çıkararak, fikhın tarihsel bilgi birikiminin ötesinde günümüzün çevresel krizlerine karşı etik ve hukuki ilkeler barındıran dinamik bir kaynak olarak yeniden değerlendirilebileceğini göstermektedir. Ayrıca çalışmanın, Hanefî fikhında suyun israfına karşı geliştirilen duyarlılık, kamu yararının öncelenmesi, kaynakların adil dağılımı ve sorumluluk hukuku/ahlâkı gibi ilkeler ile çevre sorunlarına değer temelli bir bakış açısı geliştirilmesi dikkat çeker.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Hanefî Mezhebi, Su Hukuku, Su İsrafi, Küresel Eşitsizlik.

Ḥanafî Furū' al-Fiqh Sources on Water: A Legal and Ethical Analysis

Abstract

“Have you ever considered the water you drink?” (al-Wāqī'a 56:68)

Water, despite all technological advancements, remains an irreplaceable source of life. Ecological crises, unjust exploitation of natural resources, and issues of environmental sustainability in the modern world make it imperative to reconsider humanity's reckless approach to water. How this limited yet sufficient source of life should be used is a matter concerning society as a whole. In this regard, revisiting the approaches to water developed within the classical legacy of Islamic legal tradition is significant both for understanding historical experience and for producing alternative solutions to contemporary problems within the global system in accordance with Islamic justice. This study examines how the use of water is treated in the furū' al-fiqh works, focusing especially on the Ḥanafî school's perspectives. By analyzing the legal status of water and the regulations concerning its use in classical Ḥanafî furū' literature, the research seeks to explore the relevance of this legacy to today's global inequalities and questions of justice. From the perspective of fiqh, water classified within the domain of common permissibility (ibāḥa mushtaraka) is subject to numerous detailed discussions. In furū' works, which begin with chapters on purification and water, it is treated practically and theoretically not only as a means and condition of cleanliness and worship, but also in relation to ḥaqq al-shirb (right of irrigation), ḥaqq al-shafah (right of drinking), the sharing of water in jointly-owned properties, and the restriction of access to water sources. Beyond positive legal rulings, jurists also emphasized principles such as just distribution, communal benefit, and avoidance of waste. Ḥanafî jurists at times interpreted hadiths -often classified under ethics- within a legal framework, deriving juridical consequences from them. This indicates that the normative dimension of Ḥanafî fiqh is reinforced by moral sensibilities. Fundamentally, this study will highlight the solutions offered by Ḥanafî sources to contemporary ecological issues, which are increasingly linked to water. Methodologically, it will analyze legal rulings on water primarily through the works of al-Sarakhsī (al-Mabsūṭ) and al-Kāsānī (Badā'i' al-ṣanā'i'), two leading representatives of Transoxanian Ḥanafî scholarship, focusing on chapters concerning purification, water, and related sections. This analysis will be conducted through a holistic approach that considers not only positive legal rulings but also the jurists'

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

reasoning grounded in *'illa* (legal cause) and *ḥikma* (underlying wisdom), as well as the interplay between ethical and legal interpretations of hadith. In this sense, the study aims to read the classical fiqh treatment of water both in its textual context and in connection with contemporary concerns. Investigating the conceptual possibilities that the fiqh tradition offers for addressing today's global crises -such as water scarcity, pollution, and inequalities in access- will be linked to Islam's universal vision of justice. By demonstrating that Ḥanafī *furū'* fiqh contains not only historical rulings but also a forward-looking vision, this research argues that fiqh can be re-evaluated as a dynamic resource that, beyond historical knowledge, provides ethical and legal principles for today's environmental challenges. Moreover, it highlights how principles in Ḥanafī fiqh -such as sensitivity toward preventing waste, prioritizing public interest, ensuring just distribution of resources, and developing a responsibility-based legal/ethical framework- offer value-based perspectives for engaging with environmental issues.

Keywords: Islamic Law, Hanafi School, Water Law, Water Waste, Global Inequality.

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNE GÖRE ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA ADALET DEĞERİ ÖĞRETİMİ

Ayşe İNAN KILIÇ*

Öz

2024 yılında güncellenerek yürürlüğe giren *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli* öğretim programları, eğitim sisteminin temel hedeflerinden biri olan “erdemli birey yetiştirme” amacını merkezine almaktadır. Bu yaklaşımda erdemler, değerler ve eylemler birbirini tamamlayan unsurlar olarak görülmekte; her dersin içeriğinde farklı boyutlarıyla yer bulmaktadır. Böylece değer eğitimi, yalnızca belirli derslerin konusu olmaktan çıkarak bütün öğretim sürecinin ortak paydası haline gelmiştir. Modelin değerler başlığı altında vurgulanan üç temel çatı değerden biri “adalet”tir. Adalet; hak ve özgürlüklerin korunması, eşitlik, etik davranış, hakkaniyet, ön yargısız yaklaşım, ölçülülük ve liyakat ilkeleriyle tanımlanmakta ve bireylerin hem toplumsal hem de bireysel yaşamlarında rehberlik edici bir rol üstlenmektedir. Bu bildiride, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde hazırlanan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretim programlarında adalet değerinin nasıl ele alındığı incelenmektedir. Araştırmanın temel amacı, adaletin programın farklı sınıf düzeylerindeki yeri, hangi kazanım ve öğrenme çıktılarıyla ilişkilendirildiği, öğretim süreçlerinde nasıl işlendiği ve öğrencilere hangi yöntemlerle kazandırılmaya çalışıldığına ışık tutmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden *belge analizi* tekniği kullanılmıştır. DKAB öğretim programı, adalet kavramını yalnızca hukuki bir ilke olarak değil, aynı zamanda bireyler arası ilişkilerde hakkaniyetli, ölçülü ve sorumlu davranış biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda adalet hem bireysel hem toplumsal düzlemde barış ve güvenin temel şartı olarak görülmektedir. Program, adaletin öğretimini Kur'an-ı Kerim ayetleri, Hz. Peygamber'in örnek hayatı, İslâm düşünce tarihi ve evrensel ahlaki ilkeler çerçevesinde desteklemektedir. Böylece öğrencilerin adalet değerini sadece bilişsel düzeyde değil, duyuşsal ve davranışsal boyutlarda da içselleştirmeleri amaçlanmaktadır. Öğretim programında adalet değerinin dağılımına bakıldığında, 9. sınıfta “İslâm'da Ahlak İlkeleri” başlıklı 4. ünite bu değer ön plana çıkmaktadır. Bu ünite öğrencilerin, İslâm ahlak anlayışı içerisinde adaletin yerini ve önemini kavramaları hedeflenmektedir. 10. sınıfta ise “İslâm'ın Evrensel Mesajları” başlıklı 3. ünite kapsamında adalet değeri işlenmekte, burada adaletin dinler ve kültürler üstü evrensel bir değer olduğu vurgulanmaktadır. 11. ve 12. sınıflarda adalet değerine doğrudan bir ünite başlığı altında yer verilmemekle birlikte, farklı konuların içinde dolaylı olarak değinilmektedir. Bu durum, üst sınıflarda öğrencilerin adalet değerini daha çok yorumlama, tartışma ve günlük yaşantılarıyla ilişkilendirme düzeyinde ele almalarına imkân tanımaktadır. Sonuç olarak, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli DKAB öğretim programı, adalet değerini sadece bilgi aktarımına indirgemeyen; öğrencilerin düşünme, hissetme ve eyleme dönüştürme boyutlarını bütüncül bir yaklaşımla ele alan bir yapı sunmaktadır. Bu sayede

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, ainan@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6079-7432.

öğrenciler, adaleti hem bireysel tutumlarında hem de toplumsal ilişkilerinde uygulayabilecekleri bir rehber değer olarak kazanma fırsatı bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Adalet Değeri, Değerler Eğitimi, Ortaöğretim Programı.

Teaching the Value of Justice in the Secondary Education Curriculum of Religious Culture and Moral Knowledge According to the Century of Türkiye Education Model

Abstract

Updated and implemented in 2024, the Century of Türkiye Education Model curriculum centers on one of the fundamental goals of the education system: “raising virtuous individuals.” In this approach, virtues, values, and actions are viewed as complementary elements, presenting a diverse range of dimensions within the content of each course. Thus, values education has become a common denominator throughout the entire educational process, transcending the scope of specific courses. One of the three fundamental values emphasized under the model’s “values” heading is “justice.” Justice is defined by the principles of protecting rights and freedoms, equality, ethical behavior, fairness, an unprejudiced approach, moderation, and merit, and plays a guiding role in both the social and individual lives of individuals. This paper examines how the value of justice is addressed in the Secondary School Religious Culture and Moral Knowledge (DKAB) curriculum, prepared within the framework of the the Century of Education Model. The primary objective of the study is to shed light on the place of justice across different grade levels within the curriculum, the learning outcomes and learning outcomes it is associated with, how it is incorporated into the curriculum, and the methods employed to instill it in students. Document analysis, a qualitative research method, was employed in the study. The Religious Affairs and Community (DKAB) curriculum defines the concept of justice not only as a legal principle but also as equitable, moderate, and responsible behavior in interpersonal relationships. In this context, justice is viewed as the fundamental condition for peace and trust at both the individual and societal levels. The program supports the teaching of justice within the framework of Quranic verses, the exemplary life of the Prophet Muhammad, the history of Islamic thought, and universal moral principles. Thus, the aim is for students to internalize the value of justice not only at the cognitive level but also at the affective and behavioral levels. When we examine the distribution of the value of justice in the curriculum, this value comes to the forefront in the 9th grade unit, titled “Moral Principles in Islam.” This unit aims to help students grasp the place and importance of justice within the Islamic moral understanding. In 10th grade, the value of justice is covered in the third unit, “Universal Messages of Islam,” emphasizing that justice is a universal value that transcends religions and cultures. In 11th and 12th grades, the value of justice is not directly addressed under a unit title, but is indirectly addressed within various topics. This allows students in higher grades to address the value of justice more broadly, at the level of interpretation, discussion, and connection to their daily lives. In conclusion, the Century of Türkiye Education Model Religious Culture and Solidarity

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

(DKAB) curriculum offers a structure that does not reduce the value of justice to mere knowledge transfer; it addresses students' thinking, feeling, and action dimensions with a holistic approach. This provides students with the opportunity to acquire justice as a guiding value that they can apply in both their individual attitudes and social interactions.

Keywords: The Century of Türkiye Education Model, Religious Culture and Moral Knowledge, The Value of Justice, Values Education, Secondary Education Program.

ADALET BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİNDE BÖLGESEL FARKLILIKLAR: FIRSAT EŞİTSİZLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet ERKAN*

Öz

Adalet; toplumda güven, huzur, barış ve kalkınma gibi temel dinamikleri ayakta tutan, toplumun temelini oluşturan evrensel bir değerdir. Hayatın her alanında kapsayıcı bir niteliği olan adalet, bireysel ve toplumsal açıdan ilişkilerin düzenlenmesi, sağlık, eğitim, ticaret, yasal uygulamalar, bir arada yaşama, ahlaki değerler vb. birçok yönden sorumlulukları bulunan bir mekanizma olarak da ifade edilebilir. Bu mekanizmada bireyin doğumundan ölümüne kadar en temel ihtiyaçlarından biri olan genelde eğitim ve özelde din eğitimi hakkında da adil ve eşit şekilde yararlanması gerekmektedir. Ancak bireyin en temel ihtiyaçları arasındaki bu haktan eşit şekilde yararlanmasının mümkün olmadığı yer ve zamanlar da olabilmektedir. Aynı coğrafyada yaşayan bireylerin eşit bir şekilde eğitim imkânını elde edememelerinin nedenleri arasında ekonomi, coğrafi bölge farklılığı, toplumsal yapı, alt yapı yetersizliği gibi etmenlerin olduğu görülmektedir. Bu etmenlerin bireyin eğitime erişimini engellemesi ya da azaltması durumu eğitimde fırsat ve imkân eşitsizliğini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim eğitimde fırsat eşitliği toplumdaki tüm bireylerin eğitim açısından sunulan tüm fırsat ve imkânlardan eşit bir biçimde faydalanabilmesi ve aynı derecede eğitim hakkına sahip olabilmesi olarak tanımlanırken, eğitimde fırsat eşitsizliği ise bazı etmenler nedeniyle her bireyin mevcut eğitim imkân ve fırsatlarından yararlanamaması, bir başka bireye göre aynı eğitim hakkında mahrum kalması olarak ifade edilebilir. Günümüz dünyasında eğitimin gelişimi açısından bazı ülkelerin arasında kıyaslanamayacak nitelikte uçurumlar olduğu gözlemlenmektedir. Bazı ülkelerde eğitim, bilim ve teknoloji çok ileri seviyelerdeyken bazı ülkelerde ise okuma yazma oranlarının dahi çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu durum bazen aynı ülkedeki farklı bölgeler için de benzerlik göstermektedir. Aynı ülkelerdeki farklı kültür, coğrafi bölgeler ve sosyo-ekonomik yapıların olması, eğitimi ve din eğitiminin etkinliğini de farklılaştırmaktadır. Türkiye'de eğitim ve din eğitimi, ülkenin sosyo-ekonomik, kültürel ve coğrafi yapısından kaynaklanan bölgesel farklılıkların etkisiyle olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu farklılıklar, din eğitimine erişimden kalitesine, öğretmen yeterliliklerinden öğretim programlarının uygulanışına kadar geniş bir çerçevede kendini göstermekte, özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde fırsat eşitsizliklerini derinleştirmektedir. Bu bildirinin temel amacı, Türkiye'deki din eğitiminde gözlemlenen bölgesel eşitsizliklerin temel nedenlerini, erişim ve kalite üzerindeki etkilerini analiz ederek, bu farklılıkları azaltmaya yönelik kapsayıcı çözüm önerileri sunmaktır. Çalışmada, din eğitimindeki bölgesel farklılıklara neden olan yerel kültür, nüfus yoğunluğu ve göç gibi sosyodemografik faktörler ile gelir düzeyi ve altyapı yeterlikleri gibi sosyo-ekonomik koşulların incelenmesi hedeflenmiştir. Nitel araştırma deseninde yürütülecek olan çalışmada doküman analizi tekniği kullanılarak din eğitimini olumsuz etkileyen nedenler incelenecek ve

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, merkan@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6251-8193.

analiz edilecektir. Bildiride, okulların dağılımı ve ulaşılabilirliği, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin uygulama farklılıkları, öğretim programlarının uygulamadaki durumu, DKAB öğretmenlerinin öğretim sürecinde yaşadıkları materyal, fiziki şartlar, alt yapı vb. sorunlar ele alınacaktır. Ayrıca öğretmenlerin bölgeler arası dağılımı ve nitelikleri, fiziki eğitim ortamlarının durumu ve ders materyallerine erişimleri, öğrencilerin din eğitimi başarıları üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışma sonucunda bölgesel farklılıklar ve yetersizliklere yönelik alınması gereken önlemler üzerine öneriler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Din Eğitimi, Bölgesel Farklılıklar, Fırsat Eşitsizliği, Türkiye.

**Regional Disparities in Religious Education in Türkiye in the Context of Justice:
An Evaluation of Inequality of Opportunity**

Abstract

Justice is a universal value that forms the foundation of a society, sustaining its core dynamics such as trust, peace, harmony, and development. With its pervasive nature in every aspect of life, justice can also be expressed as a mechanism with responsibilities in various areas, including the regulation of individual and societal relations, health, education, trade, legal practices, coexistence, and moral values. Within this mechanism, every individual must have fair and equal access to their most fundamental needs from birth to death—namely, education in general and religious education in particular. However, there can be times and places where individuals cannot equally benefit from this fundamental right. Factors such as economic conditions, geographic differences, social structure, and inadequate infrastructure are seen as reasons why people living in the same country cannot access equal educational opportunities. The situation where these factors prevent or reduce an individual's access to education leads to inequality of opportunity and possibility in education. Indeed, while equality of opportunity in education is defined as all individuals in a society being able to equally benefit from all available educational opportunities and having the same right to education, inequality of opportunity in education can be described as every individual not being able to benefit from existing educational opportunities and possibilities due to certain factors, or being deprived of the same right to education as another individual. In today's world, it is observed that there are incomparable disparities between some countries in terms of educational development. While education, science, and technology are at very advanced levels in some countries, literacy rates are seen to be very low in others. This situation is sometimes similar for different regions within the same country. The existence of different cultures, geographical regions, and socio-economic structures within the same country also differentiates education and the effectiveness of religious education. Education and religious education in Türkiye are adversely affected by regional differences stemming from the country's socio-economic, cultural, and geographical structure. These disparities manifest themselves across a wide range, from access to and quality of religious education to teacher qualifications and the implementation of curricula, especially deepening inequalities of opportunity in rural and disadvantaged areas. The main objective of this paper is to analyze the root causes of the

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

observed regional inequalities in religious education in Türkiye, as well as their effects on access and quality, and to propose inclusive solutions to reduce these differences. The study aimed to examine the socio-demographic factors such as local culture, population density and migration, and socio-economic conditions such as income level and infrastructure adequacy, which cause regional differences in religious education. Using a qualitative research design, the study will employ a document analysis technique to examine and analyze the reasons that negatively affect religious education. The paper will address issues such as the distribution and accessibility of schools, differences in the implementation of the “Religious Culture and Ethics” course, the practical state of curricula, and the problems faced by teachers of this course regarding materials, physical conditions, and infrastructure. Furthermore, the distribution and qualifications of teachers across regions, the condition of physical learning environments, and access to course materials will be evaluated through the lens of student success in religious education. As a result of the study, recommendations will be developed regarding the measures that should be taken to address regional differences and insufficiencies.

Keywords: Justice, Religious Education, Regional Disparities, Inequality of Opportunity, Türkiye.

İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖRNEĞİNDE ÜNİVERSİTELERDE ÂDÂB-I MUÂŞERET DERSİ

Hatice AVCI*

Öz

Teknolojinin gelişmesiyle zihinlerin beslendiği kaynaklar artmıştır. Bu bilimsel açıdan kıymetli olsa da milli ve manevi değerler yönünden birtakım problemlere sebep olabilmektedir. Çok fazla uyarana maruz kalan zihinlerin duruş ve tavır sergileme konusunda kararsız veya duyarsız olabildiği gözlemlenmektedir. Dönemin, şartların ve zihinlerin değişmesine sınav sistemlerinin etkisi de dâhil edilince üniversite öğrencisi görüntüsünün değişmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Her şeyin hızlı aktığı bu çağda; notlar, diplomalar, sertifikalar ve ölçülebilir yeterlilikler daha çok ön plana çıkmaktadır. Nezâket ve zarafet ise maddiyatı etkilediği ölçüde önemli görülebilmekte ve bu hususlarda samimiyet göz ardı edilebilmektedir. Gözlemlediğimiz kadarıyla ilim, ilim olarak aktarılırken amelî yönünün vurgusu ve örnekliği azalmaktadır. Bundan dolayı, birlikte yaşama kültürünü oluşturan ve sağlıklı iletişime katkı sağlayan âdâb-ı muâşeret kurallarının, temel değerlerimiz çerçevesinde, gündeme getirilmesi önemli ve gerekli görülmektedir. İnceleyebildiğimiz kadarıyla ilahiyat fakültelerinde âdâb-ı muâşeret adı altında bir ders bulunmamaktadır. Bunun temel sebebi, ilahiyat fakültelerindeki derslerin çoğunun âdâb-ı muâşeret ile ilişkili görülmesi olabilir. Edep öğrenilmeden ilim öğrenilmez anlayışının teoride devam etmesi de buna eklenebilir. Ancak bu anlayışın pratikteki karşılığının fark edilebilir düzeyde azaldığını söylemek zor değildir. Her ne kadar ilahiyat fakültesi müfredatındaki derslerin pek çoğunda âdâb-ı muâşeret içerikli konulara değinmek mümkün olsa da her dersin kendi içerisindeki yoğunluğu, istenilen düzeyde âdâb-ı muâşerete yer vermeyi mümkün kılmamaktadır. Bundan dolayı hem teori olarak hem de daha çok pratik yönüne vurgu yapılacak âdâb-ı muâşeret dersi gerekli görülmüştür. Bu gereklilik, din görevlisi olarak çalışma hayatında yer alacak ilahiyat fakültesi öğrencilerinin temsil keyfiyetinin önemine binâendir. Bu önemli husus, İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'an ve sünnet eksenli âdâb-ı muâşeret bilgisinin ilahiyat fakültesinde açılan seçmeli ders özelinde gündeme getirilmesi düşüncesini doğurmuştur. Anabilim dalımızı yansıtmaması ve dersin esasını belirtmesi amacıyla dersin adı Kur'an Temelli Âdâb-ı Muâşeret olarak konulmuştur. Bu çalışma, ihtiyaç olduğu gerekçesiyle 2023 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi çatısı altında seçmeli ders olarak açılan *Kur'an Temelli Âdâb-ı Muâşeret* dersi hakkındadır. Bu derse duyulan ihtiyaç, dersin konuları, işlenişi ve dersi alan öğrencilerin görüşleri bu çalışmanın konusudur. Çalışma; durum tespiti, tespite yönelik çaba ve çabanın sonucundaki verilerin sunumunu içermektedir. Söz konusu ders, ilahiyat fakülteleri özelinde ele alınmış olmakla birlikte tüm fakülteler çerçevesinde incelenmeye değer görülmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada temel amaç, Türk-İslâm kültürünü esas alan âdâb-ı muâşeretin ülkemizdeki üniversitelerde gündeme getirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda *Kur'an Temelli Âdâb-ı Muâşeret* dersini alan öğrencilerin ders hakkındaki

* Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, h.avci@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9788-2385.

görüşlerine de başvurulmuştur. Öğrenci görüşleri incelendiğinde ders hakkındaki olumlu kanaat sayısının çokluğu, bu konuda ihtiyaç tespiti ve çözüm teklifi hususunda bizi cesaretlendirmiştir. Diyebiliriz ki öğrencilerin milli ve manevi değerler çerçevesinde verilen âdâb-ı muâşeret dersine ilgisi ve ihtiyacı vardır. Bu ders; öğrencinin kendini ve kültürünü tanımasına, özgüvenli ve sağlam ilişkiler kurabilmesine, Türk-İslâm kültürünü bilinçli bir şekilde temsil edebilmesine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Âdâb-ı Muâşeret, Üniversite, İlahiyat Fakültesi, İletişim.

Exemplifying the Course of Etiquette in Universities: The Case of the Faculty of Theology

Abstract

With the advancement of technology, the sources that nourish the human mind have multiplied. Although this is valuable from a scientific perspective, it can also lead to certain problems in terms of national and spiritual values. It has been observed that minds exposed to excessive stimuli may become indecisive or indifferent in demonstrating proper attitudes and behaviors. When the influence of examination systems is added to the changing conditions and mentalities of the era, the image of the university student inevitably changes as well. In today's fast-paced age, grades, diplomas, certificates, and measurable competencies come to the forefront. Courtesy and refinement, on the other hand, are considered important only to the extent that they affect material gain, and sincerity in these matters can be overlooked. As far as observed, while knowledge continues to be transmitted as knowledge, its practical dimension and exemplary aspect tend to diminish. For this reason, it is deemed important and necessary to bring to the agenda the rules of etiquette, which shape the culture of coexistence and contribute to healthy communication, within the framework of our fundamental values. As far as could be examined, there is no specific course under the title of etiquette (âdâb-ı muâşeret) in faculties of theology. A primary reason for this might be that most of the courses in theology faculties are already considered related to etiquette. The continued theoretical acknowledgment of the maxim "no knowledge without learning adab (manners)" may also be added to this. However, it is not difficult to observe that the practical application of this principle has significantly declined. Although it is possible to address topics related to etiquette within many courses in the curriculum of theology faculties, the density of each course does not allow for a sufficient emphasis on etiquette. Therefore, a distinct course on etiquette, which highlights both theoretical and especially practical dimensions, has been deemed necessary. This necessity arises from the significance of the representative quality of theology students, who will take part in professional life as religious officials. This crucial point has led to the idea of introducing etiquette education grounded in the Qur'an and Sunnah—the fundamental sources of Islam—within the framework of an elective course in theology faculties. To reflect the essence of the course and the orientation of our department, the course has been named Qur'an-Based Etiquette. This study discusses the elective course Qur'an-Based Etiquette, which was introduced in 2023 at the Faculty of Theology, Eskişehir Osmangazi University, in response to this identified need. The need for the course, its content, the way it is conducted,

and the opinions of the students who attended it constitute the focus of this study. The research includes situational analysis, efforts addressing this analysis, and the presentation of data obtained as a result of these efforts. Although the course has been examined within the specific context of theology faculties, it is considered worthy of analysis within the framework of all faculties. Accordingly, the primary aim of this study is to bring the notion of etiquette, grounded in Turkish-Islamic culture, into the agenda of universities in Türkiye. In line with this aim, the opinions of students who took the Qur'an-Based Etiquette course were also consulted. The analysis of student opinions revealed a predominant positive perception of the course, which encouraged us in both identifying the need and proposing a solution. It can be stated that students show interest in and feel the necessity for an etiquette course framed within national and spiritual values. This course contributes to students' recognition of themselves and their culture, to their ability to build confident and sound relationships, and to their conscious representation of Turkish-Islamic culture.

Keywords: Quran, Etiquette, University, Faculty of Theology, Communication.

ZULÜM ÇAĞINDA İLİM NURU: İBN KESİR TEFSİRİNDE KIRAAT FARKLILIKLARININ TARİHSEL PERSPEKTİFİ

Cafer ZEYREKLİ*

Öz

İslâm tarihi boyunca dikkat çeken bir olgu, siyasal baskı ve zulüm dönemlerinde ilmî üretimin ve manevî derinliğin artmasıdır. Bu durum, ilk bakışta bir çelişki gibi görünse de aslında toplumsal ve psikolojik dinamiklerle açıklanabilir. İbn Kesîr'in yaşadığı VIII/XIV. yüzyılda Memlûklerin hakimiyetinde olan Şam, Kudüs ve Mısır bölgesindeki ilmî faaliyetler, siyasî çalkantılara rağmen çok büyük gelişim göstermiştir. Özellikle Dimaşk ve çevresinde İbn Kesîr'in de aralarında bulunduğu pek çok müellif ve âlim yetişmiştir. İbn Kesîr'in yetiştiği asırdan önce, Moğollar tarafından 13. asrın sonlarına doğru Anadolu Selçuklu Devleti yıkılmış ve Anadolu'nun değişik bölgelerinde, aralarında Osmanlı Beyliği'nin de bulunduğu birçok beylik kurulmuştu. Anadolu'nun kuzey batısında ise Bizans İmparatorluğu hüküm sürmekteydi. Yine o dönemde Haçlı seferlerinin ardı arkası kesilmemiş, aynı zamanda Moğol işgalleri ve zulümleri belli aralıklarla devam etmiş, beldeler yağmalanmış, yüzbinlerce insan öldürülmüş, binlerce kişi esir edilmiş ve İslâm kültürüne ait pek çok esere zarar verilmişti. İslâm dünyası, devamlı olarak dış tehlikeyle karşı karşıya kalmıştı. Memlûkler Devleti içinde ise ülkeyi yönetenlerin kendi aralarında cereyan eden siyasî kavgalarına sahne olmuştu. Memlûkler devrinde, içinde yaşanan iktidar mücadeleleriyle, dışarda vuku bulan savaflara rağmen ilmî çalışmalar devam etmiş, özellikle yöneticilerin ilme ve âlimlere değer vermesi sonucundan pek çok âlim yetişmiştir. İşte bu âlimler, bugün bile değerini kaybetmeyen muazzam eserler yazmışlardır. Moğolların Bağdat'ta, Haçlıların Şam, Endülüs ve Mağrip ülkelerinde yaptığı tahribata, kütüphaneleri ve dinî değerleri yok etme çalışmalarına karşılık âlimler, kendilerine miras kalan ilmî birikimi korumaya ve ilmi faaliyetleri sürdürmeye çalışmışlardır. Zulmün arttığı dönemlerde ilim nurunun çoğalması, İslâm tarihinin defalarca şahit olduğu bir gerçektir. Bu hem ilahî bir hikmet hem de insanî bir refleks olarak okunabilir. Zulüm, bir yönüyle "imtihan" iken, ilim bu imtihanın ortasında Allah'ın kullarına lütfettiği bir "nur" olarak doğar. Bu bildiride, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) Tefsîrul-Kur'âni'l-Azîm isimli eserinden hareketle kıraatlere yaklaşımını inceleyeceğiz. Kendisinden önceki birçok meşhur eserden ve ilmî mirastan faydalanmış olan İbn Kesîr, yazdığı eser ile kendisinden sonra gelen âlimleri de çok etkilemiş ve yazdığı eserle ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ülkemizde 40 civarında tez ve birçok makale, değişik yönlerden araştırma konusu yapılan eser hakkında kıraat alanında çalışma yapılmamış olması yapacağımız çalışmayı önemli hale getirmektedir. Bu bildiride, İbn Kesîr'in kıraat anlayışının ne olduğu, eserde kıraatleri kullanma keyfiyeti, kıraat-tefsir bağlamında anlam genişlemesine ne ölçüde yer verdiği, şâz kıraatlere ne oranda yer verdiği, ahkâm âyetlerinin yorumunda mezhep taassubuna düşüp düşmediği ve kendisine kıraatler hususunda yöneltelen eleştirilerin

* Öğr. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, czeyrekli@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0868-4035.

değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel amacı; İbn Kesîr'in tefsîrinde kullandığı kıraatlerin tek tek değerlendirilmesi değil; İbn Kesîr'in kıraat anlayışı ve kıraatleri kullanma keyfiyetini, İbn Kesîr tefsîri kapsamında tespit etmektir. Bu meyanda bilgi ve belge toplanması, toplanan materyalin tasnif edilmesi ve daha sonra da bu bilgileri tartışma yöntemleri takip edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Zulüm, İlim, İbn Kesîr, Tefsir, Kıraat.

The Light of Science in an Age of Persecution: Historical Perspective of the Differences in the Interpretation of Ibn Kesîr

Abstract

A striking phenomenon throughout Islamic history is the increase in scientific production and spiritual depth during periods of political oppression and persecution. While this may seem paradoxical at first glance, it can actually be explained by social and psychological dynamics. Scientific activities in the region of Damascus, Jerusalem and Egypt, which were dominated by the Mamluks in the VIII/XIV century, where Ibn Kesir lived, showed great development despite political upheaval. In particular, many authors and scholars, including Ibn Kesîr, have been trained in and around Dimaşk. Before the century in which Ibn Kesîr grew up, the Anatolian Seljuk State was destroyed by the Mongols towards the end of the 13th century, and many principalities were established in different regions of Anatolia, including the Osmanoğulları Principality. The Byzantine Empire ruled in the northwest of Anatolia. Again, in that period, the Crusades were not interrupted, at the same time, Mongol invasions and atrocities continued at regular intervals, towns were looted, hundreds of thousands of people were killed, thousands of people were captured and many artifacts of Islamic culture were damaged. The Islamic world was constantly facing external danger. The Mamluk State, on the other hand, was the scene of political fights among those who ruled the country. In the period of the Mamluks, despite the power struggles at home and the wars that took place abroad, scientific studies continued, especially as a result of the rulers' value to science and scholars, many scholars were trained. These scholars have written tremendous works that have not lost their value even today. In response to the destruction of the Mongols in Baghdad, the Crusaders in Damascus, Andalusia and Maghreb countries, and their efforts to destroy libraries and religious values, scholars tried to protect the scientific accumulation inherited from them and to continue scientific activities. The proliferation of the light of knowledge during periods of increasing oppression is a fact witnessed repeatedly in Islamic history. This can be interpreted as both divine wisdom and a human reflex. While oppression is, in one sense, a "test," knowledge emerges as a "light" bestowed upon His servants by God in the midst of this test. In this statement, Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Shihabiddin Omar Ibn Kesîr's (d. 774/1373) We will examine his approach to qiraats based on his work Tafsîrul-Kur'âni'l-Azîm. Ibn Kesîr, who benefited from many famous works before him and scientific heritage, also impressed the scholars who came after him with the work he wrote, and many studies have been carried out about the work he wrote. The fact that about 40 theses and many articles in our country have

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

not worked on the work, which has been researched from different aspects, makes the work we will do important. In this paper, it is aimed to evaluate what Ibn Kesir's understanding of the Qur'at is, the arbitrariness of using the qiraats in the work, the extent to which he includes the expansion of meaning in the context of the qiraat-tafsir, to what extent he includes shaz qiraat, whether he falls into the sectarian opinion in the interpretation of the ruling verses and the criticisms directed at him about the qiraats. The main purpose of the study is not to evaluate the qiraats used in the interpretation of Ibn Kesîr one by one; It is to determine the understanding of Ibn Kesîr's understanding of the qiraat and the arbitrariness of using the qiraats within the scope of Ibn Kesîr's interpretation. In this means, the methods of collecting information and documents, classifying the collected material and then discussing this information will be followed.

Keywords: Persecution, Science, Ibn Kesîr, Interpretation, Qiraat.

TOPLUMSAL ÇÖZÜLME KARŞISINDA İSLAM'IN DAYANIŞMA MERKEZLİ TOPLUM TASAVVURU

İbrahim TÜFEKÇİ*

Öz

Sosyal ilişkilerde ve aile yapısında karşılıklı sevgi, saygı, bağlılık ve dayanışmanın zayıfladığı, değerlerin ve normların etkinliğini yitirdiği, iletişimsizlik, fert ve toplum çıkarlarının birbirine zıt zannedildiği, ekonomik istikrarsızlığın hâkim olduğu, zamanla değişen sosyal yapıya uygun yeni sosyal müesseselerin getirilemediği ve sonuç olarak toplumda sınıflar arası bağların kopma noktasına geldiği bir çağda yaşıyoruz. Bu gelişmenin hem sosyolojik ve hem de ahlaki bir çöküşü beraberinde getirdiği ve getirmeye devam edeceği, hemen hemen herkesin kabul etmekte zorlanmayacağı bir olgu olmalıdır. Ülkemizde başta 17 Ağustos 1999 Marmara ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri olmak üzere orman yangınları ve sel felaketleri gibi çeşitli doğal ve insan kaynaklı afetler karşısında milletimizin gösterdiği inanılmaz kardeşlik ve dayanışma ruhu ile Batı'da -sözgelimi Amerika'da- son zamanlarda yaşanan Katrina Kasırgası'nda dünyanın süper gücü olmakla övünen bir devletin hem devlet ve hem de toplum olarak afete teslim olması, iki farklı medeniyet havzasında devletlerin ve bireylerin felaketler karşısında inisiyatif alma yetenekleri ve sahip oldukları imkânlar konusunda yeterli bir fikir verir diye düşünmekteyiz. Bu olgu, bize gerek Amerika'da gerekse herhangi bir Batı toplumunda İslâm ülkelerinde ve Türkiye'de olduğu gibi derinlere kök salan bir kardeşlik, yardımlaşma ve felaketlere teslim olmama iradesi ve ruhunun bulunmadığını, bulunsa bile yeteri kadar diri olmadığını göstermektedir. Her iki medeniyet havzasındaki bu fark, göz ardı edilecek basit bir olgu değildir. İslâm toplumlarında varlığını hissettiğimiz dayanışma ruhunun canlı bir şekilde devam etmesi tesadüfî değildir. Yüce Allah'ın "İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın" (el-Mâide 5/2) emri, "Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz" (Âl-i İmran 3/92) uyarısı, insanın imtihan için yaratıldığının bildirilmesi (Hûd, 11/7, Kehf 17/7), Hz. Peygamber'in "Kendisi tok olduğu halde, komşusu aç olan kimse (kâmil) mümin değildir" şeklindeki açık ikazı ile Müslümanları "bir vücudun organları gibi" birbirine bağlı ve "bir binanın tuğlaları gibi" birbirini destekleyen bir organizma şeklinde tasavvur etmesi, Müslüman kalpler arasında, her türlü zahîrî engeli aşan evrensel bir iletişim ağı kurulmasına vesile olmuştur. İslam ümmetinin, yüzyılların çilesi ile inşa ettiği medeniyet birikiminin sunduğu derûnî ve kuşatıcı medeniyet tecrübesi, dinamizmi ve ruhunun yeri ve zamanı geldiğinde yerinden fırlaması, topluma tarih yapacak bir irade ve ruh sunması, işte bu yakılan ilahi meşaleye dayanmaktadır. İslâm'ın ruhlarda yaktığı bu meşale, Mağripten Meşrika Müslümanların birbirlerini tanımalarını, dertleriyle dertlenmelerini ve karşılaştıkları felaket ve sıkıntı anlarında iş birliği yapmalarını gerekli kılmıştır. Her Müslümanın Filistin'den Doğu Türkistan'a, bölge ve millet farkı gözetmeksizin, dünyanın herhangi bir yerinde din kardeşi acı çekerken aynı sızıyı ciğerinde hissetmesi işte bu ilahi ruha dayanmaktadır. Hz. Peygamber döneminden günümüze

* Prof. Dr., Sinop Üniversitesi, itufekci@sinop.edu.tr, ORCID: 0009-0004-8071-4819.

kadar yok olmadan gelen bu evrensel dayanışma ruhuna karşılık bu çağın bireyi, modern bireycilik ve toplumsal çözülme, tüketim kültürü ve ahlaki yıpranma, dijitalleşme, görünürlük ve yardımın metalaşması gibi yıkıcı olgularla yüz yüze kalmıştır. Bu çalışmada çağın problemlerinden biri olan dayanışma kültürünün zayıflamasına karşılık, Kur'an ve Sünnette yer alan dayanışma ve sosyal adalet ilkelerini, İslam hukukunda ve ahlakında toplumsal sorumluluk kavramının hayata geçirilişini, İslam'ın getirdiği zekât, sadaka ve infak gibi yükümlülükleri, esnaf ve zanaatkâr teşkilatı olan ahilik, aynı meslekten kişilerin oluşturduğu, üretimi, eğitimi ve ahlâkı düzenleyen lonca teşkilatlarını ve nihayet çağımızda oluşturulan STK.lar gibi yeni dayanışma biçimleri ve modellerini ele almaya ve bu kurumlar üzerinden çözüm önerilerimizi sunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İslam Düşüncesi, Dayanışma, Bireycilik, Toplumsal Çözülme.

Islam's Solidarity-Centered Conception of a Society in the Face of Social Dissociation

Abstract

We live in an era in which mutual love, respect, loyalty, and solidarity in social relations and family structure have weakened; values and norms have lost their effectiveness; communication has broken down; individual and social interests are perceived as being in opposition; economic instability prevails; no new social institutions compatible with the changing social structure have been introduced; and, as a result, bonds between social classes have come to the point of breaking. This development has brought—and will continue to bring—about both a sociological and a moral collapse, a reality that hardly anyone would find difficult to acknowledge. In our country, the incredible spirit of brotherhood and solidarity displayed by our nation in the face of various natural and man-made disasters—such as the Marmara earthquake of August 17, 1999, the Kahramanmaraş earthquake of February 6, 2023, wildfires, and floods—contrasts sharply with what we witnessed in the West. For instance, during Hurricane Katrina in the United States, a state that prides itself on being the world's superpower appeared to surrender to the disaster both institutionally and socially. This comparison offers sufficient insight into the capabilities, resources, and initiative of states and individuals across two different civilizational spheres when confronted with catastrophes. This fact demonstrates that, unlike in Islamic countries such as Turkey, there does not exist in America—or in any other Western society—a deeply rooted spirit of brotherhood, solidarity, and resilience against calamities; and even if such a spirit exists, it is not sufficiently alive. The difference between these two civilizational domains is not a trivial matter to be overlooked. The enduring vitality of the spirit of solidarity in Islamic societies is by no means coincidental. God Almighty's command, "*Help one another in righteousness and piety*" (al-Mā'idah 5:2), His warning, "*You will never attain righteousness until you spend from what you love*" (Āl 'Imrān 3:92), His reminder that human beings were created to be tested (Hūd 11:7; al-Kahf 17:7), the Prophet's clear admonition, "*He is not a true believer whose stomach is filled while his neighbor goes hungry,*" as well as his depiction of Muslims as "*organs of the same body*" and as "*bricks of a building supporting one another*"—all of these have

paved the way for the establishment of a universal network of communication among Muslim hearts that transcends every outward barrier. The profound and comprehensive civilizational experience built over centuries of struggle by the Islamic ummah, with its dynamism and spirit, surges forth at the right time and place to offer society a will and a spirit capable of shaping history. This torch ignited by Islam enables Muslims from the Maghreb to the Mashriq to recognize one another, share each other's burdens, and cooperate in times of hardship and disaster. Every Muslim's ability to feel the suffering of their co-religionists—whether in Palestine, East Turkestan, or anywhere else in the world—without distinction of region or ethnicity, is grounded in this divine spirit. From the Prophet's era until today, this universal spirit of solidarity has endured. Yet the modern individual finds themselves face to face with destructive phenomena such as individualism and social disintegration, consumerist culture and moral erosion, digitalization, and the commodification of visibility and charitable acts. In this study, we will seek to address the weakening of the culture of solidarity—one of the pressing problems of our age—by examining the principles of solidarity and social justice found in the Qur'an and Sunnah; the implementation of the concept of social responsibility in Islamic law and ethics; the Islamic obligations of zakāt, şadaqah, and infāq; the *ahilik* guilds of craftsmen and artisans that organized production, education, and morality; the professional guild systems (*lonca*) that served similar purposes; and, finally, contemporary forms of solidarity such as NGOs. Through these institutions, we aim to present potential solutions.

Keywords: Islamic Thought, Solidarity, Individualism, Social Disintegration.

SÜFİLERİN ZÜHD ANLAYIŞI GÜNÜMÜZ TÜKETİM AHLÂKİ İÇİN BİR MODEL OLABİLİR Mİ?

Mehmet UYAR*

Öz

Modern çağda insanın tüketim anlayışının değiştiği, belki değişmekten ziyade doğasında var olan tüketim isteğinin önlenemez şekilde yükseldiği artık olgusal bir gerçeklik halini almıştır. Kabaca bir gözlem yaparak dahi, daha çok tüketmenin daha üstün, kendini var edebilmiş, gıpta edilen bir insan olmakla özdeş görüldüğü anlaşılabılır. Zannediyoruz daha çok almak, daha çok sahip olmak, daha çok tüketmek ile sosyal, psikolojik, ekonomik ve hatta ahlâkî üstünlükler amaçlanıyor olmalıdır. Şüphesiz insanlığın yüz yüze geldiği bu olgu sosyoloji, psikoloji, ekonomi vs. alanlarda incelenmeye muhtaçtır ve elbette incelenmektedir. Biz bu kısa çalışmamızda, bahsi geçen sorunları kabul etmekle beraber başka bir alana odaklanacağız: Bilindiği gibi, modern çağların teknolojik gelişim, ekonomik ilerleme vb. yoluyla insanlara bir refah sağlaması yanında, dinî-manevî-ahlâkî değerlerin günlük hayat içerisindeki yerini daha aza indirme gibi ciddi tehlikeleri barındıran olumsuz etkileri de olmuştur. Takdir edilecektir ki İslâm dünyası bu tehlikelerden azade değildir. Bu tehlikelerden biri, daha fazlasına sahip olma duygusu, dünyaya aşırı bağlılık, bencillik, cimrilik ve dinî hayat açısından bilhassa ölümü unutmak gibi pek çok olumsuz duyguya yol açan tüketim isteğidir. Bu durumun İslâm dünyasında bu derece görünür bir hal almasında, hiç şüphesiz inanç ve düşünce kodlarıyla modern insanın arasına aşılması güç mesafelerin girmiş olmasıdır. Oysa bir Müslümanın hayata ve eşyaya bakışını şekillendiren, başta Kur'ân ve Hz. Peygamberin sünneti olmak üzere İslâm bünyesinde gelişen düşünce evreni gibi bir kılavuz vardır. İnancımızın ve tarihimizin bize sunduğu düşünce ve davranış imkânlarını anlatmak zâid olacaktır. Ancak konumuz özelinde, İslâm'ın tüketim, sahip olma arzusu, dünyaya bağlılık gibi konularda gösterdiği hassasiyeti hayatlarında şiar edinen zâhidleri, modern çağın insanına bir örnek olup olamayacakları konusunda ele almak, belki yeni ve farklı teklifler için bir kapı aralayabilir kanaatindeyiz. Elbette genel manasıyla İslâm düşüncesinin tüketim problemine dair söyleyeceği çok söz vardır. Fakat zâhidler, dünya ile irtibatı başlı başına bir problem alanı olarak görmüş, bu doğrultuda bir eylem ve söylem geliştirmişlerdir. Dolayısıyla “tüketim” kavramı ile tasavvuf düşüncesinin ana unsurlarından olan zühd, zıt yönlerden olsa da yakın temas halindedir. Bu bağlamda biz, tarihî gelişimi çerçevesinde zühd anlayışını ortaya koymak, tüketim ahlâkı ile kesiştiği, farklılaştığı noktaları ve ona sunabileceği yaşam modelini tespit etmeye çalışacağız. Unutmamak gerekir ki tasavvuf tarihinde zühde dair bazı aşırı uygulama ve ifadeler kaçınılmaz olarak karşımıza çıkacaktır. Fakat arka planda ve esas teşkil eden paradigma, günümüz insanına sunacağı teklifler açısından göz ardı edilemez diye düşünüyoruz. İnanç, düşünce ve kültür referanslarımızın önemli bir unsuru olan zühd, insanın bilişsel yönüne hitap etmesi bakımından düşünce

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, uyarmehmet77@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1596-9458.

ve davranış boyutunda dönüştürücü güce sahip bir tavrın ifadesidir ve bugüne taşınması insanlığa ciddi bir ahlâkî katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Tasavvuf, Zühd, Ahlak, Tüketim.

Can the Ascetic Approach of the Sūfis Offer a Model for Contemporary Consumer Ethics?

Abstract

In the modern era, the change in human consumption patterns—or rather, the uncontrollable rise of the inherent desire for consumption—has come to be recognized as an empirical reality. Even a rough observation reveals that consuming more has come to be equated with being a superior, self-actualized, and admired individual. It can be argued that the pursuit of more—through acquiring, possessing, and consuming—is intended to achieve social, psychological, economic, and even moral superiority. Certainly, this phenomenon, which humanity faces, warrants investigation in fields such as sociology, psychology, and economics—and of course, it is being studied. In this brief study, while acknowledging the aforementioned issues, we will focus on another aspect: As is well known, alongside providing humans with prosperity through technological development, economic progress, and similar factors, the modern era has also produced negative effects that have come to pose serious risks—such as diminishing the role of religious, spiritual, and moral values in daily life. It will be acknowledged that the Islamic world is not immune to these risks. One of these risks is the desire to consume, which leads to many negative tendencies—such as the craving to possess more, excessive attachment to worldly life, selfishness, miserliness, and, particularly in terms of religious life, forgetting death. The visibility of this situation in the Islamic world is undoubtedly due to the fact that considerable gaps have emerged between faith and religious thought codes and the modern individual. Yet, a Muslim has a guiding framework that shapes their view of life and possessions, foremost among which are the Qur’ân and the Sunnah of the Prophet (saw), as well as the intellectual universe developed within Islam. It would be superfluous to elaborate on the intellectual and behavioral possibilities offered to us by our faith and history. However, specifically within the context of our study, we believe that examining whether the ascetics, who embody in their lives Islam’s sensitivity to issues such as consumption, desire for possession, and attachment to the worldly life, can serve as a model for modern individuals, may provide an opportunity for new and alternative propositions. Certainly, in a general sense, Islamic thought has had much to say regarding the problem of consumption. However, the ascetics have regarded engagement with the worldly life as a distinct area of concern, and have accordingly developed specific actions and discourses. Consequently, the concept of ‘consumption’ and asceticism, one of the core elements of sūfî thought, are in close contact, even though they are oriented in opposite directions. In this context, we aim to present the understanding of asceticism within its historical development, to identify the points at which it has intersected with and diverged from consumption ethics, and to determine the propositions it can offer to modern life. It should be noted that, in the history of sūfî thought, certain extreme practices and expressions of asceticism have

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

inevitably been encountered. However, we believe that the underlying and foundational paradigm cannot be overlooked in terms of the propositions it offers to contemporary individuals. Asceticism, an important element of our faith, thought, and cultural references, represents an attitude with transformative power in both cognitive and behavioral dimensions, and its transmission to the present day can provide a significant ethical contribution to humanity.

Keywords: Islam, Sūfism, Asceticism, Ethics, Consumption.

KÜRESEL BİR DEĞER OLARAK İSLÂM'DA DAYANIŞMA VE İNSANLIĞA KATKILARI

Mustafa Şeref AYDIN*

Öz

Dayanışma, duygu ve düşünce birliği içinde birbirine dayanıp güç kazanmak, birlik içinde olup birbirinden kuvvet almak manalarına gelmektedir. Fıtrat dini olan İslâm, toplumdaki dayanışma ve yardımlaşmanın temelini atmış ve bunu devamlı diri tutmak için mekanizmalar geliştirmiştir. Bu mekanizmaların bir kısmı, Müslümanlara emredilen ibadetlerle ilgili olup toplumsal dayanışmayı artırmaktadır. Bu ibadetler namaz, zekât, oruç ve hacdır. Cemaatle kılınan namaz ile Müslümanlar arasında birlik, beraberlik ve birbirine bağlılık ortaya konmuş olur. Bundan dolayı cemaatle namaz kılmak teşvik edilmiştir. Yine Müslümanlar arasında sevgi, saygı ve dayanışmanın artmasına vesile olur. Cemaatle namaza devam edenler arasında bilgi alışverişi olur. Böylece karşılıklı yardımlaşma duygusu gelişir. Ayrıca cemaatle namaz ırk, renk, dil, mezhep, meşrep, mevki ve makam ayrımı yapmaksızın Allah'a kul olabilmek için aynı mekânda bir araya gelme, kenetlenme, yardımlaşma ve toplumsal muhasebeyi sağlayarak ümmet olma şuurunu kuvvetlendirir. Aynı maksatla bir araya gelen insanlar arasında ayrılıklar, büyük ölçüde aşılarak kalplere eşitlik ve kardeşlik duyguları yerleşir. Zekât ile insanda şefkat ve hayırseverlik duyguları, başkalarını gözetme ve koruma gibi ulvî duygular gelişir. Zekât, toplumu huzur ve mutluluğa, bir arada güven içinde yaşamaya ve refaha ulaştırır. Ayrıca bu ibadet hem zekât verenin hem de zekât alanın sosyal hayat içinde birbirlerine yardımcı olmasını temin ederek dayanışmayı artırır. Zekât ile toplumdaki gelir dağılımındaki adaletsizlik giderilmeye çalışılır. Oruç, şefkat ve merhamet duygularını geliştirir, sosyal hayattaki dengeyi sağlar. Ramazan ayında yapılan toplu ibadetler, birlik duygusunu ruhlara adeta kazır. Beraber yapılan iftarlar, ayrıca fidye ve fidyeler ictimaî yardımlaşmayı ve dayanışmayı gerçekleştirir. Zengin ve fakir arasında sevgi ve saygı fazlalaşır. Fakirle zengin arasında sevgi köprüleri örülür. Hac ibadeti, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan Müslümanları senede bir defa bir araya getirip birbirleriyle tanışmalarını, birbirlerinin dert ve sorunlarına çözüm üretmelerini sağlar. Dilleri, renkleri ve beldeleri ayrı olan Müslümanların aynı hedef için bir araya gelmeleri ve ibadet etmeleri, ruhları arındırarak İslâm kardeşliğini kuvvetlendirir. Diğer yandan mala olan bağımlılığı azaltarak muhtaçlara karşı merhamet duygularını geliştirir. Hac, sosyal durumu ne olursa olsun her seviyedeki Müslümanın ihrama girerek aynı kıyafet içinde bulunması Allah katında eşit olduklarını hatırlatır. Dolayısıyla hac ibadeti, insanların dayanışma içinde olduklarını gösteren en önemli ibadetlerdendir. Araştırmanın kapsamı, İslâm'ın beş esasındaki namaz, zekât, oruç ve hac ibadetlerini içeren kısımlarıdır. Araştırmada nitel yöntem kullanılmaktadır. Araştırma neticesinde şu hususlara ulaşılmıştır: İslâm'ın insanlara kulluk yapabilmek için yüklediği ibadetlerin birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Bu ibadetler, insanı ibadet yapması açısından ruhen güçlendirmektedir. Aynı zamanda bu

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, msaydin@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8899-477X.

ibadetler, Müslümanlar arasındaki yardımlaşmayı, kenetlenmeyi, dayanışmayı, sevgi ve saygıyı kuvvetlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Müslüman, İbadet, Toplum, Dayanışma.

Solidarity in Islam as a Global Value and Its Contributions to Humanity

Abstract

Solidarity means supporting each other and gaining strength through unity of feeling and thought, and drawing strength from each other while remaining united. Islam, a religion based on human nature, has laid the foundation for solidarity and mutual aid in society and has developed mechanisms to keep it alive. Some of these mechanisms relate to the worship prescribed for Muslims and enhance social solidarity. These acts of worship are prayer, zakat, fasting, and pilgrimage. Praying in congregation fosters unity, solidarity, and mutual support among Muslims. For this reason, praying in congregation is encouraged. It also fosters love, respect, and solidarity among Muslims. Those who continue to pray in congregation exchange knowledge. This fosters a spirit of mutual assistance. Furthermore, praying in congregation brings people together in the same place, uniting them, encouraging cooperation, and promoting social accountability, thereby strengthening the sense of community as a nation—all without distinction of race, color, language, sect, creed, position, or status—in order to serve Allah. Differences among people who come together for the same purpose are largely overcome, and feelings of equality and brotherhood take root in their hearts. Zakat fosters feelings of compassion and generosity in people, as well as noble sentiments such as caring for and protecting others. Zakat brings peace and happiness to society, enabling people to live together in security and prosperity. Furthermore, this act of worship increases solidarity by ensuring that both the giver and the recipient of zakat help each other in social life. Zakat seeks to address the unfair distribution of income in society. Fasting develops feelings of compassion and mercy, and provides balance in social life. Collective worship during Ramadan instills a sense of unity in the soul. Iftar meals shared together, as well as fidya and zakat, promote social cooperation and solidarity. Love and respect increase between the rich and the poor. Bridges of love are built between the poor and the rich. The pilgrimage brings Muslims from different parts of the world together once a year, enabling them to meet each other and find solutions to each other's problems and concerns. Muslims of different languages, colors, and regions coming together for the same purpose and worshipping purifies their souls and strengthens Islamic brotherhood. On the other hand, it reduces attachment to material possessions and develops feelings of compassion towards the needy. The pilgrimage reminds Muslims of all social backgrounds that they are equal in the eyes of Allah, as they enter ihram and wear the same clothing. Therefore, the pilgrimage is one of the most important acts of worship that demonstrates solidarity among people. The scope of the research covers the sections on the five pillars of Islam: prayer, zakat, fasting, and pilgrimage. A qualitative method is used in the research. The research has revealed the following points: The acts of worship that Islam requires of people in order

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

to serve God have many functions. These acts of worship strengthen the spirit of the worshipper. At the same time, they reinforce cooperation, unity, solidarity, love, and respect among Muslims.

Keywords: Fiqh, Muslim, Worship, Society, Solidarity.

FÜTÜVVET AHLAKI BAĞLAMINDA ÖTEKİ İLE İLİŞKİ: TASAVVUFİ BİR YAKLAŞIM

Gülsüm Rüveyda GÜL*

Öz

Sözlükte “gençlik, yiğitlik, kahramanlık ve cömertlik” anlamlarına gelen fütüvvet kavramı, tasavvufî düşüncede yalnızca zahirî cesaret ve güçle değil, yüksek ahlâk, nefis terbiyesi, tevazu ve mahlûkâta merhamet ile ilişkilendirilmiş; sûfî şahsiyetin temel ahlâkî vasıflarından biri olarak kabul edilmiştir. Fetâ kavramı Cahiliye dönemi Arap toplumunda “kahraman, cesur, cömert” bir tipolojiyi ifade ederken İslâm ile bu anlamlar manevi bir boyut kazanmış ve *fetâ*, üstün ahlâkî vasıfları kendinde toplayan kimseleri niteleyen bir sıfat olarak kullanılmaya başlanmıştır. II/VIII. yüzyıldan itibaren sûfî çevrelerde şekillenen bu anlayış, nefsin heva ve hevesine muhalefet, başkasını kendi nefesine tercih etmek (îsâr) ve Hakk’ın rızası uğruna nefse hasım olmak gibi ilkelerle derinlik kazanmıştır. Nebevî bir miras olarak fütüvvet, Kur’an’da *fetâ* (fitye, feteyât) kavramı ile geçmekte olup zorluklara rağmen inançlarını koruyan veya putperestliğe karşı çıkan yiğitleri nitelemek üzere kullanılmaktadır (el-Kehf 18/10, 13; el-Enbiyâ 21/60). Zamanla ahlâkî bir model olarak sûfiler tarafından benimsenen fetâ kavramı, sûfî kimliği ile özdeşleştirilmiş, fütüvvet ise tasavvufî ahlâkın bir adı olarak tanımlanmıştır. Netice itibarıyla fütüvvet, sadece bireysel bir erdem değil, ahlâkî olgunluk ve manevi kemâl gibi insanî vasıfların tesis edilmesine yönelik bir ahlâk modeli hâline gelmiştir. Bu çalışma, fütüvvetin sûfî gelenek içerisindeki ontolojik ve ahlâkî temellerini ortaya koymayı amaçlamakta; bu doğrultuda Sülemî’nin *Kitâbü’l-Fütüvve*’si ve Kuşeyrî’nin *er-Risâle*’sinde yer alan anlatı ve anekdotlardan hareketle fütüvvetin hangi esaslar üzerine bina edildiğini incelemektedir. Söz konusu eserlerde fütüvvetin nasıl tanımlandığı, hangi ahlâkî vasıflarla ilişkilendirildiği ve sûfî şahsiyetin inşasında nasıl bir işlev gördüğü irdelenmekte; bu çözümlemeler, tarihsel bağlam ve ahlâkî öğretiler dikkate alınarak karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmektedir. Ardından elde edilen bulgular, çağdaş toplumsal sorunlar (ötekileştirme, tahakküm, adaletsizlik) ile ilişkilendirilmekte ve fütüvvetin günümüz için sunduğu ahlâkî teklif tartışılmaktadır. Dinî, mezhebî, etnik ve sosyal farklılıkların çoğu zaman ötekileştirme, tahakküm ve çatışma zeminlerinde değerlendirildiği bir vasatta, fütüvvet ahlâkı, ötekini yok sayan ya da dönüştürmeye çalışan bir anlayış yerine, onu Hakk’ın bir tecellisi olarak gören tevhid merkezli bir bakış açısı sunar. Esas aldığımız kaynaklarda çizilen çerçeveye göre, fütüvvet ehli kimse, mahlûkâtla ilişkilerinde kendini üstün görmeyen, ötekinin kusurunu örten, hakkını gözetken ve ona hizmet etmeyi kemâl vesilesi sayan kişidir. Bu bağlamda öteki, fütüvvet anlayışında bir “hoşgörü” nesnesi olmanın ötesinde, ilâhî ahlâkın gereği olarak ona itibar ile yaklaşmayı yani ontolojik değer atfetmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla ötekiyle kurulan ilişki, sûfinin kendi ahlâkî olgunluğunu gerçekleştirdiği bir imkân ve sorumluluk alanı olarak konumlandırılmaktadır. Çalışma, bu kapsamda fütüvvet ahlâkının tasavvufî gelenek içerisindeki ontolojik ve ahlâkî temellerini merkeze alarak, günümüz dünyasında ötekileştirme, tahakküm ve adaletsizlik zemininde şekillenen küresel

* Arş. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, grarslan@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2777-8002.

eşitsizlik sorunlarına tevhid merkezli bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir. Böylece fütüvvet, yalnızca tarihsel bir kavram olarak değil; çağdaş birey-toplum ilişkilerinde ahlâkî barış ve toplumsal adaletin dinamiklerini yeniden düşünmek için güçlü bir teklif olarak ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet, Ahlak, Tasavvuf, Öteki.

The Relationship with the Other in the Context of Futuwwa Ethics: A Sufi Approach

Abstract

The concept of *futuwwa*, which in lexicographical sources denotes “youth, bravery, heroism, and generosity,” is associated in Sufi thought not merely with outward courage and strength but also with noble character, self-discipline, humility, and compassion toward creation. While in pre-Islamic Arab society the term *fatā* referred to a typology of “brave, courageous, and generous” individuals, with the advent of Islam this meaning acquired a spiritual dimension, and *fatā* came to be used as an epithet describing those who embodied superior moral qualities. From the 2nd/8th century onward, this understanding developed further in Sufi circles with principles such as resisting the desires of the self, preferring others over oneself (*īthār*), and opposing the ego for the sake of divine pleasure. As a Prophetic legacy, *futuwwa* appears in the Qur'an through the term *fatā* (also *fitya*, *fatayāt*), used to designate the youth who preserved their faith despite hardship or who opposed idolatry (al-Kahf 18:10, 13; al-Anbiyā' 21:60). Over time, as an ethical model adopted by Sufis, the notion of *fatā* became identified with Sufi identity itself, and *futuwwa* was defined as a designation for Sufi ethics. Consequently, *futuwwa* came to signify not only an individual virtue but also a moral framework aimed at establishing human qualities such as ethical maturity and spiritual perfection. This study seeks to examine the ontological and ethical foundations of *futuwwa* within the Sufi tradition. To this end, it investigates on what principles *futuwwa* is constructed by drawing upon the narratives and anecdotes contained in Sulamī's *Kitāb al-Futuwwa* and Qushayrī's *al-Risāla*. These works are analyzed in terms of how *futuwwa* is defined, what moral qualities it is associated with, and how it functions in the construction of the Sufi personality; such analyses are then comparatively evaluated within their historical context and ethical teachings. The findings are subsequently related to contemporary social problems (such as othering, domination, and injustice), and the ethical proposal offered by *futuwwa* for the present day is discussed. In contexts where religious, sectarian, ethnic, and social differences are often construed within frameworks of othering, domination, and conflict, the ethics of *futuwwa* offers a tawḥīd-centered perspective that regards the other not as an object of tolerance, nor as something to be negated or transformed, but as a manifestation of the Divine. According to the framework drawn in our sources, the person of *futuwwa* is one who does not see himself as superior in his relations with creation, who conceals the faults of others, observes their rights, and regards serving them as a means to perfection. In this sense, the “other” in the understanding of *futuwwa* is not merely an object of “tolerance,” but signifies approaching the other with *i'tibār* -as a requirement of divine ethics- thus attributing ontological value to them. Accordingly, the relationship with the other is

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

positioned as a domain of opportunity and responsibility in which the Sufi realizes his own moral maturity. Within this framework, the study aims to highlight the ontological and ethical foundations of *futuwwa* in the Sufi tradition, and, by doing so, to present a tawh d-centered perspective on global inequalities shaped by othering, domination, and injustice in today's world. Thus, *futuwwa* is presented not merely as a historical concept but as a powerful proposal for rethinking the dynamics of moral peace and social justice in contemporary individual-society relations.

Keywords: Futuwwa, Ethics, Sufism, The Other.

İSLÂM HUKUKUNDA KANUNLAŞTIRMA BAĞLAMINDA TELFİK VE TEHAYYÜR

Emine Enise YAKAR*

Öz**

Küreselleşme farklı fikirlerin, görüşlerin, kültürlerin, ürünlerin veya hukuki ve sosyolojik yapıların etkileşiminden kaynaklı uluslararası bir bütünleşme sürecidir. Toplumsal değişimle yakından bağlantılı olan küreselleşme, toplumsal değişimle ilgilenen ve bu değişimler ile ilgili hukuki düzenlemeler ve normlar geliştiren hukuk alanı ile de yakından ilişkilidir. Farklılıklara rağmen dünyayı birleşik bir bütün haline getirmeyi hedefleyen fakat bu süreçte işlevsel açıdan biçim sorununu da beraberinde getiren küreselleşme olgusu Müslüman toplumlardaki hukuk algısı ve sistemi üzerinde de etkisini hissettirmekte ve hala bu etki ile hukuk alanında şekillenmeler devam etmektedir. 18. yüzyılda başlayan sanayi devrimi ile ekonomik, siyasal, hukuki ve toplumsal dönüşümler meydana gelmiş kapitalist ve sömürgeci anlayışlar şekillenmeye başlamıştır. Batı toplumlarında yaşanan bu devrim küreselleşme ideolojisinin, Batı değerleri, algıları ve yaklaşımları üzerinden şekillenmesine neden olmuştur. Basitçe gücün veya etkinin yerel topluluklardan alınıp küresel arenaya aktarılması şeklinde anlaşılan küreselleşme, Batı'nın hâkim konumda olması nedeniyle dünyanın tek tipleştirilme ideolojisinde Batı'nın değerlerinin, yaklaşımlarının ve kültürünün empoze edilmesi anlayışına dönüşmüştür. Diğer bir ifadeyle kısaca dünyanın batılılaştırılması şeklinde ifade edilebilir. Temeli Batı'ya dayanan bu ideolojik küreselleşme akımının Müslüman ülkelerin hukuk sistemlerindeki etkisi iki farklı şekilde meydana gelmiştir. Birinci etki hukuk sisteminde batılılaştırma faaliyetinin benimsenmesi olarak ifade edilebilir. İkinci etki ise hukuk sisteminin reformu şeklinde nitelenebilir. Hukuk sisteminin batılılaşması ifadesiyle kastedilen Müslüman ülkelerde uygulanan İslâm hukuk sisteminde kanunlaştırma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir. Hukuk sisteminin reformu şeklinde ifade edilen küreselleşme etkisi İslâm hukukunun yürürlükten kaldırılarak Batı'da hâkim olan hukuk sistemlerinin benimsenmesidir. Osmanlı'nın son dönemlerinde küreselleşmenin İslâm hukuku alanındaki yansıması kanunlaştırma faaliyetlerine yoğunlaşma şeklinde olmuş ve sonucunda 1869-1879 yılları arasında İslâm hukukunun ilk kanunlaştırma örneği olan *Mecelle* hazırlanmıştır. Başlangıcında temel hukuk kaidelerinin belirtildiği *Mecelle* ağırlıklı olarak Hanefi mezhebine bağlı yargı, eşya, borçlar hükümlerini içermiş, aile hukukunu kapsayan hükümler kapsam dışında bırakılmıştır. *Mecelle*'nin devlet sınırları içerisinde bağlayıcılık özelliğine sahip olmasıyla, farklı mezheplere bağlı vatandaşların hükümlerin uygulanması sürecinde sorun yaşamaması için aile hukukuyla ilgili hükümler özellikle kanunlaştırılmamıştır. Fakat küreselleşmenin etkisiyle kanunlaştırma faaliyetleri aile hukuku alanında da etkisini hissettirmiştir. Aile hukukunu oluşturan hükümler, farklı mezheplerin varlığını da göz önüne alacak şekilde 1917'de *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi* adıyla kanunlaştırılarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunların hazırlanması sürecinde telfik ve tehayyür gibi iki önemli fıkıh yönteminin ortaya çıktığını

* Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, emineenise.yakar@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4100-9234.

** Bu çalışma, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi tarafından desteklenen “Müslüman Alimlerden Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, Muhammed Said Ramazan el-Buti ve Hayrettin Karaman'ın Fıkıh Görüşlerinin Karşılaştırılması ve Batı Literatürüne Kazandırılması” başlıklı SBA-2024-1547 kodlu Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir.

görmekteyiz. Bu iki yöntem birbirinden farklı olmasına rağmen zaman zaman birbiriyle karıştırılmaktadır. Bu çalışma metin analiz yöntemini kullanarak küreselleşmenin İslâm hukuku alanındaki kanunlaştırma etkisini incelerken aynı zamanda bu kanunlaştırma faaliyetinde benimsenen fıkhi metodolojinin telfik mi yoksa tehayyür mü olduğu sorusunu da cevaplayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kanunlaştırma, Mecelle, Telfik, Tehayyür.

Talfiq and Takhayyur within the Context of Codification in Islamic Law

Abstract

Globalization is an international process of integration that originates in the interaction of different ideas, views, cultures, products, or legal and sociological structures. Closely connected with social changes, globalization is also straitly related to the field of law which develops legal regulations and norms regarding such changes. The phenomenon of globalization aims to transform the world into a single entity despite differences, but at the same time brings functional and formal problems. However, this phenomenon has also influenced the legal perception and system of Muslim societies and still continues to shape the field of law. During the Industrial Revolution in the 18th century, economic, political, legal, and social transformations induced to emerge capitalist and colonialist understandings. This revolution in Western societies resulted in the ideology of globalization shaping through Western values, perceptions, and approaches. Simply understood as the transfer of power from local communities to the global arena, globalization, due to the West's dominant position, acknowledged as an understanding in which the world was to be standardized in accordance with Western values, approaches, and culture. In other words, it can be briefly described as the Westernization of the world. The influence of globalization movement on the legal systems of Muslim countries has emerged in two different ways. The first can be described as the adoption of Westernization policies in the legal system, while the second may be characterized as reforming the legal system. The Westernization of the legal system means to begin codification activities within the Islamic legal systems applied in Muslim countries. The reformation of the legal system refers to the abolition of Islamic law and then the adoption of the codified laws in the West. In the late Ottoman period, the reflection of globalization on Islamic law concentrated on codification activities, and as a result, between 1869–1879, the first example of codification in Islamic law, the *Mecelle*, was prepared. The *Mecelle*, which set forth basic legal principles in its preamble, mainly contained rulings of the Hanafi school regarding judiciary, property, and obligations, while provisions relating to family law were excluded. Despite the fact that the *Mecelle* was binding within the state's borders, family law provisions were deliberately not codified to prevent citizens affiliated with different schools from experiencing difficulties in the application of rulings. Under the influence of globalization, codification efforts however later influenced the field of family law. Considering the existence of different schools, provisions related to family law were codified and enacted in 1917 under the name *Hukûk-ı Âile Kararnâması* (Family Law Decree). During the preparation of the laws, it is possible to observe the

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

emergence of two significant Islamic law methods: *talfiq* (patching together the existing legal opinions) and *takhayyur* (selection of legal opinions). Despite the fact that the two methods are different from each other, they are occasionally confused. The research will examine the influence of globalization on codification activities in the field of Islamic law, while also answering the question of whether the legal methodology adopted in these activities was *talfiq* or *takhayyur*.

Keywords: Globalization, Codification, Mecelle, Talfiq, Takhayyur.

KUR'AN'DA SAVAŞ HAKKINDA AHLAKİ ÖLÇÜTLER: SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Mesut ZAVALSIZ*

Öz

Bu bildiri, Kur'an'da yer alan savaş ile ilgili ahlaki ilkeleri sosyolojik bir perspektifle ele almaktadır. Kur'an'a göre savaş, ulaşılması gereken bir amaç değil; toplumsal düzeni, adaleti ve inanç özgürlüğünü korumak için başvurulmuş zorunlu ve geçici bir araçtır. Çalışmanın amacı, Kur'an'ın savaş anlayışının çağdaş sosyolojik sorunlara nasıl katkı sunabileceğini ve bu alandaki yaygın yanlış anlamaları gidermektir. Kur'an'daki savaş ahlakı; savunma hakkı, zulme karşı direnme ve inanç özgürlüğünün korunması gibi üç temel ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler; sivil halkın korunması, çevrenin zarar görmemesi ve esirlere insan onuruna uygun davranılması gibi kurallarla desteklenir. Ayetler arasında savunma hakkını vurgulayan Bakara 2:190, zulme karşı direnişi teşvik eden Nisa 4:75, inanç özgürlüğünü koruyan Hac 22:40 gibi örnekler bu çerçevede değerlendirilmiştir. Çalışma, ayetlerin nüzul sebepleri ve tarihsel bağlamını evrensel etik ilkelerle birleştirerek dengeli bir metodoloji kullanır. Tedricilik ilkesi temel alınarak, savaş ahlakının tarihsel süreçte nasıl olgunlaştığı ve İslam'ın savaş yerine barış odaklı bir medeniyet inşasına nasıl yöneldiği gösterilir. Ayrıca Peygamber dönemi uygulamaları (örneğin Mekke fethindeki genel af ilanı, Hudeybiye Antlaşması ve Bedir Savaşı'nda esirlere insanca muamele) incelenerek, Kur'an'ın teorik ilkelerinin pratikteki yansımaları somutlaştırılır. Çalışmanın merkezinde, günümüzde sıkça yanlış anlaşılan "cihat" ve "kıtal" kavramlarının, sadece kavramsal değil, sosyolojik işlevleri açısından da netleştirilmesi yer alır. Cihat; bireysel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve fikrî alanlarda yürütülen kapsamlı ve sürekli bir mücadele iken; kıtal, sadece belirli şartlar altında meşru müdafaa ve zulme karşı koyma bağlamında izin verilen fiziksel savaştır. Bu ayrım, İslam toplumlarının barışçıl dayanışma temelli sosyo-politik yapılar kurma kapasitesini yeniden değerlendirmeyi mümkün kılar. Kur'an'ın savaş ahlakı, üç temel meşruiyet ilkesine dayanır: Birincisi savunma (Bakara 2:190): Savaş, ancak saldırıya karşılık meşrudur. Proaktif saldırı yasaktır. İkincisi zulme karşı direnç (Nisa 4:75): Mazlumların ve korunmasız grupların (kadın, çocuk, yaşlı) savunulması. Üçüncüsü ise dini çoğulculuğun ve özgürlüğün teminat altına alınması: İbadet yerlerinin ve inanç hürriyetinin korunması. (Hac 22:40). Bu ilkeler, aşırıya kaçma yasağı, sivillerin dokunulmazlığı, çevrenin korunması (örneğin, ağaçların kesilmesinin yasaklanması, Enfal 8:55-61) ve esirlere insanca muamele (Muhammed 47:4) gibi ahlaki sınırlarla güçlendirilir. Kur'an'da savaş ahlakı, modern hukukun sosyal sorumluluk temelli normlarını yüzyıllar öncesinden öngörmüştür. Bu çalışma, Kur'an'ın savaş ahlakının modern sosyolojik sorunlara çözüm üretme potansiyeline sahip olduğunu savunur. Özellikle uluslararası hukuk alanında ilkesel katkılar, çatışma çözümü ve barış inşasında dini değerlerin yapıcı rolü ve vasat ümmet ilkesi

* Dr., Ordu Büyükşehir Belediyesi, mesutzav52@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3966-9839.

doğrultusunda aşırılıklardan uzak, dengeli toplum vizyonu bu potansiyelin üç ana eksenini oluşturur. Sonuç olarak bu bildiri, Kur'an'ın savaş ahlakının, İslam toplumlarında adil, dengeli ve kapsayıcı sosyolojik düzenlerin inşasında temel bir referans çerçevesi sunduğunu savunur. Radikal ve pasifist yorumları reddederek, İslam'ın ahlaki ve kurumsal potansiyelinin yeniden yorumlanması çağrısında bulunur. Pratik çıktılar olarak, dinî liderlerin barış süreçlerindeki rolleri, çok kültürlü toplumlarda adalet temelli politikalar geliştirilmesi ve uluslararası hukukta Kur'an'ın ahlaki ilkelerinin entegrasyonu önerilir.

Anahtar Kelimeler: Savaş Ahlakı, Cihat, Kıtıl, Barış ve Adalet.

Ethical Principles of War in the Qur'an: A Sociological Evaluation

Abstract

This paper examines the ethical principles related to war in the Qur'an from a sociological perspective. According to the Qur'an, war is not an ultimate goal but a temporary and necessary means to protect social order, justice, and freedom of belief. The aim of this study is to explore how the Qur'anic understanding of war can contribute to contemporary sociological issues and to correct common misconceptions in this field. The ethics of war in the Qur'an are based on three main principles: the right to self-defense, resistance against oppression, and the protection of religious freedom. These principles are reinforced by rules such as the protection of civilians, the preservation of the environment, and the humane treatment of prisoners. Examples include verses that emphasize self-defense (al-Baqara 2:190), encourage resistance against injustice (al-Nisa 4:75), and protect freedom of belief (al-Hajj 22:40). Based on the principle of gradualism, it demonstrates how the ethics of war developed over time and how Islam shifted towards building a civilization centered on peace rather than conflict. The practical reflections of Qur'anic principles are also examined through the Prophet's practices, such as the general amnesty at the conquest of Mecca, the Treaty of Hudaibiyyah, and the humane treatment of prisoners after the Battle of Badr. At the center of this paper lies the clarification of the frequently misunderstood concepts of *jihad* and *qital* not only conceptually but also in their sociological functions. *Jihad* refers to a comprehensive and continuous struggle in personal, social, cultural, economic, and intellectual fields, whereas *qital* refers only to physical fighting, permitted under certain conditions of legitimate defense and resistance to oppression. This distinction makes it possible to reconsider the capacity of Muslim societies to establish peaceful and solidarity based socio-political structures. The ethics of war in the Qur'an rest on three principles of legitimacy: Defense (al-Baqara 2:190): War is only legitimate as a response to aggression; proactive attacks are forbidden. Resistance to oppression (al-Nisa 4:75): Protecting the oppressed and vulnerable groups such as women, children, and the elderly. Guarantee of religious pluralism and freedom (al-Hajj 22:40): Safeguarding places of worship and freedom of faith. These are reinforced by ethical restrictions, including the prohibition of excess, civilian immunity, environmental protection (e.g., prohibition of cutting trees, al-Anfal 8:55–61), and humane treatment of captives (Muhammad 47:4). The Qur'an's ethics of war anticipated modern social responsibility norms centuries earlier. This paper argues

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

that the Qur'an's war ethics have the potential to address modern sociological challenges. Its three central contributions are: providing principled input to international law, offering a constructive role for religious values in conflict resolution and peacebuilding, and promoting a balanced vision of society in line with the principle of the *ummata wasatan* (a middle nation). Ultimately, this study contends that the Qur'an's ethics of war offer a fundamental reference framework for building just, balanced, and inclusive social orders in Muslim societies.

Keywords: War Ethics, Jihad, Qital, Peace and Justice.

KUR'ÂN'DA SAVAŞ HUKUKUNUN ANA İLKELERİ

Cemalettin GÜMÜŞ*

Öz

Tarihteki ilk çatışmadan, modern çağda kitlesel ölümlere yol açan nükleer bombaların kullanıldığı modern zamanlara kadar “savaş” konusu insanlığın en önemli konularından birini oluşturmuştur. “Savaş”; insan, toplum ve devletler üzerinde büyük etkilere sahiptir. Zira yeryüzünde vuku bulan savaşlarla birçok medeniyet yıkılmış, bu savaşlarda milyonlarca insan ölmüştür. Öte yandan savaşlarda, çoğu zaman savaşla doğrudan alakası olmayan kadınlar, çocuklar, yaşlılar, hayvanlar hatta doğal yaşam alanları bile zarar görebilmiştir. Bu açıdan “savaş”; sosyal, psikolojik, ekonomik, siyasi, çevresel ve askeri etkileri olan çok boyutlu bir kavram olmuş ve insanlığın gündeminden hiç düşmemiştir. Öyle görülüyor ki bundan sonra da en önemli gündem maddelerinden biri olmaya devam edecektir. Savaşlar, tarih boyunca savaş hukuku göz ardı edilerek yapıldığında yeni sorunlara yol açarken, savaş hukukuna riayet edildiğinde ise yapılan bu savaşlar ile ülkeler güvenliklerini sağlayıp adalet ve sükûnet ortamını tesis edilebilmiştir. Bir nevi vücutta yapısı bozulan ve geri döndürülmesi mümkün olmayan parçanın ameliyatla kesilip atılması olarak ta tanımlayabileceğimiz “savaş” kavramı; ancak “savaş hukukuna” uyulduğu takdirde meşru görülecek ve olumlu sonuç verebilecek bir olgudur. Aksi takdirde yapılan savaşlar, mevcut sorunları çözmeyeceği gibi, yeni sorunların da fitilini ateşleyerek insanlığı bitmek bilmez bir şiddet ve çatışma sarmalına sürükleyecektir. Bu çerçevede insanlığı böylesine derinden etkileyen “savaş” kavramı, sadece uluslararası hukukun bir konusu olarak kalmamış, birçok yönü ile semâvi dinlerin ve kutsal kitapların da ilgi alanına girerek dinlerin kendine has “savaş hukuku” oluşmuştur. Bu noktadan hareketle Kur’ân’ı Kerîm, “savaş” konusuna büyük önem vermiş, “savaş” ile ilgili ilke, tavsiye ve yasaklar ortaya koymuştur. Bu ilke, tavsiye ve yasaklar İslâm savaş hukukunun temellerini oluşturmuştur. Kur’ân’ın oraya koyduğu bu hukuk, savaşı meşru gerekçelere bağlamış, zulmü önlemek ve adaleti sağlamak savaş için ana ilke olarak belirlenmiştir. Kur’ân, savaşı son çare olarak başvurulacak bir olgu olarak kabul etmiş, savaş anında sivilleri korumayı öğütlemiş, esirlere karşı insani muameleyi, mümkün olduğunca çatışmadan kaçınmayı öncelemiş ve savaşta bile ahlaki ilkeleri gözeterek haddi aşmamayı öğütlemiştir. Küresel ölçekte birçok bölgede savaş suçu sayılabilecek saldırılarla binlerce masumun ölümüne yol açan savaşların savunma kılıfına uydurularak meşruiyet kazandırılmaya çalışıldığı şu zamanlarda insanlık, Kur’ân’ın ortaya koyduğu savaş hukukuna her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Savaş gibi şiddet ögesinin hâkim olduğu bir kavramı dahi merhamet ve adalet nüveleri ile bezeyerek, benzersiz bir “savaş hukuku” oluşturup savaşta bile insanı ve merhameti ön planda tutan Kur’ân, savaşı çok net çizgilerle sınırlandırmış, ona gerekçe ve kurallar koymuştur. Modern çağda birçok problemle boğuşan insanlık için tüm mesele çıkar güdülleri ile insanlık onurunu ayaklar altına alarak saldıran tarafları İslâm’ın öngördüğü savaş hukukunun merhametli limanlarına yaklaştırmaktır. Bu noktadan hareketle

* Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, cemalettin.ihl@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4631-8885.

çalışmamızın amacı küresel eşitsizlik girdabında çırpınan, bu sarmaldan bir türlü kurtulamayan ve savaş meydanlarında acı dolu manzaralara şahit olan insanlığa Kur'an'ın merhamet ve adalet anlayışı çerçevesinde savaş hukuku kapsamında evrensel ilkeler sunmaktır. Çalışmamızın kapsamı Kur'an'ın savaşa dair âyetlerinin tahlilini içermektedir. Çalışmamızın yöntemi ise nitel bilgi toplama yöntemlerinden yazılı doküman ve veri incelemesine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Savaş Hukuku, Barış, Meşruiyet.

The Main Principles of the Law of War in the Qur'an

Abstract

From the first conflict in history to modern times, where nuclear bombs lead to mass fatalities, the concept of “war” has been one of humanity’s most important topics. “War” has profound impacts on individuals, societies, and states. Throughout history, many civilizations have been destroyed by wars, and millions of people have lost their lives. Additionally, wars often affect people and entities that are not directly involved in the conflict, such as women, children, the elderly, animals, and even natural habitats. In this sense, “war” has become a multifaceted concept with social, psychological, economic, political, environmental, and military implications, and it has never ceased to be a central concern for humanity. It appears that war will continue to be one of the most important issues in the future as well. Wars, when waged without regard for the laws of war, create new problems, whereas, if conducted in compliance with these laws, they allow nations to ensure security and establish justice and peace. “War,” which can be described as the surgical removal of a part of the body that has been irreparably damaged, can only be seen as legitimate and lead to positive results when conducted in accordance with “the laws of war.” Otherwise, wars will not only fail to solve existing problems, but will also ignite new conflicts, plunging humanity into an endless spiral of violence and confrontation. In this context, the concept of “war,” which profoundly affects humanity, has become not only a subject of international law but has also attracted the attention of the Abrahamic religions and their holy books, leading to the development of a specific “law of war” within these faiths. In this regard, the Qur'an places great importance on the concept of “war,” providing principles, recommendations, and prohibitions related to it. These principles, recommendations, and prohibitions form the foundation of Islamic law of war. The law established by the Qur'an ties war to legitimate reasons, with the main principle being the prevention of injustice and the establishment of justice. The Qur'an views war as a last resort, advises the protection of civilians during war, advocates humane treatment of prisoners, encourages avoiding conflict whenever possible, and emphasizes moral principles, even in the context of war. At a time when wars are being justified under the guise of self-defense, leading to the deaths of thousands of innocents through actions that would be considered war crimes, humanity needs the law of war outlined in the Qur'an more than ever. The Qur'an has created a unique “law of war” by adorning a concept dominated by violence with elements of mercy and justice. It has clearly set limits on war, providing reasons and rules. For humanity, struggling with numerous global

problems, the challenge is to bring those waging wars motivated by selfish interests and trampling on human dignity to the merciful shores of the Islamic law of war. Therefore, the aim of this study is to present universal principles within the scope of the law of war in the Qur'an, based on its understanding of mercy and justice, to humanity, which is struggling in the whirlpool of global inequality and witnessing the painful scenes of war. The scope of this study includes the analysis of the verses in the Qur'an regarding war. The methodology of this study is based on qualitative data collection methods, including written document and data analysis.

Keywords: War, Law of War, Peace, Legitimacy.

DİNDARLIK, ZENOFOBİ VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Abdullah DAĞCI*

Öz

İslamofobi, Türkofobi, Afrofobi gibi etnik, dini ve kültürel temelli düşmanlık türleri vardır. Bu düşmanlık türlerini kapsayan zenofobi kavramı, kendinden olmayan yabancılardan korkma, onlardan nefret etme ve onlara güvenmeme anlamında kullanılır. Göçmenler, farklı etnik gruplar, farklı dine inananlar, farklı dil konuşanlar vb. grupların zarar verici yabancılar olarak algılanması, bu zenofobik eğilimin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Siyasi kargaşalar, etnik çatışmalar ve maddi kaygılara bağlı olarak diğer ülkelerden -özellikle Suriye- ülkemize gelen insanlara yönelik olumsuz ve kışkırtıcı videoların sosyal medyada yer alması, toplumdaki zenofobik tutumların sergilenmesine yol açabilir. Bu durum yabancılardan toplumdan dışlanması, toplumsal kutuplaşma, huzursuzluk gibi birçok olumsuzluk ile neticelenebilir. Dijital çağın bir sonucu olarak çeşitli sosyal medya uygulamaları geliştirilmekte ve insanlar bu uygulamaları sıklıkla kullanmaktadır. Özellikle genç bireyler, zamanlarının büyük bir bölümünü bu uygulamalarda harcamaktadır. Diğer yandan farklı kültürel arkaplana sahip ailelerde yetişen çocuklar, yetiştirilme sürecinde birçok konuda olumlu ya da olumsuz kalıpyargılar edinirler. Bu bireylerin sosyal medyada karşılaştığı bilgiler ile sahip olduğu kalıpyargılar bazen örtüşür bazen de çatışır. Ailede öğrendiklerinin yanında sosyal medyada yabancılar hakkında video ve haberler ile karşılaşmaları, bu gençlerin yabancılara karşı tutumunu şekillendirmektedir. Ayrıca ailenin din ile ilişkisi ve evlatlarına sağladıkları dini eğitim imkânı, çocukların dindarlığını ve buna bağlı olarak da yabancı düşmanlığının yönünü etkileyebilir. Bu nedenle gençlerin dindarlık düzeyi, zenofobi ve sosyal medya kullanımı arasındaki ilişkilerin araştırılması önem taşımaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı üniversitede öğrenim gören gençlerinde dindarlık düzeyi, zenofobi ve sosyal medya kullanımı ilişkisini araştırmaktır. Araştırma nitel araştırma deseni kapsamında yapılmış ve örneklemin seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilerek 53 üniversite öğrencisi üzerinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Verileri elde etmek için görüşme formu hazırlanmış; bu formda yapılandırılmış görüşme sorularına yer verilmiş; dindarlık, sosyal medya kullanımı ve zenofobi ile ilişkili 10 soru sorulmuştur. Örneklemin yaş ortalaması 20,83'tür ve en yüksek katılım 21 yaşındakilerden olmuştur. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu kızdır ve örneklemin yarıdan fazlası il merkezinde ikamet etmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların büyük çoğunluğu sosyal medya platformlarında yabancılar ile ilgili paylaşımlara sıklıkla yer verildiğini, sosyal medya platformlarındaki bilgilere güvenmediklerini, Türkiye'deki yabancılardan İslam'dan farkı bir dine inanmasının onun Türk toplumuna uyumunu zorlaştıracaklarını düşündüklerine ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların yarıdan fazlasının sosyal medya platformlarında yabancılar hakkında edinilen bilgilerin doğruluğunu araştırmadıkları, sosyal medyada çok fazla zaman harcadıkları, yabancılardan nefret etmedikleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanında katılımcıların yarıya yakını, Türkiye'deki dindarların

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, adagci@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1540-1256.

yabancılarla yönelik yaklaşımının olumlu olduğunu, dindar olmanın Türkiye'deki yabancılarla yönelik algıyı etkilediğini ve yabancıların inandığı dinin o yabancıya yönelik toplumsal tutum ve davranışları etkilediğini düşündüklerine ulaşılmıştır. Son olarak katılımcılar, yabancılarla yönelik algımız üzerinde hem sosyal medyanın hem de toplumun etkili olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, Sosyal Medya Kullanımı, Zenofobi, Gençlik.

Religiosity, Xenophobia and Social Media Use: A Qualitative Research

Abstract

There are various forms of hostility based on ethnic, religious, and cultural grounds such as Islamophobia, Turkophobia, and Afrophobia. The concept of xenophobia, which encompasses these types of hostility, is used to describe fear of, hatred toward, and distrust of foreigners perceived as different from oneself. Perceiving as harmful outsiders that immigrants, individuals from different ethnic groups, people of different religions, or speakers of different languages can be considered the starting point of xenophobic tendencies. The dissemination of negative and provocative videos on social media targeting people who have come to our country from other nations—particularly from Syria—due to political turmoil, ethnic conflicts, or economic concerns may lead to xenophobic attitudes within society. This situation may result in various negative outcomes such as exclusion of foreigners, social polarization, and unrest. As a consequence of the digital age, various social media applications are continually being developed, and people use these platforms frequently. Young individuals, in particular, spend a significant portion of their time on these applications. Moreover, children raised in families with different cultural backgrounds acquire both positive and negative stereotypes during their upbringing. These individuals encounter various information on social media, and this information sometimes overlaps and sometimes conflicts with their stereotypes. In addition to what they learn from family, their exposure to videos and news about foreigners on social media contributes to shaping their attitudes toward foreigners. Furthermore, the family's relationship with religion and the religious education provided to children may influence their level of religiosity and, accordingly, the direction of their attitudes toward foreigners. Therefore, examining young people's religiosity, social media use, and xenophobia is of particular importance. In this context, the aim of the study is to examine the religiosity, social media use, and xenophobic tendencies of university students. The research was conducted within a qualitative research design, and purposive sampling was used to select the study group of 53 undergraduate students. A structured interview form consisting of 10 questions related to religiosity, social media use, and xenophobia was prepared to collect the data. The average age of the sample is 20.83, with the highest participation from students aged 21. The majority of participants are female, and more than half reside in provincial centers. According to the findings, most participants stated that posts about foreigners frequently appear on social media, that they do not trust the information on these platforms, and that foreigners in Turkey who adhere to a religion different from Islam would have greater difficulty adapting

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

to Turkish society. More than half do not verify the accuracy of information about foreigners encountered on social media, spend substantial time on these platforms, and do not have hatred toward foreigners. Additionally, nearly half believe that religious individuals in Turkey have a positive approach toward foreigners, that religiosity influences perceptions of foreigners, and that the religion of a foreigner affects social attitudes and behaviors toward them. Finally, participants stated that both social media and society significantly shape perceptions of foreigners.

Keywords: Religiosity, Social Media Use, Xenophobia, Youth.

KUR'AN'DA ETNİK FARKLILIKLARIN HİKMETİ VE IRKÇILIK ELEŞTİRİSİ: HUCURÂT SÛRESİ BAĞLAMINDA TEFSİRSEL BİR YAKLAŞIM

Şafak ÇATAL*

Öz

Bu makale, Kur'an'ın Hucurât Sûresi 49/13. âyetini merkeze alarak etnik farklılıkların yaratılış hikmetini ve ırkçılığın eleştirisini tefsir perspektifinden ele almaktadır. Araştırmanın temel amacı, Kur'an'ın insan anlayışını, farklılıklar karşısındaki yaklaşımını ve bu yaklaşımın günümüzde giderek artan etnik ayrımcılık ile ırkçılık sorunlarına sunduğu teolojik çözüm önerilerini ortaya koymaktır. Kur'an, insanın farklı etnik ve kültürel kimliklerle yaratılışını bir üstünlük vesilesi olarak değil; karşılıklı tanışma, toplumsal ilişkilerin güçlenmesi ve ilâhî hikmetin bir tecellisi olarak değerlendirmektedir. Hucurât Sûresi 49/13. âyet, bütün insanlığın ortak bir kökenden geldiğini ve gerçek üstünlüğün yalnızca takvâ ile belirlendiğini vurgular. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden tematik tefsir yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş ve ilgili âyetin klasik ile modern tefsirlerdeki yorumları mukayeseli olarak analiz edilmiştir. Klasik müfessirlerden Taberî (ö. 310/923), tefsir tarihinde rivâyet ve dirâyeti birleştiren en önemli otoritelerden biri olarak, âyetin anlamını insanlığın ortak kökeni üzerinden temellendirir. Ona göre insan, Hz. Âdem ve Havvâ'dan gelmektedir ve kavimlere ayrılmak, tanışma, akrabalık bağlarının korunması ve toplumsal düzenin tesisi için bir hikmet taşır; fakat bu farklılıkların üstünlük sebebi yapılması kesin bir dille reddedilmiştir. Dil ve belâgat eksenli yaklaşımıyla tanınan Zemahşerî (ö. 538/1144), Arap toplumundaki sosyal sınıflandırmalara atıf yaparak etnik farklılıkların ilâhî hikmetin bir parçası olduğunu belirtir; ancak soy ve kabile farklarının asla üstünlüğe gerekçe teşkil etmeyeceğini özellikle vurgular. Kelâmî yönü güçlü olan Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1210) ise, takvâ kavramını bireysel ve toplumsal boyutlarıyla ele alır. Ona göre takvâ, yalnızca bireyin Allah'a karşı sorumluluk bilinci değil; aynı zamanda sosyal ilişkilerde adalet ve ahlâkın hâkim olmasını sağlayan temel erdemdir. Sonuç olarak Hucurât Sûresi 49/13. âyet, Kur'an'ın insan anlayışında biyolojik ve ontolojik eşitliği merkeze almakta; etnik ve kültürel farklılıkları ise Allah'ın kudretinin bir tezahürü ve toplumsal ilişkilerin zenginleşmesi için bir vesile olarak değerlendirmektedir. Üstünlüğün ölçütü yalnızca takvâyâ bağlanmış, böylece modern çağda yükselen ırkçılık, etnik milliyetçilik ve yabancı düşmanlığına karşı güçlü bir etik ve teolojik alternatif geliştirilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu ilkenin hem din eğitimi hem de toplumsal politika alanında etkin bir şekilde vurgulanması; tefsir çalışmalarında etnik farklılıkların hikmet boyutunun daha fazla araştırılması ve İslâm'ın sunduğu eşitlikçi yaklaşımın çağdaş insan hakları perspektifiyle birlikte değerlendirilmesi, günümüz toplumlarında barış ve adaletin tesisine katkı sağlayacak önemli açılımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Etnik Farklılıklar, Irkçılık, Takvâ.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, scatal@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6451-3871.

The Wisdom of Ethnic Diversity and the Critique of Racism in the Qur'an: A Tafsir-Based Approach in the Context of Sūrat al-Ḥujurāt

Abstract

This article examines the wisdom behind ethnic diversity and the critique of racism from a tafsīr perspective, with a particular focus on Qur'an 49:13 (Sūrat al-Ḥujurāt). The primary aim of the study is to analyze the Qur'an's conception of humanity, its approach toward human differences, and the theological solutions it offers to the growing contemporary issues of ethnic discrimination and racism. The Qur'an does not regard the creation of humanity with diverse ethnic and cultural identities as a ground for superiority; rather, it views this diversity as a means of mutual recognition, the strengthening of social relations, and a manifestation of divine wisdom. Verse 49:13 emphasizes that all humankind shares a common origin and that true superiority is determined solely by *taqwā* (God-consciousness). The study employs the thematic tafsīr method, a qualitative research approach, and provides a comparative analysis of classical and modern exegetical interpretations of the verse. Among the classical commentators, al-Ṭabarī (d. 310/923), known as one of the foremost authorities who combined both transmitted and rational exegesis, interprets the verse by grounding it in the shared origin of humanity. According to him, all human beings descend from Adam and Eve, and the division into nations serves the purpose of mutual acquaintance, the preservation of kinship ties, and the establishment of social order; however, the use of these differences as a basis for superiority is categorically rejected. Al-Zamakhsharī (d. 538/1144), recognized for his philological and rhetorical approach, highlights that ethnic distinctions are part of divine wisdom, yet he emphatically rejects lineage and tribal affiliations as criteria for superiority. Fakhr al-Dīn al-Rāzī (d. 606/1210), with his strong theological perspective, interprets *taqwā* in both individual and social dimensions. For him, *taqwā* is not only an individual's awareness of accountability before God but also the foundational virtue that ensures justice and morality in social relations. In conclusion, Qur'an 49:13 underscores the Qur'an's vision of human equality in biological and ontological terms, regarding ethnic and cultural differences as manifestations of divine power and as opportunities for enriching social interactions. The criterion of superiority is restricted solely to *taqwā*, thereby providing a strong ethical and theological counter-narrative to modern forms of racism, ethnic nationalism, and xenophobia. In this respect, emphasizing this principle in both religious education and public policy, further investigating the wisdom dimension of ethnic diversity in tafsīr studies, and evaluating Islam's egalitarian perspective in dialogue with contemporary human rights discourse can offer significant contributions to the establishment of peace and justice in modern societies.

Keywords: Tafsīr, Qur'an, Ethnic Diversity, Racism, Taqwā.

MANEVİ İYİ OLUŞ VE AHLAKİ CESARET ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Kübra TORUN*

Çiğdem GÜLMEZ**

Öz***

Ahlaki cesaret bireyin sosyal baskılar, dışsal tehditler veya olumsuz sonuçlara rağmen kişinin doğru ve erdemli olduğuna inandığı davranışı sergileyebilmesidir. Bu kavram bireyin dini inanç ve değerleriyle uyumlu biçimde zorlayıcı koşullar karşısında etik kararlar alabilme kapasitesini yansıtmaktadır. Din psikolojisi bağlamında ahlaki cesaret yalnızca bireysel erdem gelişimiyle değil aynı zamanda manevi iyi oluşla da ilişkili olabilir. Manevi iyi oluşu yüksek bireyler sahip oldukları değerleri içselleştirip bunları davranışa dönüştürme konusunda bilinçli ve kararlı bir tutum sergilerken, manevi iyi oluşu düşük bireyler karşılaştıkları ahlaki ikilemler karşısında değerlerine uygun, tutarlı bir tavır sergilemekte zorlanabilirler. Buna dayalı olarak çalışmada manevi iyi oluş ve ahlaki cesaret arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın yöntemi nicel, deseni ilişkisel taramadır. Araştırmanın verileri Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İletişim Fakültesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi ve Eğitim Fakültesi'nde öğrenim göre 350 kişiden toplanmıştır. Verilerin toplanmasında Ekşi ve Kardaş (2016) tarafından geliştirilen “Spiritüel İyi Oluş” ölçeği ile Bronstein, Fox, Kamon ve Knolls (2007) tarafından geliştirilen, Yalçındağ (2009) tarafından Türkçeye uyarlanan “Moral Yüreklilik Ölçeği” kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre Spiritüel İyi Oluş Ölçeği “aşkınlık” alt boyutu ile Moral Yüreklilik Ölçeği “cesaret” alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı zayıf bir ilişki vardır ($r = ,112, p < .05$). Benzer biçimde Spiritüel İyi Oluş Ölçeği “doğayla uyum” boyutu ile Moral Yüreklilik Ölçeği “cesaret” boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ($r = ,229, p < .01$) ilişki vardır. Buna göre bireylerin aşkınlık ve doğaya uyum düzeyleri yükseldikçe ahlaki çelişki içeren durumlarda değerleriyle tutarlı ve cesur davranma eğilimi gösterdikleri söylenebilir. Öte yandan Spiritüel İyi Oluş Ölçeği “anomi” alt boyutu ile Ahlaki Cesaret Ölçeği “cesaret” boyutu arasında negatif yönde anlamlı ($r = -,214, p < .01$) bir ilişki bulunmuştur. Buna göre içsel boşluk ve anlam kaybı yaşayan bireylerin ahlaki cesaret sergilemekte güçlük yaşayabilecekleri söylenebilir. Spiritüel İyi Oluş Ölçeği'nin hiçbir boyutu ile Moral Yüreklilik Ölçeği “ahlaki çekimserlik” alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Demografik değişkenlere göre spiritüel iyi oluş ortalama puanları ve moral yüreklilik ortalama puanları karşılaştırıldığında, kadın öğrencilerin spiritüel manevi iyi oluş düzeylerinin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin aşkınlık puanlarının diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Öznel dindarlık algısına göre spiritüel iyi oluş puanları karşılaştırıldığında ise dindarlık arttıkça aşkınlık ve doğayla uyum puanlarının

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, kbraatrn5@gmail.com, ORCID: 0009-0008-2548-6357.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, cgulmez@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6865-8464.

*** Bu çalışma BİDEB tarafından desteklenen 2209-A TÜBİTAK (1919B012332265) projesinin bir çıktısıdır. Katkıları için TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

da yükseldiği görülmüştür. Ahlaki cesaretin alt boyutlarında cinsiyet ve öznel dindarlık algısına bağlı bir farklılık saptanmamıştır. Ancak ahlaki çekingenlik boyutunda fakülteler arasında anlamlı farklılıklar görülmüştür. Karşılaştırılan gruplar içinde Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi öğrencilerin “ahlaki çekimserlik” puanları daha yüksektir. Sonuç olarak araştırma bulguları manevi iyi oluşun bireylerin ahlaki cesaretiyle ilişkili değişken olduğu görülmektedir. Buradan hareketle manevi yönden güçlü olan bireylerin ahlaki risk içeren durumlarda daha cesur ve tutarlı davranma eğilimi gösterebilecekleri, anlamsal boşluk yaşayan kişilerin ahlaki kararlılık göstermekte zorlanabilecekleri söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Ahlaki Cesaret, Manevi İyi Oluş, Üniversite Öğrencileri.

The Relationship Between Spiritual Well-Being and Moral Courage: A Quantitative Study on University Students

Abstract*

Moral courage is the ability of an individual to exhibit behavior that he or she believes is right and virtuous despite social pressures, external threats, or negative consequences. This concept reflects the individual's capacity to make ethical decisions in the face of challenging circumstances in harmony with their religious beliefs and values. In the context of the psychology of religion, moral courage can be associated not only with the development of personal virtues but also with spiritual well-being. Individuals with high levels of spiritual well-being tend to consciously and determinedly internalize their values and transform them into behavior, whereas those with low levels of spiritual well-being may struggle to maintain value-congruent and consistent attitudes when confronted with moral dilemmas. Based on this, the present study examined the relationship between spiritual well-being and moral courage. The research employed a quantitative method with a correlational survey design. Data were collected from 350 students studying at the Faculty of Theology, the Faculty of Humanities and Social Sciences, the Faculty of Communication, the Faculty of Architecture and Engineering, and the Faculty of Education at Kastamonu University. For data collection, the “Spiritual Well-Being Scale” developed by Ekşi and Kardaş (2016) and the “Moral Courage Scale,” initially developed by Bronstein, Fox, Kamon, and Knolls (2007) and adapted into Turkish by Yalçındağ (2009) were used. According to the analysis results, there is a weak but significant positive correlation between the “transcendence” subdimension of the Spiritual Well-Being Scale and the “moral courage” subdimension of the Moral Courage Scale ($r = .112, p < .05$). Similarly, a significant positive relationship was found between the “harmony with nature” subdimension of the Spiritual Well-Being Scale and the “moral courage” subdimension of the Moral Courage Scale ($r = .229, p < .01$). Accordingly, it can be stated that as individuals' levels of transcendence and harmony with nature increase, they tend to behave courageously and consistently with their values in situations involving moral conflict. On the other hand, a significant negative correlation was found between the “anomie”

---

* This study is an output of the 2209-A TÜBİTAK (1919B012332265) project supported by BİDEB. We thank TÜBİTAK for their contributions.

subdimension of the Spiritual Well-Being Scale and the “courage” subdimension of the Moral Courage Scale ($r = -.214, p < .01$). This suggests that individuals experiencing inner emptiness or loss of meaning may have difficulty demonstrating moral courage. No significant relationship was detected between any subdimension of the Spiritual Well-Being Scale and the “moral reticence” subdimension of the Moral Courage Scale. When the mean scores of spiritual well-being and moral courage were compared across demographic variables, it was found that female students had higher levels of spiritual well-being compared to male students, and theology students had significantly higher transcendence scores compared to students from other faculties. In terms of subjective religiosity, higher levels of perceived religiosity were associated with higher transcendence and harmony-with-nature scores. No differences were observed in the subdimensions of moral courage based on gender or subjective religiosity. However, significant differences emerged across faculties in the “moral reticence” dimension. Among the compared groups, students from the Faculties of Architecture and Engineering had higher “moral reticence” scores. In conclusion, the findings indicate that spiritual well-being is a variable associated with individuals’ moral courage. Based on this, it can be suggested that individuals with strong spiritual well-being tend to act more courageously and consistently in morally risky situations, whereas those experiencing a sense of meaninglessness may struggle to show moral determination.

Keywords: Psychology of Religion, Moral Courage, Spiritual Well-Being, University Students.

MÜSLÜMAN KADININ ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ: FRANSA ÖRNEĞİNDE BATI MERKEZLİ SÖYLEMLERE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Sultan TURUNÇ*

Öz

Müslüman kadın figürü, modern Batı'da özellikle medya, akademi ve siyasal söylem düzleminde sıklıkla örtü, baskı ve itaat imgeleriyle temsil edilmiştir. Bu temsiller, “kurtarılması gereken kadın” mitine dayanarak hem kültürel üstünlük iddialarını hem de seküler özgürlük tanımını norm haline getirmiştir. Bu süreçte Batı, kendi tarihsel deneyiminden türetilmiş sekülerleşme modelini evrensel bir özgürlük şeması olarak sunmakta; Müslüman kadın ise bu şemanın dışında kalan ve dolayısıyla “sorunlu” kabul edilen bir figüre indirgenmektedir. Fransa'da başörtüsüne yönelik yasaklar ve laiklik adı altında yürütülen kamusal görünürlük politikaları, bu temsil sisteminin kurumsallaşmış biçimlerinden biridir. Başörtüsü yalnızca bir kıyafet değil, Batı'nın seküler değer sistemi açısından bir “problem alanı” olarak inşa edilmiştir. 2004 yılında Fransa'da yürürlüğe giren yasa ile okullarda “göze çarpan dini semboller” yasaklanmış; bu tanım özellikle başörtüsünü hedef alarak Müslüman kadın öğrencileri kamusal alandan dışlamıştır. Yasaya dair gerekçelerde, kadınların “özgürleşmesi”, “baskıdan kurtarılması” ve “kendi kararlarını verme yeterliliğine kavuşturulması” sıkça vurgulanmıştır. Bu söylem, öznenin kendi inanç ve kimlik tercihini bilinçli bir şekilde yaptığı gerçeğini göz ardı etmekte; kadınların kendi adına konuşma hakkını dolaylı olarak elinden almaktadır. Elisabeth Badinter'in “kamu düzenini tehdit eden tesettür” yorumu, bu söylemin entelektüel düzeyde de nasıl meşrulaştırıldığını ve kültürel korkularla nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Bu çalışma, yukarıda bahsedilen yasa ve söylemleri, Batı merkezli temsillerin Müslüman kadın öznesini nasıl yapılandırıldığını analiz etmek üzere incelemektedir. Söylem analizi yöntemine dayanan çalışmada hem yasa metinleri hem de medya yansımaları değerlendirilmiş; buna karşılık Müslüman kadınların kendi anlatıları, video röportajlar, sosyal medya içerikleri ve basın açıklamaları üzerinden öznel direniş stratejileri ortaya konulmuştur. Bu karşı-anlatılar, Batı'nın tekil kadınlık anlayışına karşı çoğulcu ve yerli bir kadınlık tecrübesini görünür kılmaktadır. Bulgular, Fransa'da başörtüsünün bir inanç pratiği değil, bir tehdit simgesi olarak kodlandığını göstermektedir. Bu kodlama sürecinde, kadınlar kendi deneyimlerini kamusal olarak ifade ettiklerinde çoğu zaman “bilinçsiz”, “mağdur” ya da “patriyarkal düzenin içselleştiricisi” olarak yaftalanmaktadır. Oysa bu kadınların çoğu, inançlarını özgürlükle bağdaştırmakta; başörtüsünü modern hayatla çelişmeyen bir aidiyet biçimi olarak konumlandırmaktadır. Bu gerçeklik, Müslüman kadının özne olarak konuştuğu, yorumladığı ve pozisyon aldığı çoğul bir temsil alanının varlığına işaret etmektedir. Sonuç olarak, Müslüman kadının evrensel özgürlük tanımları adına edilgenleştirilmesi ve kendi bağlamına dayalı öznelliğinin bastırılması hem akademik hem siyasal düzeyde sorgulanmalıdır. Bu bildiri, Batı merkezli temsil rejimlerinin kavramsal varsayımlarını görünür kılmayı ve tekil özgürlük normlarına karşı çoğulcu bilgi üretim biçimlerini

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, sultanturunc12@gmail.com, ORCID: 0009-0003-9913-7022.

tartışmaya açmayı hedeflemektedir. Böylece, Müslüman kadını yalnızca bir “görsel problem” veya “kurtarılması gereken öteki” değil, inşa eden, konuşan ve direnen bir özne olarak tanıyan bir düşünsel zemine katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müslüman Kadın, Fransa, Başörtüsü Yasağı, Ötekileştirme, Kamusal Alan.

The Othering of Muslim Women: A Critical Approach to Western Centered Discourses in the Case of France

Abstract

The figure of the Muslim woman has frequently been represented in modern Western discourse—across media, academia, and political rhetoric—through images of veiling, oppression, and obedience. These representations are rooted in the myth of the “woman to be saved,” which normalizes both claims of cultural superiority and a secular definition of freedom. In this process, the West presents its own historically derived model of secularization as a universal schema of freedom, while the Muslim woman is reduced to a “problematic” figure excluded from this framework. In France, restrictions on the headscarf and visibility policies implemented under the name of *laïcité* exemplify the institutionalized forms of this representational system. The headscarf is not treated merely as clothing but is constructed as a “problematic domain” in relation to the secular value system of the West. The 2004 law in France, which prohibited “conspicuous religious symbols” in schools, targeted the headscarf in particular and excluded Muslim female students from public spaces. The law was justified by appeals to women’s “liberation,” “rescue from oppression,” and “capacity for independent decision-making.” Yet such discourse disregards the reality that Muslim women consciously make their own faith-based choices and indirectly deprives them of the right to speak on their own behalf. Elisabeth Badinter’s assertion that “the veil threatens public order” further illustrates how these views were legitimized on an intellectual level and intertwined with cultural anxieties. This study examines the aforementioned law and its surrounding discourse in order to analyze how Western-centric representations construct the Muslim woman as a subject. Using discourse analysis, both legal texts and media reflections were evaluated, while counter-narratives were identified through Muslim women’s own accounts, video interviews, social media content, and press statements. These counter-narratives make visible a plural and locally grounded experience of womanhood that resists the monolithic Western conception of femininity. The findings demonstrate that the headscarf in France has been coded not as a practice of faith but as a symbol of threat. Within this coding process, when women publicly express their experiences, they are often labeled as “unconscious,” “victims,” or “internalizers of patriarchy.” In contrast, many of these women reconcile their faith with freedom and position the headscarf as a form of belonging that does not contradict modern life. This reality points to the existence of a plural representational field in which Muslim women speak, interpret, and take positions as subjects. In conclusion, the reduction of Muslim women into passive figures in the name of universal freedom definitions, and the suppression of their context-based subjectivities, must be critically

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

questioned at both academic and political levels. This paper aims to uncover the conceptual assumptions of Western-centric regimes of representation and to open up discussions on plural forms of knowledge production against singular norms of freedom. In doing so, it seeks to contribute to an intellectual framework that recognizes Muslim women not merely as a “visual problem” or a “subjugated other,” but as subjects who construct, speak, and resist.

Keywords: Muslim Women, France, Headscarf Ban, Othering, Public Space.

SOSYAL EŞİTSİZLİK BAĞLAMINDA DİNLERİN FAİZE BAKIŞI

Rabia MERT*

Öz

Bu çalışmada dinlerin faize bakışı ve bunun *sosyal eşitsizlikle ilişkisi* incelenmiştir. Modern ekonomi sisteminde faizin sosyal adalet, gelir dağılımı ve sermaye-emek ilişkisi üzerindeki etkileri tartışılmakta ve bu yapı içinde dinlerin faize karşı tutumlarının sosyal eşitliği sağlama çabaları bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel amacı faizin sosyal eşitsizlik üretici rolünü işaret ederek dinlerin bu soruna karşı yaklaşımları ve çözüm önerilerini anlamaktır. Çalışma nitel yöntemle yürütülmüş ve karşılaştırmalı metot benimsenmiştir. Günümüz sisteminde faiz, sermaye sahiplerinin üretim sürecine yaptıkları katkının doğal sonucu kabul edilmektedir. Buna göre faiz bireysel anlamda görece zararsız görünse de toplumsal açıdan çeşitli problemlerle birlikte anılmaktadır. Faize dayalı riskin sermaye sahipleriyle paylaşılmadığı bir ekonomide sosyal eşitlik de zarar görmektedir. Bu noktada küreselleşme ile birlikte sermaye karşısında daha güçsüzleşen emek sahiplerinin kazanımlarının hızla gerilemesi sosyal eşitsizliğin ana nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Özetle faiz, devlet borçlanmaları ve küresel finans sistemi aracılığıyla sosyo-ekonomik sorunları artırmakta ve sermaye-emek dengesini bozmaktadır. İslâm yanında Yahudilik ve Hristiyanlığın yeryüzünde tesis etmeyi hedeflediği adalet esasına dayalı toplum yapısı, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin engellenmesine dayanmaktadır. Yahudilikte faiz yasağı kendi toplumu içinde yasaklanırken diğer milletlerle faizli işlemlere izin verilmiştir. Faiz, Hristiyanlıkta erken dönemlerde sömürü aracı olarak görülerek tüm insanlık için yasak kabul edilmiştir. İslâm ise faizi yasaklamış ve kâr-zarar ortaklığına dayalı murabahayı (alış-veriş) önermiştir. Esasında dinler, adalet ve ekonomi arasındaki etik boyutun bir parçası olarak faize karşıdır. Bu bağlamda faiz, insanların zenginliğe erişme çabasını artıran ve fakirleri daha fazla riske sürükleyen yapısı gereği toplumsal düzene zararlı bir unsur olarak görülmektedir. Buna göre dinlerde faizin yasaklanma nedeni adaletsizlik, ekonomik kötülük ve toplumun refahına tehdit olarak görülmesine dayanmaktadır. Diğer taraftan küreselleşen dünyada Protestanlığın gelişimi ve sanayi inkılabından sonra sosyal adalete karşı kamusal fayda öne çıkmıştır. Bununla birlikte Hristiyanlar ve Yahudilerin birbirlerinden faiz almalarına karşı tutum da artık değişmiştir. Sanayi inkılabıyla başlayan ekonomik gelişmelerden sonra Thomas Aquinas, Calvin ve Luther gibi Hristiyan din adamlarının faiz konusundaki fikirleri, bu konudaki yasağın kaldırılmasına giden süreci başlatmıştır. Bunun neticesinde faiz ve tefecilik konusunda etkileri bilinen bir toplum olarak Yahudiler öne çıkmıştır. Bu noktadaki tartışmanın içinde yer almak durumunda kalan Müslümanlar için faizli işlemlere karşılık İslâm'ın sunduğu alternatifler önemli hale gelmiştir. İslâm'da emek ve sermaye ortaklığında kâr ve zararın yatırımcıya ait olduğu bir ekonomik model vardır. Ayrıca adalet ve faiz yasağı arasındaki ilişki bağlamında uzun mesafeli ticaretler için yapılan borçlanmada kullanılan finansal kaynaklardaki faizin yerine kâr-zarar ortaklığına dayanan alış-veriş

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, rabiamert@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9214-9202.

önerilmektedir. Böylece hem finansçı adil bir pay alabilecek hem de sınırsız ihtiyaçlar ve imkanların ötesinde borçlanma düzenlenerek kaynakların kullanımına disiplin kazandırılacaktır. Bu durumda zarardan etkilenmeyecek finansçı faktörüne karşı yatırım için borç alma öne çıkarken aşırı tüketim ve spekülasyon için borçlanma engellenecektir. Dolayısıyla faizin yol açtığı sosyal eşitsizlikler de bertaraf edilecektir. Sonuç olarak faiz, sadece ekonomik bir araç olmayıp aynı zamanda sosyal eşitsizliğe neden olan önemli bir meseledir. Dinlerin faiz yasağı hem adaletin sağlanması hem de sosyal eşitsizliğin engellenmesi ile uyumludur. Müslümanlar ise faizsiz finans modelleriyle yeni alternatifler getirme çabasında olup bu modeller haksız kazancı engelleyerek sosyal eşitliği artırma potansiyeli taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Adalet, Faiz, Sosyal Eşitsizlik.

Religions' View of Interest in the Context of Social Inequality

Abstract

This study examines religions' perspectives on interest and its relationship with social inequality. The study discusses impact of interest on social justice, income distribution, and capital-labor relationship in modern economic system, and aims to evaluate religions' attitudes toward interest within context of their efforts to achieve social equality. The primary objective of study is to understand role of interest in generating social inequality and approaches and proposed solutions to this problem of religions. The study employs a qualitative and comparative approach. In today's system, interest is considered a natural consequence of contribution of capital owners to production process. Accordingly, while interest may seem relatively harmless to individuals, it is associated with various social problems. In an economy where interest-based risks are not shared with capital owners, social equality suffers. Therefore, rapid decline in the earnings of laborers, who have become increasingly vulnerable to capital due to globalization, is considered one of main causes of social inequality. In summary, interest exacerbates socio-economic problems through government borrowing and global financial system, disrupting capital-labor balance. The social structure based on justice, which Judaism and Christianity, along with Islam, aim to establish on earth, is based on prevention of social and economic inequalities. In Judaism, interest is prohibited within its own society, while interest-based transactions with other nations are permitted. In Christianity, interest was initially seen as a tool of exploitation and was considered forbidden for all humanity. Islam, however, prohibited interest and recommended murabaha based on profit-loss sharing. Essentially, religions oppose interest as part of ethical dimension between justice and economics. In this context, interest is seen as a detrimental element to social order, due to its nature of increasing people's pursuit of wealth and putting poor at greater risk. Accordingly, prohibition of interest in religions is based on its perception of injustice, economic evil, and a threat to social well-being. Furthermore, in globalizing world, with development of Protestantism and industrial revolution, public interest has become more prominent than social justice. However, attitude towards interest charging by Christians and Jews has also changed. For Muslims, faced with this debate, the alternatives offered by Islam to interest-based

transactions became crucial. Islam has an economic model where profits and losses belong to the investor in partnership of labor and capital. Furthermore, in context of relationship between justice and prohibition of interest, exchanges based on profit-loss sharing are recommended instead of interest on financial resources used in borrowing for long-distance trade. This way, financiers can receive a fair share, and borrowing beyond their unlimited needs and means will be regulated, creating discipline in use of resources. In this case, borrowing for investment will become more prominent, while borrowing for excessive consumption and speculation will be discouraged, as opposed to the financier's invulnerability to losses. Consequently, social inequalities caused by interest will also be eliminated. In conclusion, interest is not only an economic tool but also a significant cause of social inequality. Religious prohibitions of interest are compatible with both ensuring justice and preventing social inequality. Muslims, on the other hand, are striving to introduce new alternatives through interest-free financial models, which have potential to increase social equality by preventing unjust enrichment.

Keywords: History of Religion, Justice, Interest, Social Inequality.

KÜLTÜREL EMPERYALİZME KARŞI SİNEMASAL DİRENİŞ: TRT ORTAK YAPIMLARI VE İSLÂMÎ ADALET PERSPEKTİFİNDEN KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER

Tuna KUZUCAN*

Öz

Bu çalışma, küresel kültürel eşitsizlikler karşısında Türkiye merkezli bir kamu yayıncısı olan TRT'nin ortak yapım projeleri aracılığıyla geliştirdiği karşı-hegemonik sinema stratejilerini kültürel emperyalizm teorisi ve İslâm'ın adalet ilkeleri bağlamında değerlendirmektedir. Quo Vadis, Aida? (2020), Klondike (2022), Green Border (2023) ve Tereddüt Çizgisi / Hesitation Wound (2023) gibi TRT destekli filmler, Batı merkezli hegemonik anlatılara alternatif kültürel temsiller sunmakta ve sinemayı hem sanatsal hem de ahlaki bir direniş aracı olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, TRT'nin ortak yapımları üzerinden küresel eşitsizliklerin yeniden üretimine karşı yerli ve evrensel adalet anlayışına dayanan kültürel politikaların nasıl inşa edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın teorik çerçevesi Antonio Gramsci'nin "hegemonya ve karşı-hegemonya" kavramları ile John Tomlinson'un "kültürel emperyalizm" çözümlemelerine dayanmaktadır. Bununla birlikte, İslâmî düşüncede adaletin sadece hukuki değil aynı zamanda epistemik, ahlaki ve ontolojik bir ilkeler bütününe kapsadığı anlayışından hareketle, TRT'nin desteklediği filmler İslâm'ın evrensel adalet tahayyülünün sinemasal izdüşümleri olarak okunmaktadır. Çalışmada incelenen filmlerden Quo Vadis, Aida? (2020) Bosnalı yönetmen Jasmila Žbanić tarafından; Klondike (2022) Ukraynalı yönetmen Maryna Er Gorbach tarafından; Green Border (2023) Polonyalı yönetmen Agnieszka Holland tarafından; Tereddüt Çizgisi / Hesitation Wound (2023) ise Türk yönetmen Selman Nacar tarafından çekilmiştir. Bu yapımlar TRT ortak yapımı/destekli uluslararası projeler olup, kültürel çeşitliliğin ve çok-merkezli sinema üretiminin somut örnekleridir. Özellikle Quo Vadis, Aida?'da soykırım hafızası ve kadın öznenin tanıklığı, Klondike'da savaşın siviller üzerindeki yıkımı karşısında vicdan siyaseti, Green Border'da mülteci adaleti ve sınır etiği, Tereddüt Çizgisi'nde ise adil yargılanma hakkı ile hukuk etiği, İslâm'ın adalet anlayışıyla örtüşen kültürel değerleri öne çıkarmaktadır. TRT'nin bu filmlerle izlediği strateji, Batılı kapitalist medya yapılarının sömürüye dayalı içerik üretim mantığının ötesine geçerek hem hak temelli bir sinema pratiği hem de ahlaki sorumluluğa dayalı bir anlatı üretimidir. TRT'nin bu yapımlar aracılığıyla alternatif bir kültürel diplomasi dili kurduğu söylenebilir. Küresel festivallerde yer alan bu filmler hem Türkiye'nin yumuşak gücünü artırmakta hem de Batı-dışı perspektiflerin görünürlüğünü yükseltmektedir. Ancak bu stratejinin sadece prestij üretmeye mi yoksa gerçekten bir adalet vizyonu sunmaya mı hizmet ettiği tartışmalıdır. Bu noktada, İslâmî adalet perspektifi, popüler kültürün seküler ve çıkar odaklı yapısına karşı bir etik çerçeve sunmakta; sinemanın sadece bir eğlence formu değil hakikatin ve adaletin ifadesi olarak konumlanabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak, TRT'nin ortak yapımları kültürel emperyalizmin tek yönlü anlatı akışına karşı, İslâmî değerlerle şekillenen çok yönlü, çoğulcu ve adalet merkezli bir kültürel

* Öğr. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, tkuzucan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8484-6104.

karşı akışın imkânlarını ortaya koymaktadır. Bu filmler hem kültürel çeşitliliği teşvik eden bir temsil politikası geliştirmekte hem de İslâmi adalet ilkelerinin evrensel sahnede nasıl bir direniş ve onarım potansiyeli taşıyabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: TRT Ortak Yapımları, Kültürel Emperyalizm, Karşı-Hegemonya, İslâmi Adalet, Küresel Eşitsizlikler.

Cinematic Resistance to Cultural Imperialism: Global Inequalities Through Trt Co-Productions from an Islamic Justice Perspective

Abstract

This study evaluates the counter-hegemonic cinema strategies developed by Türkiye's public broadcaster TRT through its co-production projects in the context of cultural imperialism theory and the principles of Islamic justice. *Quo Vadis, Aida?* (2020), *Klondike* (2022), *Green Border* (2023), and *Hesitation Wound / Tereddüt Çizgisi* (2023) films supported by TRT, offer alternative cultural representations to West-centric hegemonic narratives and deploy cinema as both an artistic and moral instrument of resistance. In this regard, the article aims to show how cultural policies grounded in local and universal conceptions of justice are constructed, through TRT's co-productions, against the reproduction of global inequalities. The theoretical framework rests on Antonio Gramsci's concepts of "hegemony and counter-hegemony" and John Tomlinson's analyses of "cultural imperialism." At the same time, drawing on the understanding that, in Islamic thought, justice encompasses not only legal but also epistemic, moral, and ontological principles, the TRT-supported films are read as cinematic projections of Islam's universal imagination of justice. Among the films examined, *Quo Vadis, Aida?* (2020) was directed by Bosnian filmmaker *Jasmila Žbanić*; *Klondike* (2022) by Ukrainian filmmaker *Maryna Er Gorbach*; *Green Border* (2023) by Polish filmmaker *Agnieszka Holland*; and *Hesitation Wound / Tereddüt Çizgisi* (2023) by Turkish filmmaker *Selman Nacar*. These are TRT co-productions/supported international projects and constitute concrete examples of cultural diversity and polycentric film production. In particular, *Quo Vadis, Aida?* foregrounds genocide memory and the testimony of a female subject; *Klondike* articulates a politics of conscience in the face of the devastation war inflicts on civilians; *Green Border* centers refugee justice and border ethics; and *Hesitation Wound* explores the right to a fair trial and legal ethics. These thematic axes highlight cultural values that converge with Islamic understandings of justice. Through these films, TRT's strategy goes beyond the exploitative content-production logic of Western capitalist media structures, fostering both a rights-based cinematic practice and a narrative grounded in moral responsibility. It may be argued that TRT, through these productions, establishes an alternative language of cultural diplomacy. Featured at global festivals, these films enhance Türkiye's soft power while raising the visibility of non-Western perspectives. Yet it remains debatable whether this strategy merely generates prestige or genuinely articulates a vision of justice. At this juncture, the Islamic justice perspective provides an ethical framework against the secular,

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

interest-driven structure of popular culture, demonstrating that cinema can be configured not only as entertainment but also as an expression of truth and justice. In conclusion, TRT's co-productions reveal the possibilities of a multi-directional, plural, and justice-centered cultural counter-flow shaped by Islamic values, in opposition to the one-way narrative stream of cultural imperialism. These films advance a representational policy that promotes cultural diversity and demonstrate the potential of Islamic principles of justice to function as a vehicle of resistance and repair on the global stage.

Keywords: TRT Co-Productions, Cultural Imperialism, Counter-Hegemony, Islamic Justice, Global Inequalities.

PARADİSE NOW (2005) VE KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERE SİNEMATİK DİRENİŞ: İSLÂMİ PERSPEKTİFTEN BİR İNCELEME

Tuna KUZUCAN*

Beste KUZUCAN**

Öz

Bu çalışma, Paradise Now (2005) filmi üzerinden sinemanın evrensel adalet ilkesini yansıtmaya potansiyelini İslâmi bakış açısıyla incelemektedir. İslâm dininin evrensel adalet anlayışı (adalet-i külliye) çerçevesinde, Kur'an ve sünnet ışığında şekillenen adalet ilkeleri ele alınarak sinemanın küresel eşitsizliklere karşı bir direniş aracı olarak nasıl işlev görebileceği tartışılmaktadır. Nitel bir araştırma yaklaşımı benimseyen makalede, İslâm'ın adalet prensipleri tarihsel ve teorik bağlamda ele alınırken, günümüzde artan gelir ve fırsat eşitsizlikleri verileriyle ortaya konmuştur. Bu bağlamda Paradise Now filmi, Filistin özelinde işgal ve adaletsizlik olgusunu, küresel eşitsizliklerin bir yansıması olarak sunmakta, filmdeki karakterlerin çaresizlik içinde başvurdukları direniş eylemleri, İslâm'ın zulme karşı direnme öğretisiyle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Yönetmen Hany Abu-Assad'ın anlatımı, sinemanın mazlumların sesini duyurma ve izleyicide empati oluşturma gücünü gözler önüne sermektedir. Filmdeki iki Filistinli gencin yaşadıkları, işgal altındaki bir toplumun adalet arayışını ve bunun yol açtığı içsel çatışmaları simgelemektedir. Bu bağlamda, İslâm'ın adalet ilkeleri, sinemanın toplumsal eleştiri ve direnç temalarıyla örtüşmektedir. Filmde, iki genç, içine düştükleri adaletsizlik karşısında intihar eylemi gerçekleştirmek üzere bir araya gelirler. Onların bu kararları, İslâm'ın zulme karşı direnme öğretisiyle şekillendirilmiş bir bakış açısı ile izlenebilir. İslâm, zulme karşı mücadeleyi teşvik ederken, aynı zamanda bu mücadelenin adaletli yöntemlerle yapılmasını ister. Paradise Now filmi, bu dengeyi sorgulayan bir anlatı sunar. Filmdeki karakterlerin yaşadığı zorluklar, sinemanın toplumsal bir sorumluluk taşıyan bir sanat dalı olduğunu gözler önüne serer. Paradise Now örneğinde olduğu gibi sinema, mazlum bir halkın hak arayışını küresel bir izleyiciye aktararak bu mücadeleye ortak olmalarını sağlayabilir. Film hem Filistin halkının yaşadığı zorlukları hem de bu zorluklarla başa çıkmaya çalışan bireylerin içsel dünyalarını derinlemesine inceleyerek adalet arayışının evrensel bir vicdan çağrısına dönüştüğü noktayı işaret eder. İslâm'ın evrensel adalet anlayışının sinematografik bir anlatıya dönüşmesi, sinemanın toplumsal değişim için bir araç olma potansiyelini vurgular. Bu çalışmanın bulguları, sinemanın sadece estetik bir araç olmanın ötesinde, toplumsal eşitsizliklere karşı direnişin bir aracı olarak işlev görebileceğini göstermektedir. Paradise Now, sinema sanatı aracılığıyla bu çağrıyı yapmaktadır. İslâm'ın evrensel adalet ilkesi de aynı çağrıyı 14 asırdır yapmaktadır. Öyleyse düşen görev açıktır: Küresel eşitsizliklere, zulme ve haksızlığa karşı her alanda –ister sanat ister siyaset ister günlük hayat– adaleti savunmak ve mazlumin yanında durmak. Zira “adalet yerini bulana dek” ne bireysel anlamda iç huzur ne de toplumsal anlamda barış mümkün olmayacaktır. Sinemanın beyaz perdesinde beliren hakikatler,

* Öğr. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, tkuzucan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8484-6104.

** Grafiker, Sinop Üniversitesi, bestekuzucan@gmail.com.

bizlere karanlıkları aydınlatmak için bir ışık tutuyorsa, o ışığı takip etmek de bizlerin sorumluluğudur. *Paradise Now* filmi, bu anlamda önemli bir örnek teşkil etmekte, İslâm'ın adalet anlayışını küresel eşitsizliklerle yüzleşmeye yönelik bir araç olarak sunmaktadır. Sinema, adaletin sesini yükseltmek ve zulme karşı direnmek için güçlü bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Evrensel Adalet, Küresel Eşitsizlik, Sinema ve Direniş, *Paradise Now*.

Paradise Now (2005) and Cinematic Resistance to Global Inequalities: An Analysis from an Islamic Perspective

Abstract

This study examines the potential of cinema to reflect the principle of universal justice through an Islamic lens, taking the film *Paradise Now* (2005) as its focal point. Within the framework of Islam's universal understanding of justice (*adalet-i külliye*), it discusses how the justice principles shaped by the Qur'an and the Sunnah can inform cinema's role as a vehicle of resistance to global inequalities. Adopting a qualitative research approach, the article situates Islamic conceptions of justice in their historical and theoretical context while presenting contemporary data on widening income and opportunity disparities. In this context, *Paradise Now* portrays the phenomenon of occupation and injustice in Palestine as a manifestation of global inequalities. The film's depiction of characters who, in conditions of profound helplessness, resort to acts of resistance is analyzed in relation to Islam's teaching on standing against oppression. Director Hany Abu-Assad's narrative foregrounds cinema's capacity to give voice to the oppressed and to cultivate empathy in audiences. The experiences of the two young Palestinian protagonists symbolize a society's search for justice under occupation and the inner conflicts this struggle engenders. Thus, Islamic principles of justice intersect with cinema's themes of social critique and resistance. In the film, the two young men come together to carry out a suicide attack in response to the injustice they face. Their decision can be read through an interpretive lens shaped by Islam's imperative to resist oppression while simultaneously requiring that such resistance be pursued through just means. *Paradise Now* presents a narrative that scrutinizes this tension. The hardships endured by the characters underscore cinema's social responsibility. As the *Paradise Now* case illustrates, film can communicate the justice claims of an oppressed people to a global audience and enlist viewers' moral engagement. By probing both the structural injustices confronting Palestinians and the protagonists' interior worlds, the film points to the moment when the quest for justice becomes an appeal to a universal conscience. The translation of Islam's universal justice into a cinematographic narrative highlights cinema's potential as an instrument for social change. The findings of this study suggest that cinema functions not merely as an aesthetic medium but also as a tool of resistance against social inequalities. *Paradise Now* articulates this call through the art of film—just as Islam's universal principle of justice has done for fourteen centuries. The imperative is clear: in every sphere—art, politics, and daily life—we must defend justice and side with the oppressed. Until justice is realized, neither individual peace nor social tranquility is attainable. If

II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar: Küresel Eşitsizlikler ve İslam'ın Adalet Anlayışı Sempozyumu / 5-6 Kasım 2025

the truths projected onto the cinema screen cast light into our darkness, following that light is our responsibility. In this sense, *Paradise Now* stands as a significant example, offering Islam's conception of justice as a means of confronting global inequalities. Cinema thus emerges as a powerful medium to amplify the voice of justice and to resist oppression.

Keywords: Islam, Universal Justice, Global Inequality, Cinema and Resistance, Paradise Now.

İSLÂM HUKUKUNDA SAVAŞ HUKUKU: ADALET, SINIRLILIK VE GÜNCEL KRİZLERE YAKLAŞIMLAR

Abdullah BOZ*

Öz

Savaş, tarihin her döneminde insanlık için ağır sonuçlar doğuran bir gerçeklik olmuştur. Modern dönemde uluslararası hukuk çatısı altında savaşın meşruiyeti, sınırları ve savaş suçu gibi kavramlar belirli normlarla düzenlenmeye çalışılsa da yaşanan uygulamalar bu normların etkinliğini ciddi biçimde sorgulatmaktadır. Bu noktada, kadim hukuk sistemlerinin sunduğu ilkesel çerçeveler yeniden değerlendirilmelidir. Bu bildiri, İslâm hukukunun savaşla ilgili yaklaşımını ele alarak hem tarihsel hem de normatif açıdan bu alana katkı sağlayabilecek yönlerini incelemeyi amaçlamaktadır. İslâm hukukunda savaş, mutlak bir hak veya siyasi araç olarak değil; belirli şartlara bağlı istisnai bir durum olarak ele alınır. Kur'an'da savaş, saldırganlığı ortadan kaldırmak ve zulme karşı direnmek için meşru görülmüş; barışın ise öncelikli tercih olduğu açıkça belirtilmiştir. Savaşın meşruiyeti, savunmaya, adaleti tesis etmeye ve masumları korumaya yönelik bir amaçla sınırlandırılmıştır. Bu anlayış, savaşın keyfi bir şekilde başlatılmasını engelleyici bir işlev görmektedir. Bu bağlamda, İslâm hukukunun savaş anlayışı, savaşın başlama nedenlerinden savaş esnasındaki davranış kurallarına ve savaş sonrası yapılması gerekenlere kadar bütüncül bir düzenlemeye sahiptir. Bildiride öncelikle İslâm savaş hukukunun temel ilkeleri olan meşruiyet, orantılılık, ayırım gözetme ve insaniyet ilkeleri sistematik biçimde ele alınacaktır. Ardından, klasik fıkıh eserlerinde savaşın başlatılması, yönetimi ve sona erdirilmesine ilişkin hükümler değerlendirilecek; özellikle savaşın sivillere, ibadet yerlerine, çocuklara, yaşlılara ve doğaya zarar vermeyecek şekilde sınırlandırılmasının altı çizilecektir. İslâm hukukçularının savaşın ahlaki sınırlarına yönelik vurgusu, çatışmaların yalnızca askeri güç mücadelesi olmadığını; aynı zamanda adalet, merhamet ve ölçülülük gibi değerlerle şekillenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, İmam Serahsî, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed gibi klasik dönem fakihlerinin konuya dair görüşleri incelenecektir. Bildirinin ikinci bölümünde, İslâm savaş hukukunun günümüzdeki çatışmalara nasıl uygulanabileceği üzerinde durulacaktır. Özellikle Gazze, Suriye ve Ukrayna gibi bölgelerde yaşanan savaşlarda sivillere yönelik ihlaller, şehirlerin yok edilmesi ve zorla yerinden etmeler, çağdaş savaş hukukunun zaaflarını gözler önüne sermektedir. İslâm hukukunun bu tür uygulamaları kesin şekilde yasaklayan çerçevesi, adaletin yeniden tesisi için güçlü bir alternatif sunmaktadır. Ayrıca, medya yoluyla savaş propagandasının yaygınlaştığı günümüzde, İslâm hukukunun savaşın yalnızca fiziksel değil, psikolojik ve sosyolojik boyutlarını da dikkate alan yaklaşımlar geliştirmesi dikkat çekicidir. Sonuç olarak bu bildiri, İslâm hukukunun savaş konusundaki ilkelerini sadece tarihî bir miras olarak değil, aynı zamanda çağdaş küresel krizlerde uygulanabilir etik ve hukuki bir model olarak ele almaktadır. Savaşın sınırlandırılması, masumların korunması ve adaletin tesisi gibi temel ilkeler üzerinden, İslâm hukukunun

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinop Üniversitesi, 230143042@ogrenci.sinop.edu.tr, ORCID: 0009-0006-1865-598X.

küresel eşitsizliklerin azaltılmasına nasıl katkı sağlayabileceği tartışmaya açılacaktır. Bu noktada, İslâm'ın barış yanlısı savaş hukuku yaklaşımı hem Müslüman toplumlarda hem de uluslararası düzeyde çatışmaların önlenmesi, insan haklarının korunması ve kalıcı barışın sağlanması açısından dikkate alınması gereken bir model olarak değerlendirilmektedir. Böylece, İslâm'ın savaş hukukundaki yaklaşımı, yalnızca Müslüman toplumlara değil, insanlık ailesinin tamamına hitap eden evrensel bir perspektif olarak yeniden gündeme getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Savaş Hukuku, Adalet, Sınırlılık, Güncel Krizler.

The Law of War in Islamic Jurisprudence: Justice, Limitations, and Approaches to Contemporary Crises

Abstract

War has been a persistent reality throughout history, leaving humanity with devastating consequences. Although modern international law seeks to regulate the legitimacy, limits, and crimes of war through established norms, the effectiveness of these norms is frequently called into question by real-world practices. At this point, the principled frameworks offered by classical legal traditions deserve renewed attention. This paper examines the Islamic legal perspective on war, analyzing both its historical foundations and normative contributions. In Islamic jurisprudence, war is not treated as an absolute right or a political tool, but rather as an exceptional situation subject to specific conditions. The Qur'an permits war only to repel aggression and resist injustice, while making clear that peace is the primary preference. The legitimacy of war is thus limited to aims of defense, establishing justice, and protecting the innocent. This conception functions as a safeguard against the arbitrary initiation of conflict. Accordingly, Islamic law presents a comprehensive framework from the causes of war to the rules of conduct during hostilities and post-conflict responsibilities. The paper first outlines the key principles of the Islamic law of war, namely legitimacy, proportionality, distinction, and humanity. It then evaluates classical juristic discussions on initiating, conducting, and terminating war, highlighting the emphasis placed on limiting harm to civilians, places of worship, children, the elderly, and the natural environment. The moral boundaries stressed by jurists demonstrate that war is not merely a contest of military force, but must be shaped by values such as justice, compassion, and restraint. In this context, the views of prominent classical scholars such as Imam al-Sarakhsi, Imām Abu Yusuf, and Imām Muḥammad will be discussed. The second part of the paper addresses the relevance of the Islamic law of war to contemporary conflicts. The recent wars in Gaza, Syria, and Ukraine—marked by civilian massacres, urban destruction, and mass displacement expose the shortcomings of modern international norms. The Islamic legal framework, which strictly prohibits such practices, offers a robust framework for reestablishing justice. Moreover, in an age where media-driven war propaganda has intensified, Islamic law's attention to not only the physical but also the psychological and sociological dimensions of warfare is especially noteworthy. In conclusion, this paper approaches the Islamic law of war not merely as a historical legacy but as an ethical

II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Understanding of Justice / 5-6 November 2025

and legal framework applicable to today's global crises. By emphasizing fundamental principles such as the limitation of warfare, protection of innocents, and pursuit of justice, Islamic law provides a potential contribution to reducing global inequalities. The peace-oriented approach of Islam's law of war should thus be considered both within Muslim societies and in international contexts as a viable framework for conflict prevention, human rights protection, and the achievement of lasting peace. Ultimately, the Islamic perspective on warfare is presented as a universal framework addressing not only Muslim communities but humanity as a whole.

Keywords: Law of War, Justice, Limitations, Contemporary Crises.

**II. ULUSLARARASI
KÜRESEL SORUNLARA
İSLAMİ YAKLAŞIMLAR:
KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER VE İSLAM'IN
ADALET ANLAYIŞI SEMPOZYUMU**

II. ULUSLARARASI KÜRESEL SORUNLARA İSLAMİ YAKLAŞIMLAR: KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER VE İSLAM'IN ADALET ANLAYIŞI SEMPOZYUMU

5-6 KASIM 2025 /SİNOP

SPONSORLARIMIZ

T.C. Cumhurbaşkanlığı
Diyanet İşleri Başkanlığı
Çankaya Müftülüğü

T.C. Cumhurbaşkanlığı
Diyanet İşleri Başkanlığı
Keçiören Müftülüğü

T.C. Cumhurbaşkanlığı
Diyanet İşleri Başkanlığı
Mardin Müftülüğü

T.C. Cumhurbaşkanlığı
Diyanet İşleri Başkanlığı
Suluova Müftülüğü

T.C. Cumhurbaşkanlığı
Diyanet İşleri Başkanlığı
Taşköprü Müftülüğü

T.C. Cumhurbaşkanlığı
Diyanet İşleri Başkanlığı
Yenimahalle Müftülüğü

**II. ULUSLARARASI
KÜRESEL SORUNLARA
İSLAMİ YAKLAŞIMLAR:
KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER VE İSLAM'IN
ADALET ANLAYIŞI SEMPOZYUMU**

E-ISBN: 978-625-96460-2-2

Korucuk Mahallesi Selanik Caddesi No: 21-57000

Sinop / TÜRKİYE

globalissuesandislam.sinop.edu.tr